

Ett liv som andras

- om ungas ekonomiska utsatthet

FOKUS 22

© **Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) 2022**

Uppdragsansvarig: Amanda Nielsen

Omslagsfoto: Christopher Cambell/Unsplash

Övriga foton:

- s. 10 Omar Houchaimi/Pexels
- s. 14 Muhammad Dzaki Zaidan/Pexels
- s. 24 Nicole Avagliano/Pexels
- s. 38 Ketut Subiyanto/Pexels
- s. 42 Yan Krukov/Pexels
- s. 49 Klaus Nielsen/Pexels
- s. 55 Anete Lusina/Pexels
- s. 64 Armin Rimoldi/Pexels
- s. 69 William Furtunato/Pexels
- s. 70 Tivasee/Pexels
- s. 75 Valeriia Miller/Unsplash
- s. 90 Greta Hoffman/Pexels
- s. 93 Jimmy Nilsson Masth/Pexels
- s. 103 Koolshooters/Pexels
- s. 110 Snapwire/Pexels
- s. 112 Rodnae Productions/Pexels
- s. 126-127 Aedrian/Unsplash
- s. 131 Yuri Arcurs/Mostphotos
- s. 132 Burst/Pexels
- s. 194 Mikhail Nilov/Pexels
- s. 215 Aleksandr Davydov/Mostphotos
- s. 216 Mentatdgt/Pexels
- s. 230 Leungchopan/Mostphotos
- s. 238 Tima Mirshnichenko/Pexels
- s. 252 Tim Samuel/Pexels
- s. 260 William Furtunato/Pexels

Tryck: Tryckservice i Ängelholm AB, november 2022

Kontaktuppgifter MUCF:

Telefon: 010-160 10 00

E-post: info@mucf.se

Webb: www.mucf.se

Ett liv som andras

- om ungas ekonomiska utsatthet

Fokus 22

Förord

Perioden i våra liv mellan 20 och 25 år är ofta mycket händelserik. Många har precis avslutat gymnasiestudierna och håller på att etablera sig på arbetsmarknaden eller påbörjar högre utbildning. Under denna period i livet är det även många som flyttar hemifrån och några hinner skaffa barn. En god ekonomisk situation är en viktig del av goda levnadsvillkor i alla åldrar men inte minst under de händelserika åren mellan 20 och 25. Det är därför positivt att den fördjupade analys som Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) gjort av ungas ekonomiska situation visar att de flesta unga har goda levnadsvillkor.

4

Samtidigt finns det utmaningar. Rapporten visar att var femte ung i åldern 20–25 lever i ett hushåll där den disponibla inkomsten per hushållsmedlem är mindre än 60 procent av medianvärdet för befolkningen, och ungefär en av tio har en inkomst som ligger under gränsvärdet för vad som krävs för en skälig levnadsstandard. Sammantaget var år 2020 134 500 unga ekonomiskt utsatta. I rapporten ser vi att ekonomiska svårigheter kan få påtagliga och allvarliga konsekvenser för unga. Det är därför bekymrande att andelen unga som lever med utsatthet ser ut att öka efter flera års positiv utveckling. Det är viktigt att vi nära följer den fortsatta utvecklingen när det sannolikt går mot ett sämre ekonomiskt läge i samhället. MUCF ser också ett behov av att stärka ungas möjlighet att få stöd från samhället när de drabbas av ekonomiska problem. Rapporten visar att det finns grupper av unga som faller utanför samhällets ekonomiska trygghetssystem, vilket bidrar till ekonomisk utsatthet bland unga. Det är oroande att det finns tecken på ökad skuldsättning bland unga. Att dra på sig stora skulder som ung vuxen är riskfyllt och kan i värsta fall leda till långvariga negativa konsekvenser.

Rapporten visar att det finns stora skillnader inom ungdomsgruppen. Unga som av olika skäl står utanför arbetslivet har lägre inkomster och en högre andel lever med ekonomisk utsatthet. Bland dessa finns unga med psykisk ohälsa och olika funktionsnedsättningar som möter särskilt stora utmaningar att etablera sig i arbetslivet. Det visar på ett behov av insatser för att alla unga ska få förutsättningar till etablering. MUCF har under de senaste åren haft en rad regeringsuppdrag som syftar till att förbättra möjligheterna till etablering för unga som varken arbetar eller studerar. Myndigheten ser ett behov av att detta arbete fortsätter, inte minst i dagens situation när konjunkturläget ser ut att förändras och det finns en risk att arbetslösheten ökar bland unga i stort.

Myndigheten vill rikta ett särskilt tack till de unga som delat med sig av sina erfarenheter av ekonomiska svårigheter i intervjuer. Deras berättelser är viktiga för att vi ska få en fördjupad förståelse av hur ekonomiska svårigheter påverkar ungas vardag.

Rapporten har tagits fram på avdelningen för utredning av Amanda Nielsen (uppdragsansvarig), Emma Thornström, Eric Hellsing och Johan Lidmark.

Lena Nyberg

Generaldirektör

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor

Innehåll

Sammanfattning 11

1. Inledning 15

Syfte 17

Ekonomisk utsatthet – en definition 18

Att undersöka ungas ekonomiska utsatthet 20

Genomförande 22

Läsanvisningar 23

2. Unga vuxna – en grupp med förhöjd risk för ekonomisk utsatthet 25

Ungdomstiden – en riskperiod? 25

Unga möter mer komplexa etableringsvillkor 26

En del unga möter större utmaningar än andra 26

Unga står ofta utanför sociala trygghetssystem 27

Högre risk för ekonomisk utsatthet för vissa grupper av unga 32

Risikfaktorer för ekonomisk utsatthet 34

Det ekonomiska trygghetssystemet för unga 36

3. Ungas inkomster och inkomstkällor 39

Ungas inkomstkällor	44
Ungas individuella disponibla inkomster	47
Inkomstfördelningen bland unga	54
Ungas ekonomiska standard	63

4. Ungas ekonomiska utsatthet 71

Ekonomisk utsatthet i ungdomsgruppen	78
En högre andel utrikes födda unga är ekonomiskt utsatta	83
Stora skillnader mellan unga utifrån hushållstyp	89
Andelen ekonomiskt utsatta skiljer sig mellan unga utifrån typ av sysselsättning	93
Andelen ekonomiskt utsatta unga skiljer sig mellan områden med olika socioekonomiska förutsättningar	99
Långvarig ekonomisk utsatthet	105

5. Ungas erfarenheter av ekonomiska svårigheter 113

Unga med svårigheter att klara löpande utgifter	117
Ekonomisk hjälp från närstående	128

6. Ungas röster om ekonomisk utsatthet **133**

Ekonomiska svårigheter kan ta många olika former i ungas liv	137
Många delar av ungas liv påverkas av ekonomiska svårigheter	156
Unga hanterar ekonomiska svårigheter på många olika sätt	172
Stöd som unga efterfrågar	182
Unga om sin framtid	191

7. Avslutande diskussion **195**

De ekonomiska levnadsvillkoren är goda för de flesta unga	195
Inkomstskillnader i ungdomsgruppen	196
Den ekonomiska utsattheten är stor bland grupper av unga	198
Svagt skydd i socialförsäkringssystemen skapar beroende och utsatthet bland unga	208
Ungas skuldsättning väcker oro	210
Tecken på att den positiva trenden för unga kan brytas	214

8. Förslag och bedömningar	217
Förbättra samverkan kring unga som varken arbetar eller studerar	217
”En väg in” en bra modell för unga	221
Ta fram kunskap om insatser riktade mot unga med psykisk ohälsa och funktionsnedsättningar som varken arbetar eller studerar	223
Förbättra förutsättningarna för etablering för unga med funktionsnedsättning	225
Bättre förutsättningar för studier för unga med aktivitetsersättning	226
Utred ungas ekonomiska skydd vid arbetslöshet och sjukdom	227
Det behövs insatser för att motverka överskuldsättning bland unga	231
Utred ungas skuldsättning	236
Referenser	239
Bilaga 1 – Metod	253
Bilaga 2 – Det ekonomiska trygghetssystemet för unga	261

Sammanfattning

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) tar varje år fram en tematisk rapport om ungas levnadsvillkor. I årets rapport är temat den ekonomiska situationen för unga vuxna i åldern 20–25 år med särskilt fokus på ungas ekonomiska utsatthet. Rapporten baseras på registerdata från Statistiska centralbyrån (SCB), MUCF:s nationella ungdomsenkät samt intervjuer med unga.

Rapporten visar att den ekonomiska situationen för de flesta unga är god, men att delar av ungdomsgruppen lever i ekonomisk utsatthet. De flesta unga har arbete som sin huvudsakliga inkomstkälla, men andelen som arbetar är lägre jämfört med äldre åldersgrupper. Detta avspeglas i att unga har en lägre individuell disponibel medianinkomst än äldre i befolkningsgruppen 20–64 år. Inkomstspridningen är även större i denna grupp jämfört med äldre åldersgrupper.

I rapporten redovisas ungas ekonomiska utsatthet utifrån två registerbaserade mått. Ungefär en femtedel av de unga (134 500 unga) lever med **låg ekonomisk standard**, vilket innebär att de bor i hushåll där den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet understiger 60 procent av medianvärdet för hela befolkningen. Nästan en av tio unga (58 000 unga) lever med **låg inkomststandard**, vilket innebär att de bor i ett hushåll där inkomsterna inte räcker för att täcka nödvändiga omkostnader. Utifrån båda måtten är andelarna utsatta högre för unga jämfört med hela gruppen 20–64 år. Andelen unga med låg ekonomisk standard och andelen unga med låg inkomststandard sjönk mellan 2011–2016 som en följd av en stark inkomstutveckling bland unga med lägre inkomster. Efter 2018 har dock andelen unga som är utsatta vänt uppåt utifrån båda måtten. En kompletterande bild av omfattningen av ekonomiska svårigheter i ungdomsgruppen ges av resultat från MUCF:s egen enkätundersökning. Den visar att ungefär var fjärde ung vuxen vid ett eller flera tillfällen under de senaste tolv månaderna haft svårigheter att klara sina löpande utgifter.

Att unga lever med låg ekonomisk standard eller låg inkomststandard är särskilt allvarligt om det handlar om en längre tidsperiod. Rapporten

visar att det bara gäller för en liten grupp unga, 8 respektive 2 procent av ungdomsgruppen. Här syns inte heller några större skillnader mellan unga och äldre, andelarna för båda måtten skiljer sig bara marginellt mellan olika åldersgrupper.

Utsattheten i ungdomsgruppen skiljer sig utifrån ett antal faktorer. I rapporten visar vi att andelen utsatta varierar utifrån ungas sysselsättning. En låg andel unga som arbetar är ekonomiskt utsatta, medan andelarna är relativt höga bland unga som är arbetslösa, sjuka eller föräldralediga. Andelen utsatta varierar även utifrån vilken typ av hushåll unga lever i. Unga som bor själva är i högre utsträckning utsatta jämfört med de som bor kvar med sina föräldrar. Särskilt hög är andelen ekonomiskt utsatta bland ensamstående unga med barn. En annan viktig faktor är födelseland. Rapporten visar att andelen unga med låg ekonomisk standard och låg inkomststandard är betydligt högre bland utrikes födda jämfört med inrikes födda. Det finns också tydliga skillnader mellan olika typer av bostadsområden. Bland unga som bor i områden med socioekonomiska utmaningar är en högre andel ekonomiskt utsatta jämfört med unga som bor i områden med bättre socioekonomiska förutsättningar. Resultaten från myndighetens ungdomsenkät pekar i samma riktning, då grupper där en hög andel är ekonomiskt utsatta i högre utsträckning har erfarenhet av ekonomiska svårigheter. Samma undersökning visar även att unga med funktionsnedsättning samt unga hbtq-personer i högre utsträckning haft svårt att klara sina löpande utgifter. Rapporten visar också genomgående att det finns skillnader mellan tjejer och killar. Tjejer har lägre individuella disponibla inkomster än killar, och tjejerna är generellt sett mer utsatta utifrån måtten låg ekonomisk standard och låg inkomststandard.

Myndighetens intervjuer med unga belyser en rad orsaker till ekonomiska svårigheter, och hur dessa tar sig olika uttryck. I de ungas berättelser återkommer exempel på vad det innebär att stå utan inkomst eller ha en mycket låg inkomst under en period. I en del fall handlar det om inkomster som inte räcker för att täcka löpande utgifter, i andra fall om att de endast räcker till det mest nödvändiga. Det framkommer även att en del unga upplever svårigheter att hantera sin ekonomi eller har problem med överskuldssättning. Problemen uppstår ofta i samband

med arbetslöshet, sjukdom eller andra former av nedsatt arbetsförmåga, studiemisslyckanden eller osäkra anställningar. I flera fall finns det också en koppling till bristande socialförsäkringsskydd. Flera unga berättar att de saknar rätt till a-kassa eller sjukpenning eftersom de inte arbetat i tillräcklig omfattning. Intervjuerna visar på långtgående konsekvenser och att ekonomin påverkar många delar av livet. Utöver betalningssvårigheter handlar det om möjligheter till socialt deltagande samt påverkan på relationer och mående. Unga berättar att det är stressande att ständigt oroas för sin ekonomi, och för en del påverkas även självkänslan.

MUCF lägger flera förslag och bedömningar och föreslår bland annat att myndigheten ska få ett fortsatt uppdrag att arbeta för förbättrad samverkan, på nationell och lokal nivå, rörande unga som varken arbetar eller studerar. MUCF föreslår även att regeringen ska tillsätta en utredning som särskilt belyser ungas skydd i socialförsäkringssystemet. Därutöver bedömer myndigheten att det finns ett behov av flera åtgärder och insatser för att dels stärka förutsättningar till etablering för unga med funktionsnedsättning, dels minska risken för överskuldssättning i ungdomsgruppen.

1. Inledning

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) tar varje år fram en tematisk rapport med fokus på ungas levnadsvillkor. Rapporten är en del av det ungdomspolitiska uppföljningssystemet som följer ungas levnadsvillkor på en rad områden och i årets rapport undersöks unga vuxnas ekonomiska situation.

Den övergripande målsättningen för den svenska ungdomspolitiken är att ”alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen” (prop. 2013/14:191, s. 1). Goda levnadsvillkor kan brytas ner i en rad aspekter – det handlar bland annat om att alla unga ska ha tillgång till arbete, bostad, hälsa och trygghet (ibid.). Ungas förutsättningar till goda levnadsvillkor är i hög utsträckning sammankopplade med ungas ekonomiska villkor. Alltifrån ungas möjligheter att tillgodose basala behov, inklusive boende, till ungas förutsättningar till fritidsaktiviteter är beroende av deras ekonomiska situation. Även målsättningen att unga ska ha makt att forma sina liv är nära kopplad till ekonomiska villkor. I den ungdomspolitiska skrivelsen konstaterar regeringen att ”egna inkomster och kunna försörja sig själv är en central del av att kunna få makt att forma sitt eget liv” (skr. 2020/21:105, s. 113). En viktig del av detta är möjligheten att kunna göra egna val och frigöra sig från föräldrarna.

Trots att ungas ekonomiska situation är en central aspekt av goda levnadsvillkor, och påverkar ungas möjligheter till makt över sina liv, finns det förhållandevis lite kunskap om ungas ekonomiska situation. SCB publicerar löpande statistik över inkomster och inkomstutveckling samt statistik över fattigdom och ekonomisk utsatthet utifrån olika mått (se exempelvis SCB 2019a, SCB 2021). I SCB:s statistik och analyser redovisas och analyseras unga som grupp, däremot analyseras inte skillnader inom ungdomsgruppen.

Det finns betydligt mer kunskap om ungas etablering i arbetslivet, och i synnerhet kunskap om de unga som står utanför arbete och studier. Både MUCF och andra aktörer har tagit fram en hel del kunskap om ungas sysselsättning och etablering i arbetslivet. Sysselsättning är ofta

en grov indikation på ekonomisk ställning och utifrån denna går det att göra kvalificerade antaganden om ungas ekonomiska situation. Det går exempelvis att anta att den grupp av unga som varken arbetar eller studerar generellt har en sämre ekonomisk situation jämfört med unga som arbetar. Myndigheten ser dock ett behov av fördjupad kunskap om ungas ekonomiska situation och hur denna skiljer sig mellan unga utifrån såväl deras bakgrund som deras sysselsättning. Det är sannolikt att det även finns en del unga som arbetar eller studerar som befinner sig – mer eller mindre tillfälligt – i en ekonomiskt utsatt position (jfr Plenty m.fl. 2018). Det kan exempelvis handla om unga med osäkra anställningsförhållanden vars inkomster varierar över tid. Även studerande kan i vissa fall uppleva ekonomiska svårigheter, både på grund av otillräckliga studiemedel och i situationer där studiemedel inte betalas ut alls på grund av misslyckade studier. Det är också sannolikt att den ekonomiska situationen för unga skiljer sig utifrån om de bor i föräldrahemmet eller i eget hushåll, och utifrån familjesammansättning. Mot bakgrund av det är det intressant att göra en fördjupad analys av ungas inkomster och omfattningen av ekonomisk utsatthet i olika delar av ungdomsgruppen.

MUCF har tidigare uppmärksammat ungas ekonomiska villkor i rapporten *Ung idag 2022. Ungas försörjning och ekonomiska levnadsvillkor* (MUCF 2022a). Rapporten utgår från ett antal indikatorer över ungas levnadsvillkor och ger en bred bild av utvecklingen sett till ungas ekonomiska levnadsvillkor. Resultaten i rapporten visar bland annat att

- den långsiktiga utvecklingen i relation till flera indikatorer är positiv, även om covid-19-pandemin i en del fall inneburit att den positiva trenden brutits
- de ekonomiska levnadsvillkoren skiljer sig mellan olika grupper av unga
- utrikes födda unga och unga med funktionsnedsättning är två grupper som har sämre ekonomiska levnadsvillkor.

Med den här rapporten fördjupar vi kunskapen inom området – både gällande de ekonomiska villkoren för unga i stort och gällande de grupper av unga som lever med sämre ekonomiska villkor. I rapporten

presenteras aktuell statistik från SCB över ungas inkomster och inkomstkällor samt över andelen unga som lever med låg ekonomisk standard respektive låg inkomststandard. Denna del ger en fördjupad bild av hur den ekonomiska situationen ser ut för olika undergrupper av unga. Rapporten ger även, utifrån intervjuer med unga, en bättre förståelse av vad ekonomiska svårigheter kan innebära i en ung vuxens liv och vilka konsekvenser det får.

Syfte

Syftet med rapporten är att ge fördjupad kunskap om ungas ekonomiska situation i Sverige, med särskilt fokus på unga som har en sämre ekonomisk situation. Ett delsyfte med rapporten är att identifiera situationer som präglas av ekonomisk utsatthet och genomföra fördjupade analyser för att identifiera grupper av unga som lever med, eller med risk för, ekonomisk utsatthet.

Rapporten utgår från följande övergripande frågeställningar:

- Vilka inkomster och inkomstkällor har unga?
- Hur ser inkomstspridningen ut i ungdomsgruppen?
- Hur många unga lever med, eller med risk för, ekonomisk utsatthet?
- Vilka grupper av unga är ekonomiskt utsatta?
- Vilka situationer präglas av ekonomisk utsatthet?
- Hur upplever unga ekonomisk utsatthet?
- Vilka konsekvenser får ekonomisk utsatthet för unga?

Avgränsningar

Unga är en grupp vars ekonomiska situation varierar stort beroende på ålder, sysselsättning, bostadsort och familjesituation. Många unga har en ekonomi som i någon grad är sammankopplad med föräldrarnas. De allra flesta i den yngre delen av gruppen – som fortfarande går i skolan – försörjs av sina föräldrar. För äldre unga är situationen mer komplex och påverkas bland annat av om den unga bor kvar i samma hushåll

som sina föräldrar. Unga vuxna som bor med sina föräldrar – vilka utgör en förhållandevis stor del av gruppen¹ – har andra förutsättningar än unga som flyttat hemifrån. Det kan dock antas att föräldrarnas vilja och förutsättningar att ge ekonomiskt stöd påverkar den ekonomiska situationen också för många unga vuxna som flyttat hemifrån.

MUCF har i rapporten valt att fokusera på den ekonomiska situationen för unga i åldern 20–25 år, det vill säga den grupp av unga där merparten har avslutat sina gymnasiestudier och föräldrarnas formella försörjningsplikt upphört. Den huvudsakliga anledningen till detta är att myndigheten bedömer att detta är ett område där det finns ganska lite kunskap, medan det finns förhållandevis mycket kunskap om barns ekonomiska situation. Barns ekonomiska situation, och så kallad **barnfattigdom** i synnerhet, har fått en del uppmärksamhet och det finns både en rad uppföljningar av utvecklingen när det gäller barnfamiljers ekonomiska situation (Försäkringskassan 2021; Rädda barnen 2021; Socialstyrelsen 2013) och olika studier som uppmärksammar barns erfarenheter av fattigdom och ekonomisk knapphet (Fernqvist 2013; Harju 2008; Hjalmarsson 2018). I delar av rapporten som utgår från registerdata från SCB analyseras även unga som är något äldre, 26–29 år, för att bättre fånga inkomstutvecklingen för vuxna i lägre åldrar. En högre åldersavgränsning har tidigare använts av MUCF i analyser av ungas etablering i arbetslivet och i analyser av unga som varken arbetar eller studerar. Trots att det som undersöks här är inkomster snarare än sysselsättning och etablering så finner myndigheten även här en avgränsning uppåt lämplig eftersom det finns anledning att anta att ungas ekonomiska situation förändras kraftigt på kort tid under denna livsperiod.

Ekonomisk utsatthet – en definition

Ekonomisk utsatthet kommer att vara ett centralt begrepp i rapporten. Detta begrepp saknar en etablerad definition. När det gäller begreppet fattigdom, vars innebörd i hög grad överlappar med rapportens förståelse

¹ I SCB:s senaste mätning 2021 (ULF/SILC) var det ungefär 3 av 10 unga i åldern 20–24 år som uppgav att de bor kvar med föräldrarna (MUCF 2022b).

av ekonomisk utsatthet, finns det däremot mer etablerade definitioner och därför kommer rapporten att ta avstamp i dessa.

Definitioner på fattigdom tar ofta fasta på bristande ekonomiska resurser och dess konsekvenser. Forskarna Carina Mood och Jan O. Jonsson föreslår följande definition:

Fattigdom [...] är att på grund av bristande ekonomiska resurser inte kunna ha en levnadsnivå som är skälig i det samhälle man lever i och att därmed riskera social uteslutning.
(Mood & Jonsson 2019)

Fattigdom, enligt denna definition, innebär dels en oförmåga att leva på en skälig levnadsnivå, dels en risk för social uteslutning. En liknande definition används av SCB som på sin hemsida beskriver fattigdom som ”avsaknad av resurser som medför att man inte har den levnadsnivå som anses vara allmänt accepterad i samhället” (SCB 2022). Vad som anses vara en skälig eller allmänt accepterad levnadsnivå varierar över tid och rum och avgörs i förhållande till den allmänna levnadsnivån i ett samhälle vid en specifik tidpunkt.

Ekonomisk utsatthet kan vara mer eller mindre varaktig och skilja sig till sin karaktär.

I den här rapporten menas med ekonomisk utsatthet olika situationer där ungas ekonomiska situation påtagligt påverkar deras möjligheter till goda levnadsvillkor. Antingen eftersom de inte har tillräckliga resurser för att upprätthålla en skälig levnadsnivå eller eftersom de har en ekonomisk situation som skapar stress och oro.

Med ekonomisk utsatthet avses i första hand situationer där en person har svårigheter att få sina inkomster att räcka till de mest nödvändiga utgifterna. Vad som utgör nödvändiga utgifter varierar beroende på tidsperspektivet. I ett kortare tidsperspektiv kan det exempelvis handla om utgifter för hyra, el och mat. I ett längre tidsperspektiv omfattas även

möjligheten till basal konsumtion av kläder och nöjen i benämningen nödvändiga utgifter. Detta eftersom bristande möjligheter till denna form av konsumtion riskerar att leda till socialt utanförskap.

Ekonomisk utsatthet kan alltså både innebära akuta situationer där pengarna helt enkelt inte räcker och mer varaktiga situationer där låga inkomster innebär en utmaning. I rapportens förståelse av ekonomisk utsatthet inkluderas även situationer där en person balanserar på gränsen till att ha svårigheter att få sina inkomster att räcka till de mest nödvändiga utgifterna. Det kan exempelvis handla om en person med låga och osäkra inkomster som inte nödvändigtvis har akuta ekonomiska svårigheter, men som lever med en konstant oro att inkomsterna inte ska räcka till det nödvändigaste i en nära framtid. Även situationer där unga till följd av kreditköp och skuldsättning hamnat i en spiral med växande betalningssvårigheter som påverkar deras mående kan anses utgöra en form av ekonomisk utsatthet.

Att undersöka ungas ekonomiska utsatthet

20

Unga vuxnas ekonomiska utsatthet är på flera sätt mer komplicerad att ringa in jämfört med utsatthet hos andra delar av befolkningen. En förhållandevis stor andel av gruppen har låga inkomster, men samtidigt är sambandet mellan inkomster och levnadsstandard svagare för unga (jfr Angelin 2009; Halleröd & Westberg 2006). Det beror främst på att unga vuxnas ekonomi i hög grad är integrerad med föräldrarnas. Många unga vuxna bor fortfarande hemma eller får ekonomiskt stöd från sina föräldrar på annat sätt. En annan faktor är att unga ofta har lägre utgifter och levnadsomkostnader jämfört med människor i högre åldrar. Vidare kan risken för social uteslutning och stigmatisering till följd av låga inkomster och små konsumtionsmöjligheter tänkas vara mindre för unga mot bakgrund av att en större andel av omgivningen lever under likartade omständigheter.

I rapporten undersöks ekonomisk utsatthet utifrån tre olika undersökningar. Detta upplägg ger en sammansatt bild av såväl omfattningen som karaktären på ungas ekonomiska utsatthet. En första del av

rapporten tar avstamp i registerdata från SCB. Här presenteras statistik över omfattningen av ungas ekonomiska utsatthet utifrån de etablerade statistiska måtten låg ekonomisk standard och låg inkomststandard.² En andra del av rapporten använder enkätdata från MUCF:s senaste nationella ungdomsenkät för att undersöka hur stor andel av unga som upplever ekonomiska svårigheter. Denna del utgår bland annat från en fråga där de svarande fått uppge om de haft svårigheter att klara de löpande utgifterna för ”mat, hyra, räkningar med mera” under de senaste tolv månaderna. I en tredje del av rapporten redovisas ungas erfarenheter av ekonomiska svårigheter och utsatthet. Denna del bygger på intervjuer med 25 unga som befunnit sig i situationer som de själva upplevt som svåra eller utsatta. Resultaten från både enkäten och intervjuerna bygger på en mer subjektiv förståelse av utsatthet eftersom det i båda fallen, om än på olika sätt, är de unga själva som gjort en bedömning av om de befunnit sig i ekonomiskt utsatta situationer. Samtidigt är förståelsen av vad svårigheter och utsatthet innebär styrd på förhand i båda undersökningarna. I enkätundersökningen genom en tydligt ställd fråga som i begränsad mån öppnar för tolkning, i intervjuundersökningen genom att efterlysningen av intervjudeltagare innehållit en kort beskrivning av vad MUCF menar med ekonomisk utsatthet och exempel på situationer som myndigheten anser omfattas.³

Sammanfattningsvis ger rapportens olika delar en god bild av omfattningen och karaktären på unga vuxnas ekonomiska utsatthet i Sverige. Samtidigt bör uppmärksammas att detta sätt att undersöka ekonomisk utsatthet inte fångar de allra mest utsatta grupperna i samhället. Både analysen av registerdata och analysen av enkätdata utesluter unga som inte är folkbokförda i Sverige. Det innebär att exempelvis asylsökande och irreguljära migranter – två grupper som är särskilt utsatta – inte omfattas. Erfarenheter från unga som tillhör dessa grupper är inte heller representerade i intervjustudien.

²För en mer utförlig presentation av måtten, se kapitel 4.

³För en mer utförlig diskussion om detta, se bilaga 1.

Genomförande

Rapporten belyser ungas ekonomiska situation, och erfarenheter av ekonomisk utsatthet, utifrån flera källor och undersökningar. I kapitel 3 och 4 presenteras statistik från SCB. I kapitel 5 presenteras resultat från MUCF:s nationella ungdomsenkät. Analysen i kapitel 6 bygger på intervjuer med 25 unga som MUCF genomförde under våren 2022. Nedan beskrivs kort det empiriska material som ligger till grund för rapporten. För mer utförliga beskrivningar se bilaga 1.

Registerdata från SCB

I kapitlet avseende ungas inkomster och inkomstkällor redovisas data över ungas inkomster under den senaste tioårsperioden baserat på SCB:s totalräknade undersökning Inkomster och skatter (IoS). Utifrån dessa data beskriver rapporten hur stor individuell disponibel inkomst de unga har att röra sig med, vilka de huvudsakliga inkomstkällorna är samt hur spridningen av nettoinkomsten är i olika grupper. I rapporten redovisas även uppgifter över den ekonomiska standarden och den ekonomiska utsattheten bland unga samt hur denna har utvecklats över tid. Samtliga uppgifter redovisas utifrån juridiskt kön, ålder samt födelseland.

MUCF:s nationella ungdomsenkät

Den nationella ungdomsenkäten är en återkommande enkätundersökning som gått ut till unga i åldersgruppen 16–25 år ungefär vart tredje år sedan 2004. Den senaste undersökningen genomfördes våren 2021, då enkäter skickades ut till ett obundet slumpmässigt urval av 12 000 unga. Svarsfrekvensen för undersökningen är 50 procent. Resultaten från undersökningen är generaliserbara till gruppen unga i stort. Resultaten från ungdomsenkäten redovisas utifrån det kön som de unga identifierar sig med och inte utifrån juridiskt kön.

Intervjuer med unga

MUCF har intervjuat 25 unga i åldern 20–25 år. Intervjuerna har gjorts digitalt, i form av videosamtal, och samtliga har genomförts enskilt. Samtalen har spelats in och transkriberats i efterhand. De intervjuade

har olika erfarenheter av ekonomisk utsatthet och olika bakgrund. Bland de unga MUCF pratat med återfinns bland annat unga med utländsk bakgrund, unga med funktionsnedsättningar och unga hbtqi-personer. Det finns också en spridning bland de intervjuade sett till kön, ålder och bostadsort. Resultaten från undersökningen visar många olika perspektiv och erfarenheter, men är inte generaliserbara till hela gruppen unga som lever i ekonomisk utsatthet.

Läsanvisningar

I kapitel 2, **Unga vuxna – en grupp med förhöjd risk för ekonomisk utsatthet**, ges en kort bakgrund till unga vuxnas ekonomiska situation utifrån ett urval av tidigare forskning. Kapitlet avslutas med ett uppslag som i korthet beskriver olika former av ekonomiska stöd som unga kan ta del av i olika situationer.

I kapitel 3, **Ungas inkomster och inkomstkällor**, presenteras statistik över ungas disponibla inkomster, huvudsakliga inkomstkällor, inkomstspridningen i ungdomsgruppen samt ungas ekonomiska standard utifrån registerdata från SCB.

I kapitel 4, **Ungas ekonomiska utsatthet**, belyses omfattningen av ungas ekonomiska utsatthet utifrån de två måtten låg ekonomisk standard och låg inkomststandard.

I kapitel 5, **Ungas erfarenheter av ekonomiska svårigheter**, ges en kompletterande bild av omfattningen av ekonomiska svårigheter i ungdomsgruppen utifrån MUCF:s nationella ungdomsenkät.

I kapitel 6, **Ungas röster om ekonomisk utsatthet**, analyseras ungas erfarenheter och upplevelser av ekonomisk utsatthet utifrån intervjuer med 25 unga. I detta identifieras och belyses olika typer av situationer präglade av ekonomisk utsatthet. Vidare analyseras hur unga själva förstår sin situation och vilka konsekvenser den har för deras liv – vilka delar av livet som påverkas och hur.

I kapitel 7 finns en avslutande diskussion. I detta kapitel diskuteras resultat som pekar på problem och utmaningar och där det framöver är viktigt att följa utvecklingen.

I kapitel 8 presenterar myndigheten ett antal förslag och bedömningar.

2. Unga vuxna – en grupp med förhöjd risk för ekonomisk utsatthet

Ungdomstiden och inträdet i vuxenlivet består av en rad övergångar. Det är en period när många etablerar sig i arbetslivet efter en kortare eller längre studieperiod. Det är även en period där de flesta flyttar hemifrån och etablerar sig i ett eget hushåll. För en del innebär det även att bilda familj och få barn. I forskning har detta pekats ut som en period som innebär en förhöjd risk för ekonomisk utsatthet. I det här kapitlet sammanfattas först de utmaningar som identifierats i relation till denna period inom detta forskningsfält. Därefter följer en diskussion om riskgrupper och riskfaktorer för ekonomisk utsatthet bland unga.

Ungdomstiden – en riskperiod?

Forskare har argumenterat för att ungdomstiden, och de övergångar den är förknippad med, är en period som innebär ökad risk för fattigdom, ekonomisk utsatthet och exkludering (Angelin 2009; Angelin m.fl. 2014; Halleröd & Westberg 2006). De pekar på att unga som grupp i högre utsträckning har låga inkomster och är i större behov av ekonomiskt bistånd. Detta är i sin tur nära kopplat till att unga oftare har en svagare etablering i arbetslivet och att en högre andel är arbetslösa. En del forskare menar att utsattheten under ungdomstiden förstärkts över tid (Angelin 2009; Panicán & Olofsson 2013). Dessa pekar bland annat på att förändringar av ungas etableringsmönster skapat en svagare förankring i arbetslivet. Det påverkar både direkt – i form av lägre inkomster och högre andel arbetslösa – och indirekt genom att färre unga omfattas av socialförsäkringssystemet. I ett svenskt perspektiv har även det faktum att många unga flyttar hemifrån relativt tidigt jämfört med unga i andra länder pekats ut som en faktor som medför en ökad risk för ekonomisk utsatthet (Angelin m.fl. 2014).

Unga möter mer komplexa etableringsvillkor

Över tid har det skett stora förändringar sett till ungas etableringsvillkor och etableringsmönster. I forskningen har det uppmärksammats att ungas övergångs- och etableringsvillkor blivit både mer utdragna, komplexa och individualiserade (Olofsson 2014; Angelin m.fl. 2014; Plenty m.fl. 2018). Etableringsperioden är generellt sett längre och unga vuxna möter fler utmaningar i övergången från utbildning till arbete. En av de största förändringarna är att ungas utbildningsperioder förlängts. Fler unga påbörjar eftergymnasiala studier och unga börjar arbeta i högre åldrar. Parallellt har förändringar skett i arbetslivet. Bland dessa kan nämnas ökad konkurrens och högre kompetens- och effektivitetskrav. Det har också skett en ökning av både tidsbegränsade anställningar och deltidsarbete.

I ett längre tidsperspektiv präglas ungas övergångar även av mindre förutsägbarhet, mer komplexitet och större valmöjligheter. I forskningslitteraturen används ibland termen ”jojo-mönster” för att beskriva förändrade etableringsmönster. Med ”jojo-mönster” menas en övergång som kännetecknas av föränderlighet och växlingar mellan olika temporära sysselsättningar. Det kan handla om hopp mellan studier och arbete, korta anställningar och perioder utanför studier och arbete. Detta mönster skiljer sig från tidigare ungdomsgenerationers mer standardiserade etableringsmönster som oftare innebar att unga följde en på förhand definierad karriärväg (Angelin 2009; Olofsson 2014).

En del unga möter större utmaningar än andra

Alla unga påverkas inte i samma utsträckning av de förändringar som beskrivits ovan. Enligt Jonas Olofsson som är verksam som professor vid Malmö universitet medför utvecklingen både möjligheter – inte minst i form av ökad frihet – och ökade sociala risker. Han konstaterar att unga har olika förutsättningar att hantera osäkerhet och ökade krav och att det är ”unga med svagast resurser och minst konkurrenskraftig utbildning”

som har svårast att hantera de nya utmaningarna (Olofsson 2014, s. 5). Enligt Olofsson rör det sig bland annat om unga med ofullständig utbildning och unga med utländsk bakgrund.

Liknande slutsatser dras i ESO-rapporten *En förlorad generation?* som visar att övergången från skola till arbete för de flesta unga är relativt problemfri. Rapporten identifierar dock tre (delvis överlappande) grupper av unga med etableringsproblem. Det rör sig om unga med funktionsnedsättningar, unga med utländsk bakgrund och unga utan fullständiga gymnasiebetyg. Rapporten konstaterar att i synnerhet unga med funktionsnedsättning möter svårigheter i sin etablering, och att utvecklingen för denna grupp försämrats över tid (Engdahl & Forslund 2015).

Unga står ofta utanför sociala trygghetssystem

Ungas svagare etablering i arbetslivet medför även en förändrad position i relation till de statliga socialförsäkringssystemen. Det beror på att arbete i en viss omfattning ofta är en förutsättning för att kvalificera sig för ersättning från dessa vid arbetslöshet eller sjukdom.

Under de senaste decennierna har det skett en utveckling mot att färre unga arbetslösa kvalificerar sig för ersättning från arbetslöshetsförsäkringen (Angelin m.fl. 2014; Lorentzen m.fl. 2014). En viktig anledning till att unga har svårt att kvalificera sig för ersättning från arbetslöshetsförsäkringen är att de har svårt att uppfylla arbetsvillkoret, det vill säga kravet på att tidigare ha arbetat i en viss omfattning.⁴ Det beror i sin tur på att ungas anknytning till arbetsmarknaden ofta präglas av deltidsarbete, tidsbegränsade anställningar och rörelse fram och tillbaka mellan arbete och studier (Olofsson 2014).

⁴För mer utförlig information om det gällande regelverket, se bilaga 2.

Unga och a-kassan

I ett längre tidsperspektiv går det att se en nedgång av andelen unga som får ersättning från a-kassa i samband med arbetslöshet. Andelen unga arbetslösa som kvalificerar sig för a-kassa sjönk kraftigt under det tidiga 2000-talet. 1999 hade 45 procent av de unga arbetslösa tillgång till antingen inkomstbaserad ersättning eller grundersättning via arbetslöshetsförsäkringen. Drygt tio år senare, 2010, hade andelen sjunkit till 10 procent (Lorentzen m.fl. 2014).

Nedgången berodde på förändringar i regelverket för försäkringen i kombination med förhöjda avgifter (Angelin m.fl. 2014). Den viktigaste förändringen för unga var avskaffandet av det s.k. studerandevillkoret som innebar att unga som studerat var berättigade till ersättning från arbetslöshetsförsäkringen. I nära anslutning till avskaffandet av studerandevillkoret infördes dock den så kallade jobbgarantin för ungdomar. En analys från Arbetsförmedlingen visar att detta innebar att nedgången i andelen unga som fick ersättning från arbetslöshetsförsäkringen kompensades av att unga i stället fick tillgång till aktivitetsstöd för deltagande i program (Arbetsförmedlingen 2012).

De senaste siffrorna (2021) visar att endast 15 procent av unga i åldern 18–24 år har ersättning från a-kassan vid arbetslöshet. Andelen har ökat något i samband med covid-19-pandemin, då regelverket tillfälligt ändrades. 2019 hade 13 procent i den yngsta åldersgruppen a-kassa. Året därpå ökade andelen till ungefär 20 procent, för att därefter åter minska (Akademikernas a-kassa 2020, 2021, 2022).

En del av de unga som inte är berättigade till a-kassa vid arbetslöshet vänder sig i stället till den kommunala socialtjänsten och ansöker om ekonomiskt bistånd. Under de senaste decennierna har andelen som tar emot ekonomiskt bistånd varit som högst bland unga vuxna. Skillnaden var som störst i samband med den ekonomiska krisen på 1990-talet då det skedde en stor ökning av andelen unga med ekonomiskt bistånd (Lorentzen m.fl. 2014). Därefter har andelen unga som får bistånd sjunkit tillbaka till betydligt lägre nivåer. Det är dock fortsatt en något högre andel unga vuxna som har ekonomiskt bistånd jämfört med andra åldersgrupper (se faktaruta om unga med ekonomiskt bistånd).

Utvecklingen sedan det tidiga 1990-talet har således gått mot att allt färre unga omfattas av de rättighetsbaserade statliga trygghetssystemen. Denna utveckling har aktualiserat diskussioner om en tudelad välfärdsstat. Tudelad i bemärkelsen att den kännetecknas av en uppdelning mellan en grupp som genom tidigare arbete är garanterad skydd vid inkomstbortfall från det statliga socialförsäkringssystemet och en grupp som är utestängd från detta skyddsnet på grund av otillräcklig etablering på arbetsmarknaden (Angelin m.fl. 2014; Mörk & Liljeberg 2011). I en rapport från IFAU konstateras att detta innebär att personer med liknande problem – exempelvis arbetslöshet eller sjukdom – är hänvisade till olika myndigheter för stöd och ersättning.⁵ En del kommer att behöva vända sig till mer än en instans och det finns även en risk för otydlig ansvarsfördelning och att personer skickas fram och tillbaka mellan olika instanser (Mörk & Liljeberg 2011). Mot bakgrund av denna utveckling har forskare argumenterat för att välfärdsstatens skydd för unga under den kritiska övergångsfasen mellan skola och arbete är ofullständigt (Angelin m.fl. 2014; Olofsson 2014).

⁵ Det kan exempelvis handla om personer som får viss ersättning från Försäkringskassan vid sjukdom eller för deltagande i arbetsmarknadspolitiska program samtidigt som de får försörjningsstöd från kommunen. Analysen visar att en hög andel (75%) av de som får ekonomiskt bistånd också får ersättning från Försäkringskassan eller arbetslöshetsförsäkringen alternativt är inskrivna på Arbetsförmedlingen (Mörk & Liljeberg 2011).

Unga med ekonomiskt bistånd

Under 2021 fick 30 179 unga i åldern 20–24 år ekonomiskt bistånd, vilket innebär att 5,2 procent av de unga i den åldersgruppen fick ekonomiskt bistånd. Andelen uppgick till 4,3 procent bland kvinnorna och till 6 procent bland männen. Jämfört med 2020 minskade antalet och andelen unga med ekonomiskt bistånd.⁶

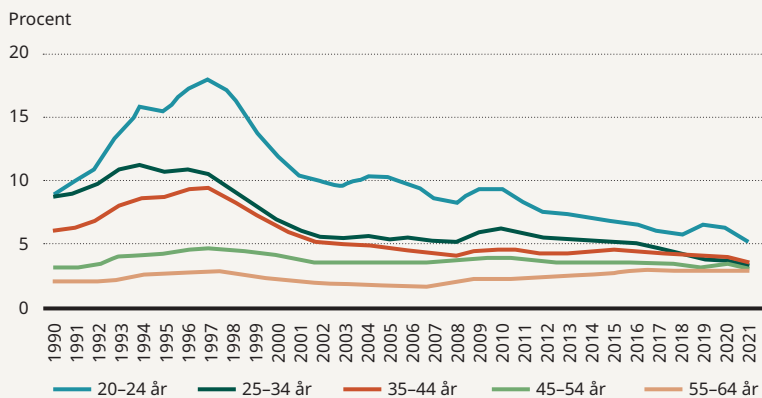
Jämfört med övriga åldersgrupper upp till 64 års ålder är det en högre andel unga som får ekonomiskt bistånd och så har varit fallet under hela perioden från 1990 och framåt. Skillnaden var särskilt stor i samband med den ekonomiska krisen under 1990-talet där unga drabbades hårt, se figur 2.1. Unga är en grupp som är särskilt utsatt i samband med lågkonjunkturer då de har svagare anknytning till arbetsmarknaden. Andelen unga med ekonomiskt bistånd minskade kraftigt efter 1997 och var 2007 tillbaka på samma nivå som innan 1990-talskrisen. Andelen unga med ekonomiskt bistånd har sedan fortsatt att minska med undantag för vissa ökningarna i samband med finanskrisen 2008–2009 samt under 2019.

Under 2021 var det 9 245 unga i åldern 20–24 år med **långvarigt ekonomiskt bistånd**, det vill säga som fått ekonomiskt bistånd under 10 månader eller mer under året. Under samma år var det 2 396 unga med **mycket långvarigt ekonomiskt bistånd**, det vill säga med bistånd i minst 27 månader under en period av tre år, med uppehåll i max två månader i rad.

Det är stor övervikt av utrikes födda bland mottagarna av ekonomiskt bistånd. Av samtliga mottagare av ekonomiskt bistånd i åldern 20–24 år under 2021 var drygt sex av tio utrikes födda.

Ungefär två tredjedelar av de unga får ekonomiskt bistånd eftersom de saknar rätt till ersättning från socialförsäkringssystemen eller eftersom den ersättning de får är för låg. Det främsta skälet till att unga i åldern 20–24 år får ekonomiskt bistånd är **arbetslöshet**. Under 2021 fick 65 procent av männen och 56 procent av kvinnorna ekonomiskt bistånd som en följd av arbetslöshet, här ingår även de som får etableringsersättning. Under 2021 hade 9 procent av de unga kvinnorna och 5 procent av männen **sjukskrivning med läkarintyg** som skäl till att de fick ekonomiskt bistånd. Det rör sig nästan uteslutande om unga som trots läkarintyg inte får ut någon sjukpenning. Bland kvinnorna var det 8 procent som hade **föräldraledighet** som skäl till att de fick ekonomiskt bistånd, de flesta av dessa fick ekonomiskt bistånd då föräldrapenningen var otillräcklig, se figur 2.2.

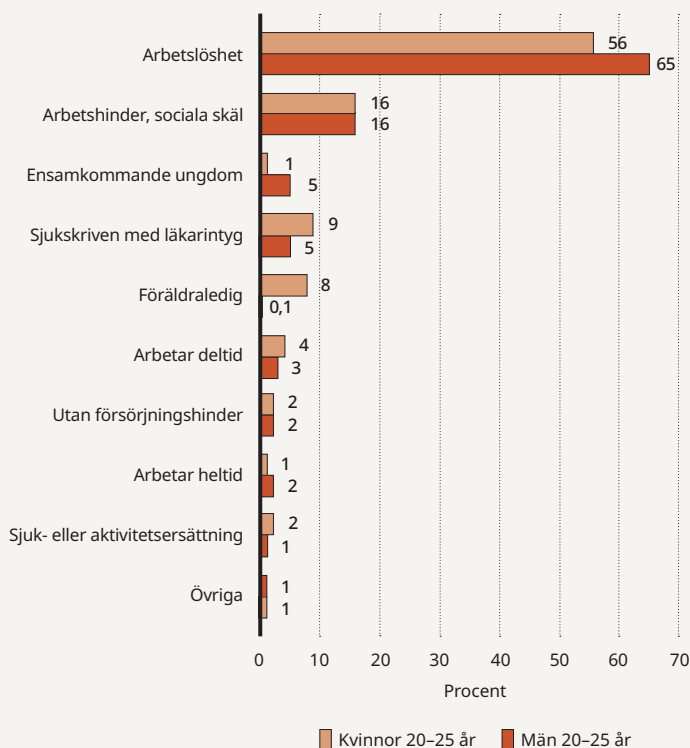
⁶ Andelarna är framräknade som kvoten mellan antalet ersättningstagare i åldern 20–24 år under 2021 och antalet personer i den åldersgruppen den 31 december 2021.

Figur 2.1 Andel personer i åldern 20-64 år som fått ekonomiskt bistånd under året, efter åldersgrupp, 1990-2021. Procent.

Not: Observera att axeln har brutits och slutar vid 20 procent.

Källa: MUCF:s egna bearbetningar av data från Socialstyrelsen och SCB

Figur 2.2 Försörjningshinder bland unga i åldern 20-24 år som får ekonomiskt bistånd, efter kön, 2021. Procent.

Not: Kategorin "Arbetshinder, sociala skäl" omfattar unga som för närvarande inte omedelbart står till arbetsmarknadens förfogande och som socialtjänsten bedömer ha nedsatt arbetsförmåga eller vars arbetsförmåga inte är klarlagd.

Källa: Särskild beställning av data från Socialstyrelsen

Högre risk för ekonomisk utsatthet för vissa grupper av unga

Det finns en rad grupper av unga som har en förhöjd risk för ekonomisk utsatthet. Generellt kan sägas att ungas ekonomiska situation är nära kopplad till deras anknytning till arbetsmarknaden. Unga som arbetar har ofta högre inkomster jämfört med unga som studerar eller av andra skäl – exempelvis arbetslöshet eller sjukdom – står utanför arbetsmarknaden.

Unga som varken arbetar eller studerar (uvas) är en grupp som kan antas ha särskilt låga inkomster och större risk för ekonomisk utsatthet. Till uvas-gruppen räknas alla unga som av olika skäl står utanför arbete och studier. En stor delgrupp består av unga som är arbetslösa och som antingen får sina inkomster från a-kassa, deltagande i arbetsmarknadspolitiskt program eller försörjningsstöd. Därutöver omfattas unga som har aktivitetsersättning från Försäkringskassan eftersom de har en sjukdom eller funktionsnedsättning som gör att de inte kan arbeta under minst ett år. Vidare räknas unga som är föräldralediga och har föräldrapenning på garantinivå till uvas-gruppen. Samtliga av dessa grupper kan antas ha en förhöjd risk för ekonomisk utsatthet.

Utöver dessa grupper kan det antas att en del unga som arbetar eller studerar kan befinna sig i ekonomiskt utsatta situationer. Bland unga som arbetar kan det exempelvis röra sig om unga som har låga löner eller är behovsanställda och arbetar i varierande omfattning. Bland studerande kan det handla om unga som misslyckas med sina studier och inte längre får studiemedel från CSN, eller om unga som inte lyckats få ett arbete under månader då detta inte betalas ut.

En forskningsstudie (Plenty m.fl. 2018) av unga vuxna i åldern 19–20 år visar att risken för utsatthet skiljer sig mellan olika grupper av unga. I studien används begreppet sårbarhet, i kombination med graderingen låg och hög, för att ringa in de ungas varierande risk för etablerings- och försörjningssvårigheter. Unga med hög sårbarhet har en svag anknytning till arbete eller studier och antas därmed ha en högre risk för bestående problem. Resultaten visar att en högre andel unga i uvas-gruppen (48 procent) har en hög sårbarhet. Samtidigt finns det unga som arbetar (14 procent) och studerar (33 procent) som också klassificeras i kategorin hög sårbarhet (Plenty m.fl. 2018).

Unga som varken arbetar eller studerar

Under de senaste två decennierna har gruppen unga som varken arbetar eller studerar fått stor uppmärksamhet i policydiskussioner om unga och etablering. Gruppen har även varit föremål för en rad statliga utredningar (SOU 2003:92; SOU 2013:74; SOU 2018:11), myndighetsrapporter och forskning. Benämningen används för att ringa in unga som har arbetsmarknadsrelaterade problem och har en förhöjd risk för marginalisering och varaktiga problem.

Det finns två etablerade mått för att mäta hur många unga som varken arbetar eller studerar. Det första måttet (NEET, förkortning för Neither in Employment nor in Education or Training) baseras på SCB:s Arbetskraftsundersökningar (AKU) och redovisas kvartalsvis varje år. Det andra måttet (som har utvecklats av Temagruppen Unga i arbetslivet, tidigare arbetsgrupp på MUCF) bygger på registerdata och presenteras på årsbasis med cirka två års fördröjning (för en mer utförlig diskussion om skillnader samt för- och nackdelar med respektive mått se SOU 2017:9 samt Forte 2020).

Uvas-måtten anses av många ge en mer träffsäker indikation på andelen unga i en risksituation jämfört med mått på ungdomsarbetslöshet. Till uvas-gruppen räknas inte arbetsökande studerande, samtidigt som unga som inte är aktivt arbetssökande men står utanför arbete och studier omfattas (Engdahl & Forslund 2015; Plenty m.fl. 2018).

Ytterligare en faktor som påverkar ungas ekonomiska situation är deras familjeförhållanden. Det är sannolikt att unga som är föräldrar, och i synnerhet de som är ensamstående, har en förhöjd risk för ekonomisk utsatthet. En rad tidigare undersökningar har visat att ensamstående kvinnor med barn generellt är en grupp med sämre ekonomiska villkor (se exempelvis Rädda barnen 2021; SCB 2019a, 2021). Det är troligt att samma mönster återfinns bland unga.

Riskfaktorer för ekonomisk utsatthet

Som framgått i rapportens inledande kapitel kan ekonomisk utsatthet definieras och mätas på en rad sätt. I linje med det går det också att peka ut flera olika indikatorer på ekonomisk utsatthet, som i sin tur kan kopplas till olika – om än ofta överlappande – riskfaktorer. I det här avsnittet presenteras resultat från forskning gällande riskfaktorer för att motta ekonomiskt bistånd samt att tillhöra gruppen unga som varken arbetar eller studerar.

Riskfaktorer för att ta emot ekonomiskt bistånd

Forskare har studerat hur sannolikheten att ta emot ekonomiskt bistånd skiljer sig mellan olika grupper i befolkningen. När det gäller unga har studier visat att både ungas sociala bakgrund och livsomständigheter spelar roll. När det gäller bakgrund visar studier att unga vars föräldrar tagit emot ekonomiskt bistånd, är arbetslösa, har kortare utbildning och/eller låga inkomster har en förhöjd risk att ta emot ekonomiskt bistånd. När det gäller livsomständigheter är tidig flytt från föräldrahemmet och att ha barn faktorer som leder till en förhöjd risk att bli mottagare av ekonomiskt bistånd (Kauppinen m.fl. 2014).

Riskfaktorer för att tillhöra uvas-gruppen

Det finns en rad kända riskfaktorer för att unga ska hamna utanför arbete och studier. Dessa är ofta svåra att separera från varandra eftersom olika riskfaktorer samvarierar med varandra. I praktiken innebär detta att många unga samtidigt tillhör flera grupper, eller befinner sig i flera olika

situationer, som var och en för sig ökar risken för att hamna i utanförskap (SOU 2013:74, SOU 2017:9).

En rapport från Forte (2020) visar att unga som är utrikes födda, saknar gymnasieexamen eller har en funktionsnedsättning är överrepresenterade i gruppen av unga som varken arbetar eller studerar. Omkring 4 av 10 i åldrarna 16–25 år och som var uvas år 2017 var födda utanför Sverige, och en knapp tredjedel av alla uvas var födda utanför Europa. Hälften av de som tillhörde uvas-gruppen i åldern 20–25 år hade enbart avslutat grundskolan. En tredjedel i samma grupp hade någon form av funktionsnedsättning, att jämföra med fem procent av unga som inte tillhör uvas-gruppen. Vidare var det vanligare bland unga i uvas-gruppen att ha föräldrar med kort utbildning, lägre inkomster samt föräldrar som förvärvsarbetar i lägre grad.

Fördjupade analyser i samma rapport visar även att unga med kortare utbildning har en högre risk att stå utanför arbete och studier under en längre period. Även unga med funktionsnedsättning har en förhöjd risk för långvarigt utanförskap. Rapporten pekar även på att det finns komplexa samband mellan flera riskfaktorer. Analyser visar exempelvis att risken att vara uvas är betydligt högre för utrikes födda relativt inrikes födda med samma utbildningsnivå (Forte 2020).

På nästa uppslag ges en översikt av det ekonomiska trygghetssystemet för unga i Sverige utifrån olika typer av bidrag och ersättningar som unga kan söka i olika situationer. Vi har valt ut några av de stöd som är mest vanligt förekommande. Översikten är en förkortad sammanfattning av den kartläggning som finns i bilaga 2.

Det ekonomiska trygghetssystemet för unga

Stöd vid arbetslöshet

A-kassa

För vem?

Unga som innan de blev arbetslösa arbetat minst 60 timmar per månad under sex av de senaste tolv månaderna.

Hur mycket?

Unga som varit medlemmar i en a-kassa i minst ett år får inkomstrelaterad ersättning. Det innebär en ersättning på 80 procent av tidigare lön, dock maximalt 26 400 kronor per månad före skatt. Unga som inte är medlemmar i en a-kassa, eller varit medlemmar kortare tid än ett år, får grundersättning. Det innebär en ersättning på som högst 11 220 kronor per månad före skatt

Etableringsersättning

För vem?

Unga nyanlända som deltar i etableringsprogrammet på Arbetsförmedlingen.

Hur mycket?

Grundersättningen är 308 kronor per dag och ersättningen är skattefri. Unga som bor ensamma i egen bostad kan även ansöka om bostadsersättning. De som är föräldrar har möjlighet att ansöka om etableringstillägg.

Ersättning för deltagande i arbetsmarknadspolitiska program

För vem?

Unga som är arbetslösa och inskrivna på ett arbetsmarknadspolitiskt program på Arbetsförmedlingen, främst jobbgarantin för ungdomar.

Hur mycket?

Unga som uppfyller villkoren för a-kassa får aktivitetsstöd. Beloppet är detsamma som om personen fått a-kassa och är skattepliktigt. Unga i åldern 18–24 år som inte uppfyller villkoren för a-kassa får utvecklingsersättning. Det innebär en ersättning på antingen 57 eller 168 kronor per dag, som betalas ut skattefritt. Unga som fyllt 25 år och som inte uppfyller villkoren för a-kassa får aktivitetsstöd motsvarande ett belopp på 223 kronor om dagen, ersättningen är skattepliktig.

Stöd från socialtjänsten

Ekonomiskt bistånd

För vem?

Unga som saknar inkomster eller vars inkomster är otillräckliga kan under vissa förutsättningar få ekonomiskt bistånd. Detta består av försörjningsstöd och bistånd till livsföringen i övrigt. Bedömning av rätten till ekonomiskt bistånd utgår från hushållets samlade inkomster, och i normalfallet har en person som har olika former av tillgångar, exempelvis sparade pengar på banken, inte rätt till ekonomiskt bistånd.

Hur mycket?

Försörjningsstödet, den del av det ekonomiska biståndet som avser stöd till löpande utgifter, består dels av den så kallade riksnormen, dels av ersättning för faktiska kostnader för bland annat boende och el. Enligt riksnormen för 2022 har en ensamstående vuxen rätt till 4 250 kronor i månaden.

Stöd vid sjukdom och funktionsnedsättning

Sjukpenning

För vem?

Unga som inte kan arbeta på grund av sjukdom, och som tidigare har arbetat och har en så kallad sjukpenninggrundad inkomst (SGI).

Hur mycket?

Ersättningen motsvarar ungefär 80 procent av lönen, men som högst 1 027 kronor per dag.

Unga som är arbetslösa eller studerar har rätt till sjukpenning om de tidigare arbetat och har en SGI, de har även viss möjlighet att fortsätta få arbetslöshetsersättning respektive studiemedel vid sjukdom.

Aktivitetsersättning vid nedsatt arbetsförmåga

För vem?

Unga som inte kan arbeta under minst ett år eftersom de har en sjukdom eller en funktionsnedsättning som ger nedsatt arbetsförmåga.

Hur mycket?

Ersättningen varierar beroende på om en person arbetat tidigare eller ej. Unga som tidigare arbetat får 64,7 procent av sin genomsnittliga inkomst under de senaste åren i ersättning, men som mest 19 531 kronor före skatt per månad. Personer som inte arbetat eller haft mycket låga inkomster får i stället garantiersättning. Vid full ersättning varierar denna mellan 9 982–10 586 kronor per månad före skatt beroende på ålder. Unga som har aktivitetsersättning kan även ansöka om bostadstillägg, en ersättning som betalas ut för att täcka delar av faktiska boendekostnader.

Sjukersättning

För vem?

Unga som har en sjukdom eller funktionsnedsättning som ger nedsatt arbetsförmåga och som aldrig förväntas kunna arbeta.

Hur mycket?

Nivån på ersättningen är densamma som för aktivitetsersättning.

Aktivitetsersättning vid förlängd skolgång

För vem?

Unga som studerar, som har en funktionsnedsättning eller sjukdom som gör att de inte hunnit bli klara med grundskolan eller gymnasiet den 1 juli det år de fyller 19 år.

Hur mycket?

Nivån på ersättningen är densamma som för aktivitetsersättning vid nedsatt arbetsförmåga.

Stöd vid studier

Studiemedel från CSN

För vem?

Unga som studerar.

Hur mycket?

I normalfallet får en person som studerar på heltid och tar fullt studielån 11 088 kronor i månaden, varav 3 360 kronor utgör bidrag och 7 728 kronor lån. Studerande som har barn kan ansöka om ett tilläggsbidrag.

3. Ungas inkomster och inkomstkällor

Kapitlet i korthet

Ungas inkomstkällor

- Unga har arbetsinkomster som sin huvudsakliga inkomstkälla. Under 2020 hade 64,7 procent av kvinnorna och 69,2 procent av männen i åldern 20–25 år löne- och företagarinkomster som huvudsaklig inkomstkälla. Den näst största inkomstkällan för både unga kvinnor och män var studiestöd.
- Som en följd av covid-19-pandemin var andelen unga som hade arbetsinkomster som sin huvudsakliga inkomstkälla lägre under 2020 än under 2019 medan andelen som huvudsakligen försörjde med studiestöd var högre.
- Utrikes födda i åldern 20–25 år försörjer sig i lägre utsträckning än inrikes födda av arbetsinkomster och skillnaden är särskilt stor bland kvinnorna. Utrikes födda hade i stället i större utsträckning skattefria transferringar såsom försörjningsstöd och etableringsersättning som huvudsakliga inkomstkällor. Det var även en större andel utrikes födda än inrikes födda kvinnor med föräldrapenning som huvudsaklig inkomstkälla.

Ungas individuella inkomster

- Under 2020 uppgick den individuella disponibla medianinkomsten bland unga i åldern 20–25 år till 168 100 kronor, motsvarande 14 000 kronor per månad. Den disponibla medianinkomsten ökar tydligt med åldern och ju äldre de unga var desto större var inkomstgapet mellan könen och till männens fördel.
- Utrikes födda unga har lägre individuella disponibla inkomster än inrikes födda unga. Under 2020 uppgick den disponibla medianinkomsten till 131 400 kronor bland utrikes födda unga jämfört med 177 000 kronor bland inrikes födda unga.

Inkomstfördelningen bland unga

- Inkomstspridningen, det vill säga skillnaden mellan de högsta och de lägsta nettoinkomsterna, var under 2020 större bland unga utrikes födda än bland unga inrikes födda. Bland utrikes födda var det en högre andel som helt saknade inkomster, vilket bidrar till den större inkomstspridningen i gruppen.
- Inkomstspridningen bland unga, mätt som relationen mellan inkomsterna i den 90:e och den 10:e inkomstpercentilen, har varierat över tid. Inkomstspridningen minskade mellan 2014 och 2017 som en följd av den goda konjunkturen under dessa år när andelen unga utan inkomster minskade. Under 2019 och 2020 ökade inkomstspridningen bland unga åter och ökningen var mer uttalad bland männen. Inkomstspridningen ökade särskilt kraftigt under 2020 bland annat som en följd av att antalet unga som helt saknade inkomster ökade.

Ungas ekonomiska standard

- Den ekonomiska standarden, det vill säga den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet, uppgick under 2020 till 252 700 kronor bland unga i åldern 20–25 år. Det var ingen större skillnad i ekonomisk standard mellan åldersgrupperna 20–25 år, 26–29 år och 30–39 år. Den ekonomiska standarden påverkas både av hushållets totala disponibla inkomster och av antalet vuxna och barn som bor i hushållet.
- Den ekonomiska standarden var under 2020 betydligt lägre bland unga utrikes födda än bland inrikes födda. Den ekonomiska standarden uppgick till 269 700 kronor bland inrikes födda unga jämfört med 195 100 kronor bland utrikes födda unga.
- Den ekonomiska standarden varierar beroende på hushållstyp. Unga ensamstående med barn hade under 2020 lägst ekonomisk standard och den ekonomiska standarden var särskilt låg bland kvinnorna. Den ekonomiska standarden var som högst bland unga som bor kvar hos sina föräldrar och bland sammanboende med barn.

I detta kapitel redovisas vilka inkomster som unga i åldern 20–25 år har och vilka de främsta inkomstkällorna är utifrån Statistiska centralbyråns (SCB) totalräknade undersökning **Inkomster och skatter**. Uppgifterna baseras på en specialbeställning av data som MUCF gjort för att kunna belysa den ekonomiska situationen bland unga. Fokus i kapitlet ligger på att beskriva situationen under 2020, som är det senaste året för vilket det finns data tillgängliga. 2020 var ett år som i stor utsträckning präglades av covid-19-pandemin, vilken haft stor inverkan på ungas möjligheter att få ett arbete. I den mån det finns större skillnader i ungas inkomster mellan 2019 och 2020 belyses detta särskilt i kapitlet.

Kapitlet inleds med en redovisning av de huvudsakliga inkomstkällor som ligger till grund för ungas individuella disponibla inkomster. Efter det följer en beskrivning av nivån på de individuella disponibla inkomsterna och av de inkomstskillnader som finns inom gruppen unga. Kapitlet avslutas med en redovisning av den ekonomiska standarden för de hushåll som unga bor i.

Definitioner

Individuell disponibel inkomst är summan av en persons alla skattepliktiga och skattefria inkomster minus skatt och övriga negativa transfereringar (exempelvis återbetalt studielån). Den individuella disponibla inkomsten kallas även för **nettoinkomst**. I kapitlet delas den individuella disponibla inkomsten upp i följande delar:

- **Arbetsinkomst** är summan av löneinkomst och inkomst från näringsverksamhet. Även löneinkomster från övriga nordiska länder som inte tagits upp till beskattning i Sverige ingår.
- **Studiestöd** är summan av skattefritt studiestöd (bidrag och lån), utbildningsbidrag för doktorander samt ersättning vid teckenspråksutbildning för föräldrar.
- **Föräldrapenning** är en skattepliktig ersättning som betalas ut till föräldrar som är förhindrade att arbeta, söka arbete eller studera eftersom de tar hand om ett barn.
- **Skattepliktiga transfereringar (exklusive föräldrapenning)** omfattar arbetsmarknadsstöd (inklusive ersättning från arbetslöshetsförsäkringen), sjuk- och aktivitetsersättning samt sjukpenning.
- **Skattefria transfereringar (exklusive studiestöd)** omfattar barnbidrag, bostadsstöd, ekonomiskt bistånd, etableringsersättning och övriga skattefria transfereringar.

Ungas inkomstkällor

Unga försörjer sig främst genom arbete

Under 2020 var den huvudsakliga inkomstkällan bland unga i åldersgruppen 20–25 år arbetsinkomster i form av löne- och företagarin-komster. Med huvudsaklig inkomstkälla avses den inkomsttyp som står för den högsta andelen av den individuella disponibla inkomsten. Under 2020 hade 64,7 procent av kvinnorna och 69,2 procent av männen i åldern 20–25 år arbetsinkomster som sin huvudsakliga inkomstkälla, vilket var en lägre andel än 2019.⁷ Att andelen var lägre under 2020 hänger samman med att sysselsättningen bland unga minskade i samband med covid-19-pandemin. Unga arbetar i stor utsträckning inom verksamheter där man under 2020 infört restriktioner och där behovet av personal blivit mindre, ett exempel är på detta är restaurangbranschen.

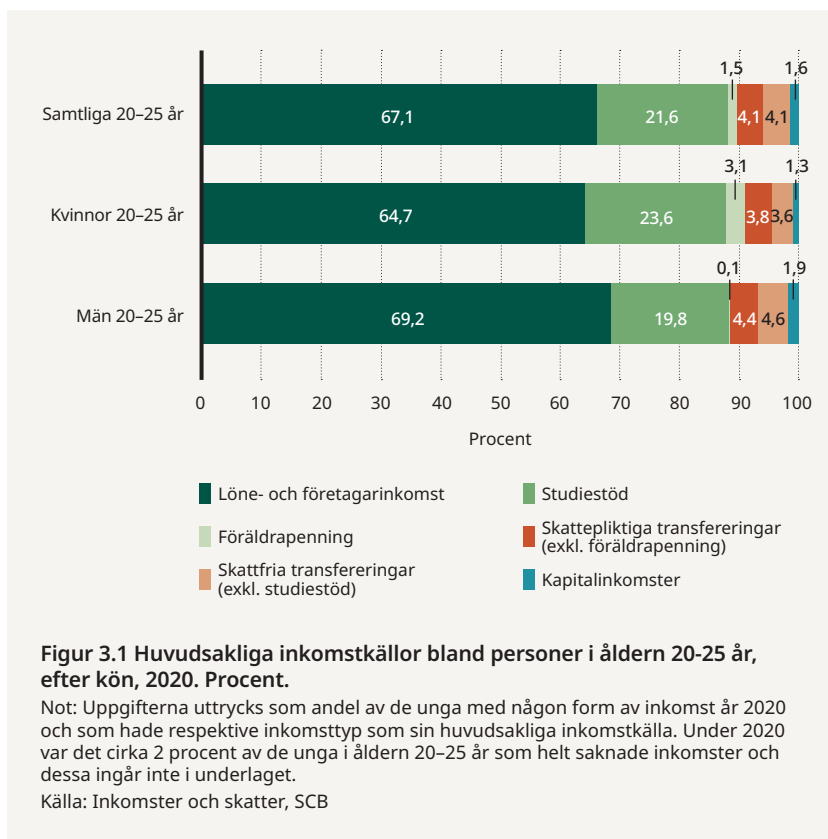
Den näst största inkomstkällan för både unga kvinnor och män är studiestöd. Under 2020 uppgick andelen kvinnor i åldern 20–25 år med studiestöd som sin största inkomstkälla till 23,6 procent jämfört med 19,8 procent bland männen. Att andelen var högre bland kvinnorna beror på att en större andel unga kvinnor än män studerar vidare på universitet och högskola. Andelen med studiestöd som främsta inkomstkälla var högre under 2020 än under 2019, vilket bland annat beror på ett ökat studiedel-tagande som en följd av utbildningssatsningar i spåren av pandemin.

Det är en betydligt större andel unga kvinnor än män som har föräld-rapenning som sin huvudsakliga inkomstkälla, under 2020 var andelen 3,1 procent bland kvinnorna jämfört med 0,1 procent bland männen. 3,8 procent av kvinnorna och 4,4 procent av männen hade andra skattepliktiga transfereringar än föräldrapenning som huvudsaklig inkomstkälla. I denna kategori ingår sjuk- och aktivitetsersättning, sjukpenning samt arbets-marknadsstöd (inklusive ersättning från arbetslöshetsförsäkringen). Utöver det hade 3,6 procent av kvinnorna och 4,6 procent av männen andra skattefria transfereringar än studiestöd som sin huvudsakliga inkomstkälla.

⁷I detta kapitel och i nästa kapitel sker redovisningen efter kön utifrån individens juridis-ka kön. Benämningarna män respektive kvinnor används genomgående i dessa kapitel.

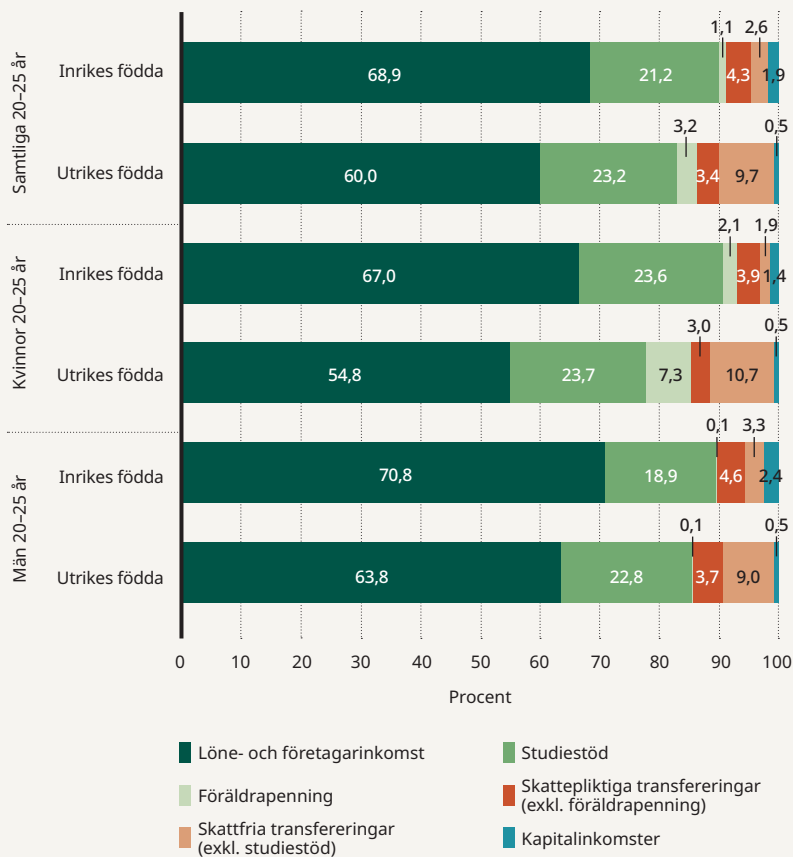
Inom denna inkomstkategori återfinns bland annat ekonomiskt bistånd, barnbidrag, bostadsstöd och etableringsersättning.

I figur 3.1 redovisas ungas huvudsakliga inkomstkällor under 2020 med uppdelning efter kön.

Unga utrikes födda försörjer sig i lägre utsträckning än inrikes födda genom arbetsinkomster

Uppgifterna som redovisades i föregående avsnitt avser ett genomsnitt för samtliga unga i åldern 20-25 år. I figur 3.2 redovisas hur stor andel av de unga i åldern 20-25 år som under 2020 hade respektive inkomsttyp

Figur 3.2 Huvudsakliga inkomstkällor bland personer i åldern 20-25 år, efter födelseland och kön, 2020. Procent.

Not: Uppgifterna uttrycks som andel av de unga med någon form av inkomst år 2020 och som hade respektive inkomsttyp som sin huvudsakliga inkomstkälla. Under 2020 var det cirka 2 procent av de unga i åldern 20-25 år som helt saknade inkomster och dessa ingår inte i underlaget.

Källa: Inkomster och skatter, SCB

som sin huvudsakliga inkomstkälla med uppdelning utifrån födelseland. Unga inrikes födda har i större utsträckning än utrikes födda löne- och företagarinkomster som sin huvudsakliga inkomstkälla och skillnaden var särskilt stor bland kvinnorna. Bland kvinnorna uppgick andelen med arbetsinkomster som sin huvudsakliga inkomstkälla till 67 procent bland dem som var födda i Sverige jämfört med 54,8 procent bland de utrikes födda. Bland männen var motsvarande andelar 70,8 procent respektive 63,8 procent. Studiestöd var den näst vanligaste inkomstkällan bland både inrikes och utrikes födda unga.

Utrikes födda unga hade under 2020 i större utsträckning än inrikes födda andra skattefria transfereringar än studiestöd som sin huvudsakliga inkomstkälla. I kategorin skattefria transfereringar återfinns bland annat barnbidrag, bostadsstöd, ekonomiskt bistånd och etableringsersättning. Det var även en större andel utrikes födda kvinnor som hade föräldrapering som sin huvudsakliga inkomstkälla, andelen var 7,3 procent jämfört med 2,1 procent bland inrikes födda kvinnor.

Ungas individuella disponibla inkomster

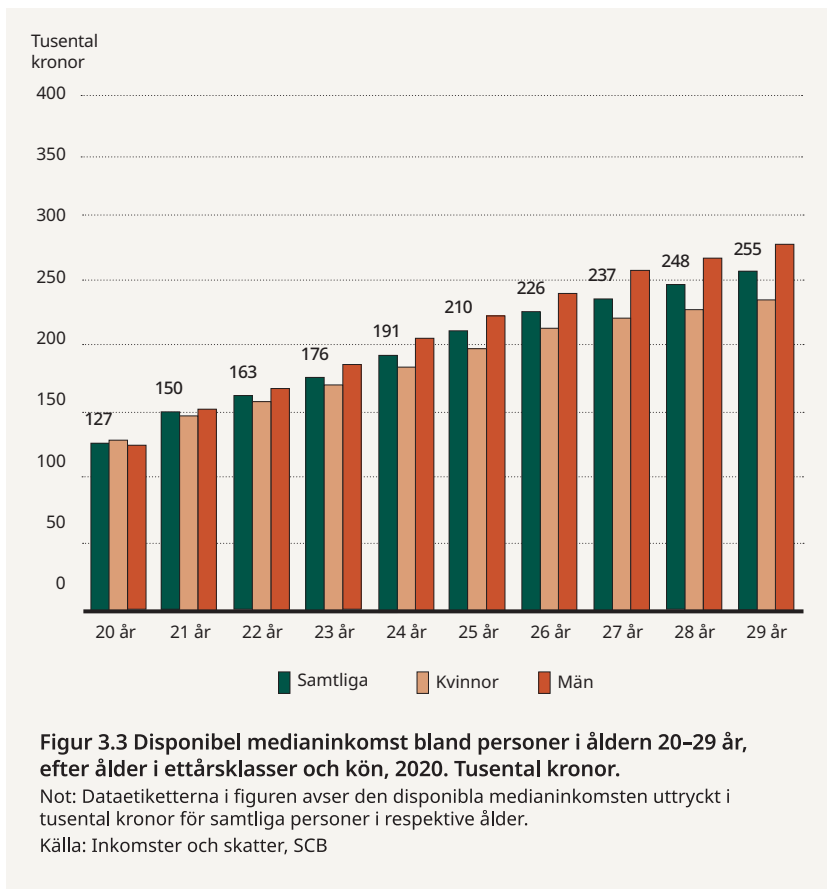
47

Skillnaderna i inkomst mellan könen ökar med åldern

Under 2020 uppgick den disponibla medianinkomsten bland unga i åldern 20–25 år till 168 100 kronor, motsvarande 14 000 kronor per månad. Det innebär att hälften av de unga hade en individuell disponibel inkomst över 168 100 kronor och hälften hade en individuell disponibel inkomst under detta belopp. Det finns skillnader i inkomst mellan könen. Bland kvinnor i åldern 20–25 år uppgick den disponibla medianinkomsten under 2020 till 163 900 kronor och bland männen uppgick den till 173 500 kronor. Den disponibla medianinkomsten ökar tydligt med åldern, vilket illustreras i figur 3.3. Vid 20 års ålder hade kvinnorna en något högre medianinkomst, 129 100 kronor jämfört med 125 500 kronor för männen. I övriga åldersgrupper har männen högre medianinkomster, och ju äldre de unga är desto större är inkomstgapet mellan könen. Vid 25 års ålder uppgick den individuella medianinkomsten till 197 900 kronor för kvinnor och 224 400 kronor för män. I den

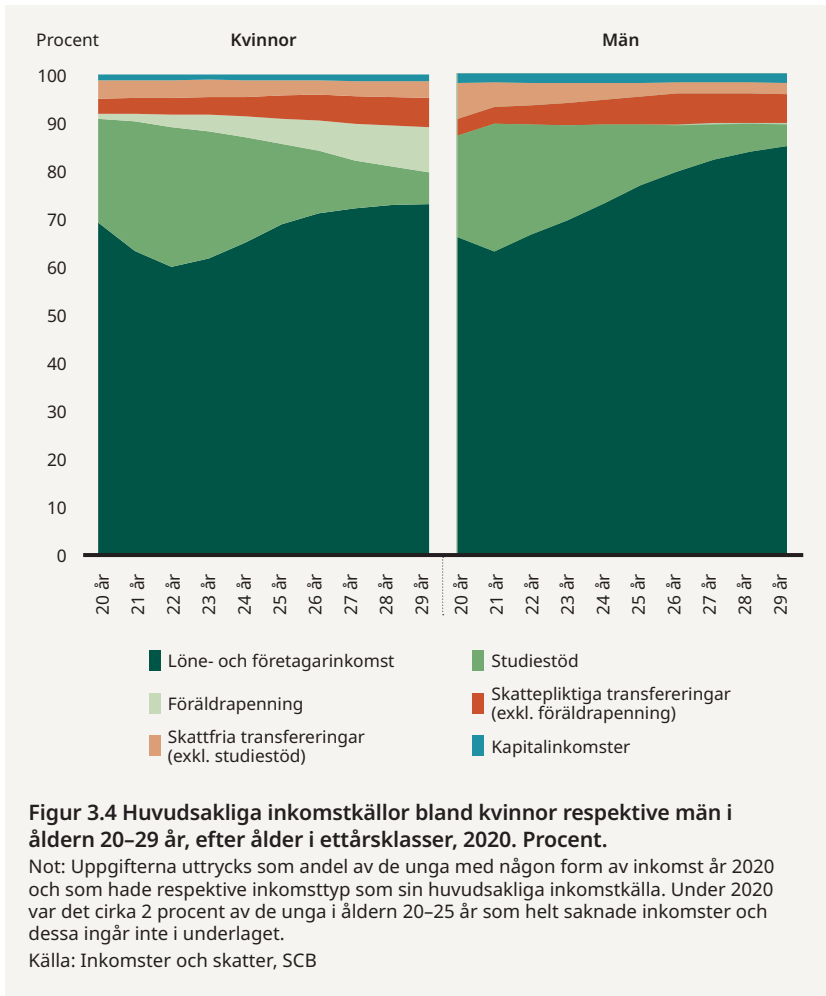
åldern hade männen därmed en disponibel medianinkomst som var 13,4 procent högre än bland kvinnorna.

Nettoinkomsten fortsätter att öka bland äldre unga i åldern 26–29 år och skillnaden i individuell disponibel inkomst mellan könen ökar även i dessa åldrar. Vid 29 års ålder uppgick den disponibla medianinkomsten till 233 900 kronor bland kvinnor och 278 000 kronor bland män, det vill säga männen i den åldern hade en disponibel medianinkomst som var 18,8 procent högre än bland kvinnorna.

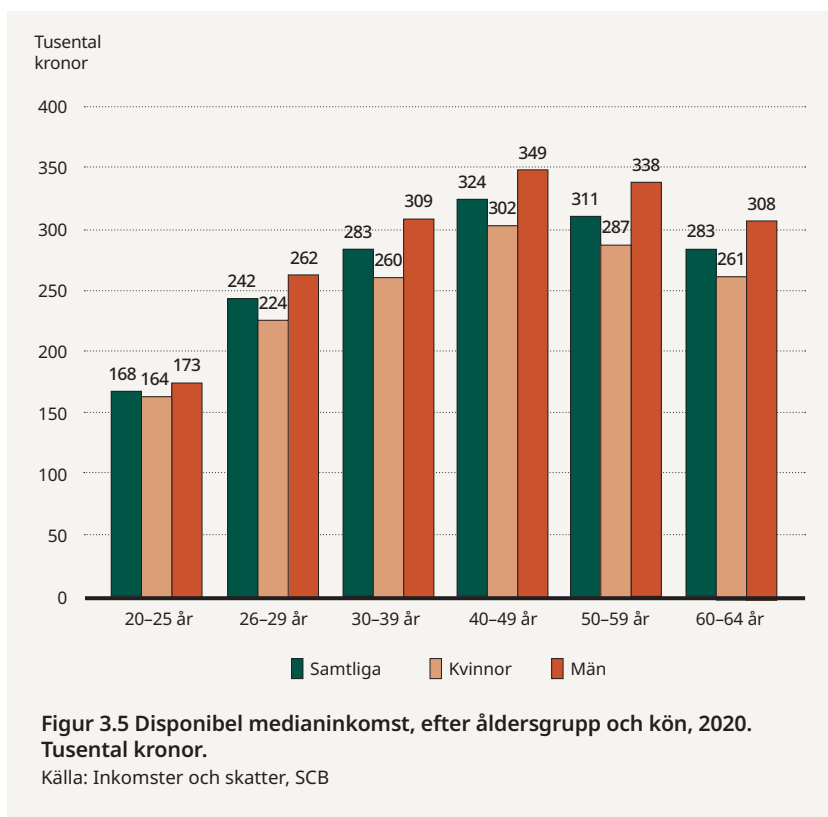
Unga kvinnor har med stigande ålder i större utsträckning än männen andra huvudsakliga inkomstkällor än arbete, vilket kan bidra till att förklara inkomstskillnaderna mellan könen. Ersättningarna från transfereringssystemen är vanligtvis lägre än inkomsterna av arbete. Under 2020 hade 73 procent av kvinnorna vid 29 års ålder arbetsinkomster som sin huvudsakliga inkomstkälla jämfört med 84,9 procent av männen. Kvinnorna hade i stället i större utsträckning än männen sin huvudsakliga inkomst från föräldrapenning. Vid 25 års ålder hade 5,3 procent av kvinnorna föräldrapenning som sin huvudsakliga inkomstkälla jämfört med 0,1 procent av männen. Vid 29 års ålder var andelen 9,4 procent bland kvinnorna jämfört med 0,4 procent bland männen. Det finns inga större skillnader mellan könen vad gäller övriga transfereringar från trygghetssystemen. I figur 3.4 redovisas de huvudsakliga inkomstkällorna bland personer i åldern 20–29 år uppdelat efter kön och ålder i ettårsklasser.

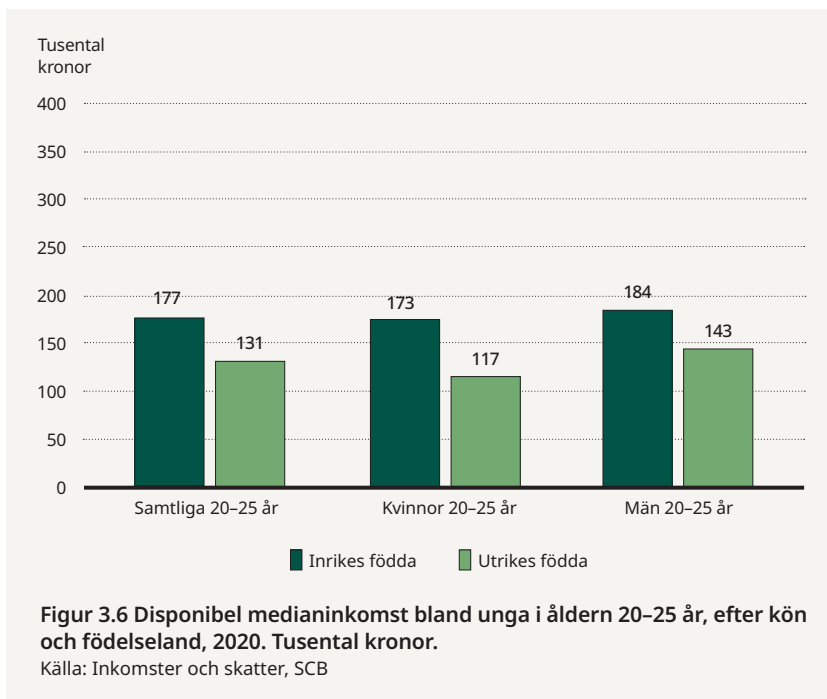
Jämfört med övriga åldersgrupper, upp till 64 års ålder, är ungas inkomster generellt sett lägre. Detta hänger samman med att de som är i åldern 20–25 år i lägre utsträckning än i övriga åldersgrupper har inkomster från arbete då många fortfarande studerar. De som arbetar har även lägre inkomster från arbete än personer i äldre åldrar, då lönen vanligtvis stiger med åldern. Skillnaden i disponibel medianinkomst mellan könen uppgick under 2020 till 5,8 procent för samtliga unga i åldern 20–25

år. Skillnaden i disponibel inkomst mellan kvinnor och män är betydligt större i övriga åldersgrupper. I åldersgruppen 26–29 år hade männen en disponibel medianinkomst som var 17,1 procent högre än för kvinnorna och i åldersgruppen 30–39 år uppgick skillnaden till 19 procent. För övriga åldersgrupper upp till 64 års ålder hade männen en disponibel medianinkomst som låg 16–18 procent högre än för kvinnorna. I figur 3.5 redovisas storleken på den disponibla medianinkomsten efter kön och åldersgrupp för befolkningen i åldern 20–64 år.

Unga utrikes födda har lägre inkomster

Den individuella disponibla inkomsten bland unga skiljer sig bland annat åt utifrån födelseland. Den individuella disponibla inkomsten var under 2020 högre bland unga som är inrikes födda än bland dem som är utrikes födda och skillnaden var större för kvinnorna än för männen. Bland inrikes födda unga uppgick den disponibla medianinkomsten till 177 000 kronor jämfört med 131 400 kronor bland utrikes födda unga. För kvinnor i åldern 20–25 år uppgick den disponibla medianinkomsten till 172 500 kronor bland inrikes födda jämfört med 117 500 kronor bland utrikes födda. För männen var motsvarande belopp 183 600 kronor för inrikes födda och 142 800 kronor för utrikes födda. Se figur 3.6.

Att utrikes födda unga har lägre disponibel inkomst hänger bland annat samman med att de i lägre utsträckning än inrikes födda unga har arbetsinkomster som sin huvudsakliga inkomstkälla. En större andel

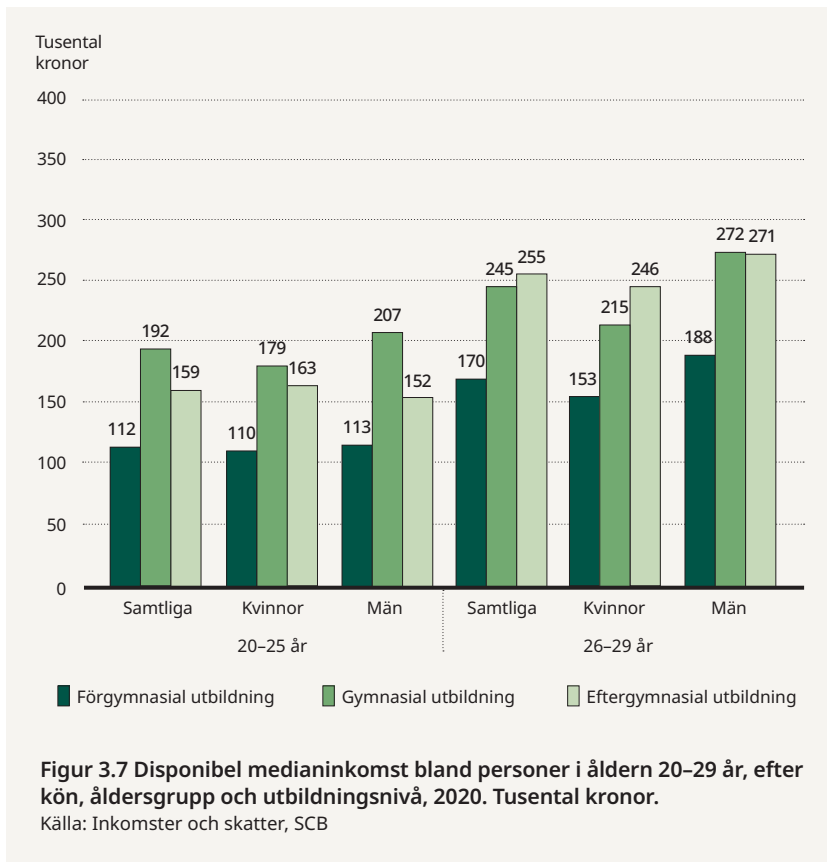
utrikes födda unga än inrikes födda har skattefria transfereringar såsom försörjningsstöd och etableringsersättning som huvudsaklig inkomstkälla. Bland utrikes födda kvinnor är det också en högre andel som försörjer sig med föräldrapenning.

Högst nettoinkomst för unga med gymnasial utbildning

Mediannettoinkomsten skiljer sig även åt beroende på individens utbildningsnivå. Lägst disponibel inkomst har unga med en förgymnasial utbildning som sin högsta uppnådda utbildning. Under 2020 uppgick mediannettoinkomsten för dem i åldern 20–25 år med förgymnasial utbildning till 110 400 kronor bland kvinnorna och till 113 000 bland männen. Mediannettoinkomsten var som högst bland dem med gymnasial utbildningsnivå, för dessa uppgick mediannettoinkomsten till 178 500 kronor bland kvinnorna och till 207 400 kronor bland männen. Bland både män och kvinnor var nettoinkomsterna lägre för dem med eftergymnasial utbildning än för dem med gymnasial utbildning. En bidragande orsak till att mediannettoinkomsten är lägre bland dem som i åldern 20–25 år klassas som eftergymnasialt utbildade är att en stor del av dessa fortfarande studerar och därmed försörjer sig på studiestöd.⁸

I åldersgruppen 26–29 år har de flesta avslutat sin eftergymnasiala utbildning och gått ut på arbetsmarknaden. Inkomsterna ligger generellt på en högre nivå i den åldersgruppen och för kvinnor i åldern 26–29 år är nettoinkomsten som högst bland dem med eftergymnasial utbildning, där mediannettoinkomsten under 2020 uppgick till 246 100 kronor jämfört med 215 200 kronor bland dem med gymnasial utbildning. Bland män i åldern 26–29 år uppgick mediannettoinkomsten till samma nivå (cirka 271 000 kronor) för dem med gymnasial och dem med eftergymnasial utbildning. I figur 3.7 redovisas nettoinkomsten efter kön, åldersgrupp och utbildningsnivå för unga i åldrarna 20–29 år.

⁸ Informationen om utbildningsnivå som finns i SCB:s register över befolkningens utbildning avser högsta uppnådda utbildning. Det går utifrån utbildningsnivån inte att särskilja om en utbildning är avslutad eller inte utan endast att individen uppnått en viss utbildningsnivå utifrån en påbörjad eller genomgången utbildning. Närmare hälften av dem i åldern 20–25 år med en eftergymnasial utbildning hade studiestöd som sin huvudsakliga inkomstkälla under 2020.

Inkomstfördelningen bland unga

I detta avsnitt redovisas hur nettoinkomsten, det vill säga den individuella disponibla inkomsten, fördelar sig bland olika grupper av unga. Redovisningen av inkomstfördelningen bland unga sker utifrån en beskrivning av nettoinkomsten i olika percentiler. Percentiler är värden som avgränsar en viss procentandel av observationerna. Uppgifterna redovisas i detta avsnitt för följande percentiler: P10, P25, P50, P75 och P90. För P10 är det så att 10 procent av alla inom en viss redovisningsgrupp har en nettoinkomst som ligger under detta belopp och 90

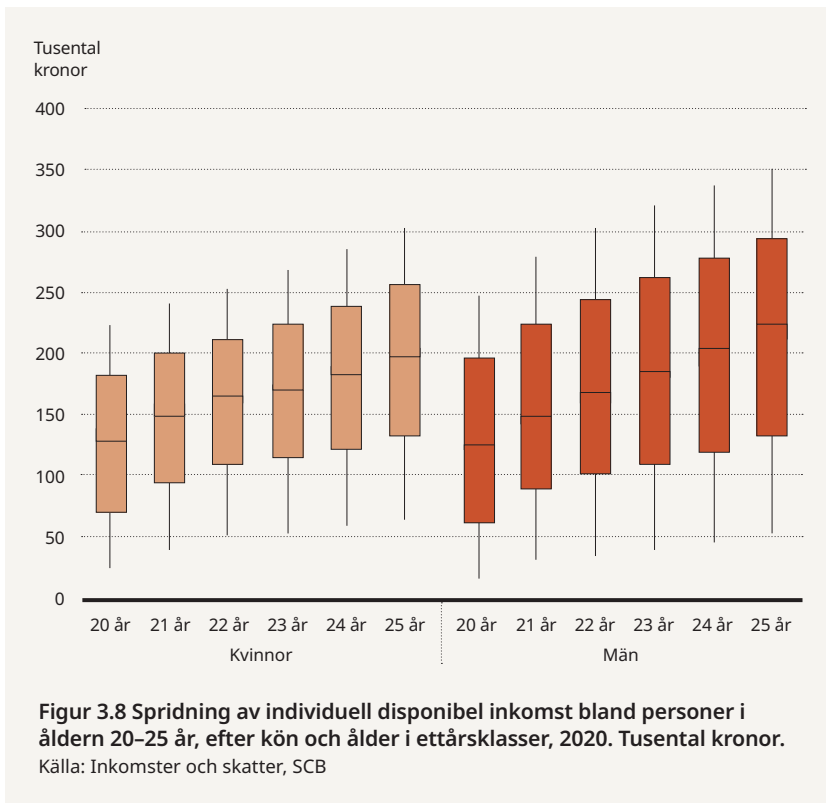
procent har en nettoinkomst som ligger över detta belopp och så vidare. P50 kallas även för medianvärdet, det vill säga om man rangordnar nettoinkomsten för samtliga individer inom en viss redovisningsgrupp kommer 50 procent av individerna att ha en nettoinkomst som ligger under detta värde och 50 procent kommer att ha en inkomst som ligger över detta värde.

Inkomstfördelningen inom olika grupper redovisas i detta avsnitt bland annat med hjälp av låddiagram. Ett låddiagram är ett diagram där ett statistiskt material åskådliggörs i form av en låda och där lådans nedre värde avser den 25:e percentilen och det övre värdet avser den 75:e percentilen. Lådan rymmer således hälften av personerna i den aktuella redovisningsgruppen. Ändpunkten på den nedre "svansen" avser den 10:e percentilen och ändpunkten på den övre "svansen" den 90:e percentilen.

Inkomstspridningen är större bland de unga männen

I figur 3.8 redovisas inkomstfördelningen bland unga kvinnor och män i åldern 20–25 år med en uppdelning i ettårsklasser. För både män och kvinnor är den individuella disponibla inkomsten generellt sett högre ju äldre individerna är. Utifrån figuren framgår det även att inkomstspridningen, det vill säga skillnaden mellan de högsta och de lägsta inkomsterna, är större bland de unga männen än bland kvinnorna.

Figur 3.8 Spridning av individuell disponibel inkomst bland personer i åldern 20–25 år, efter kön och ålder i ettårsklasser, 2020. Tusental kronor.

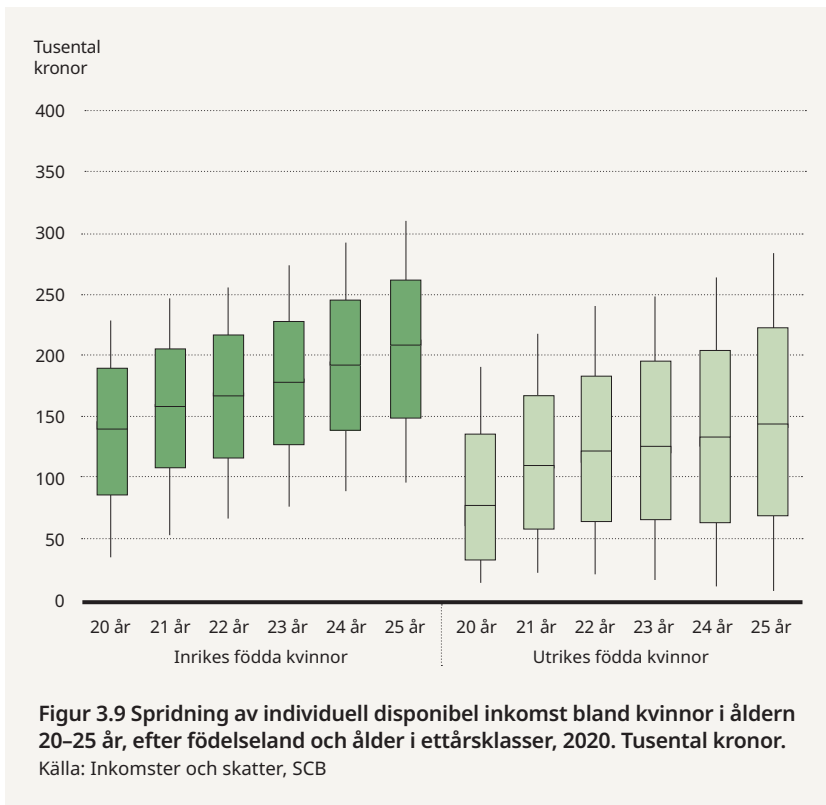
Källa: Inkomster och skatter, SCB

Större inkomstspridning bland unga utrikes födda

Vid en uppdelning efter inrikes respektive utrikes födda kvinnor ser vi att den individuella disponibla inkomsten i samtliga åldrar var högre bland de inrikes födda kvinnorna och detta gäller inte bara för medianinkomsten utan även för den 10:e, 25:e, 75:e och 90:e percentilen. Detta illustreras i figur 3.9.

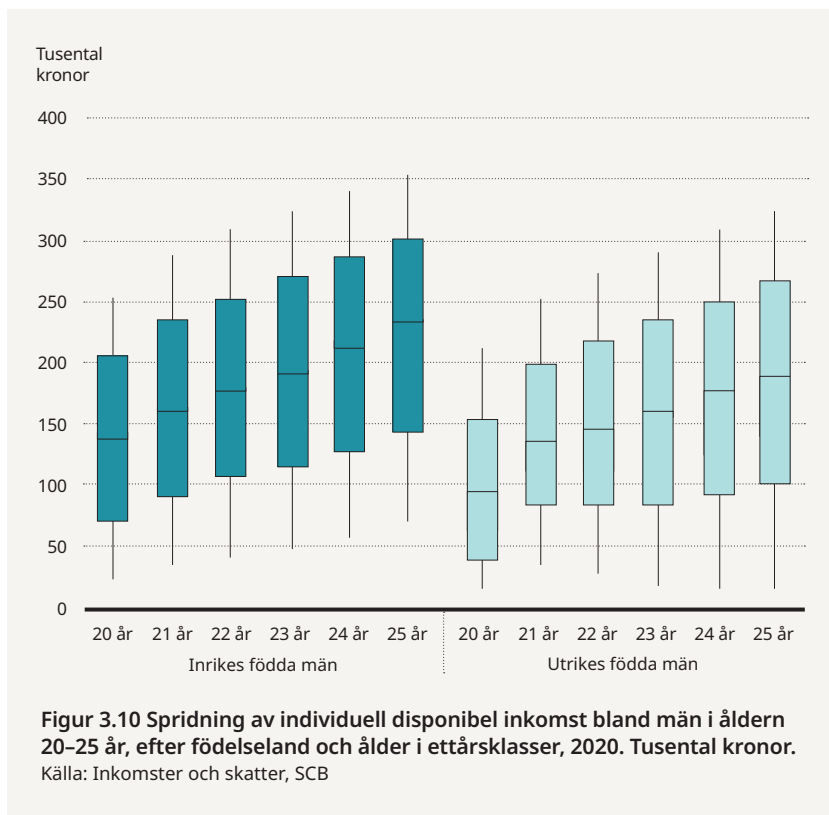
Inkomstspridningen var under 2020 större bland de utrikes födda kvinnorna och det beror främst på att inkomsterna i de nedre inkomstpercentilerna var betydligt lägre än för inrikes födda kvinnor. Bland utrikes födda kvinnor i 25-årsåldern uppgick den disponibla årsinkomsten i den 25:e percentilen till 68 500 kronor och i den 10:e percentilen till 7 500 kronor. En tiondel av de 25-åriga kvinnorna som var födda

i ett annat land hade därmed en disponibel årsinkomst understigande 7 500 kronor. Bland inrikes födda kvinnor hade var fjärde 25-åring en disponibel inkomst understigande 148 200 kronor och var tionde hade en disponibel inkomst som understeg 94 700 kronor.

För männen ser vi ett snarlikt mönster, se figur 3.10. Den individuella disponibla inkomsten var under 2020 i samtliga åldrar högre bland inrikes födda män och detta gäller både för medianinkomsten samt för den 10:e, 25:e, 75:e och 90:e percentilen. Inkomstspridningen var större bland de utrikes födda männen och detta beror främst på att de individuella disponibla inkomsterna i de nedre percentilerna var betydligt lägre än bland de inrikes födda männen. Var tionde utrikes född man

i 25-årsåldern hade en disponibel årsinkomst som understeg 13 000 kronor. Bland inrikes födda män uppgick den disponibla årsinkomsten för den 10:e percentilen till 70 800 kronor.

Inkomstspridningen bland unga ökar

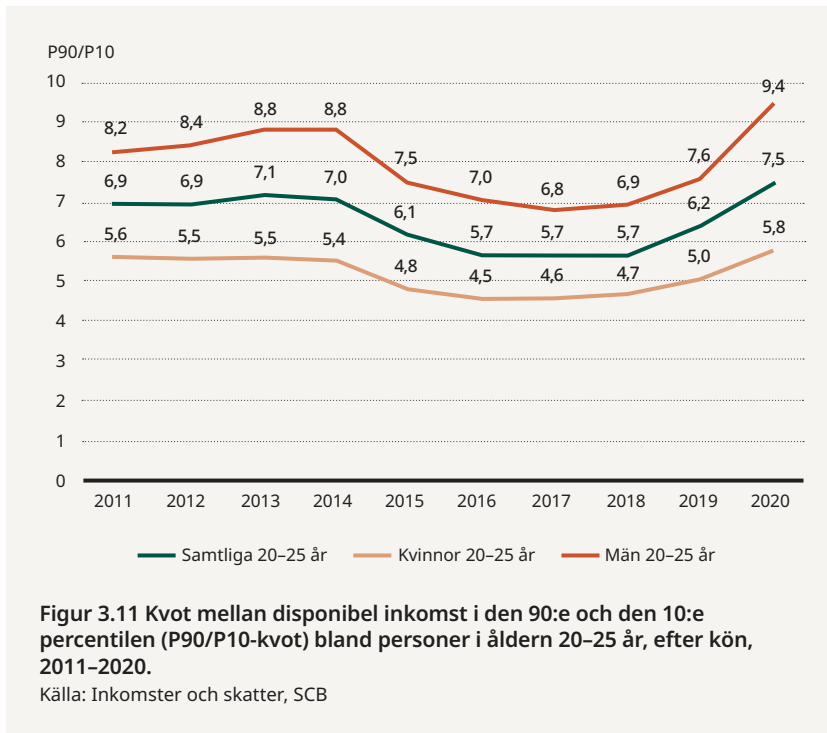
I detta avsnitt redogörs för hur inkomstspridningen, det vill säga skillnaden mellan de högsta och de lägsta inkomsterna, har utvecklats bland unga under den senaste tioårsperiod för vilken det finns jämförbara data, det vill säga åren 2011–2020.

I detta kapitel redovisas hur stor inkomstspridningen är bland unga utifrån **P90/P10-kvoten**, vilket är ett vanligt förekommande mått på löne- och inkomstspridning. Måttet erhålls genom att beräkna kvoten

mellan inkomsten i den 90:e percentilen och inkomsten i den 10:e percentilen. Denna kvot anger hur mycket större den individuella disponibla inkomsten är för personer i den 90:e percentilen jämfört med personer i den 10:e percentilen.

I figur 3.11 redogörs för hur inkomstspridningen har utvecklats bland unga i åldern 20–25 år under den senaste tioårsperioden. Spridningen i individuella disponibla inkomster har under hela perioden varit betydligt större bland männen än bland kvinnorna. Inkomstspridningen har också varierat under perioden. Mellan 2014 och 2017 minskade inkomstspridningen och minskningen var särskilt tydlig bland männen där P90/P10-kvoten minskade från 8,8 till 6,8. Bland kvinnorna minskade kvoten under samma period från 5,4 till 4,6. Den minskade inkomstspridningen beror på att inkomsterna i den lägre percentilen (P10) ökade kraftigt under dessa år medan ökningen av inkomsterna i den högre percentilen (P90) var mer måttlig. En bidragande orsak till ökningen i den lägre inkomstpercentilen är att konjunkturen var god och att andelen unga utan inkomster minskade.

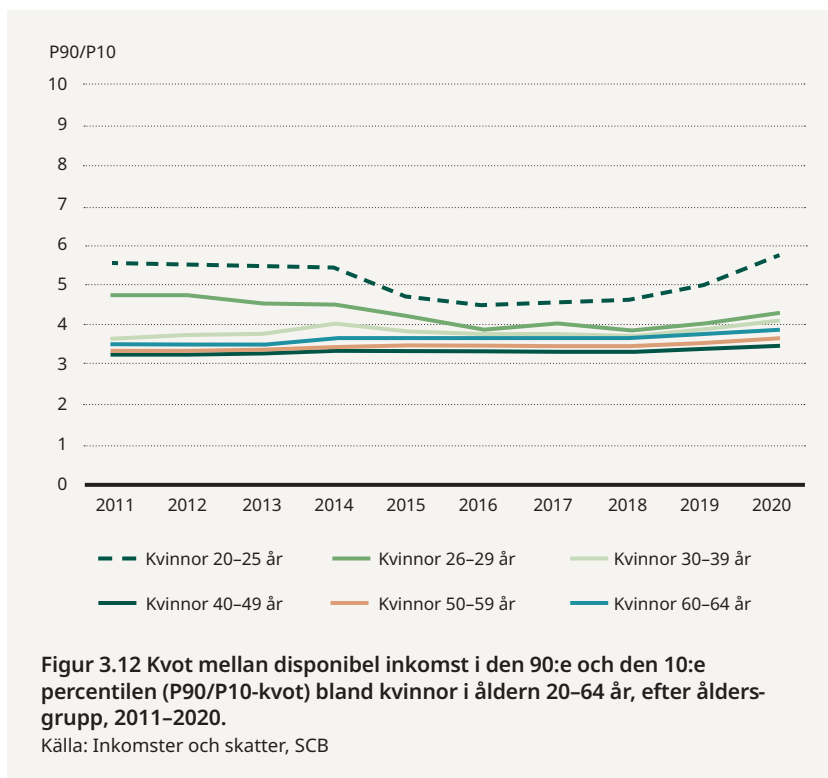
Efter 2018 har inkomstspridningen åter ökat och ökningen är mer uttalad bland männen. Under 2020 var inkomstspridningen som störst och P90/P10-kvoten uppgick då till 5,8 bland kvinnorna och till 9,4 bland männen. Den kraftiga ökningen av inkomstspridningen under 2020 beror på att nettoinkomsten i den 10:e percentilen minskade under 2020 och denna minskning i nettoinkomst har varit särskilt stor bland männen. Nettoinkomsten i den 10:e percentilen minskade från 53 400 till 46 500 kronor bland unga kvinnor i åldern 20–25 år och från 41 300 till 33 400 kronor bland männen. Minskningen i disponibel inkomst i den 10:e percentilen mellan 2019 och 2020 förklaras bland annat av att antalet unga i åldern 20–25 år som helt saknade inkomster ökade mellan dessa år. Under 2020 var det 14 500 unga som helt saknade inkomst, en ökning med cirka 1 500 personer jämfört med 2019. Ökningen av antalet unga utan inkomster var särskilt stor bland männen och denna utveckling kan antas vara pandemirelaterad. Antalet unga helt utan inkomster ökade mellan 2019 och 2020 samtidigt som antalet unga i åldrarna 20–25 år i befolkningen minskade med 16 400 personer.

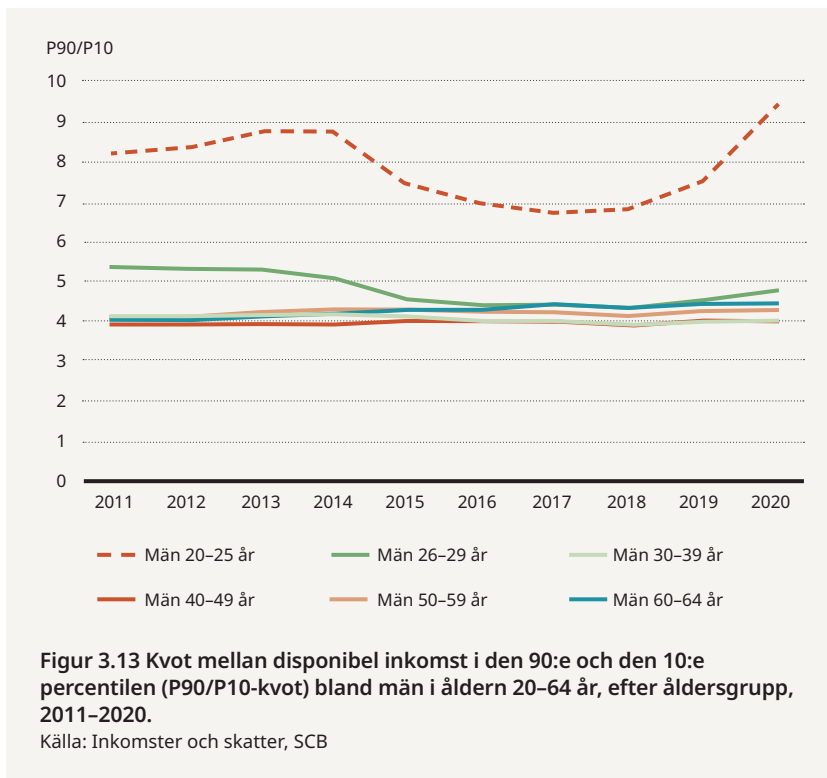
Inkomstspridningen har under hela perioden 2011-2020 varit större bland unga än bland övriga åldrar inom åldersintervallet 20-64 år. I figur 3.12 redovisas utvecklingen av inkomstspridningen för kvinnor i åldern 20-64 år med en uppdelning efter ålder.

Att inkomstspridningen är större i åldersgruppen 20-25 år beror på att individer i dessa åldrar i större utsträckning än i andra åldersgrupper befinner sig i vitt skilda livssituationer. En del studerar på högskola eller universitet och försörjer sig då främst på studiemedel (och eventuella extrainkomster från arbete) medan andra redan har etablerat sig på arbetsmarknaden och har fasta arbetsinkomster. En större andel unga har svårigheter att försörja sig och får ekonomiskt bistånd jämfört med befolkningen i äldre åldrar (MUCF 2022a).

Det är även bland unga i åldern 20–25 år som inkomstspridningen ökat tydligast under de senaste åren. Ökningen under senare år beror på att andelen unga med låga inkomster eller helt utan inkomster ökat under 2019 och 2020.

I figur 3.13 redovisas inkomstspridningen bland män i åldern 20–64 år. Bland männen är det ännu större skillnad i inkomstspridning mellan unga i åldern 20–25 år och övriga åldersgrupper.

Ungas ekonomiska standard

I föregående avsnitt redovisades hur stor den disponibla inkomsten är per individ. För att mäta hur de ekonomiska villkoren är för gruppen unga är det dock mer rättvisande att ta hänsyn till den disponibla inkomsten för hela hushållet och att sätta denna i relation till så kallade konsumtionsenheter. En sådan beräkning tar hänsyn till hur många vuxna och barn som bor i hushållet och inkomsterna för hushåll med olika storlek och sammansättning kan därmed jämföras med varandra (SCB 2021). Det mått som då erhålls kallas för disponibel inkomst per konsumtionsenhet, även kallad **ekonomisk standard**. Alla personer inom ett hushåll tilldelas samma ekonomiska standard.

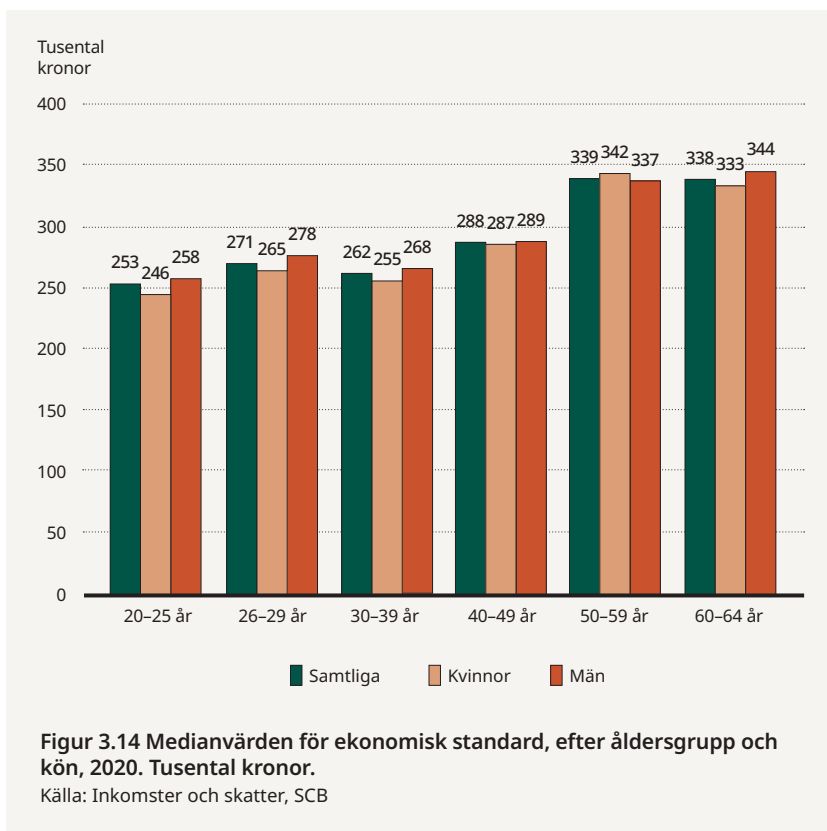
Ekonomisk standard

Med **ekonomisk standard** avses den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet. För att kunna göra jämförelser av disponibel inkomst mellan olika typer av hushåll används ett system som tar hänsyn till hushållets sammansättning. Den disponibla inkomsten för hushållet divideras med det antal konsumtionsenheter (k.e) som hushållet består av. Varje individ tilldelas en konsumtionsvikt beroende på vilken typ av hushåll denne tillhör. Ett hushåll som består av en enda person består av 1 k.e. och ett hushåll som består av ett sammanboende par består av 1,51 k.e. Varje ytterligare vuxen i hushållet bidrar med 0,60 k.e. Om det finns barn i hushållet innebär det första barnet i åldern 0–19 år att hushållet består av ytterligare 0,52 k.e och det andra och påföljande barn medför en ökning av 0,42 k.e per barn (SCB 2021).

Högre ekonomisk standard bland männen

I figur 3.14 redovisas hur stor den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet, det vill säga den ekonomiska standarden, var under 2020 i olika åldersgrupper av den vuxna befolkningen upp till 64 års ålder. I figuren och i resten av detta avsnitt redovisas medianbeloppen för den ekonomiska standarden. Den ekonomiska standarden bland unga i åldern 20–25 år uppgick under 2020 till 252 700 kronor. Bland kvinnorna uppgick den till 246 500 kronor och bland männen uppgick den till 258 000 kronor. Det är ingen större skillnad i ekonomisk standard mellan åldersgrupperna 20–25 år, 26–29 år och 30–39 år. En förklaring till att den ekonomiska standarden i åldersgruppen 30–39 år – trots högre individuella inkomster – ligger på samma nivå som i de yngre åldersgrupperna är att många i åldern 30–39 år har barn, vilket vid en given inkomstnivå leder till en minskning av den ekonomiska standarden. Högst disponibel inkomst per konsumtionsenhet hade personer i åldern 50–64 år. I dessa åldrar arbetar många och barnen har i de allra flesta fallen flyttat hemifrån (SCB 2021).

Under perioden mellan 2011 och 2020 ökade den ekonomiska standarden uttryckt i fasta, det vill säga inflationsjusterade, priser i samtliga åldersgrupper av befolkningen i åldrarna 20–64 år. Detta innebär att personer i dessa åldrar haft mer pengar att röra sig med under perioden. Bland unga i åldern 20–25 år ökade den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet med 17,9 procent bland kvinnorna och med 14,9 procent bland männen. Det innebär att ökningen i ekonomisk standard bland unga låg på ungefär samma nivå som för hela gruppen 20–64 år där ökningen uppgick till 16,7 procent för kvinnorna och 15,5 procent för männen. Ökningen i disponibel inkomst per konsumtionsenhet var under perioden som störst för personer i åldrarna 26–29 år där ökningen

låg på 21 procent bland kvinnorna och 18,9 procent bland männen.

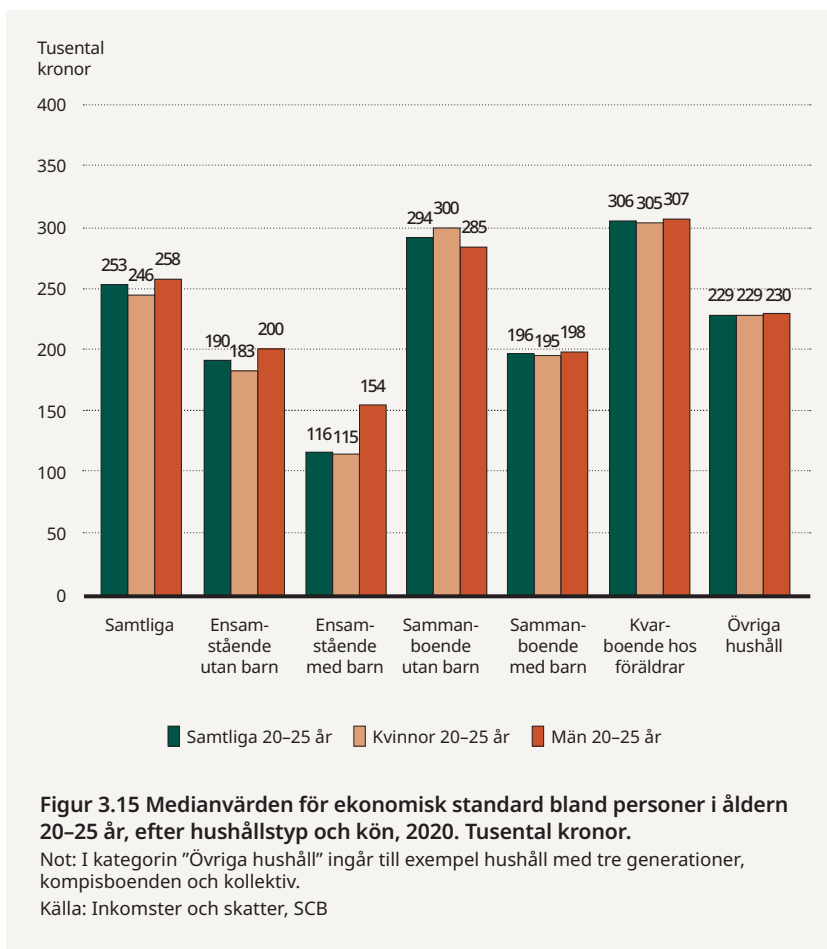
Lägst ökning hade kvinnor och män i åldersgruppen 30–39 år.

Den ekonomiska standarden var under 2020 betydligt högre bland inrikes födda än bland utrikes födda unga. Bland inrikes födda uppgick den ekonomiska standarden till 269 700 kronor jämfört med 195 100 kronor bland utrikes födda. Under perioden 2011–2020 ökade den ekonomiska standarden mätt i fasta priser med 19,8 procent bland inrikes födda i åldern 20–25 år och med 23,2 procent bland utrikes födda.

Lägst ekonomisk standard bland unga ensamstående med barn

Den ekonomiska standarden bland unga i åldern 20–25 år varierar beroende på hushållstyp⁹. Unga ensamstående med barn hade under 2020 lägst ekonomisk standard och den ekonomiska standarden var särskilt låg bland kvinnorna. Bland de ensamstående kvinnorna med barn uppgick den ekonomiska standarden till 114 600 kronor och bland männen uppgick den till 153 700 kronor. Den ekonomiska standarden var som högst bland unga som bor kvar hos sina föräldrar samt bland sammanboende utan barn. Den ekonomiska standarden för dem som bor kvar hos sina föräldrar uppgick till cirka 305 000 kronor bland både kvinnor och män. För unga i åldern 20–25 år som är sammanboende utan barn uppgick den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet till 300 300 kronor bland kvinnorna och 284 900 kronor bland männen. I figur 3.15 redovisas hur stor den ekonomiska standarden var bland unga i åldern 20–25 år med uppdelning efter kön och hushållstyp.

⁹Den enskilt vanligaste hushållstypen bland unga i åldern 20–25 år är **kvarboende hos föräldrar**. Under 2020 var det 34 procent av kvinnorna och 43 procent av männen i dessa åldrar som bodde kvar hos sina föräldrar. Den näst största hushållstypen var **ensamstående utan barn** och 25 procent av de unga tillhör denna grupp. 20 procent av kvinnorna och 12 procent av männen i åldern 20–25 år var **sammanboende utan barn** och 6 procent av kvinnorna och 2 procent av männen var **sammanboende med barn**. Utöver detta tillhör 15 procent av de unga kvinnorna och 17 procent av de unga männen kategorin **övriga hushåll**. I denna kategori ingår till exempel hushåll med tre generationer, kompisboenden och kollektiv. Den minsta hushållstypen i åldersgruppen 20–25 år består av **ensamstående med barn**, 1,4 procent av kvinnorna och 0,1 procent av männen i åldern 20–25 år återfinns här.

Vid tolkningen av ovanstående uppgifter är det viktigt att vara medveten om att det finns brister i den officiella inkomststatistiken vad gäller möjligheten att på ett rättvisande sätt belysa den ekonomiska situationen för föräldrar som inte bor tillsammans. Inkomststatistiken bygger på folkbokföringen och det finns utifrån den ingen möjlighet att veta i vilken utsträckning barn till särlevande föräldrar bor hos respektive förälder. I statistiken antas att alla barn som inte är skrivna med båda sina föräldrar bor heltid hos den förälder där barnet är skrivet. Den förälder

som barnet är folkbokförd hos antas därmed ha hela försörjningsbördan. Vid förekomst av växelvis boende kommer därmed försörjningsbördan för den förälder som barnet är folkbokfört hos att överskattas samtidigt som försörjningsbördan för den andre föräldern underskattas. Enligt uppskattningar från SCB bor närmare tre av tio barn till särboende föräldrar växelvis, det vill säga de bor lika mycket hos båda föräldrar (SCB 2019b).

Det är utifrån ovanstående beskrivna brister i inkomststatistiken sannolikt att den ekonomiska standarden för ensamstående med barn skulle vara högre bland både kvinnor och män om den officiella inkomststatistiken tog hänsyn till växelvis boende. På motsvarande sätt är det också sannolikt att den ekonomiska standarden för vissa av de övriga hushållstyperna skulle vara något lägre.

Den ekonomiska standarden mätt i fasta priser ökade under perioden 2011–2020 i samtliga hushållstyper och ökningen var särskilt stor bland dem utan barn.

4. Ungas ekonomiska utsatthet

Kapitlet i korthet

Unga med låg ekonomisk standard

- Under 2020 levde 19,7 procent av de unga i åldern 20–25 år i hushåll med låg ekonomisk standard. Andelen med låg ekonomisk standard var högre bland unga än bland andra åldersgrupper av den vuxna befolkningen upp till 64 års ålder.
- Andelen unga med låg ekonomisk standard är betydligt högre bland utrikes födda än bland inrikes födda. Under 2020 uppgick andelen till 35,1 procent bland utrikes födda i åldern 20–25 år jämfört med 15,4 procent bland inrikes födda.
- Det är mycket stora skillnader i ekonomisk standard beroende på hushållstyp. Andelen unga med låg ekonomisk standard var under 2020 som högst (82,1 procent) bland ensamstående med barn. Andelen med låg ekonomisk standard var också hög bland unga ensamstående utan barn (36,9 procent). Andelen med låg ekonomisk standard var som lägst bland unga som bodde kvar hos sina föräldrar (10,4 procent) och bland unga sammanboende utan barn (8 procent).

- Den ekonomiska standarden bland unga skiljer sig nämnvärt beroende på vilken typ av sysselsättning som de har. Lägst andel med låg ekonomisk standard hade unga som främst förvärvsarbetade, 5,1 procent av dessa hade låg ekonomisk standard. Bland unga som studerade uppgick andelen till 30,6 procent. Högst andel med låg ekonomisk standard hade unga som i huvudsak försörjde sig på föräldrapenning, bland dessa hade 53,1 procent låg ekonomisk standard.
- Unga som bor i områden med stora socioekonomiska utmaningar har i större utsträckning än andra unga låg ekonomisk standard. Under 2020 hade 37 procent av de unga som bor i områden med stora socioekonomiska utmaningar en låg ekonomisk standard. Lägst andel unga med låg ekonomisk standard (6,7 procent) återfanns bland unga boende i områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar.

Unga med låg inkomststandard

- Under 2020 hade 8,5 procent av de unga i åldern 20–25 år låg inkomststandard. Andelen unga med låg inkomststandard var högre jämfört med övriga åldersgrupper av den vuxna befolkningen upp till 64 års ålder.
- Det är en större andel unga utrikes födda än inrikes födda med låg inkomststandard. Under 2020 uppgick andelen utrikes födda med låg inkomststandard till 16,5 procent jämfört med 6,3 procent bland inrikes födda unga.

- Det är stora skillnader i andelen unga med låg inkomststandard beroende på hushållstyp. Närmare varannan ung ensamstående med barn hade låg inkomststandard under 2020. Andelen med låg inkomststandard var även förhållandevis hög bland ensamstående utan barn där 17 procent hade låg inkomststandard. Lägst andel med låg inkomststandard hade sammanboende utan barn samt kvarboende hos föräldrar där andelen uppgick till runt 4 procent.
- Andelen med låg inkomststandard var som högst bland unga som utifrån sina inkomster klassas som föräldralediga, bland dessa hade 24,9 procent låg inkomststandard under 2020. Andelen med låg inkomststandard var som lägst bland unga förvärvsarbetande (1,2 procent).
- Andelen unga med låg inkomststandard är betydligt högre i socioekonomiskt utsatta områden än i områden med bättre socioekonomiska förutsättningar. I områden med stora socioekonomiska utmaningar hade 16,1 procent av de unga i åldern 20–25 år under 2020 låg inkomststandard. I områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar uppgick andelen till 3,2 procent.

Långvarig ekonomisk utsatthet

- Under 2020 hade 8,4 procent av de unga i åldern 20–25 år en varaktigt låg ekonomisk standard. Personer med varaktigt låg ekonomisk standard hade inte bara låg ekonomisk standard under 2020 utan även under minst två av de tre föregående åren. Andelen med varaktigt låg ekonomisk standard var något högre bland unga än för hela åldersgruppen 20–64 år där andelen uppgick till 7,4 procent.
- Andelen unga med en varaktigt låg inkomststandard uppgick under 2020 till 2,3 procent. Andelen unga med varaktigt låg inkomststandard var därmed marginellt högre än andelen för hela åldersgruppen 20–64 år där andelen uppgick till 2 procent.

I detta kapitel görs en beskrivning av omfattningen av den ekonomiska utsattheten bland unga med hjälp av olika mått på utsatthet. Utsattheten redovisas dels utifrån måttet **låg ekonomisk standard** som är ett relativt mått på ekonomisk utsatthet, dels utifrån måttet **låg inkomststandard** som är ett absolut mått på utsatthet (se faktaruta). För att få en bild av hur många unga det är som fastnar i en situation av ekonomisk utsatthet kompletteras analysen också med två mått som anger om individen mer permanent hamnat i en utsatt ekonomisk sits. Dessa mått visar unga med **varaktigt låg ekonomisk standard** respektive unga med **varaktigt låg inkomststandard**. Uppgifterna i kapitlet baseras på data från SCB:s totalräknade undersökning Inkomster och skatter.

Kapitlet inleds med en redovisning av omfattningen av ekonomisk utsatthet bland unga i åldern 20–25 år. Därefter följer först ett avsnitt om hur andelen utsatta skiljer sig mellan inrikes och utrikes födda unga, och därefter avsnitt som visar skillnader mellan unga utifrån hushållstyp, sysselsättning och socioekonomisk områdestyp. I ett sista avsnitt redovisas andelen unga som lever i varaktig ekonomisk utsatthet.

Mått på ekonomisk utsatthet

Det finns en rad olika sätt att definiera och mäta ekonomisk utsatthet, eller fattigdom som det ofta kallas. I diskussioner om fattigdom skiljer man ofta mellan absoluta och relativa fattigdomsmått. Absoluta mått ringar in personer vars inkomster ligger under ett gränsvärde som definierar en grundläggande skälig levnadsstandard. Relativa mått ringar in stället in personer vars inkomster är lägre än en viss andel (vanligtvis 50 eller 60 procent) av medianinkomsten (jfr Mood & Jonsson 2019).

Det finns olika uppfattningar om vilket som är det mest träffsäkra sättet att definiera och mäta ekonomisk utsatthet/fattigdom. En invändning mot relativa mått är att dessa inte nödvändigtvis ringar in grupper som har det ekonomiskt svårt. Relativa mått avgränsar en grupp som har lägre disponibla inkomster och sämre köpkraft relativt andra i samhället, men säger inget om den faktiska levnadsstandarderna för denna grupp (Mood & Jonsson 2019). Sett från detta perspektiv är absoluta mått att föredra eftersom de ringar in en grupp vars inkomster är otillräckliga för att upprätthålla en grundläggande standard som är oförändrad över tid (i betydelsen att måttet utgår från en gräns som motsvarar en given köpkraft, även om själva gränsvärdet förändras i takt med prisutvecklingen i samhället). De som försvarar relevansen av relativa mått menar däremot att vad som utgör en skälig levnadsnivå måste beakta utvecklingen av den allmänna levnadsnivån i samhället. Utifrån ett

sådant synsätt behöver normen för vad som utgör en skälig levnadsnivå justeras i takt med välståndsutvecklingen i samhället (jfr Halleröd 2010). Ett sådant synsätt är i linje med antagandet att mindre ekonomiska resurser innebär försämrade förutsättningar att delta i samhällslivet jämfört med andra.

Mot bakgrund av att det finns för- och nackdelar med både absoluta och relativa mått har MUCF valt att inkludera båda typen av mått i rapporten. I kapitlet redovisas omfattningen av den ekonomiska utsattheten bland unga med hjälp av SCB:s två inkomstbaserade mått på utsatthet, låg ekonomisk standard respektive låg inkomststandard.

- **Låg ekonomisk standard** är ett **relativt** mått på fattigdom/ utsatthet. En person sägs ha låg ekonomisk standard om denne bor i ett hushåll som har en disponibel inkomst per konsumtionsenhet som understiger 60 procent av medianvärdet för hela befolkningen. Måttet utgår från hushållets ekonomiska standard (se diskussion om ekonomisk standard i föregående kapitel).
- **Låg inkomststandard** är ett **absolut** mått på fattigdom/ utsatthet. Med låg inkomststandard avses att man tillhör ett hushåll som har en disponibel inkomst som understiger en normkostnad som ska täcka skäliga levnadskostnader som till exempel mat, boende, lokala transporter, hemförsäkring, kläder, hygien och barnomsorg.

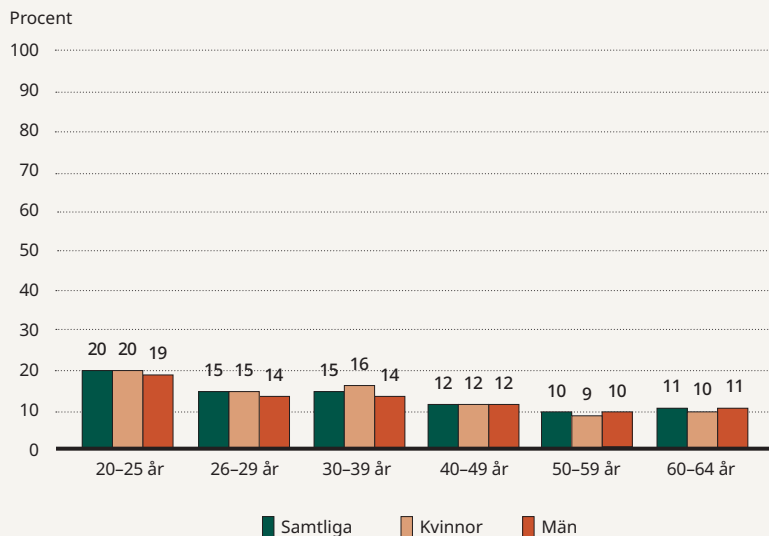
Ekonomisk utsatthet i ungdomsgruppen

I detta avsnitt redovisas hur stor andel av unga i åldern 20–25 år som lever i hushåll med låg ekonomisk standard respektive låg inkomststandard.

Närmare en av fem unga har låg ekonomisk standard

En person sägs ha låg ekonomisk standard om denne bor i ett hushåll som har en disponibel inkomst per konsumtionsenhet som understiger 60 procent av medianvärdet för hela befolkningen. Måttet på låg ekonomisk standard är således ett relativt mått på ekonomisk utsatthet. År 2020 låg gränsen för låg ekonomisk standard för en ensamstående person på 159 600 kronor, vilket motsvarar en disponibel inkomst på 13 300 kronor i månaden. För ett hushåll bestående av två vuxna och två barn låg gränsen på 391 000 kronor, eller 32 600 kronor i månaden i disponibel inkomst.

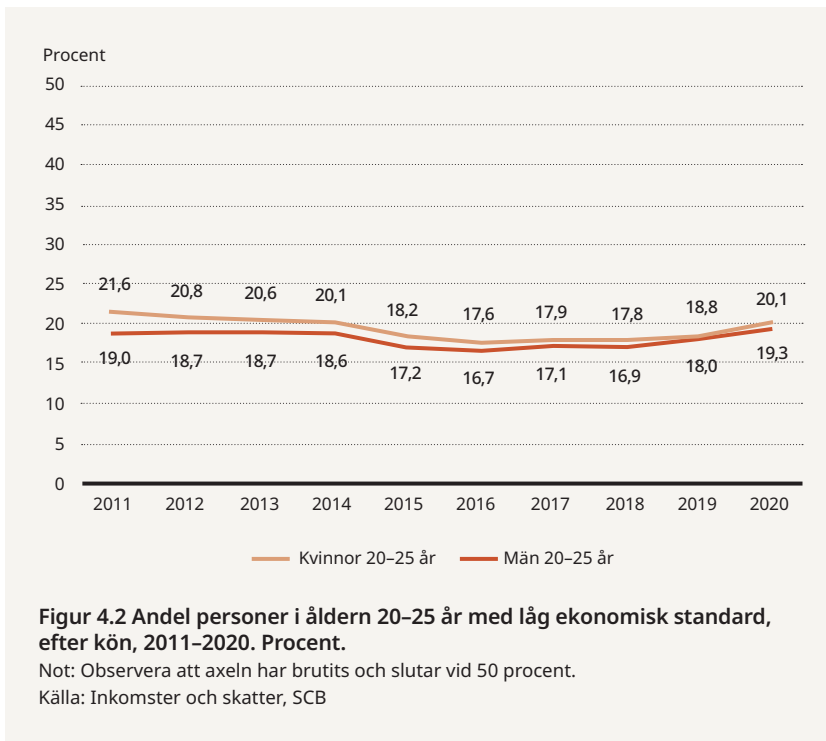
Under 2020 levde 13,3 procent av den vuxna befolkningen i åldern 20–64 år i hushåll med låg ekonomisk standard. Andelen med låg ekonomisk standard är generellt sett högre bland unga än i övriga åldersgrupper, se figur 4.1. Under 2020 levde 19,7 procent av de unga i åldern 20–25 år, motsvarande 134 500 personer, i hushåll med låg ekonomisk standard. Bland kvinnorna hade 20,1 procent låg ekonomisk standard jämfört med 19,3 procent av männen. I åldersgruppen 26–29 år var motsvarande andelar 15,4 procent bland kvinnorna och 14,1 procent bland männen. Andelen med låg ekonomisk standard var även hög i åldersgruppen 30–39 år och anledningen till detta är att många i den åldersgruppen har barn, vilket leder till en lägre ekonomisk standard.

Figur 4.1 Andel personer med låg ekonomisk standard, efter åldersgrupp och kön, 2020. Procent.

Källa: Inkomster och skatter, SCB

Under hela perioden 2011–2020 har det varit en högre andel unga kvinnor än män som haft låg ekonomisk standard, se figur 4.2. För både kvinnorna och männen minskade andelen med låg ekonomisk standard fram till 2016 och minskningen var större bland kvinnorna. Minskningen av andelen unga med låg ekonomisk standard förklaras av att inkomstutvecklingen bland unga varit starkare under denna period i förhållande till utvecklingen i resten av befolkningen. Sedan 2018 har andelen med låg ekonomisk standard åter ökat bland både unga kvinnor och män. Under 2019 och 2020 minskade de disponibla inkomsterna bland unga med lägst inkomster och inkomstutvecklingen för unga var sämre än i andra åldersgrupper.

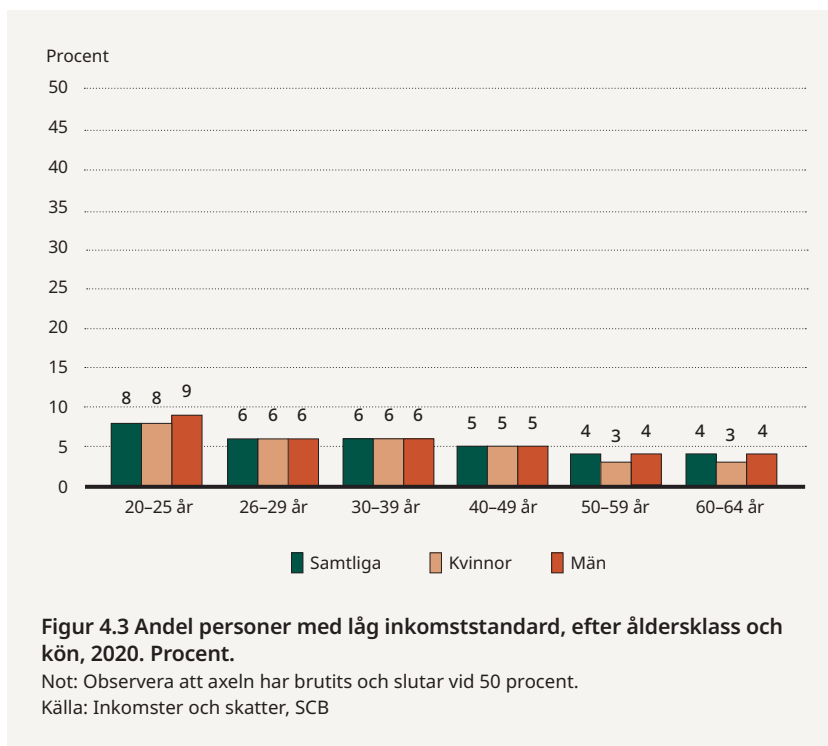

Närmare en av tio unga i åldern 20-25 år har låg inkomststandard

I föregående avsnitt redovisades andelen unga som är ekonomiskt utsatta utifrån måttet låg ekonomisk standard, ett relativt mått som mäter andelen som lever i hushåll med en ekonomisk standard som är lägre än 60 procent av medianinkomsten för befolkningen. I detta avsnitt redovisas hur stor andel av de unga i åldern 20-25 år som bor i hushåll med låg inkomststandard. Det är ett absolut mått på ekonomisk utsatthet som fångar upp dem som har inkomster som inte räcker för att täcka nödvändiga omkostnader som boende, hemförsäkring, barnomsorg, lokala resor med mera. Gränsvärdet för att ha låg inkomststandard varierar både utifrån var man bor i landet och utifrån hushållets sammansättning. För ensamstående boende i en kommun med fler än 75 000

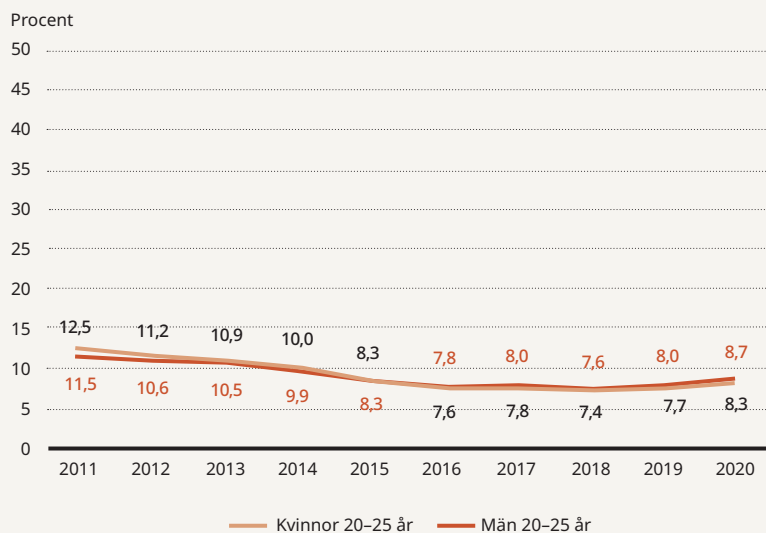
invånare (men utanför storstadsregionerna) uppgick gränsvärdet under 2020 till 9 532 kronor per månad. För sammanboende med två barn (3 och 6 år gamla) uppgick gränsvärdet till 23 553 kronor per månad.

Utifrån detta mått är andelen unga som är ekonomiskt utsatta lägre. Under 2020 hade 8,5 procent av de unga i åldern 20–25 år låg inkomststandard. Andelen uppgick till 8,3 procent bland kvinnorna och till 8,7 procent bland männen. Detta innebär att 58 000 unga hade låg inkomststandard under 2020. Andelen med låg inkomststandard var högre bland unga jämfört med övriga åldersgrupper av den vuxna befolkningen, vilket illustreras i figur 4.3.

Sett över den senaste tioårsperioden var andelen unga med låg inkomststandard under 2020 på en förhållandevis låg nivå, se figur 4.4. Andelen i åldern 20–25 år med låg inkomststandard uppgick under 2011 till 12,5

procent bland kvinnorna och 11,5 procent bland männen. Andelen sjönk sedan fram till 2016 och uppgick då till 7,6 procent bland kvinnorna och 7,8 procent bland männen. Efter 2018 har andelen med låg inkomststandard ökat något både bland kvinnorna och bland männen, denna ökning beror på att de disponibla inkomsterna bland unga med lägst inkomster minskat under dessa år.

Figur 4.4 Andel personer i åldern 20-25 år med låg inkomststandard, efter kön, 2011-2020. Procent.

Not: Observera att axeln har brutits och slutar vid 50 procent.

Källa: Inkomster och skatter, SCB

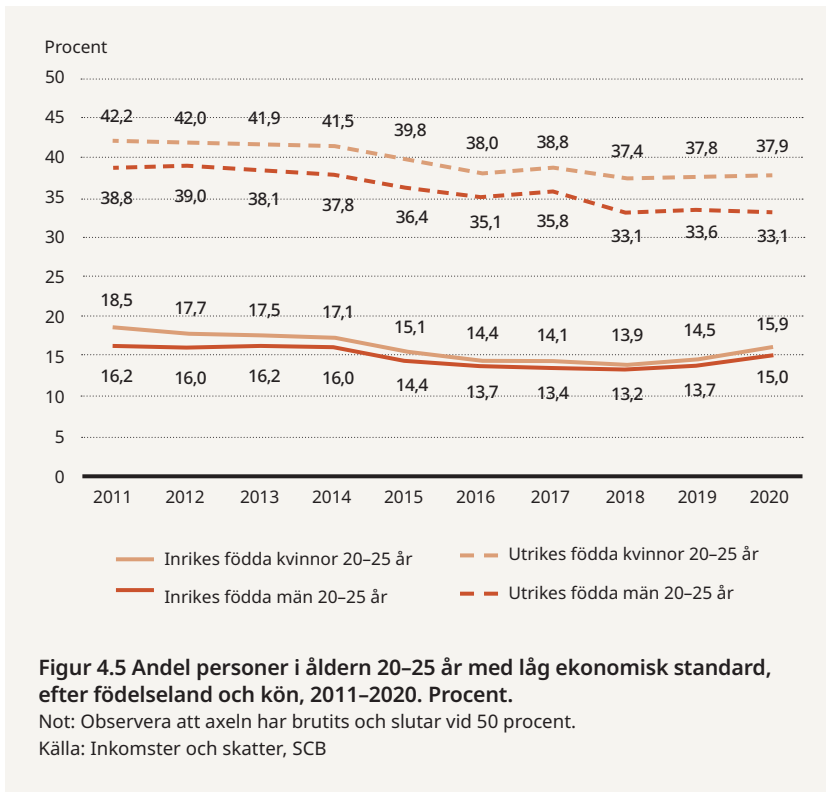
En högre andel utrikes födda unga är ekonomiskt utsatta

Andelen unga som är ekonomiskt utsatta är, sett till båda måtten, högre bland unga utrikes födda än bland unga inrikes födda. I detta avsnitt redovisas först skillnaderna mellan de två grupperna sett till det relativa måttet låg ekonomisk standard, därefter skillnaderna sett till det absoluta måttet låg inkomststandard.

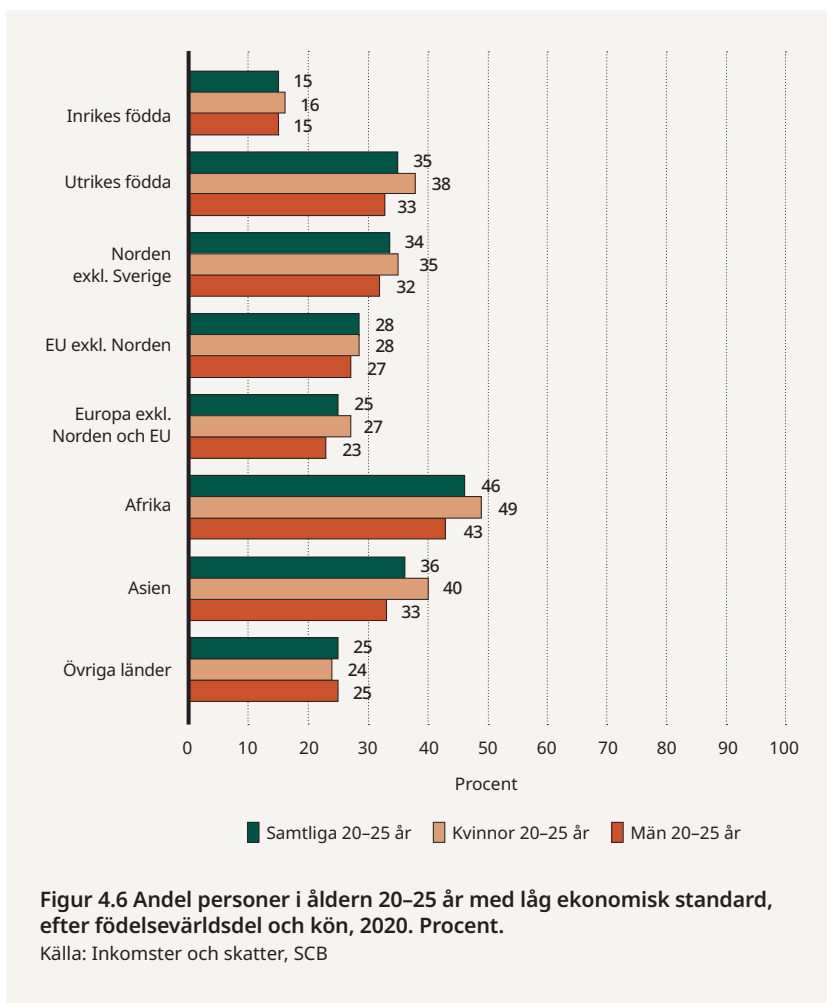
Drygt en tredjedel av utrikes födda unga lever i hushåll med låg ekonomisk standard

Den relativa ekonomiska utsattheten skiljer sig nämnvärt mellan inrikes och utrikes födda. Under 2020 var det 15,4 procent av inrikes födda unga i åldern 20–25 år som levde i hushåll med låg ekonomisk standard, jämfört med 35,1 procent bland utrikes födda.

I figur 4.5 redovisas utvecklingen av andelen i åldern 20–25 år som lever med låg ekonomisk standard, med uppdelning efter kön och födelseland. Under hela perioden mellan 2011 och 2020 var andelen med låg ekonomisk standard betydligt högre bland utrikes födda än bland inrikes födda. För både inrikes och utrikes födda är det en högre andel kvinnor än män med låg ekonomisk standard. Bland utrikes födda är skillnaden mellan könen betydligt större än bland inrikes födda och skillnaden har dessutom ökat något under de senaste åren.

Bland unga utrikes födda finns det stora skillnader i andelen med låg ekonomisk standard beroende på födelsevärldsdel, se figur 4.6. Andelarna var som högst bland unga födda i Afrika och Asien. Bland unga kvinnor födda i Afrika hade 49,2 procent låg ekonomisk standard och bland kvinnor födda i Asien uppgick andelen till 40,2 procent. 42,7 procent av de unga männen födda i Afrika hade låg ekonomisk standard jämfört med 33 procent bland de Asienfödda männen. Lägst andel utrikes födda med låg ekonomisk standard återfinns bland dem som är födda i kategorin ”Övriga länder”. Denna kategori omfattar bland annat Nordamerika, Sydamerika och Oceanien.

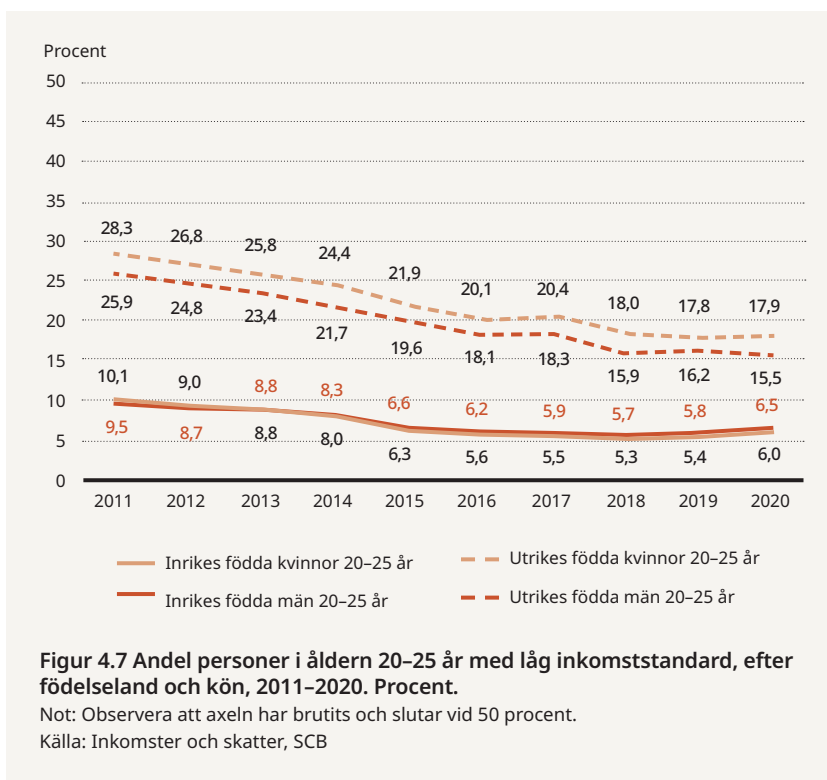
För unga från samtliga födelsevärldsdelar minskar andelen med låg ekonomisk standard med vistelsetiden i landet. Närmare 60 procent av de Afrikafödda kvinnorna med 0-2 år i Sverige hade låg ekonomisk standard under 2020 jämfört med 38,4 procent bland dem som bott i Sverige tio år eller längre. För män födda i Afrika var motsvarande andelar 54,4 respektive 38,2 procent. Bland Asienfödda kvinnor i åldern

20–25 år var andelen med låg ekonomisk standard 51,3 procent bland dem som bott i Sverige 0–2 år jämfört med 25,3 procent bland dem som bott i landet tio år eller mer. Bland männen var motsvarande andelar 35,8 respektive 26,3 procent.

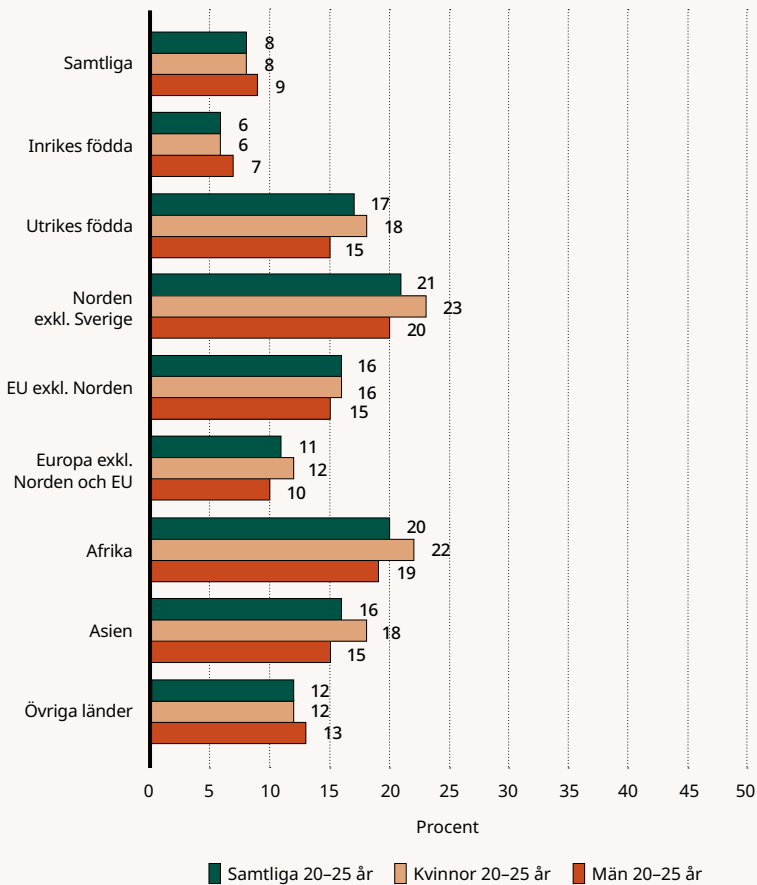
En av sex utrikes födda unga lever i hushåll med låg inkomststandard

Även den absoluta ekonomiska utsattheten skiljer sig nämnvärt mellan inrikes och utrikes födda. Under 2020 var det 6,3 procent av inrikes födda unga i åldern 20–25 år som levde i hushåll med låg inkomststandard, jämfört med 16,5 procent bland utrikes födda.

Andelen utrikes födda med låg inkomststandard har dock minskat tydligt under den senaste tioårsperioden, se figur 4.7. Bland kvinnorna minskade andelen från 28,3 procent år 2011 till 17,9 procent år 2020 och bland männen minskade den från 25,9 till 15,5 procent. Sett över hela perioden sedan 2011 var andelen inrikes födda unga med låg inkomststandard lägre under 2020 än i början av perioden. Andelen inrikes födda med låg inkomststandard har dock ökat något under senare år och uppgick under 2020 till 6 procent bland kvinnorna och 6,5 procent bland männen. Ökningen under de senaste åren sammanfaller med att en större andel unga haft låga inkomster eller helt saknat inkomster.

Analysen av utrikes födda unga med låg ekonomisk standard visade att andelen utsatta skiljer sig utifrån födelsevärldsdel. Ett liknande mönster återkommer när vi jämför andelarna utrikes födda med låg inkomststandard utifrån födelsevärldsdel, vilket illustreras i figur 4.8. Högst andel med låg inkomststandard under 2020 återfanns bland unga födda i Norden (exkl. Sverige) samt bland unga födda i Afrika. Bland de Nordenfödda och Afrikafödda i åldern 20-25 år hade 22,7 respektive 21,6 procent av kvinnorna och 19,7 respektive 18,7 procent av männen låg inkomststandard. Bland Asienfödda var motsvarande andelar 18,2 respektive 15,1 procent. Lägst andel med låg inkomststandard återfanns bland unga födda i Europa utanför Norden och EU samt bland födda i Övriga länder (som bland annat omfattar Nordamerika, Sydamerika och Oceanien). Den höga andelen med låg inkomststandard bland unga

Figur 4.8 Andel personer i åldern 20-25 år med låg inkomststandard, efter födelsevärldsdel och kön, 2020. Procent.

Not: Observera att axeln har brutits och slutar vid 50 procent.

Källa: Inkomster och skatter, SCB

Nordenfödda beror till viss del på att den svenska inkomststatistiken inte fångar upp de studiemedel som nordiska studenter får från sina hemländer för studier i Sverige.¹⁰

Stora skillnader mellan unga utifrån hushållstyp

Andelen unga som har låg ekonomisk standard eller låg inkomststandard skiljer sig utifrån deras hushållsförhållanden, det vill säga utifrån hur många som bor i hushållet och sammansättningen på hushållsmedlemmar.

Störst andel med låg ekonomisk standard bland unga ensamstående med barn

Det är mycket stora skillnader mellan andelen unga som lever med låg ekonomisk standard beroende på hushållstyp, se figur 4.9. Den relativa ekonomiska utsattheten bland 20–25-åringar var under 2020 som störst bland ensamstående med barn.¹¹ Det är också i denna grupp som det var störst skillnad mellan könen. Under 2020 hade 82,1 procent av unga ensamstående med barn låg ekonomisk standard. Bland ensamstående kvinnor med barn uppgick andelen till 83,8 procent medan andelen uppgick till 53,3 procent bland männen.

Under hela perioden 2011–2020 har andelen med låg ekonomisk standard varit betydligt högre bland ensamstående kvinnor med barn än bland ensamstående män med barn. Det är i sammanhanget värt att notera att det är betydligt fler hushåll med ensamstående kvinnor med barn än hushåll med ensamstående män med barn, under 2020 fanns det

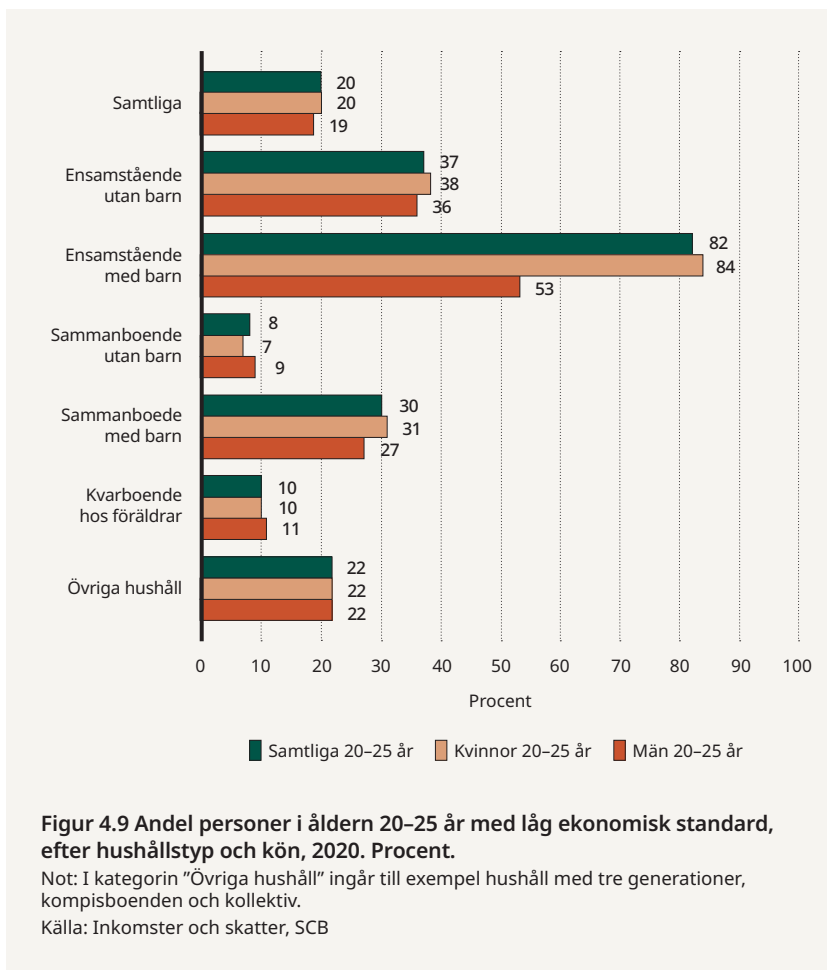
¹⁰ Studiemedel som studenter från länder utanför Norden erhåller från sina respektive hemländer ingår inte heller i den svenska inkomststatistiken. Effekten av att dessa studiemedel inte ingår kan dock tänkas vara mindre än för Nordenfödda ungdomar.

¹¹ Det är dock viktigt att vara medveten om att det finns vissa brister i den officiella inkomststatistiken vad gäller möjligheten att på ett rättvisande sätt belysa den ekonomiska situationen för föräldrar som inte bor tillsammans. Dessa brister innebär att den ekonomiska standarden underskattas för ensamstående med barn där barnen bor växelvis hos den andre föräldern. Mer information kring detta finns i avsnittet Ungas ekonomiska standard i kapitel 3.

4 600 ensamstående kvinnor i åldern 20–25 år med barn jämfört med 270 ensamstående män med barn.

Andelen med låg ekonomisk standard var också hög bland unga ensamstående utan barn där 37,5 procent av kvinnorna och 36,4 procent av männen hade låg ekonomisk standard under 2020. Detta kan jämföras med andelen med låg ekonomisk standard bland unga som bor kvar hos sina föräldrar och som låg på 10,3 procent bland kvinnorna och 10,5 procent bland männen. Flytten hemifrån till eget boende innebär därmed att många unga hamnar i en situation av större ekonomisk utsatthet. Unga sammanboende utan barn har dock lägre utsatthet. 7,4 procent av kvinnorna och 8,7 procent av männen i åldern 20–25 år som var sammanboende utan barn hade under 2020 låg ekonomisk standard.

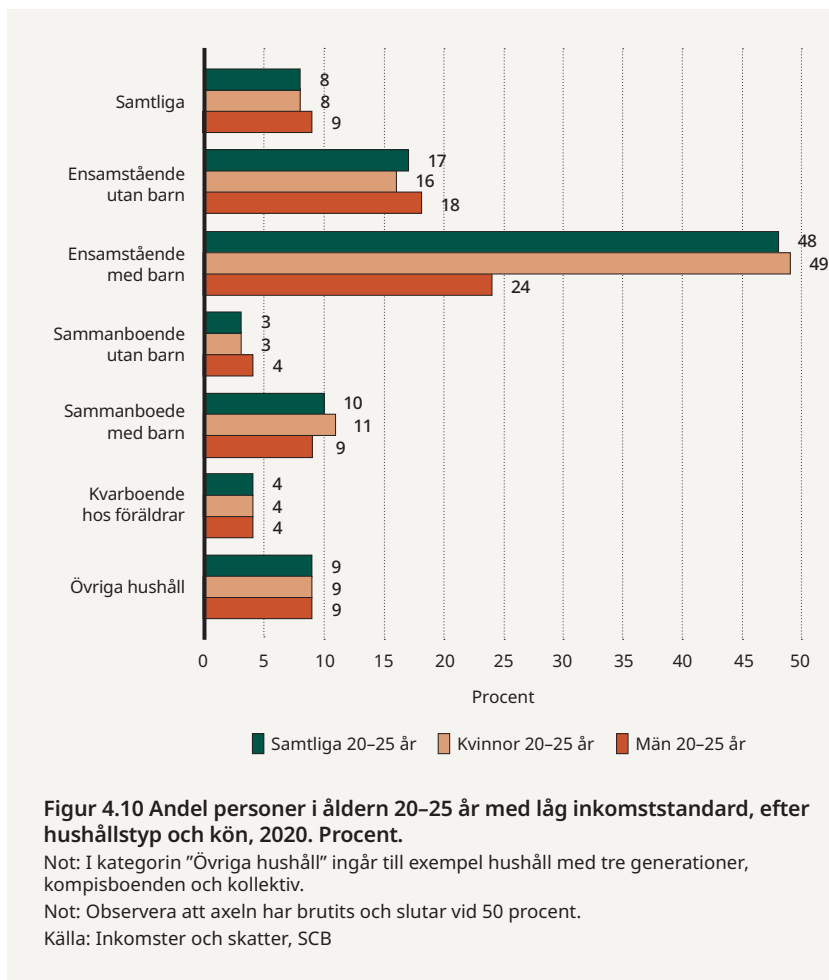

Varannan ensamstående ung med barn har låg inkomststandard

Även andelen unga i åldern 20-25 år med låg inkomststandard skiljer sig åt nämnvärt beroende på hushållstyp. Även här är andelen som högst bland ensamstående med barn. I denna grupp hade 47,9 procent låg inkomststandard, andelen uppgick till 49,3 procent bland kvinnorna och till 23,7 procent bland männen. Andelen med låg inkomststandard var

även förhållandevis hög bland ensamstående utan barn där 15,6 procent av kvinnorna och 18,1 procent av männen hade inkomster som inte räcker för att täcka nödvändiga levnadskostnader. Lägst andel med låg inkomststandard hade sammanboende utan barn och kvarboende hos föräldrar där andelen låg runt 4 procent. Se figur 4.10.

Andelen ekonomiskt utsatta skiljer sig mellan unga utifrån typ av sysselsättning

Föregående avsnitt visar att det finns stora skillnader mellan andelen unga som lever med låg ekonomisk standard respektive låg inkomststandard utifrån hushållstyp. I detta avsnitt redovisas andelen unga som är ekonomiskt utsatta utifrån vilken sysselsättning de har (se faktaruta på nästa uppslag för definitioner), och även här syns stora skillnader mellan olika grupper av unga.

Sysselsättning efter typ av inkomst

I figur 4.11 och 4.12 redovisas andelen unga med låg ekonomisk standard respektive låg inkomststandard efter individens huvudsakliga sysselsättning. Den huvudsakliga sysselsättningen bestäms här utifrån de inkomster som individen har. Här beskrivs principerna för indelningen i de olika sysselsättningskategorierna. Samtliga belopp som återfinns inom parentes är beräknade utifrån nivån på prisbasbeloppet för 2020 (47 300 kronor).

- **Förvärvsarbete** avser personer som inte är klassade som studerande och vars löne- och företagarinkomst under året överstiger två basbelopp (94 600 kronor) samt är större än hälften av den sammanräknade förvärvsinkomsten. Den sammanräknade förvärvsinkomsten består av inkomst av tjänst och inkomst av näringsverksamhet. I inkomst av tjänst ingår förutom löneinkomst även inkomst från skattepliktiga ersättningar såsom sjukpenning, föräldrapenning och a-kassa.

Tre av tio studerande har låg ekonomisk standard

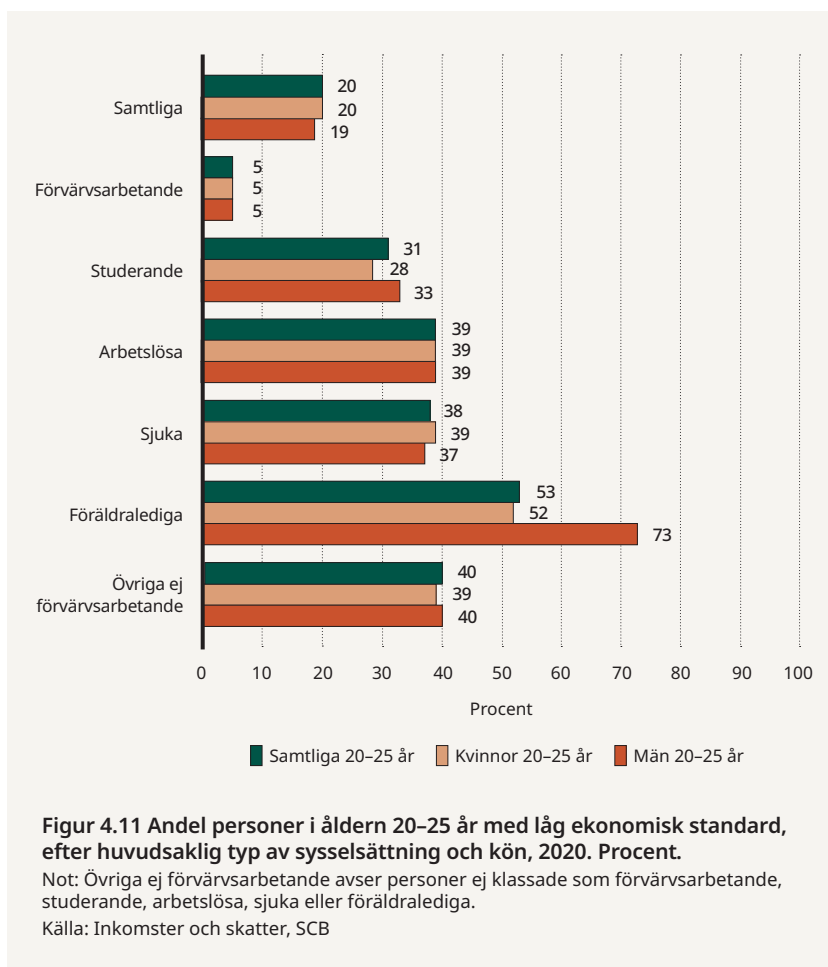
Den ekonomiska standarden skiljer sig nämnvärt utifrån vilken typ av sysselsättning som de unga har, se figur 4.11. Indelningen i olika grupper görs här utifrån vilken huvudsaklig typ av inkomst som individen har. Lägst andel med låg ekonomisk standard har de unga som klassas som förvärvsarbete, runt 5 procent av de förvärvsarbete kvinnorna och männen i åldern 20–25 år hade under 2020 låg ekonomisk standard. Bland studerande var det 28,3 procent av kvinnorna och 33,1 procent av männen som hade låg ekonomisk standard.

- **Studerande** avser personer vars inkomst av studiehjälp/ studiemedel är större än ett kvarts basbelopp (11 825 kronor) samt vars summerade löne- och företagarinkomst understiger 3,5 basbelopp (165 550 kronor).
- **Arbetslösa** avser personer som inte är klassade som studerande och vars inkomst av arbetsmarknadsstöd är större än hälften av den sammanräknade förvärvsinkomsten.
- **Sjuka** avser personer som inte är klassade som studerande och vars ersättning i samband med sjukdom är större än hälften av den sammanräknade förvärvsinkomsten. Här ingår personer med sjuk- och aktivitetsersättning.
- **Föräldralediga** avser personer som inte är klassade som studerande och vars inkomst av föräldrapenning är större än hälften av den sammanräknade förvärvsinkomsten.
- **Övriga ej förvärvsarbete** avser personer som varken är klassade som förvärvsarbete, studerande, arbetslösa, sjuka, eller föräldralediga.

Andelen med låg ekonomisk standard låg något under 40 procent bland unga som var antingen arbetslösa eller sjuka. Högst andel unga med låg ekonomisk standard återfanns bland dem som klassas som föräldralediga. 52,5 procent av de föräldralediga kvinnorna och 73,1 procent av de föräldralediga männen i åldern 20–25 år¹² hade låg ekonomisk standard.

¹² Under 2020 var det cirka 290 män i åldern 20–25 år som hade föräldrapenning som sin huvudsakliga inkomstkälla. Detta kan jämföras med de 10 100 kvinnor i samma åldrar som hade föräldrapenning som sin främsta inkomstkälla.

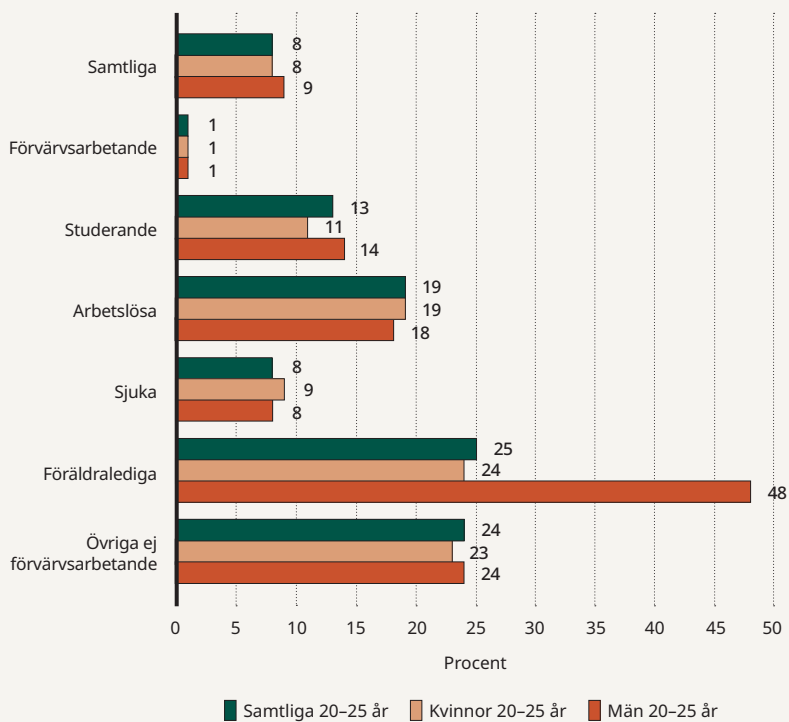
Även om andelen med låg ekonomisk standard under 2020 inte var störst bland studerande är studerande den antalsmässigt största gruppen med låg ekonomisk standard. Av de sammanlagt 134 500 unga i åldern 20–25 år med låg ekonomisk standard var 66 200 studerande.

Var fjärde ung föräldraledig har låg inkomststandard

Även sett till sysselsättning framträder ett liknande mönster för båda måtten. Andelen med låg inkomststandard var som högst bland unga som utifrån sina inkomster i huvudsak är att betrakta som föräldralediga. Under 2020 hade 24,9 procent av de unga i åldern 20–25 år som klassas som föräldralediga en låg inkomststandard. Gruppen som i huvudsak försörjer sig på föräldrapenning består nästan uteslutande av kvinnor och bland de föräldralediga kvinnorna hade 24,3 procent låg inkomststandard. Bland de män som utifrån sina inkomster klassas som föräldralediga uppgick andelen med låg inkomststandard till 47,6 procent.

Andelen med låg inkomststandard var även hög bland arbetslösa och i gruppen Övriga ej förvärvsarbetande. Den sistnämnda gruppen omfattar personer som varken är klassade som förvärvsarbetande, studerande, arbetslösa, sjuka eller föräldralediga. Lägst andel med låg inkomststandard har unga som utifrån inkomsterna klassas som förvärvsarbetande, i denna grupp saknade cirka 1 procent av såväl männen som kvinnorna inkomster som räcker för att täcka nödvändiga levnadskostnader. Se figur 4.12.

Figur 4.12 Andel personer i åldern 20-25 år med låg inkomststandard, efter huvudsaklig typ av sysselsättning och kön, 2020. Procent.

Not: Övriga ej förvärsarbetande avser personer ej klassade som förvärsarbetande, studerande, arbetslösa, sjuka eller föräldralediga.

Not: Observera att axeln har brutits och slutar vid 50 procent.

Källa: Inkomster och skatter, SCB

Andelen ekonomiskt utsatta unga skiljer sig mellan områden med olika socioekonomiska förutsättningar

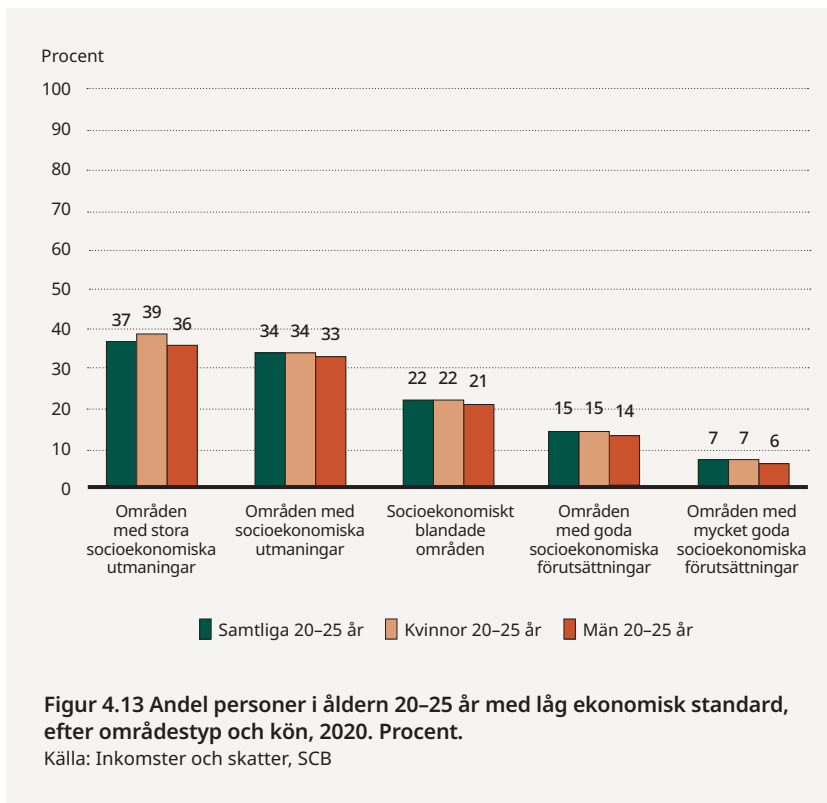
Det finns tydliga skillnader i ekonomisk utsatthet även beroende på vilken typ av område som de unga bor i. I detta avsnitt redovisas hur andelen unga med låg ekonomisk standard respektive låg inkomststandard skiljer sig beroende på bostadsområdenas socioekonomiska förutsättningar. Redovisningen i detta avsnitt sker utifrån de fem områdestyper som Delegationen mot segregation (Delmos) och Statistiska centralbyrån (SCB) har tagit fram utifrån områdenas socioekonomiska förutsättningar.

Områdestyperna är:

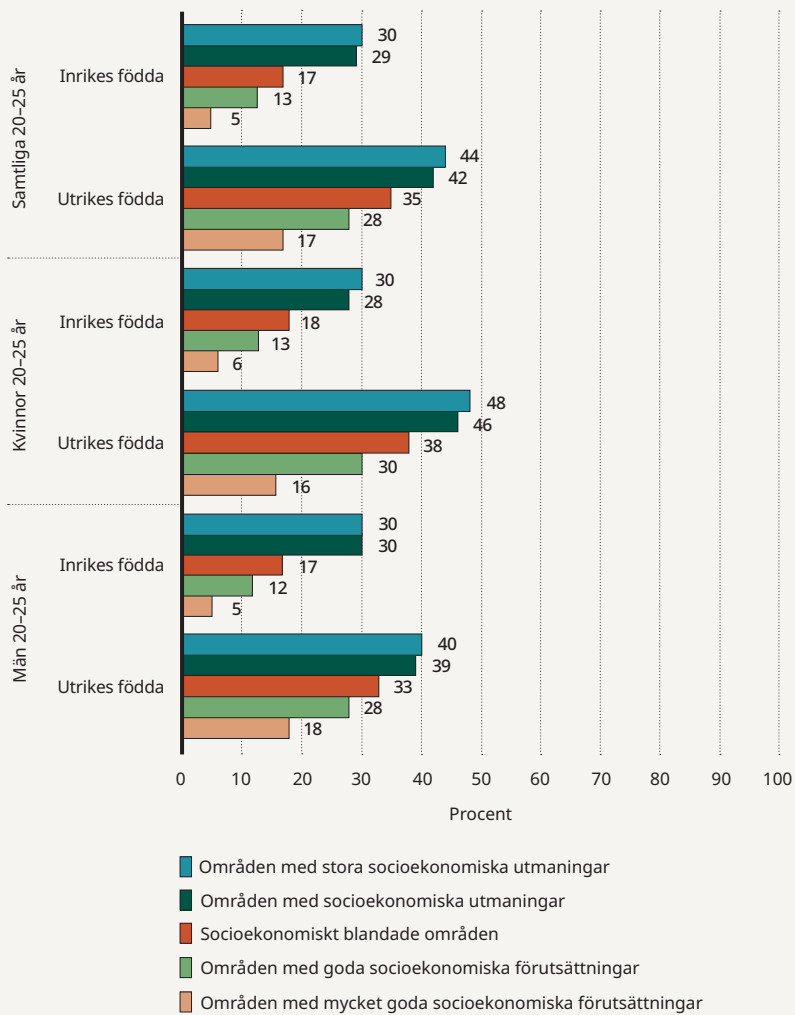
- **Områdestyp 1** – Områden med stora socioekonomiska utmaningar
- **Områdestyp 2** – Områden med socioekonomiska utmaningar
- **Områdestyp 3** – Socioekonomiskt blandade områden
- **Områdestyp 4** – Områden med goda socioekonomiska förutsättningar
- **Områdestyp 5** – Områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar.

Högre andel unga med låg ekonomisk standard i områden med socioekonomiska utmaningar

Unga som bor i områden med socioekonomiska utmaningar har i större utsträckning än andra unga låg ekonomisk standard. Under 2020 hade 39,2 procent av kvinnorna och 35,9 procent av männen i områden med stora socioekonomiska utmaningar en låg ekonomisk standard. Andelen med låg ekonomisk standard var lägre ju bättre de socioekonomiska förutsättningarna inom ett område är, se figur 4.13. I områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar hade 7 procent av kvinnorna och 6,5 procent av männen låg ekonomisk standard.

Inom de olika områdestyperna finns det stora skillnader i andelen unga med låg ekonomisk standard beroende på födelseland. I samtliga områdestyper är andelen unga med låg ekonomisk standard betydligt högre bland utrikes födda än bland inrikes födda, se figur 4.14. I områden med stora socioekonomiska utmaningar hade 48 procent av de utrikes födda kvinnorna och 29,5 procent av de inrikes födda kvinnorna låg ekonomisk standard. Bland männen var motsvarande andelar 40,5 procent bland utrikes födda och 29,6 procent bland inrikes födda. I områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar hade 16,2 procent av de utrikes födda kvinnorna låg ekonomisk standard jämfört med 5,9 procent av de inrikes födda kvinnorna och bland männen var motsvarande andelar 17,8 respektive 5 procent.

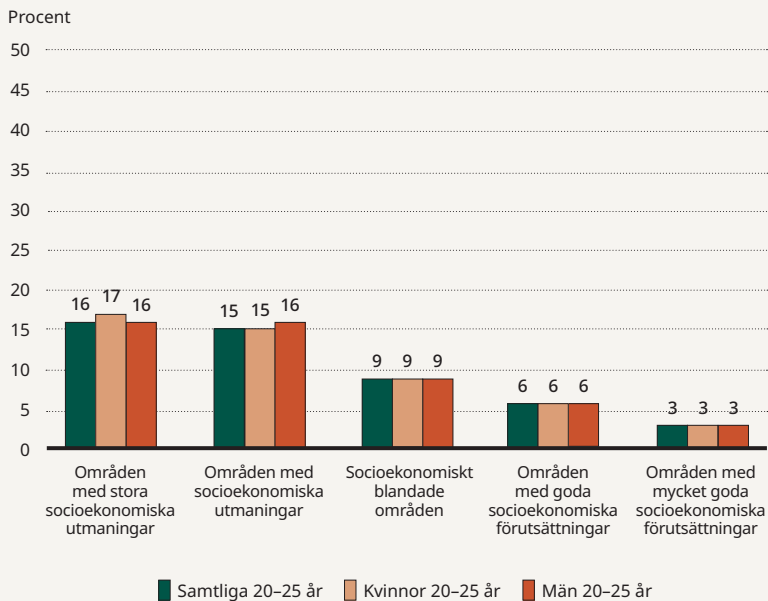

Figur 4.14 Andel personer i åldern 20-25 år med låg ekonomisk standard, efter födelseland, område och kön, 2020. Procent.

Källa: Inkomster och skatter, SCB

Högre andel med låg inkomststandard i områden med socioekonomiska utmaningar

Även andelen unga med låg inkomststandard är betydligt högre i områden med socioekonomiska utmaningar, se figur 4.15. I områden med stora socioekonomiska utmaningar hade 16,7 procent av kvinnorna och 15,6 procent av männen låg inkomststandard. Lägst andel med låg inkomststandard återfanns i områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar, i dessa områden var andelen 3,1 procent bland kvinnorna och 3,3 procent bland männen.

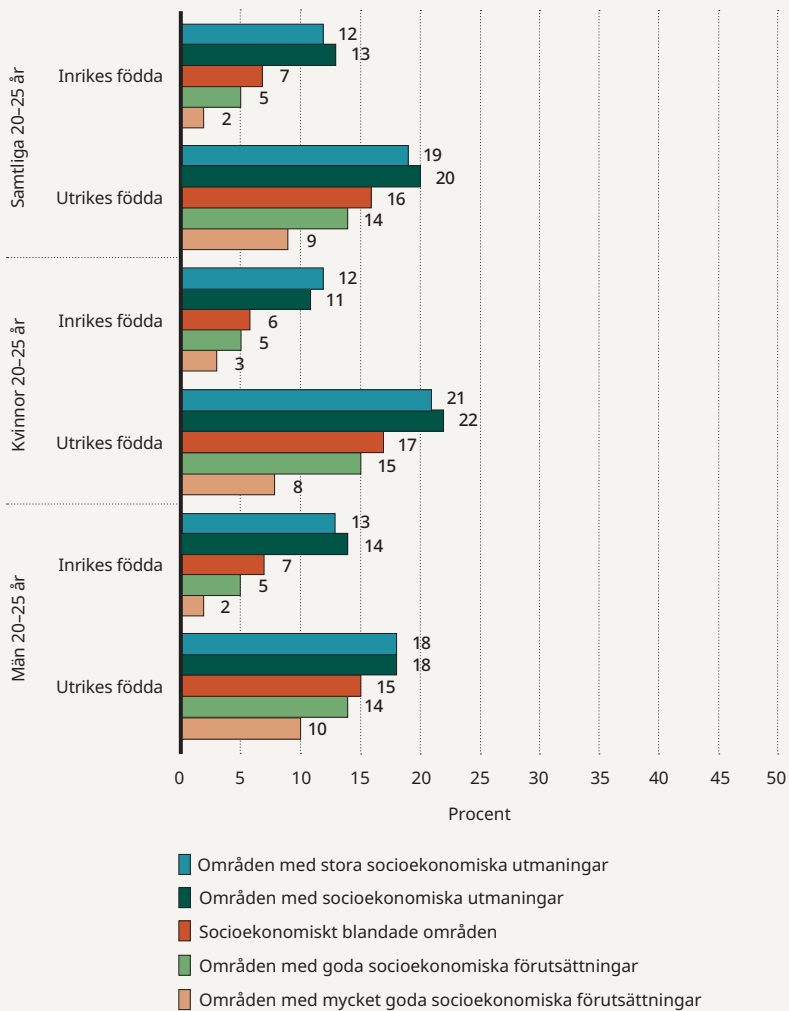
Figur 4.15 Andel personer i åldern 20-25 år med låg inkomststandard, efter områdestyp och kön, 2020. Procent.

Not: Observera att axeln har brutits och slutar vid 50 procent.

Källa: Inkomster och skatter, SCB

Även här är det stora skillnader i andelen unga med låg inkomststandard inom de olika områdestyperna beroende på födelseland. Andelen som saknar tillräckliga inkomster för att täcka nödvändiga levnadskostnader är i samtliga områdestyper högre bland utrikes födda än bland inrikes födda. Även i områden med goda socioekonomiska förutsättningar är det en hög andel utrikes födda med låg inkomststandard. Under 2020 hade 14,8 procent av de utrikes födda kvinnorna boende i områden med goda socioekonomiska förutsättningar låg inkomststandard jämfört med 5 procent för de inrikes födda kvinnorna. Bland männen var motsvarande andelar 13,8 respektive 5,1 procent. I figur 4.16 redovisas andelen med låg inkomststandard bland unga i åldern 20–25 år uppdelat efter kön, födelseland och områdestyp.

Figur 4.16 Andel personer i åldern 20-25 år med låg inkomststandard, efter födelseland, kön och områdestyp, 2020. Procent.

Not: Observera att axeln har brutits och slutar vid 50 procent.

Källa: Inkomster och skatter, SCB

Långvarig ekonomisk utsatthet

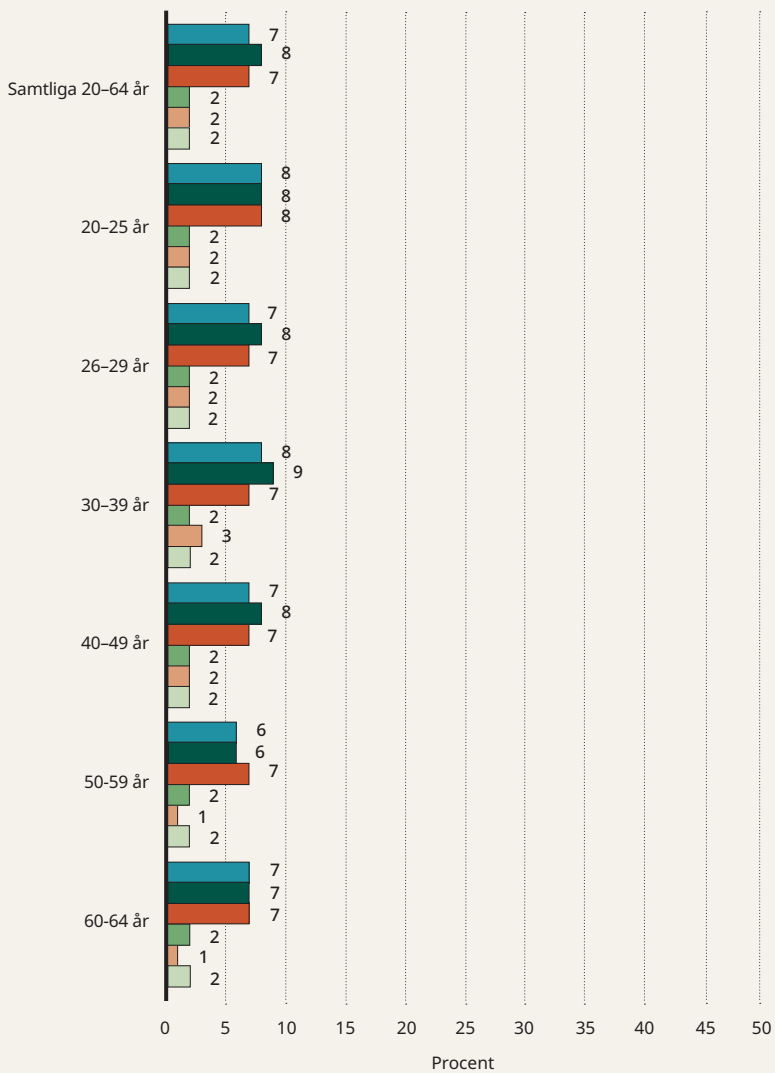
I tidigare avsnitt har den ekonomiska utsattheten bland unga belysts utifrån situationen under ett enskilt år. För att få en bild över hur många unga det är som fastnar i en situation av ekonomisk utsatthet kompletteras analysen här med två mått som anger om individen mer permanent hamnat i en utsatt ekonomisk sits. Dessa mått är andelen unga med **varaktigt låg ekonomisk standard** respektive **varaktigt låg inkomststandard**. Varaktig betyder här att man har egenskapen det undersökta året samt minst två av de tre föregående åren.

8 procent av unga har varaktigt låg ekonomisk standard

Under 2020 hade 8,3 procent av kvinnorna och 8,4 procent av männen i åldern 20–25 år en varaktigt låg ekonomisk standard. Detta innebär att 51 300 unga hade varaktigt låg ekonomisk standard. Andelen unga med varaktigt låg ekonomisk standard var något högre än för samtliga personer i åldrarna 20–64 år. För samtliga personer i åldern 20–64 år uppgick andelen med varaktigt låg ekonomisk standard till 7,7 procent bland kvinnorna och till 7,2 procent av männen.

Även andelen unga med varaktigt låg inkomststandard ligger nära den andel som gäller för hela den vuxna befolkningen i åldern 20–64 år. Under 2020 uppgick andelen unga i åldern 20–25 år med varaktigt låg inkomststandard till 2,2 procent bland kvinnorna och 2,5 procent bland männen. Detta innebär att 14 300 unga hade varaktigt låg inkomststandard. I hela åldersgruppen 20–64 år uppgick andelen med varaktigt låg inkomststandard till 2 procent bland både kvinnorna och männen.

I figur 4.17 redovisas andelen som under 2020 hade varaktigt låg ekonomisk standard respektive varaktigt låg inkomststandard uppdelat efter åldersklass och kön.

- Varaktigt låg ekonomisk standard, samtliga
- Varaktigt låg ekonomisk standard, kvinnor
- Varaktigt låg ekonomisk standard, män
- Varaktigt låg inkomststandard, samtliga
- Varaktigt låg inkomststandard, kvinnor
- Varaktigt låg inkomststandard, män

Figur 4.17 Andel med varaktigt låg ekonomisk standard respektive varaktigt låg inkomststandard, efter åldersgrupp och kön, 2020. Procent.

Not: Observera att axeln har brutits och slutar vid 50 procent.

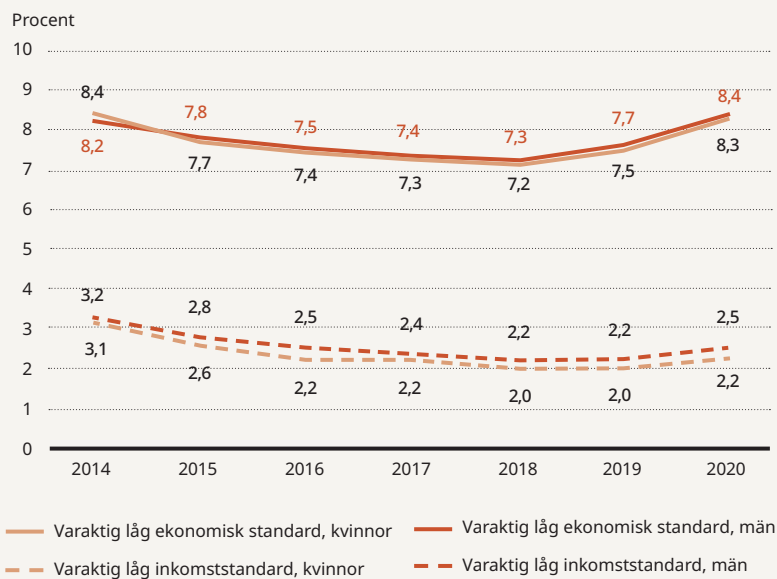
Källa: Inkomster och skatter, SCB

Trots att unga i större utsträckning än personer i övriga åldrar av den vuxna befolkningen (upp till 64 års ålder) hade låg ekonomisk standard och låg inkomststandard var det inte någon högre andel med varaktigt låg ekonomisk standard eller varaktigt låg inkomststandard bland de unga. Unnga med låg ekonomisk standard respektive låg inkomststandard har därmed inte varit i ekonomisk utsatthet under någon längre sammanhängande tidsperiod. Till viss del kan detta förklaras av att en stor del av unga i åldern 20–25 år i närtid varit kvarboende hos sina föräldrar och därigenom tillhört hushåll med högre ekonomisk standard.

I figur 4.18 redovisas utvecklingen av andelen unga i åldern 20–25 år med varaktigt låg ekonomisk standard och varaktigt låg inkomststandard mellan 2014¹³ och 2020. Mellan 2014 och 2018 minskade andelen med varaktigt låg ekonomisk standard både bland kvinnorna och männen. Denna period präglades av en god konjunktur och inkomsterna bland unga ökade bland annat som en följd av att en större andel unga hade inkomster från arbete. Under 2018 uppgick andelen unga med varaktigt låg ekonomisk standard till 7,2 procent bland kvinnorna och 7,3 procent bland männen. Efter 2018 har andelen unga med varaktigt låg ekonomisk standard åter ökat, bland annat som en följd av effekter av covid-19-pandemin på ungas inkomster under 2020. Andelen unga med varaktigt låg ekonomisk standard låg under 2020 på samma nivå som 2014.

Utvecklingen av andelen unga med varaktigt låg inkomststandard under perioden 2014–2020 var snarlik den för andelen med varaktigt låg ekonomisk standard. Andelen med varaktigt låg inkomststandard minskade mellan 2014 och 2018 dock relativt sett kraftigare. För kvinnorna minskade andelen från 3,1 till 2 procent och för männen från 3,2 till 2,2 procent. Trots en viss ökning av andelen med varaktigt låg inkomststandard sedan 2018 var andelen lägre under 2020 än i början av perioden.

¹³ 2014 har valts som startår då det är det första året för vilket det finns jämförbara data över andelen med varaktigt låg ekonomisk standard och varaktigt låg inkomststandard.

Figur 4.18 Andel unga i åldern 20–25 år med varaktigt låg ekonomisk standard respektive varaktigt låg inkomststandard, efter kön, 2014–2020. Procent.

Not: Observera att axeln har brutits och slutar vid 10 procent.

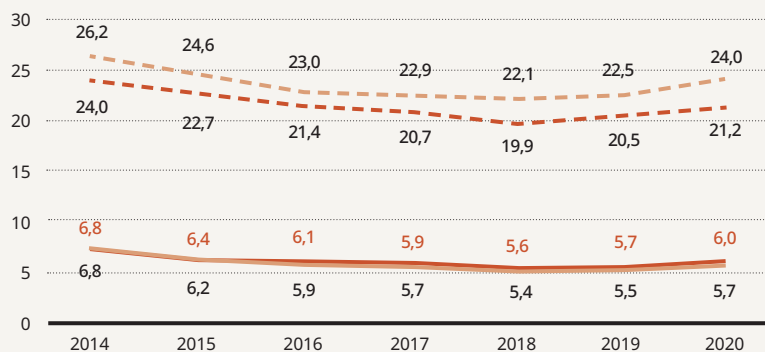
Källa: Inkomster och skatter, SCB

I figur 4.19 redovisas utvecklingen av andelen unga med varaktigt låg ekonomisk standard och varaktigt låg inkomststandard under perioden 2014–2020 med uppdelning efter kön och födelseland. Andelen unga som lever i långvarig ekonomisk utsatthet har under hela perioden varit högre bland utrikes födda än bland inrikes födda och andelen har varit särskilt stor bland utrikes födda kvinnor. Under 2020 uppgick andelen utrikes födda unga i åldern 20–25 år med varaktigt låg ekonomisk standard till 24 procent bland kvinnorna och 21,2 procent bland männen. Bland inrikes födda uppgick andelen till 5,7 procent bland kvinnorna och 6 procent bland männen. Andelen unga utrikes födda med varaktigt låg inkomststandard uppgick under 2020 till 7,2 procent bland kvinnorna och till 6,4 procent bland männen. Bland inrikes födda

var motsvarande andelar 1,4 procent bland kvinnorna och 1,7 procent bland männen. Det har skett en tydlig minskning av andelen unga med varaktigt låg inkomststandard under perioden och minskningen har varit särskilt stor bland utrikes födda.

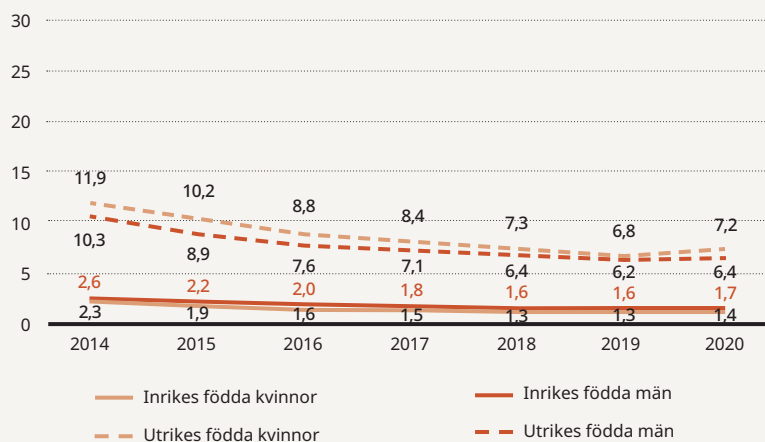
Varaktigt låg ekonomisk standard

Procent

Varaktigt låg inkomststandard

Procent

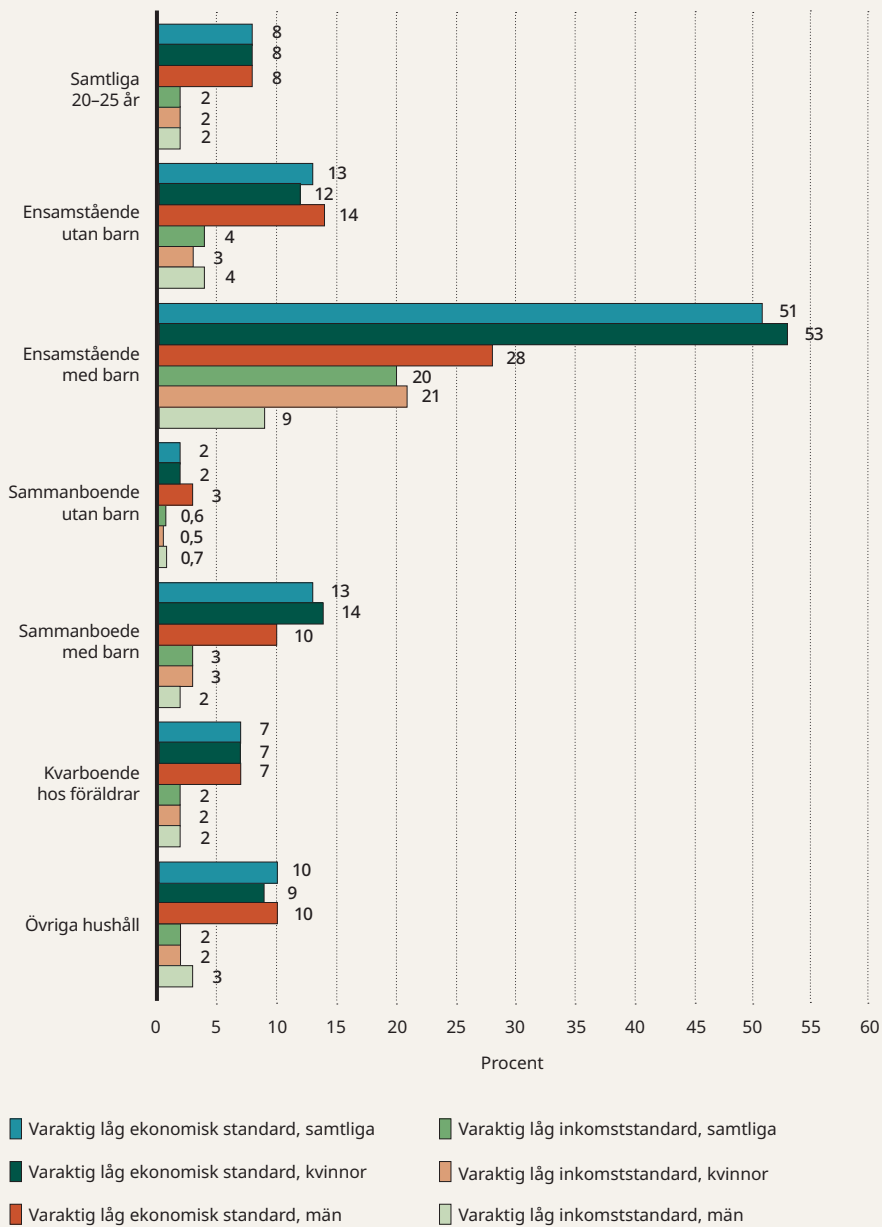
Figur 4.19 Andel med varaktigt låg ekonomisk standard respektive varaktigt låg inkomststandard, efter födelseland och kön, 2014–2020. Procent.

Not: Observera att axeln har brutits och slutar vid 30 procent.

Källa: Inkomster och skatter, SCB

Unga ensamstående med barn lever i större utsträckning än övriga unga i långvarig ekonomisk utsatthet. Under 2020 hade 52,7 procent av de ensamstående kvinnorna i åldern 20–25 år med barn varaktigt låg ekonomisk standard och 20,6 procent varaktigt låg inkomststandard. Bland de unga ensamstående männen med barn hade 27,8 procent varaktigt låg ekonomisk standard och 9,3 procent varaktigt låg inkomststandard. Lägst andel unga med långvarig ekonomisk utsatthet återfinns bland sammanboende utan barn, se figur 4.20.

Figur 4.20 Andel med varaktigt låg ekonomisk standard respektive varaktigt låg inkomststandard, efter hushållstyp och kön, 2020. Procent.

Not: Observera att axeln har brutits och slutar vid 60 procent.

Not: I kategorin "Övriga hushåll" ingår till exempel hushåll med tre generationer, kompisboenden och kollektiv.

Källa: Inkomster och skatter, SCB

5. Ungas erfarenheter av ekonomiska svårigheter

Kapitlet i korthet

Unga med svårigheter att klara löpande utgifter

- Andelen unga i åldern 20–25 år som vid ett eller flera tillfällen under de senaste tolv månaderna haft svårigheter att klara de löpande utgifterna för mat, hyra, räkningar med mera uppgick under 2021 till 24 procent. Andelen var högre bland tjejer än bland killar. Andelen har minskat över tid och låg under 2021 på den lägsta nivå som uppmätts sedan starten på mätningarna 2006.
- Det var en högre andel utrikes födda (34 procent) än inrikes födda unga (23 procent) som under 2021 angav att de haft svårt att klara de löpande utgifterna. En stor del av de utrikes födda unga som haft svårt att klara de löpande utgifterna har haft svårigheter vid upprepade tillfällen under det senaste året.
- Unga med funktionsnedsättning har i större utsträckning än unga utan funktionsnedsättning svårigheter att klara de löpande utgifterna. Under 2021 uppgick andelen som haft svårt att klara de löpande utgifterna till 36 procent bland dem med funktionsnedsättning jämfört med 22 procent bland dem utan funktionsnedsättning.

- Unga hbtq-personer har i större utsträckning än unga heterocispersoner svårigheter att klara de löpande utgifterna. Under 2021 angav 31 procent av hbtq-personerna i åldern 20–25 år att de haft svårigheter jämfört med 23 procent bland heterocispersonerna. Bland unga hbtq-personer var det en betydligt högre andel som haft svårigheter att klara de löpande utgifterna flera gånger under det senaste året än som haft svårigheter vid ett tillfälle.
- Ungas svårigheter att klara de löpande utgifterna skiljer sig utifrån deras socioekonomiska bakgrund. Under 2021 svarade 50 procent av de unga i åldern 20–25 år med förgymnasialt utbildade föräldrar att de under det senaste året haft svårt att klara de löpande utgifterna. Bland unga med gymnasialt utbildade föräldrar uppgick andelen till 26 procent och bland dem vars föräldrar hade en eftergymnasial utbildning var andelen 21 procent.
- Andelen unga i åldern 20–25 år som under det senaste året haft svårt att klara de löpande utgifterna varierar beroende på den huvudsakliga typen av sysselsättning. Bland dem som under 2021 huvudsakligen arbetade upplevde 22 procent svårigheter att vid åtminstone ett tillfälle hantera de löpande utgifterna. Andelen var högre bland dem med en tillfällig anställning (28 procent) än bland dem med en fast anställning (19 procent). Bland de som i huvudsak ägnade sig åt studier uppgick andelen som haft svårigheter med de löpande utgifterna till 23 procent.

- Andelen unga som under det senaste året haft svårigheter att klara de löpande utgifterna var som störst bland unga som i huvudsak ägnar sig åt annat än arbete eller studier. Bland dessa unga var det 36 procent som haft svårigheter att klara de löpande utgifterna. Andelen med svårigheter att klara de löpande utgifterna var som störst bland sjukskrivna (55 procent) samt bland unga i arbetsmarknadspolitiska åtgärder (48 procent).

Ekonomisk hjälp från närstående

- Under 2021 angav 48 procent av de unga i åldern 20–25 år att de under de senaste tolv månaderna en eller flera gånger fått ekonomisk hjälp från sina föräldrar eller andra närstående. Andelen som fått ekonomisk hjälp under de senaste tolv månaderna minskade jämfört med 2018, då andelen uppgick till 53 procent.
- Det var under 2021 en högre andel unga med funktionsnedsättning (62 procent) än utan funktionsnedsättning (45 procent) som vid ett eller flera tillfällen under det senaste året fått ekonomiskt stöd från anhöriga eller andra närstående. Det fanns ingen skillnad i andelen unga med respektive utan funktionsnedsättning som fått ekonomiskt stöd enbart vid något enskilda tillfälle under det senaste året. Det var däremot en betydligt högre andel unga med funktionsnedsättning (36 procent) än utan funktionsnedsättning (19 procent) som fått ekonomisk hjälp flera gånger.

- Unga hbtq-personer fick under 2021 i större utsträckning (57 procent) än unga heterocispersoner (46 procent) ekonomiskt stöd från närstående. Unga hbtq-personer fick i större utsträckning än heterocispersoner ekonomiskt stöd flera gånger under det senaste året.
- Under 2021 angav 7 procent av de unga i åldern 20–25 år att de inte hade möjlighet att få någon ekonomisk hjälp från föräldrar eller andra närstående. Andelen som inte har möjlighet att få någon ekonomisk hjälp från närstående har minskat jämfört med 2015 då andelen låg på 15 procent. 2015 var det första år för vilket vi har jämförbara uppgifter.
- Andelen unga som saknar möjlighet till ekonomisk hjälp från närstående var under 2021 högre bland utrikes födda än bland inrikes födda. Bland utrikes födda i åldern 20–25 år saknade 16 procent möjligheten att få ekonomisk hjälp jämfört med 6 procent bland inrikes födda. Det fanns under 2021 ingen skillnad i möjligheten att få ekonomisk hjälp från närstående mellan unga med och unga utan funktionsnedsättning och inte heller mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner.
- Ungas socioekonomiska bakgrund påverkar i stor utsträckning möjligheten att få ekonomiskt stöd från föräldrar eller andra närstående. Bland unga vars föräldrar hade en förgymnasial utbildning angav 24 procent att de inte kunde få någon ekonomisk hjälp. Bland unga vars föräldrar hade en gymnasieutbildning var andelen 8 procent och för dem vars föräldrar hade en eftergymnasial utbildning var andelen 5 procent.

I föregående kapitel belystes den ekonomiska utsattheten bland unga i åldern 20–25 år utifrån SCB:s registerbaserade inkomststatistik. Inkomststatistiken ger information om hur många unga som utifrån hushållens disponibla inkomster är ekonomiskt utsatta, antingen i förhållande till resten av befolkningen eller för att de har inkomster som inte räcker för att täcka de mest nödvändiga levnadsomkostnaderna. Dessa resultat kompletteras i detta kapitel med uppgifter om ekonomisk utsatthet baserat på MUCF:s nationella ungdomsenkät.

Den nationella ungdomsenkäten är en enkätundersökning som genomförs ungefär vart tredje år och som syftar till att belysa ungas levnadsförhållanden. Enkäten innehåller bland annat frågor kopplade till ungas ekonomiska situation som gör det möjligt att redovisa hur vanligt det är att unga under det senaste året haft svårigheter att klara de löpande utgifterna samt huruvida de unga har fått eller har möjlighet att få ekonomisk hjälp från föräldrar eller andra närstående. Detta är information som inte går att belysa utifrån inkomststatistiken. Ett annat mervärde från statistiken baserad på ungdomsenkäten är att uppgifterna kan redovisas utifrån vissa bakgrundsvariabler som inte finns tillgängliga i den registerbaserade statistiken, vilket innebär att vi kan undersöka omfattningen av utsatthet bland unga med funktionsnedsättning och bland unga hbtq-personer.

Unga med svårigheter att klara löpande utgifter

I detta avsnitt redovisas hur stor andel unga som i den nationella ungdomsenkäten svarat att de under de senaste tolv månaderna haft svårt att klara de löpande utgifterna för mat, hyra, räkningar med mera. Fokus ligger på att belysa hur situationen såg ut enligt den enkät som skickades ut under våren 2021 men en redovisning görs också av hur utvecklingen sett ut över tid.

Andelen unga som har svårt att klara löpande utgifter har minskat

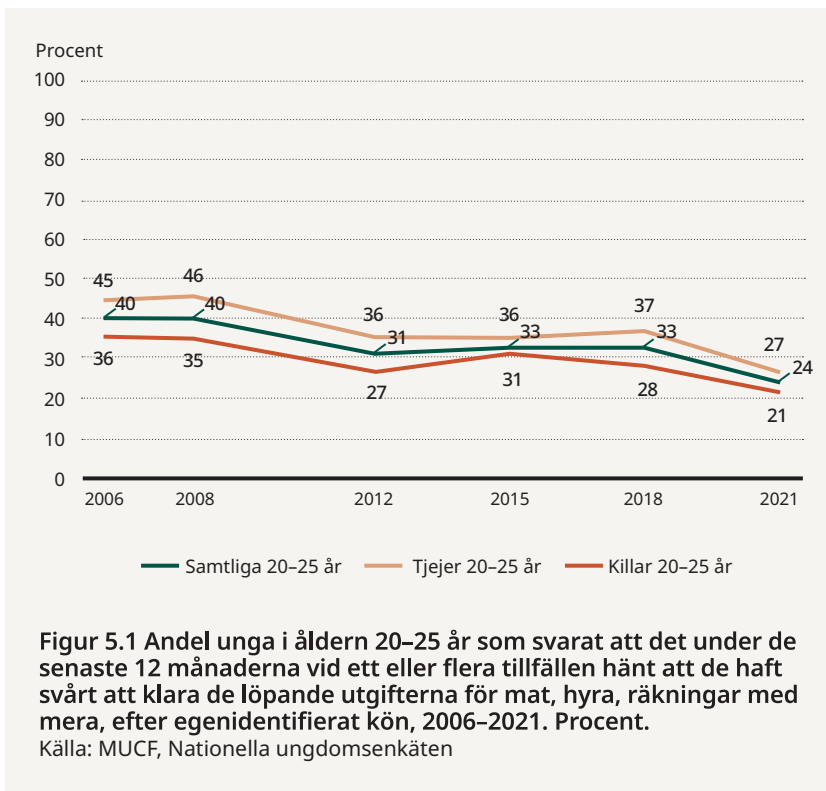
I MUCF:s nationella ungdomsenkät finns en fråga om huruvida de unga under de senaste tolv månaderna vid ett eller flera tillfällen haft svårt att klara de löpande utgifterna för mat, hyra, räkningar med mera. År 2021 uppgav 24 procent av unga i åldern 20–25 år att de under de senaste tolv månaderna vid ett eller flera tillfällen haft svårt att klara de löpande utgifterna. Andelen uppgick till 27 procent bland tjejerna och 21 procent bland killarna.¹⁴

Under hela perioden 2006–2021 har det varit en högre andel tjejer än killar som haft svårt att klara sina löpande utgifter.¹⁵ Andelen unga som haft svårt att klara de löpande utgifterna har minskat över tid och låg under 2021 på den lägsta nivå som uppmätts sedan starten av mätningarna 2006. Att andelen som haft svårt att klara sina löpande utgifter var som lägst under 2021 kan framstå som paradoxalt med tanke på att ekonomin bland unga försämrats under 2020 som en följd av pandemin.¹⁶ Att andelen var lägre under 2021 jämfört med tidigare mätningar skulle eventuellt kunna förklaras av att unga inte på samma sätt som tidigare haft möjlighet att lägga pengar på fritid och nöjen och att de därigenom haft mer pengar kvar att röra sig med. I figur 5.1 redovisas andelen unga som under perioden 2006–2021 svarat att de vid ett eller flera tillfällen under de senaste tolv månaderna haft svårt att klara de löpande utgifterna för mat, hyra, räkningar med mera.

¹⁴ Resultaten från ungdomsenkäten redovisas utifrån det kön som unga själva har identifierat att de har. Redovisning sker genomgående med uppdelning efter tjejer och killar. Det finns för få svarande för att kunna redovisa resultaten uppdelat efter övriga könsidentiteter.

¹⁵ Under 2015 var dock skillnaden mellan könen inte statistiskt säkerställd.

¹⁶ Se kapitlet om ungas inkomster och inkomstkällor i denna rapport.

Vanligt att ha haft problem med de löpande utgifterna vid flera tillfällen

Utifrån svaren från ungdomsenkäten går det att särskilja hur stor andel av de unga som under det senaste året haft svårt att klara de löpande utgifterna vid ett respektive flera tillfällen. Under 2021 angav 14 procent av unga i åldern 20-25 år att de haft svårt att klara de löpande utgifterna vid flera tillfällen och 10 procent angav att de haft svårt att klara de löpande utgifterna vid ett tillfälle. Det var en högre andel tjejer än killar som haft svårt att klara de löpande utgifterna vid enbart ett tillfälle, andelen uppgick till 12 procent bland tjejerna jämfört med 9 procent bland killarna. Det var ingen säkerställd skillnad i andelen tjejer och killar

som haft svårt att klara de löpande utgifterna vid flera tillfällen under de senaste tolv månaderna.

Var tredje ung utrikes född har haft svårigheter med de löpande utgifterna

Under 2021 var det en högre andel utrikes födda (34 procent) än inrikes födda unga (23 procent) i åldern 20–25 år som angav att de vid ett eller flera tillfällen under de senaste tolv månaderna haft svårigheter att klara de löpande utgifterna för mat, hyra, räkningar med mera. Bland de inrikes födda var andelen högre bland tjejerna än bland killarna medan det bland utrikes födda inte fanns någon säkerställd skillnad mellan tjejer och killar. En stor del av de utrikes födda som haft svårt att klara de löpande utgifterna under det senaste året har haft svårigheter vid upprepade tillfällen. Bland de utrikes födda var det 22 procent som haft svårt att klara de löpande utgifterna vid flera tillfällen och 11 procent som haft svårt vid ett tillfälle. Bland inrikes födda unga hade 13 procent av de unga svårt att klara de löpande de utgifterna vid flera tillfällen och 10 procent vid ett tillfälle.

Att unga utrikes födda har större svårigheter att klara de löpande utgifterna kan förklaras av att dessa har lägre inkomster än inrikes födda. I tidigare kapitel framgår att utrikes födda unga har lägre individuella disponibla inkomster än inrikes födda, och att de i betydligt större utsträckning bor i hushåll med låg ekonomisk standard samt hushåll med låg inkomststandard.

Unga med funktionsnedsättning har större svårigheter att klara de löpande utgifterna

Unga med funktionsnedsättning har i större utsträckning än unga utan funktionsnedsättning haft svårigheter att klara av de löpande utgifterna.¹⁷ Under 2021 uppgick andelen till 36 procent bland dem med funktionsnedsättning jämfört med 22 procent bland dem utan funktionsnedsättning. I båda grupper var andelen som haft svårt att klara de löpande

¹⁷ Resultaten redovisas uppdelat på unga som har respektive inte har uppgett att de har någon funktionsnedsättning eller långvarig sjukdom som innebär svårigheter i vardagen.

utgifterna högre bland tjejerna. Det är även betydligt vanligare att unga med funktionsnedsättning råkat ut för svårigheter att hantera de löpande utgifterna vid upprepade tillfällen under det senaste året.

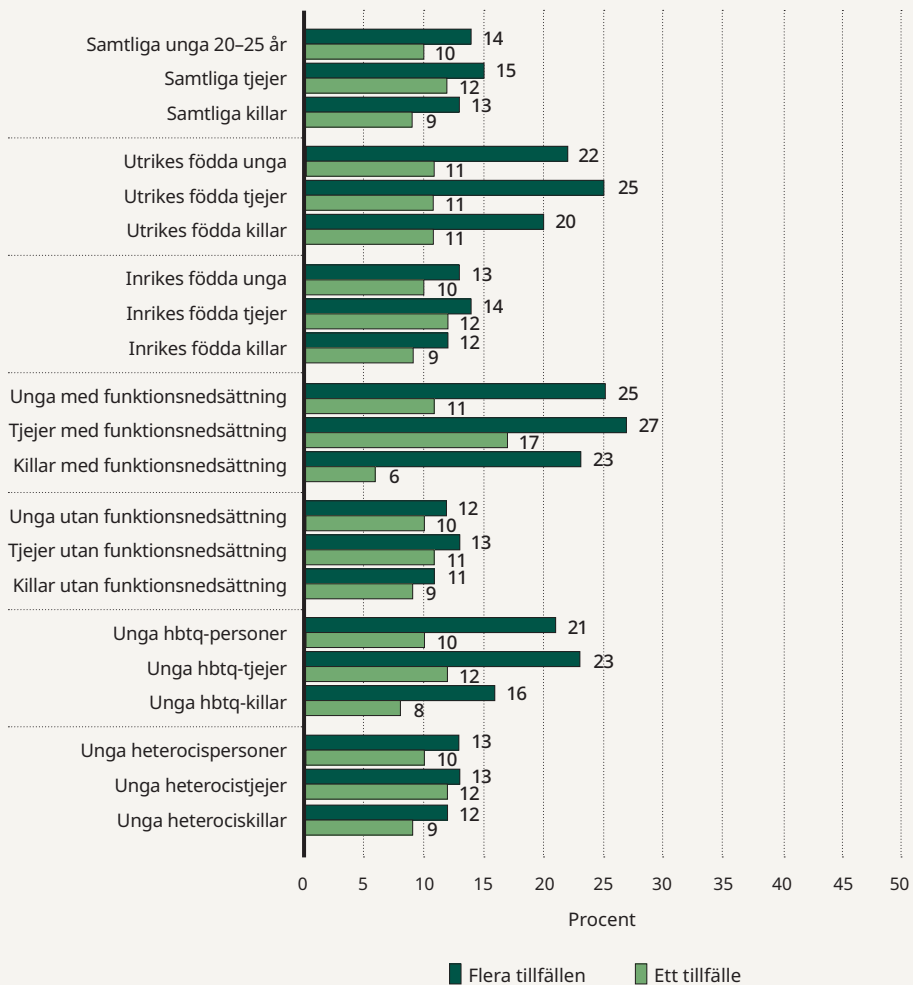
Unga med funktionsnedsättning har lägre inkomster som en följd av att de har större svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden än unga utan funktionsnedsättning (MUCF 2017a). Att unga med funktionsnedsättning har lägre inkomster kan förklara varför en större andel unga med funktionsnedsättning angett att de haft svårigheter att klara de löpande utgifterna för mat, hyra, räkningar med mera.

Närmare var tredje ung hbtq-person hade svårt att klara de löpande utgifterna

Unga hbtq-personer har i större utsträckning än unga heterocispersoner problem att klara de löpande utgifterna.¹⁸ Under 2021 angav 31 procent av hbtq-personerna i åldern 20–25 år att de haft svårt att klara de löpande utgifterna under de senaste tolv månaderna jämfört med 23 procent bland heterocispersonerna. Bland hbtq-personer var det en högre andel tjejer (35 procent) än killar (24 procent) som haft svårigheter att klara de löpande utgifterna. För heterocispersoner var det ingen signifikant skillnad mellan tjejer och killar. Bland unga hbtq-personer var det en betydligt högre andel (21 procent) som haft svårigheter med de löpande utgifterna flera gånger under det senaste året än som haft svårigheter vid ett tillfälle (10 procent). Bland heterocispersoner hade 13 procent svårt med de löpande utgifterna vid flera tillfällen under året och 10 procent hade det vid ett tillfälle.

Unga hbtq-personer har större erfarenhet av långtidsarbetslöshet än andra unga och unga hbtq-personer upplever även större hinder för att få ett arbete och att känna att de kan vara kvar på det arbete som de har

¹⁸Med hbtq-person avses personer som själva inte identifierar sig som heterosexuella cis-personer. Det innebär att de unga som svarat att de har en annan sexuell läggning än heterosexuell, är osäkra eller inte vill definiera sin sexuella läggning benämns som hbtq-personer. Unga som svarat att de har en annan könsidentitet än kille eller tjej alternativt är osäkra på sin könsidentitet benämns också som hbtq-personer, liksom de unga som uppgett att de är transpersoner eller är osäkra på om de är transpersoner. Övriga unga benämns som heterocispersoner.

Figur 5.2 Andel unga i åldern 20-25 år som svarat att det under de senaste 12 månaderna hänt att de haft svårt att klara de löpande utgifterna för mat, hyra, räkningar med mera vid ett eller flera tillfällen, 2021. Procent.

Not: Observera att axeln har brutits och slutar vid 50 procent.

Källa: MUCF, Nationella ungdomsenkäten

(MUCF 2022c). Dessa faktorer bidrar till att unga hbtq-personer har sämre ekonomi, vilket i sin tur skulle kunna förklara varför en större andel unga hbtq-personer haft svårigheter att klara de löpande utgifterna.

I figur 5.2 redovisas andelen unga som haft svårt att under det senaste året klara de löpande utgifterna för mat, hyra, räkningar med mera i olika delgrupper av unga.

Unga med förgymnasialt utbildade föräldrar har svårare med de löpande utgifterna

För att undersöka om ungas svårigheter att klara de löpande utgifterna skiljer sig åt beroende på deras socioekonomiska bakgrund kan föräldrarnas utbildningsnivå¹⁹ användas som en indikator för den socioekonomiska bakgrunden.

Det finns stora skillnader i hur vanligt det är att unga haft svårigheter att klara de löpande utgifterna beroende på vilken högsta utbildningsnivå som föräldrarna har. Under 2021 svarade 50 procent av de unga i åldern 20–25 år med förgymnasialt utbildade föräldrar att de vid ett eller flera tillfällen under de senaste tolv månaderna haft svårt att klara de löpande utgifterna för mat, hyra, räkningar med mera. Bland unga med gymnasialt utbildade föräldrar uppgick andelen till 26 procent och bland dem vars föräldrar hade en eftergymnasial utbildning var andelen 21 procent. Bland unga vars föräldrar hade en gymnasial utbildning var det en större andel tjejer (30 procent) än killar (22 procent) som haft svårigheter att klara de löpande utgifterna. I övriga grupper fanns inga skillnader mellan tjejer och killar.

Det är betydligt vanligare att unga med förgymnasialt utbildade föräldrar haft svårigheter att klara de löpande utgifterna vid **flera tillfällen** än vad som var fallet bland övriga unga. Under 2021 hade 36 procent av de unga med förgymnasialt utbildade föräldrar vid flera tillfällen svårt

¹⁹ Uppgifterna om föräldrarnas utbildningsnivå baserar sig på svar som de unga själva anger i ungdomsenkäten. I de fall då utbildningsnivån för föräldrarna skiljer sig används utbildningsnivån för föräldern med högst utbildningsnivå. Den socioekonomiska bakgrunden skulle exempelvis även fångas kunna fångas upp med uppgifter om föräldrarnas inkomster, men vi har inte tillgång till denna typ av data.

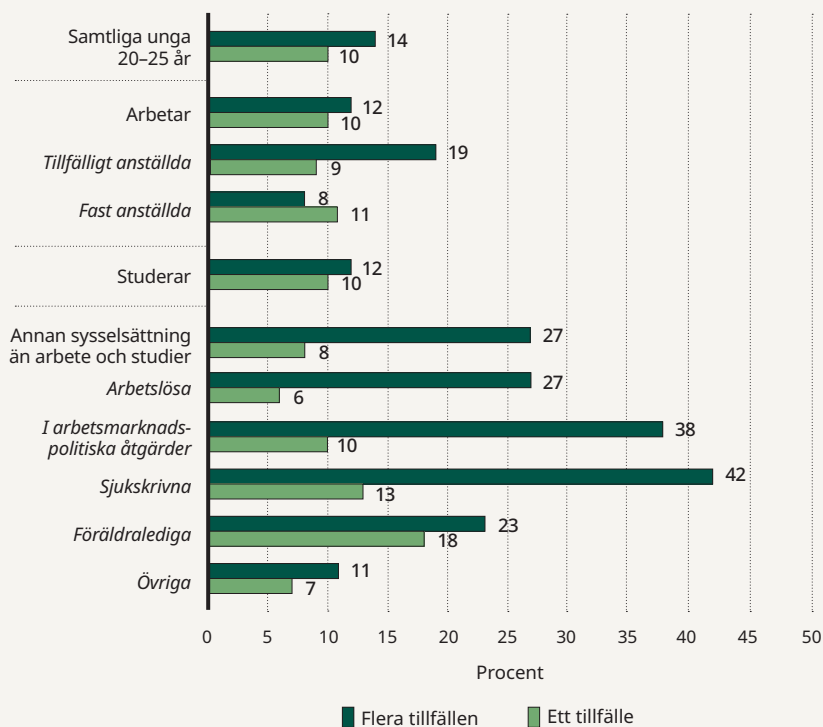
att klara de löpande utgifterna jämfört med 15 procent bland unga vars föräldrar hade en gymnasial utbildning och 11 procent bland unga vars föräldrar hade en eftergymnasial utbildning.

Drygt varannan ung sjukskriven har haft svårt att klara de löpande utgifterna

Andelen unga i åldern 20–25 år som under det senaste året haft svårt att klara de löpande utgifterna varierar beroende på den huvudsakliga typen av sysselsättning, se figur 5.3. Bland dem som under 2021 huvudsakligen arbetade upplevde 22 procent svårigheter att vid åtminstone ett tillfälle under det senaste året hantera de löpande utgifterna. Andelen var högre bland dem med en tillfällig anställning (28 procent) än bland dem med en fast anställning (19 procent). Bland unga med en tillfällig anställning hade 19 procent svårigheter med de löpande utgifterna vid flera tillfällen medan motsvarande andel uppgick till 8 procent bland unga med fast anställning. Det fanns inga säkerställda skillnader mellan tjejer och killar varken för unga med fast eller tillfällig anställning.

Bland unga som i huvudsak ägnade sig åt studier var det 23 procent som under de senaste tolv månaderna upplevt problem med att klara de löpande utgifterna. Andelen var högre bland tjejer (25 procent) än bland killar (20 procent).

Bland unga som i huvudsak ägnade sig åt annat än arbete eller studier var det 36 procent som haft svårigheter att klara de löpande utgifterna under det senaste året. I gruppen som varken arbetade eller studerade var det en betydligt högre andel som haft svårigheter vid flera tillfällen (27 procent) än vid endast ett tillfälle (8 procent). Andelen som haft svårigheter att vid ett eller flera tillfällen klara de löpande utgifterna var som störst bland sjukskrivna (55 procent) samt unga i arbetsmarknads-politiska åtgärder (48 procent). Det var ingen säkerställd skillnad mellan tjejer och killar för någon av grupperna.

Figur 5.3 Andel unga i åldern 20-25 år som svarat att det under de senaste 12 månaderna hänt att de haft svårt att klara de löpande utgifterna för mat, hyra, räkningar med mera vid ett eller flera tillfällen, efter huvudsaklig sysselsättning, 2021. Procent.

Not: Observera att axeln har brutits och slutar vid 50 procent.

Källa: MUCF, Nationella ungdomsenkäten

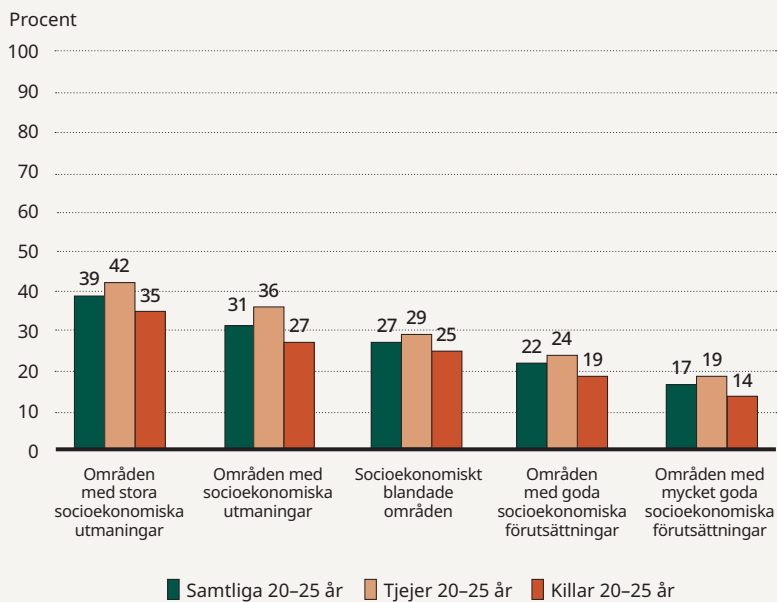

Närmare 4 av 10 unga i områden med stora socioekonomiska utmaningar har haft svårt att klara de löpande utgifterna

Sett till områdestyper är det en större andel unga som haft svårt att klara de löpande utgifterna i områden med socioekonomiska utmaningar²⁰, vilket illustreras i figur 5.4. I områden med stora socioekonomiska utmaningar hade 39 procent av de unga i åldern 20–25 år svårt att klara de löpande utgifterna under det senaste året. Andelen unga som haft svårt att klara sina löpande utgifter var signifikant lägre i socioekonomiskt blandade områden samt i områden med goda eller mycket goda socioekonomiska förutsättningar. I områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar var det 17 procent av de unga som vid åtminstone ett tillfälle under det senaste året haft svårt att klara de löpande utgifterna. I områden med goda socioekonomiska förutsättningar var det högre andel tjejer (24 procent) än killar (19 procent) som under det senaste året haft svårt att klara de löpande utgifterna. I övriga områden fanns det inga säkerställda skillnader mellan tjejer och killar.

I områden med stora socioekonomiska utmaningar var det 23 procent av de unga som **flera gånger** under det senaste året haft svårt att klara de löpande utgifterna jämfört med 9 procent i områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar.

²⁰ Uppdelningen efter områdestyp utifrån områdenas socioekonomiska förutsättningar har gjorts utifrån registerbaserad information om vilket område som de unga bor i.

Figur 5.4 Andel unga i åldern 20-25 år som svarat att det under de senaste 12 månaderna hänt att de haft svårt att klara de löpande utgifterna för mat, hyra, räkningar med mera vid ett eller flera tillfällen, efter områdestyp och kön, 2021. Procent.

Källa: MUCF, Nationella ungdomsenkäten

Ekonomisk hjälp från närstående

I detta avsnitt redovisas hur stor andel unga som i den nationella ungdomsenkäten angett att de under de senaste tolv månaderna fått ekonomisk hjälp av föräldrar eller andra närstående. Avsnittet belyser även gruppen unga som bedömer att de inte har möjlighet att få någon ekonomisk hjälp.

Närmare hälften har fått ekonomisk hjälp från närstående det senaste året

Det är vanligt att unga i åldern 20–25 år får ekonomisk hjälp av föräldrar eller andra närstående. Under 2021 fick 48 procent av unga i dessa åldrar ekonomisk hjälp från sina föräldrar eller andra närstående en eller flera gånger under de senaste tolv månaderna. Det finns ingen statistiskt säkerställd skillnad mellan tjejer och killar. Andelen som fått ekonomisk hjälp från närstående under de senaste tolv månaderna har minskat jämfört med 2018, då uppgick andelen till 53 procent.

Bland de unga var det 26 procent som **någon gång** under det senaste året fått ekonomisk hjälp av föräldrar eller andra närstående och 22 procent som fått hjälp **flera gånger**. Det finns ingen skillnad mellan killar och tjejer vad gäller hur ofta som man fått ekonomisk hjälp från närstående.

Det fanns inga skillnader mellan andelen unga inrikes födda och andelen unga utrikes födda som angett att de under det senaste året fått ekonomisk hjälp från föräldrar eller andra närstående.

Unga med funktionsnedsättning och unga hbtq-personer får i större utsträckning ekonomiskt stöd

Under 2021 var det en högre andel unga med funktionsnedsättning (62 procent) än utan funktionsnedsättning (45 procent) som vid ett eller flera tillfällen under det senaste året fått ekonomiskt stöd från föräldrar eller andra närstående. Det fanns ingen skillnad i andelen unga med respektive utan funktionsnedsättning som fått ekonomiskt stöd någon gång under det senaste året. Det är däremot en betydligt högre andel unga med funktionsnedsättning (36 procent) än utan funktionsnedsätt-

ning (19 procent) som fått ekonomisk hjälp flera gånger. Varken bland unga med funktionsnedsättning eller unga utan funktionsnedsättning fanns det någon säkerställd skillnad mellan andelen killar och tjejer som fått något ekonomiskt stöd.

Unga hbtq-personer fick i större utsträckning (57 procent) än unga heterocispersoner (46 procent) ekonomiskt stöd från närstående. Unga hbtq-personer fick i större utsträckning än heterocispersoner ekonomiskt stöd flera gånger under det senaste året. Det fanns inga statistiskt säkerställda skillnader mellan tjejer och killar för någon av grupperna.

Skillnader i förekomst av ekonomisk hjälp till unga beroende på deras socioekonomiska bakgrund

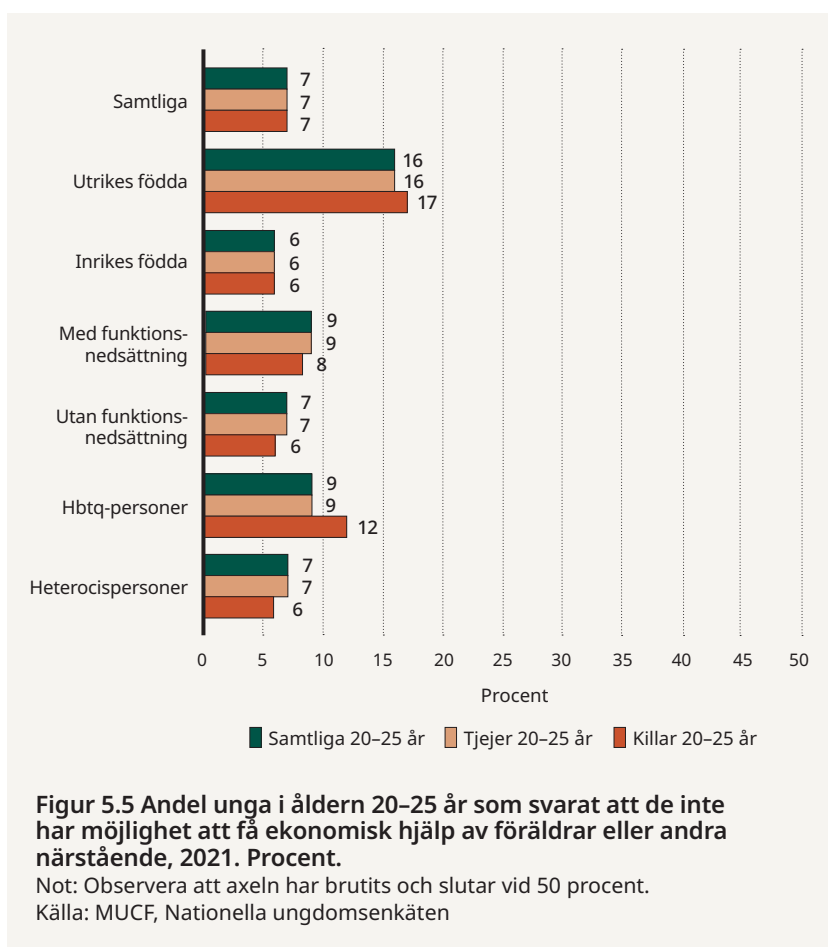
Det finns skillnader i förekomsten av ekonomisk hjälp från närstående beroende på vilken socioekonomisk bakgrund som de unga har. Vi har tidigare sett att unga vars föräldrar högst har en förgymnasial utbildning i betydligt större utsträckning än andra unga haft problem att klara de löpande utgifterna. Unga vars föräldrar har en förgymnasial utbildning har också i större utsträckning än andra unga fått ekonomisk hjälp av föräldrar eller andra närstående under det senaste året. I 2021 års undersökning svarade 62 procent av de unga vars föräldrar har en förgymnasial utbildning att de fått ekonomisk hjälp under det senaste året jämfört med 43 procent bland unga med gymnasialt utbildade föräldrar och 48 procent bland unga med eftergymnasialt utbildade föräldrar.

Andelen som inte har möjlighet att få ekonomisk hjälp från närstående har minskat över tid

I ungdomsenkäten får de unga svara på om de bedömer att de har möjlighet att få ekonomisk hjälp av föräldrar eller andra närstående. Under 2021 angav 7 procent av de unga i åldern 20–25 år att de inte hade någon möjlighet att få någon ekonomisk hjälp. Andelen har minskat jämfört med 2015²¹ då andelen låg på 15 procent. Det finns inga skillnader i andelen tjejer och killar som saknar möjlighet till ekonomisk hjälp från föräldrar eller andra närstående.

²¹ 2015 är det första året för vilket vi har jämförbara uppgifter.

Andelen unga som saknar möjlighet att få ekonomisk hjälp från närstående var under 2021 högre bland utrikes födda än bland inrikes födda unga. Bland de utrikes födda saknade 16 procent möjligheten att få ekonomisk hjälp jämfört med 6 procent bland inrikes födda unga. Det fanns under 2021 ingen skillnad i möjligheten att få ekonomiskt stöd från närstående mellan unga med funktionsnedsättning och unga utan funktionsnedsättning och inte heller mellan unga hbtq-personer och unga heterocispersoner. I figur 5.5 redovisas andelen unga som saknar möjlighet att få ekonomisk hjälp av närstående.

Unga vars föräldrar har kortare utbildning har svårare att få ekonomisk hjälp

En faktor som i stor utsträckning påverkar de ungas möjligheter till ekonomiskt stöd från föräldrar eller andra närstående är de ungas socioekonomiska bakgrund. Bland unga vars föräldrar hade en förgymnasial utbildning var det 24 procent som angav att de inte kunde få någon ekonomisk hjälp. Bland unga vars föräldrar hade en gymnasieutbildning var andelen 8 procent och för dem vars föräldrar hade en eftergymnasial utbildning var andelen 5 procent. Det finns inga skillnader i hur tjejer och killar svarat på denna fråga.

6. Ungas röster om ekonomisk utsatthet

Kapitlet i korthet

- Ekonomiska svårigheter uppstår ofta vid arbetslöshet, sjukdom eller studieavbrott. Dessa situationer kan innebära alltifrån kortare ”glapp” i inkomster till längre perioder med låga inkomster.
- Svårigheter kan även uppstå som en konsekvens av osäkra anställningsförhållanden. Sådana kan medföra varierande inkomster och bristande förutsägbarhet, vilket i sin tur kan leda till otrygghet och stress.
- Att leva med varaktigt låga inkomster innebär begränsade möjligheter till konsumtion och medför begränsningar av möjligheter till socialt deltagande.
- Ekonomiska svårigheter kan också ta sig uttryck i form av överskuldsättning och utmaningar att hantera sin ekonomi. Problem med skuldsättning uppstår för en del till följd av att de handlar på kredit och konsumerar över sina tillgångar. Andra har skuldsatt sig i sina försök att hantera en vardag av ekonomisk knapphet och små marginaler.

- Intervjuerna pekar mot att flera faktorer är förbundna med ekonomisk utsatthet. En är att flytta hemifrån tidigt, vilket förstärker svårigheter när ungas inkomster är låga. Vidare framträder unga med funktionsnedsättning och unga med psykisk ohälsa som särskilt utsatta. I intervjuerna syns ett samband med både etableringssvårigheter och svårigheter att hantera sin ekonomi för dessa grupper.
- Ekonomiska svårigheter påverkar unga på flera sätt. Låga inkomster skapar svårigheter att klara löpande kostnader och att hantera större plötsliga utgifter. Unga berättar om en vardag med ekonomisk knapphet där pengarna inte räcker till och de tvingas prioritera hårt mellan utgifter.
- För unga som varaktigt lever med låga inkomster kan de begränsade möjligheterna till konsumtion påverka sociala relationer. Unga berättar att de hamnar utanför eftersom de inte har råd att delta i aktiviteter som kostar pengar, vilket leder till ensamhet och utanförskap. Ungas relationer påverkas även av dåligt samvete, konflikter och beroendeförhållanden som skapar spänningar i relation till omgivningen.
- Ekonomiska svårigheter leder ofta till ohälsa. Unga berättar att oro och stress över ekonomin, ensamhet och spänningar i relationen till närstående gör att de mår dåligt.
- Sambandet mellan ekonomiska svårigheter och ungas mående är komplext. En del mår dåligt på grund av den ekonomiska situationen, medan de ekonomiska svårigheterna för andra snarare är att betrakta som en konsekvens av psykisk ohälsa.

- Unga hanterar ekonomiska svårigheter på flera sätt. Unga med varaktigt låga inkomster berättar att de har en strikt budget och avstår från all konsumtion som inte är absolut nödvändig. Akuta betalningssvårigheter hanteras ofta med hjälp av omgivningen – i första hand föräldrar. Några har tillfälligt löst ekonomiska svårigheter genom att handla på kredit eller ta lån, vilket för vissa unga inneburit att problemet förvärrats.
- Unga som saknar ett privat skyddsnät framstår som särskilt utsatta i intervjuerna. Det hänger samman med att unga ofta har begränsade möjligheter att få hjälp från de samhällsliga trygghetssystemen. De intervjuade unga står ofta utan skydd vid arbetslöshet och sjukdom eftersom de inte arbetat tillräckligt mycket för att kvalificera sig för ersättning.
- Unga har varierande erfarenheter av socialtjänsten. En del har fått hjälp när de sökt, medan andra nekats. I den senare gruppen finns flera unga som hamnat i mycket utsatta situationer.
- Unga efterlyser mer undervisning om ekonomi i skolan och mer tillgängligt stöd vid ekonomiska svårigheter. Några unga efterlyser också insatser för att motverka skuldsättning, däribland hårdare regler kring lån- och kreditgivning.

I det här kapitlet presenteras resultat från en intervjustudie med 25 unga i åldrarna 20–25 år²² som MUCF genomförde under våren 2022. Syftet med intervjuerna var att undersöka:

- Hur ekonomisk utsatthet kan se ut i ungas liv och när en sådan levnadssituation kan uppstå
- Vilka konsekvenser en ekonomiskt svår levnadssituation får i ungas liv
- Hur unga på olika sätt hanterar att leva i ekonomiskt svåra levnadssituationer
- Vilket stöd unga har fått från samhället, samt vilket stöd de upplever att de behöver och efterfrågar.

De unga som myndigheten har intervjuat har olika typer av erfarenheter av en levnadssituation som de själva uppfattar som ekonomiskt svår. En del lever i en tydlig ekonomisk utsatthet, de har inte möjlighet att betala löpande utgifter och har ett behov av ekonomiskt stöd från omgivningen eller samhället för att kunna hantera kostnader för boende, mat och andra nödvändigheter. Andra unga har en livssituation där de har ekonomiska svårigheter av olika slag. Dessa påverkar deras levnadsvillkor, men innebär i mindre utsträckning att de inte klarar av att hantera nödvändiga kostnader. I denna grupp finns bland annat unga med relativt goda inkomster som upplever svårigheter till följd av kreditköp och andra former av skuldsättning.

De intervjuer som myndigheten gjort visar att ekonomiska svårigheter kan ta sig många uttryck, och speglar en rad dimensioner av vad det innebär att leva med ekonomisk utsatthet. Däremot fångar undersökningen inte alla former av utsatthet eller dess olika konsekvenser i ungas liv. MUCF vill också betona att de unga som intervjuats inte är representativa för unga med ekonomiska svårigheter i stort. Myndigheten har strävat efter att inkludera unga med olika bakgrund i studien och det gör att det finns en spridning bland de intervjuade sett till ålder, kön och var i landet de bor. Bland de unga som har intervjuats finns

²² En av de unga som anmälde intresse för att intervjuas var endast 19 år, men vi valde att trots detta inkludera henne i studien.

ett antal personer som har uppgett att de är hbtqi-personer, har någon form av funktionsnedsättning eller utländsk bakgrund. Däremot har vi – trots särskilda ansträngningar – inte intervjuat några utrikes födda unga som är mer nyanlända i det svenska samhället. Bland de intervjuade saknas också unga föräldrar – en grupp som vi utifrån resultaten som presenterats tidigare i rapporten vet är särskilt utsatt. Det innebär att det sannolikt finns aspekter av ungas ekonomiska utsatthet som vi inte har fångat i vår undersökning. Mer information om de unga som har intervjuats, hur de rekryterats samt intervjufrågorna finns i bilaga 1.

Kapitlet är indelat i flera avsnitt. I det första av dessa beskrivs hur en ekonomiskt svår livssituation kan se ut för en ung person. Vi beskriver i fyra delavsnitt exempel på situationer som återkommer i de ungas berättelser. Det andra avsnittet beskriver vilka konsekvenser det får för ungas liv att vara i en ekonomiskt svår situation. Efter det följer ett avsnitt om hur unga hanterar att leva i en ekonomiskt svår situation och ett avsnitt som beskriver vilket stöd de unga själva säger att de skulle ha velat få från samhället. Kapitlet avslutas med en kort beskrivning av hur de unga som intervjuats ser på sin framtid.

Ekonomiska svårigheter kan ta många olika former i ungas liv

Bland de unga som MUCF har intervjuat finns en stor spännvidd vad gäller erfarenheter av ekonomiska svårigheter. I intervjuerna berättar de unga om situationer som skiljer sig sett till omständigheter såsom varaktighet, orsaker och konsekvenser. För en del unga har de ekonomiskt svåra perioderna varit övergående och mer kortvariga och har uppstått då unga hamnat mellan olika former av försörjning. Till exempel vid arbetslöshet, sjukdom eller plötsliga studieavbrott. Andra unga befinner sig i ekonomiskt svåra situationer under längre perioder, exempelvis när de inte hittar anställningar som ger tillräcklig inkomst, eller för att de lever på låga ekonomiska ersättningar under längre perioder. Ytterligare en grund till att de unga som intervjuats befinner sig i ekonomiskt svåra situationer är att de har svårt att hantera sin ekonomi. Bland dessa finns

unga som har haft relativt goda förutsättningar, men där exempelvis överkonsumtion eller lån gör att de nu har ekonomiska svårigheter.

I takt med att unga blir äldre och flyttar hemifrån ställs större krav på att de ska kunna hantera sin ekonomi självständigt. Det ekonomiska ansvaret blir större och för flera av de unga som intervjuats känns det mindre självklart än tidigare att ta emot ekonomisk hjälp av föräldrar. En stor del av de intervjuade bor inte längre tillsammans med sina föräldrar. I flera ungas berättelser framkommer också att ekonomiska svårigheter ofta uppkommer eller förstärks i samband med flytt till eget boende. Flera av de unga berättar att flytten till ett eget boende, ensamma eller tillsammans med sambo, innebär att den ekonomiska livssituationen blir svårare. Att flytta från föräldrahemmet till ett eget boende innebär till att börja med större kostnader. Utöver hyra tillkommer även andra kostnader som unga inte alltid behövt ta ansvar för tidigare, så som mat och el. Orsakerna till att unga har lämnat föräldrahemmet varierar. För de flesta har det varit frivilligt, men bland de unga som har intervjuats finns även några som av olika anledningar har varit tvungna att flytta hemifrån tidigt. Bland de intervjuade finns unga som periodvis varit placerade i familjehem under uppväxten, och som flyttat till eget boende tidigt. Ett par unga berättar om hur dåliga relationer till föräldrar har gjort det omöjligt för dem att bo kvar hemma. En intervjuad blev utslängd hemifrån, och en annan flyttade ut redan under gymnasietiden. Dessa unga framstår i intervjuerna som särskilt utsatta eftersom de saknar det skyddsnät som en familj ofta innebär om de får svårt att klara sin ekonomiska situation, både för hjälp med kostnader och stöd att hantera sin privatekonomi.

I intervjuerna berättar de unga om sina erfarenheter av ekonomiska svårigheter. Deras berättelser innehåller ofta en rad specifika och komplexa omständigheter. Eftersom det inte finns utrymme att berätta allas särskilda historia beskrivs i rapporten fyra typiska situationer som återkommer i de ungas berättelser. I de ungas berättelser förekommer ofta mer än en av dessa situationer och många berättar om skeenden som innebär att de rör sig från en form av situation till en annan. För att komplettera denna redogörelse innehåller kapitlet också fem uppslag som utifrån några intervjuades berättelser ger en mer utförlig bild av hur ett längre förlopp kan se ut. I dessa beskrivningar har namnen på de intervjuade ändrats.

Unga som har låga eller inga inkomster

Den första typen av situation som beskrivs i intervjuerna är perioder då unga står helt utan inkomst eller har mycket låga inkomster. I de ungas berättelser handlar det ofta om situationer som uppkommer vid ”glapp” mellan inkomster. Det kan exempelvis vara i situationer när unga förlorar sin rätt till studiestöd från CSN eller när de väntar på att myndigheter ska handlägga ansökningar om ersättning eller stöd vid arbetslöshet eller sjukdom. Det kan också vara i situationer då unga av olika anledningar inte uppfyller kraven för att vara berättigade till stöd.

Flera av de unga som har intervjuats beskriver enstaka eller återkommande perioder som inneburit att de helt saknat inkomst eller haft så låga inkomster att de inte räcker till nödvändiga utgifter. Hur långvariga dessa varit varierar, i flera fall rör det sig om perioder upp till några månader. Gemensamt för många intervjuade är att de varit tillräckligt långvariga för att innebära att unga inte har klarat sina löpande utgifter på egen hand. Konsekvenserna har varierat utifrån vilket stöd från omgivningen de unga haft tillgång till under sådana perioder. Bland de intervjuade framträder ett mönster av att unga som levt tillsammans med en partner eller haft möjlighet till hjälp från föräldrar har drabbats mindre hårt av uteblivna inkomster.

När och varför ekonomiska svårigheter uppstår varierar bland de unga som har intervjuats. Flera av de intervjuade berättar om perioder utan inkomster som uppstått när de fått problem med sin skolgång och studiestöd från CSN inte längre betalas ut. En av de intervjuade berättar att han under flera år periodvis stått utan inkomster medan han studerade på komvux:

Ja, det har varit väldigt mycket att det kanske har fungerat med CSN en kort period och sedan så har jag blivit av med det. Och så har jag varit utan inkomst ett par månader eller längre och behövt jobba ihop CSN igen med att prestera med nya kurser. Det har varit konstant så fram och tillbaka i fyra år kanske. (Kille, 24 år)

***Det hade ju
sparat samhället
pengar att hjälpa
mig direkt***

Hanna är 25 år gammal och bor i en mindre stad. Hon berättar att hon hade problem med psykisk ohälsa redan i ung ålder och var i kontakt med barn- och ungdomspsykiatri. Hon hade svårt i skolan och gick ut gymnasiet utan fullständiga betyg. Efter gymnasiet sommarjobbade hon och hon beskriver att hon i samband med det ”kraschade totalt”. När hon var 19 år fick hon göra en utredning om adhd. Kötiden var ett och ett halvt år, vilket gjorde att hennes föräldrar själva bekostade en utredning. Det kortade kötiden till en månad.

Hanna diagnostiserades med adhd och senare även autism. Hon berättar att hon på grund av sin diagnos hade haft rätt att få aktivitetsersättning om sjukskrivningen varat en längre period. Men hon var bara sjukskriven kortare perioder och det gjorde att hon helt saknade försörjning. Hon ansökte om ekonomiskt bistånd. Det beviljades, men först efter flera månader eftersom hon haft en inkomst från sitt sommarjobb som det ansågs att hon borde ha sparat. Hennes föräldrar hjälpte henne med försörjningen under tiden hon väntade.

Det efterföljande året levde hon på ekonomiskt bistånd. Hon hade kontakt med psykiatri, men blev alltmer isolerad hemma. Till slut beviljades en plats på ett behandlingshem. Det blev en vändpunkt för Hanna. Hon fick behandling och blev sjukskriven en längre sammanhängande period vilket gjorde att hon beviljades aktivitetsersättning. Idag är Hannas situation bättre. Hon har under en period framåt fortfarande aktivitetsersättning och bostadstillägg. Hon läser in sin gymnasieexamen på deltid, och hoppas sedan kunna söka till en yrkeshögskola.

En annan ung person berättar hur en period av psykisk ohälsa under universitetsstudierna gjorde att han förlorade sitt studiemedel och efter det under en period stod helt utan inkomst innan han åter beviljades studiemedel.

Även flera andra intervjuade berättar om perioder helt utan inkomst som uppstått då de drabbats av olika former av ohälsa. Bland de intervjuade unga finns exempel på hur sådana situationer kan innebära att ekonomiskt stöd omväxlande kommer från olika stödsystem, med risk för perioder utan inkomster vid övergång från en form av stöd till en annan. En ung tjej berättar exempelvis om hur sjukdom efter gymnasiet inneburit en period då ekonomiskt stöd omväxlande har kommit från sjukpenning och från aktivitetsersättning, och under perioder inte funnits alls. Hon berättar:

[...] i perioder så har jag fått sjukpenning, men sedan blivit av med det. Och det har varit många, ja, men flera svängar, det här med Försäkringskassan, och sedan till Arbetsförmedlingen, och sedan tillbaka liksom, för att jag har varit för sjuk för att jobba, men för frisk för att vara sjuk liksom. Och det har ju lett till ganska mycket ekonomiska bekymmer eftersom jag då inte haft mycket till inkomst alls liksom i perioder. (Tjej, 25 år)

För henne har de ekonomiska svårigheterna förstärkts av att hon under perioderna utan inkomst inte heller beviljats ekonomiskt bistånd från socialtjänsten. En annan ung berättar på liknande sätt om hur hon efter avslutade gymnasiestudier haft ett sommarvikariat, men blivit sjuk och då inte haft någon sjukpenning. Hon blev efter en tid diagnostiserad med adhd och autism, men sjukskrivningsperioderna var inte tillräckligt långa för att hon skulle vara berättigad till aktivitetsersättning, vilket gjorde att hon under en period helt saknade inkomst.

Flera unga som deltagit i intervjuerna kopplar perioder av ekonomisk utsatthet till att de har väntat på beslut om olika former av ekonomiskt stöd från samhället, de upplever att handläggningstiderna för sådana

beslut är långa. Det kan till exempel handla om att de ansökt om aktivitetsersättning eller ekonomiskt bistånd och att de under handläggningsperioden innan de får ett beslut är utan ett sätt att försörja sig. Perioder utan inkomster uppstår även när unga har haft någon form av ekonomisk ersättning från samhället beviljad, men då de under en period inte uppfyller villkoren för den och förlorar sin ersättning. En ung berättar om en sådan situation kopplad till att hon haft ekonomiskt bistånd. Efter en tid då hon inte varit i skolan har hon förlorat rätten till ersättningen, vilket gör att hon nu varit helt utan inkomst under tre månader. Hon beskriver sin situation så här:

Jag har levt på försörjningsstöd sedan jag flyttade hemifrån. [...] och sedan när jag hoppade av skolan så tyckte de att jag inte följde planen, för planen var ju att jag skulle gå i skolan. Och då försökte jag att vi skulle ändra på den här planen, men det gick inte igenom, och då blev det ju så att då har jag ingen rätt till att ha det. Så jag har inte haft pengar på tre månader kanske. (Tjej, 19 år)

Även flera andra unga berättar om perioder då de stått helt utan inkomst. Bland dessa finns en person som blivit uppsagd efter att ha arbetat deltid under flera år, och som trots långvarigt arbete inte arbetat tillräckligt mycket för att uppfylla arbetsvillkoret i a-kassan. Denna unga berättar att avslaget resulterat i stora svårigheter, som förstärkts av att personen även fått avslag på en ansökan om ekonomiskt bistånd. Även för några andra intervjuade är deras ekonomiska svårigheter kopplade till arbetslöshet. Bland de intervjuade finns flera som berättar om långa perioder av arbetslöshet där de levt med mycket låga inkomster. En tjej berättar att hon varit arbetslös i nio månader och att hennes enda inkomst är den ersättning på 3 500 kronor hon får eftersom hon är inskriven på ett program på Arbetsförmedlingen.

*Det är jättestressigt
att leva så, att
aldrig veta vad jag
kommer få i lön*

Emmy är 22 år gammal och uppvuxen på en mindre ort i Sverige. Hon berättar att hon läste en yrkesutbildning på gymnasiet och sedan fick flera provanställningar inom sitt yrke. Men trots att hon hade rätt utbildning och arbetsgivarna alltid var nöjda blev det tydligt att de aldrig erbjöd annat än timanställningar när provanställningarna var slut. Under de första två åren efter gymnasiet försörjde hon sig genom korta anställningar på sex olika arbetsplatser. Flera gånger försökte hon flytta till ett eget boende, men fick flytta hem till sina föräldrar igen när anställningarna inte förlängdes.

Till slut kände hon att det var en ohållbar ekonomisk situation och sökte sig i stället till anställningar inom vården, trots att hon saknar rätt utbildning. Där har hon arbetat i ytterligare två år på vikariat och har haft fortsatt svårt att få ekonomin att gå ihop. Arbetstiderna och inkomsterna har varit oregelbundna, ibland har det funnits arbete en dag i veckan, ibland har det gått två veckor helt utan arbete. När lönen inte räcker har hon levt på sparade pengar och fått ekonomisk hjälp av sina föräldrar.

Hon berättar ”Jag har ju inget schema, utan de ringer ju kanske halv sju på morgonen och säger att jag måste komma nu för att någon är sjuk eller så.” När arbetspassen minskade sökte hon ersättning från a-kassan som hon varit medlem i de senaste åren. Men eftersom hennes anställningar varit korta och oregelbundna fick hon en mycket liten ersättning.

Emmy beskriver hur hon tidvis känner sig uppgiven, när hon tänker på sina möjligheter att få en trygg anställning och en stabil ekonomi. Hon går till jobbet när hon får arbetspass och ler, men egentligen mår hon dåligt. Nu har hon tagit hjälp av en kurator på vårdcentralen för att hantera sina känslor av stress och nedstämdhet. Hon söker utbildningar på universitet som hon hoppas ska öka hennes möjligheter att få en trygg anställning och en mer stabil ekonomi i framtiden.

Unga som har otrygga anställningsförhållanden

Den andra typen av situation som beskrivs i intervjuerna är kopplad till svårigheter att få en trygg förankring på arbetsmarknaden. Flera unga berättar om anställningsförhållanden som gjort att de under perioder haft svårt att förutse sina inkomster eller få pengarna att räcka. En ung tjej beskriver hur hon under flera år har försörjt sig på korta anställningar som inte förlängs, varvat med arbetslöshet och olika vikariat. Efter sina gymnasiestudier har hon fått anställningar på mellan tre och sex månader som beskrivits för henne som provanställningar, men som sedan aldrig resulterat i fasta anställningar. Ibland har de övergått till timanställningar, men aldrig i tryggare anställningsformer. Under en tvåårsperiod har hon haft sex olika kortvariga anställningar. Hon har även haft vikariat vilka inneburit stora variationer i inkomsten. Hon berättar om sin situation så här:

Och där jobbade jag nog i två år till och från som vikarie också då. Gick på något sjukvick ibland, annars var det mest när någon var sjuk. Och då är det ju väldigt svårt att få ihop det ekonomiskt för att ibland jobbade man kanske bara en dag i veckan, om ens det. Ibland var jag ju arbetslös i två veckor och det är ju jättestressande. (Tjej, 22 år)

Bland de intervjuade finns även andra unga som har ett arbete, men där inkomsterna från detta är mycket låga och otillräckliga. De har exempelvis timanställningar eller andra behovsanställningar som skapar en oregelbunden inkomst och ibland även kortare perioder då de saknar inkomst. Flera unga som intervjuats beskriver situationer där timanställningar skapar en otrygg ekonomisk situation eftersom mängden arbete varierar från månad till månad. Det, tillsammans med att besked om arbetsscheman som kan komma med kort varsel, gör att deras inkomster är svåra att förutsäga. En ung kille berättar så här om sin tillvaro under en period då han saknade fast anställning:

”

Så att jag tar ju vad jag kan få liksom. Det var ju väldigt mycket så här vikariejobb, och så vidare. Och jag fick, ja, tänka väldigt mycket på min ekonomi och i nuet i stället för min framtid. Så jag levde verkligen dag för dag, månad för månad, när det kom till min ekonomi. Jag visste aldrig liksom hur jag skulle överleva, och så vidare. (Kille, 22 år)

För de unga som har fasta utgifter för att de till exempel har ett eget boende innebär det perioder då lönen inte alltid räcker till för utgifterna, vilket skapar oro och ställer krav på att alltid vara förberedd på en ekonomiskt svår period. Ett par av de unga som har intervjuats har under perioder haft två eller tre jobb parallellt med varandra för att få en tillräcklig lön och en stabil ekonomisk situation.

Unga som har stabila men låga inkomster

Den tredje typen av situation som beskrivs i intervjuerna är kopplad till svårigheten att under längre tid leva med mycket låga inkomster. Bland de intervjuade finns flera som under längre perioder har haft ekonomiskt stöd från samhället – aktivitet ersättning eller ekonomiskt bistånd – som inkomst. Det innebär att de har en någorlunda stabil inkomst, men i de ungas berättelser framgår att denna upplevs som otillräcklig för att leva ett bra liv. Flera unga berättar att de med en strikt budget kan få pengarna att räcka till hyra, mat och andra nödvändiga utgifter. Däremot finns det aldrig eller sällan ekonomiskt utrymme till andra former av konsumtion, exempelvis nöjen och klädinköp. Så här resonerar en ung tjej:

”

[...] går man då på ekonomiskt bistånd någon månad, då klarar man ju sig, men när man går på det alltså i ... jag gick ju på det i över ett år, då blir det väldigt, väldigt ... ja, livet blir väldigt tråkigt till slut liksom, när man aldrig har något kul att se fram emot eller är det något som man har gjort nyligen liksom. Så det är väl delvis att det är mycket stress, men delvis också att det liksom tar på livslusten, eller vad man ska säga. (Tjej, 24 år)

Även andra intervjuade berättar om en vardag där allt utom det allra nödvändigaste måste väljas bort. Flera av de intervjuade som haft ekonomiskt bistånd eller aktivitetsersättning under längre perioder resonerar kring att nivåerna på stödet är så lågt att det inte går att upprätthålla ett fungerande socialt liv. De menar att deras ekonomiska situation skapar ett socialt utanförskap eftersom de inte har råd att betala för olika aktiviteter som det sociala livet är uppbyggt kring.

En annan aspekt som framkommer i intervjuerna är de bristande förutsättningarna att lägga undan pengar och skapa en buffert för att hantera plötsliga utgifter. Bland de exempel som nämns är inköp av en ny vinterjacka eller plötsliga vårdkostnader. En av de intervjuade beskriver den oro som situationen skapar såhär:

[...] och jag måste ha det tänket. Jag måste konstant ha en budget, jag måste konstant tänka igenom varje köp jag gör, varenda sak jag köper måste jag tänka långsiktigt och kort-siktigt: "Har jag råd med det här? Vad händer om någonting akut händer? Om jag behöver en akut tandvårdshjälp?" [...] Jag måste vara beredd på en fysisk skada som kräver någon typ av hjälpmedel. Jag måste vara beredd på att något går sönder. (Har uppgett "Annat" som könstillhörighet, 24 år)

Unga som har svårt att hantera sin ekonomi

Den fjärde typen av situation som beskrivs i intervjuerna är svårigheter att hantera sin ekonomi och problem med överkonsumtion och skuldsättning. Bland de unga som har intervjuats finns en grupp som upplever att de har en svår ekonomisk situation och som själva sätter den i relation till att de har problem att hantera sin ekonomi och fattar dåliga ekonomiska beslut. Bland dessa unga finns exempelvis de som har en överkonsumtion i förhållande till sina inkomster, och som tagit lån eller handlat på avbetalning. En del av dessa har idag obetalda krediter eller skulder, medan andra har lyckats betala av sina lån och blivit skuldfria. Det finns även unga som upplever att de inte kan planera sin ekonomi

tillräckligt långsiktigt, och som återkommande hamnar i situationer där de har obetalda räkningar eller behöver be om ekonomisk hjälp trots tillräckliga inkomster. För en del förvärras situationen ytterligare genom ett undvikande beteende, där de exempelvis inte öppnar post som kommit trots att de vet att det är räkningar eller krav från Kronofogden.

De ekonomiska omständigheterna för de unga som berättar om kreditköp och skuldsättning skiljer sig åt. Några unga berättar att de har eller har haft ekonomiska svårigheter trots relativt höga inkomster, eftersom de konsumerat mer än de har ekonomiska möjligheter till. Andra berättar om kreditköp och lån som ett sätt att hantera en ekonomisk situation präglad av knapphet, där det saknas marginaler för plötsliga utgifter. För de senare är lån och konsumtion på kredit ofta ett sätt att hantera den typ av ekonomiska svårigheter som beskrivits i tidigare delavsnitt.

I intervjuerna framträder i flera fall ett samband mellan skuldsättning och psykiskt mående. Flera unga kopplar samman sin skuldsättning med att de mått psykiskt dåligt och haft en destruktiv livsstil. En av dessa är en tjej som under flera år handlade på avbetalning och byggde upp en växande kreditskuld. I hennes berättelse framträder konsumtion som en reaktion på att hon mådde dåligt:

”

Och, ja, när man mår dåligt och inte får hjälp för det så leder det ju till jättedestruktiva handlingar och destruktivt så menar jag saker som kostar pengar. Ja, alltså jag knarkade ju inte, men det känns som att jag hade kunnat göra det just för att det är en sådan grej som man gör när man mår dåligt. Och jag tror att det är väldigt många i min sats som börjar knarka till exempel, eller dricker jättemycket för att klara av sin vardag när man inte vet varför man mår dåligt. Men jag la det på shopping för att det var liksom väldigt dopaminjagande, väldigt nice att få lite kläder, man känner sig supersnygg. (Tjej, 25 år)

*Jag är stolt över
min insats, men det
är a long way to go,
så att säga*

Viktor är 25 år och berättar att han började jobba som säljare efter gymnasiet och hade en god ekonomisk situation. Efter ett par år hamnade han i en period då mycket i livet ändrades. En vän gick plötsligt bort och en familjemedlem blev sjuk, samtidigt hade han fått mer ansvar på sitt arbete som krävde mycket av honom. Han säger att han "hamnade i en väldigt dålig spiral". Han började må sämre psykiskt och blev mer oansvarig med sin ekonomi. Han konsumerade mer än han hade råd med. Lånade pengar, handlade på kredit och kände att han inte brydde sig om hur framtiden skulle bli.

Under en period klarade han att betala av kreditköp och skulder varje månad, men sen blev han arbetslös. Han berättar hur han en tid senare "kraschade totalt". Då hade han samlat på sig skulder på 350 000 kronor. Han säger "jag behövde ju nästan nå botten för att fixa det här liksom. Hade det inte varit så att jag kraschade, då hade det ju bara fortsatt förmodligen". Viktor sökte hjälp för sin psykiska hälsa, och fick kontakt med en stödgrupp som varit viktig för honom.

Idag mår Viktor bättre, och även den ekonomiska situationen är på väg att förbättras. Han studerar på universitet och parallellt med sina heltidsstudier har han flera extrajobb för att betala av sina skulder. Idag har de minskat till 220 000 kronor, om fem år när han är klar med sina studier så ska han också vara helt skuldfri.

Andra intervjuade berättar att de dragit på sig stora skulder eftersom de mått dåligt och slutat bry sig om konsekvenser. En av dessa berättar:

”

[...] i slutet på de här fem åren, sista året, då var det total uppgivenhet liksom, så då brydde jag mig ingenting alls. Och jag köpte en bil och åkte på dyra resor och bara: "Ja, det är skit samma", liksom. Och sedan så kraschade jag totalt och fick ... ja, men ett sammanbrott liksom, och efter det så sökte jag hjälp [...] och, ja, men vände på det.
(Kille, 25 år)

En annan kille berättar att han drog på sig stora skulder under en period när han mådde dåligt och missbrukade, eftersom han helt slutat bry sig om konsekvenserna. "Jag drar på mig massa skulder, och sedan så lever jag inte längre", berättar han att han tänkte. Även andra unga som mått psykiskt dåligt berättar att de under den tiden inte har orkat ta tillräckligt ansvar för sin egen ekonomi. Det kan exempelvis handla om att de haft räkningar som de inte har betalat och som hamnat hos inkasso. En ung berättar:

”

Alltså, depressionshjärnan, den är så snurrig ibland, och det är så mycket saker som händer i huvudet, och då så blev det liksom att man glömde bort vissa räkningar. Och så blev det påminnelser, och så blev man bara: "Åh, shit, jag har inte pengar för att betala det här nu." Och så blev det ju inkassokrav och så blev det lite så här ... alltså, det blev väldigt jobbigt. (Tjej, 20 år)

Andra unga sätter själv sina utmaningar att hantera sin privatekonomi i samband med att de har funktionsnedsättningar som gör att det är utmanande för dem att planera och hantera sin privatekonomi. Bland de som intervjuats finns några unga som berättar om att deras funktionsnedsättningar leder till impulsiva ekonomiska beslut som skapar ekonomiska

problem, framför allt kopplat till att de konsumerar över sina tillgångar. En ung beskriver hur hon trots goda inkomster har problem med att relatera sin inkomst till de kostnader hon har, att planera för löpande kostnader i hushållet och att hon konsumerar för mer än inkomsterna räcker till, vilket hon sätter i samband med att hon har en diagnostiserad adhd. En annan ung berättar om en tidigare period av ohållbar konsumtion som hon relaterar till odiagnostiserad adhd och psykisk ohälsa.

Det finns även de som berättar att de har konsumerat mer än de har möjlighet till då de försökt uppnå en livsstil som vänner har eller som de under sin uppväxt inte har haft möjlighet till. En av dessa berättar:

”

Man bara: "Alltså, det är inte så enkelt. Lätt för dig att säga, du har fått allt serverat på ett guldfat", och här liksom ... alltså, min familj är ju inte rika. [...] Så att det blev ju en jättestor chock för mig att kunna hantera pengar, från att gå till ... att knappt ha pengar, till att tjäna egna pengar, då blir ju ... alltså, jag blev ju liksom helt galen. Jag kunde äntligen få köpa grejer, jag kunde gå ut, jag kunde käka, alltså jag kunde göra saker och ting som jag inte fick göra när jag var barn eller ungdom. (Kille, 22 år)

På liknande sätt beskriver en annan av de som intervjuats hur hon växt upp med mer begränsade ekonomiska resurser än sina vänner och att hon upplever att det gjort att hon senare handlat på kredit för att skapa bilden av en god livsstil.

*Jag tog allt på kredit,
för jag kände – Nej,
men vadå? Jag har ju
pengar*

Samir är 22 år gammal. Han berättar att han redan under sin uppväxt tagit mycket ansvar för sin familjs ekonomi. Efter gymnasiet hade han planerat att studera vidare, men eftersom han blev utslängd hemifrån var han tvungen att hitta ett sätt att försörja sig själv. Under en period flyttade han mellan olika tillfälliga bostäder och försörjde sig på korta anställningar. Han beskriver det som att han ”levde dag för dag och månad för månad”. Han fick hjälp av vänner och deras familjer när pengarna inte räckte till.

Efter en tid fick han en sex månader lång anställning med en bra lön. Men hamnade samtidigt i en ”destruktiv” period. Han beskriver ”det blev en sådan chock för mig liksom, från att gå från att leva på nudelpaket varje dag, till att faktiskt ha en ordentlig inkomst”. Han började leva över sina tillgångar, handlade på kredit när han inte mårde bra. Under en tid hamnade han i en situation där lönen inte räckte för att betala av skulderna vilket gjorde att han ibland handlade mat på kredit för att flytta kostnaden till nästa månad.

Sedan en tid tillbaka kämpar Samir för att få en stabil ekonomi igen. Han har under en period haft tre olika jobb samtidigt, och arbetat långa dagar. Idag har han dessutom stöd i relationen till sin partner, de inspirerar varandra till att leva mer ekonomiskt. Idag är alla Samirs kreditskulder just betalade och kreditkortet har han valt att inte ha kvar. ”Jag har sparat 4 000 kronor, och det låter ju inte alls mycket, men det har jag aldrig gjort förut”. Till hösten planerar han att ta upp sina studier igen, så som planen var från början.

Många delar av ungas liv påverkas av ekonomiska svårigheter

I intervjuerna berättar unga att deras ekonomiska svårigheter påverkar deras liv på flera olika sätt. Nästan samtliga unga som har intervjuats berättar att ekonomin har påverkat deras liv negativt i någon mening, men hur och i vilken utsträckning de påverkats varierar. Bland de unga som har deltagit i intervjuerna är det tydligt att hur allvarliga konsekvenserna blir ofta beror på om unga har möjlighet att få ekonomiskt stöd av familj eller andra närstående. I det här avsnittet beskriver vi några av konsekvenserna av att leva i en ekonomiskt utsatt situation som framträder i intervjuerna. Avsnittet är indelat i fyra delar och inleds med beskrivningar av konsekvenser i form av betalningssvårigheter och små möjligheter till konsumtion, följt av beskrivningar av konsekvenser på sociala relationer och mående. I de ungas berättelser finns däremot inga tydliga gränser mellan hur ekonomin påverkar olika delar av livet, utan de flyter ofta in i varandra.

Inga pengar till det mest nödvändiga

Att flytta till ett eget boende innebär att kraven och behovet av en tillräcklig och stabil inkomst blir högre. Flera av de unga som har intervjuats berättar om svårigheter att få sin inkomst att räcka till nödvändiga löpande utgifter. I intervjuerna beskriver unga återkommande den stress och oro det skapar att inte veta om de kommer att kunna betala hyran. Bland de intervjuade finns även flera som inte har kunnat betala sina boendekostnader under perioder. En tjej som under flera år har försörjt sig genom kortvariga anställningar berättar hur hon flyttat tillbaka hem igen vid tre tillfällen eftersom hon inte har haft ekonomiska möjligheter att bo själv. Andra berättar om hyresskulder och hot om vräkning.

I intervjuerna framkommer också att en rad unga har svårt att få pengarna att räcka till mat. Bland dessa finns alltifrån unga som lever med ekonomiskt bistånd och timanställda som har osäkra och varierande inkomster till unga som i perioder helt saknat inkomster. De som tillhör de första kategorierna har ofta utvecklat strategier för att hantera sin situation och få pengarna att räcka. Flera unga berättar om hur de

budgeterar noga för att klara matkostnader och att de köper de billigaste råvarorna. En ung berättar exempelvis att hon handlar mat på Matmissionen²³ eftersom det sänker hennes matkostnader. Men bland dem som intervjuats finns även de som under perioder inte alls haft pengar att betala för mat. En ung tjej berättar att hon äter hos sina vänner eftersom hon för tillfället inte har möjlighet att bekosta mat själv:

Sedan att veta att: "Nej, men jag har ingen mat i kylskåpet", veta att: "Nej, men jag vet inte när jag får mat nästa gång." Och att typ behöva leva på sina kompisar, för det är väl det jag gör, jag bor hos mina kompisar, jag äter hos mina kompisar, jag skiter hos mina kompisar. (Tjej, 19 år)

Andra intervjuade unga berättar om tillfällena när de fått akut bistånd från socialtjänsten för att kunna köpa mat.

I flera intervjuer berättar unga även om hur ekonomin påverkar deras möjligheter till rörlighet. Det kan handla om att de avstår från resor med kollektivtrafik eftersom att de inte har råd, eller om att de väljer andra transportsätt. En tjej berättar att hon brukar cykla till jobbet eftersom det blir för dyrt att betala för bussresor. För de unga som är beroende av längre transporter för att kunna ta sig till sitt arbete är dessa kostnader en källa till oro. Ett par av de unga som har intervjuats behöver tillgång till bil för att ta sig till ett arbete. Även möjligheten till längre resor begränsas vilket flera unga nämner som en negativ konsekvens i sina liv, särskilt i de fall när det påverkar relationerna till familjen vilka för en del unga bor på annan ort.

När inkomsterna är mycket låga under en längre period innebär det också att det blir svårt att hantera oväntade utgifter. Några unga berättar att de haft svårt att betala för – och ibland känt sig tvingade att prioritera

²³ Matbutik som drivs av Stadsmissionen där medlemmar kan köpa mat till en lägre kostnad.

bort – vårdbesök och medicin. En ung berättar att hon skjutit upp ett läkarbesök när hon hade magproblem:

[...] och så insåg jag att: "Men shit, då måste jag betala 250 kronor, men alltså, det har jag inte råd med, inte om jag ska äta, liksom." Så då fick jag skjuta fram det liksom, bara för att jag var stressad över att det skulle kosta pengar.
(Tjej, 20 år)

En annan intervjuad har haft svårt att klara kostnader för medicin under en period då hon fick ekonomiskt bistånd. Kostnaderna ersattes i efterskott när kvitto lämnades in, men för att klara av att lägga ut pengarna för medicinen behövdes hjälp från föräldrarna.

Unga som har levt med ekonomiskt bistånd under en längre period beskriver också hur regelverket för detta har gjort det svårt för dem att hantera större utgifter eftersom de inte har möjligheter att spara inkomster mellan månader och skapa en ekonomisk buffert. De har exempelvis svårt att köpa vinterkläder som kostar lite mer. En ung tjej beskriver hur hennes föräldrar ibland hjälper henne genom att köpa kläder eller hygienartiklar, eftersom stöd i form av pengar hade räknats av från biståndet.

Små möjligheter till konsumtion utöver nödvändiga utgifter

Många av de unga som har deltagit i intervjuerna berättar att de – när utgifter för boende, mat och andra nödvändiga kostnader är betalda – inte har pengar kvar till konsumtion som mer kan kopplas till livskvalitet eller fritid och nöjen. Det handlar till exempel om möjligheter att köpa nya kläder eller skor när det behövs, att betala för mat som de tycker särskilt mycket om, att äta på restaurang eller gå ut och ta en fika med vänner, att resa för att besöka vänner och familj eller att betala för olika fritidsintressen. En ung student resonerar så här om sin ekonomi:

”

Det är ju verkligen inte mycket man har råd med. Man har i princip råd med att, som student, att betala sin hyra, sin el och köpa mat som inte är ... ja, men vad ska man säga kanske 1 500 i månaden. Man har råd att lägga det på mat, högst 2 000. Och sen så har man inte mycket kvar. Några kronor, någon hundring kvar att göra några saker per månad. (Kille, 22 år)

Även andra unga berättar om situationer där det saknas pengar till annat än det absolut mest nödvändiga. En annan av de intervjuade, som under flera år har levt med en mycket låg inkomst, beskriver sina levnadsvillkor såhär:

”

När man har så lite pengar så kan man ju aldrig prioritera det viktiga i livet liksom, och det roliga liksom. [...] man måste prioritera om allting med sin ekonomi, och då blir det lite att man tänker: "Okej, hur ska jag ha råd med mat? Hur mycket måste jag lägga undan för att jag ska ha råd med hyra?", medan andra personer kanske bokar resor eller kanske typ går och festar, eller de kanske... alltså, det kan vara vad som helst, de köper kläder liksom. [...] eller de kanske går ut och äter på en fin restaurang eller liksom bara går ut och äter överhuvudtaget liksom. Det är en luxury som jag inte har råd med liksom. (Icke-binär, 23 år)

*Just nu befinner jag
mig i ett slags, ja vad
ska man kalla det –
ingenmansland*

Sara är 22 år gammal, hon berättar att hon läste marknadsföring på universitetet eftersom hon tyckte det var en spännande blandning av ekonomi och psykologi. Möjligheterna att få jobb efter studierna bedömdes som goda, ”men det var ju ingen som förstod att pandemin skulle komma”, säger hon. När hon var färdigutbildad lyckades hon inte hitta något jobb eftersom arbetsmarknaden förändrats och hon inte hade någon praktisk erfarenhet inom marknadsföring. Samtidigt berättar hon att hon har svårt att få andra jobb hon söker eftersom hon har en högre utbildning. Hon har för lite erfarenhet för vissa jobb och är samtidigt överkvalificerad för andra.

Nu är Sara arbetslös sedan nio månader tillbaka. Hon har ingen a-kassa och hennes enda inkomst är den ersättning som hon får eftersom hon deltar i ett program hos Arbetsförmedlingen. Hon säger att ”det har varit väldigt svårt att leva på det, så min mamma har i stort sett nästan varje månad behövt rycka in och hjälpa mig rent ekonomiskt för att jag ska kunna klara mig.”

Sara har sökt praktikplatser för att få erfarenheter, men pandemin har gjort att hon inte hittar någon arbetsgivare som kan erbjuda det eftersom många har arbetat på distans. Hon önskar att hon hade haft större möjligheter att få erfarenheter inom det yrke hon utbildat sig till redan under studierna, för att lättare komma ut på arbetsmarknaden.

Under intervjuerna blandas vetenskapen om att sådana kostnader inte är nödvändiga och mer innebär en ”guldkant på tillvaron” med beskrivningar om hur avsaknaden av sådana möjligheter ändå påverkar deras upplevelse av livskvalitet negativt. Det finns en nedstämdhet över att inte ha ekonomiska möjligheter att göra saker som man upplever som roliga och det påverkar hur unga mår. Sådana resonemang förs av flera unga, en av dem säger exempelvis:

[...] alltså, det har ju påverkat psykiskt just, för att man blir ju rätt så nedstämd när man känner att: ”Nej, men jag har inte råd att köpa den maten jag vill ha”, man har inte råd att köpa liksom nya kläder när jag behöver, man har inte råd att hänga med på saker med sina kompisar när ... nej, men om det är någon fest man vill åka på, eller något evenemang, man har inte riktigt de pengarna till det. Och det var ett tag man inte hade liksom råd att ta sig till och från jobbet, alltså ... eller ta sig till och från vissa saker. (Tjej, 20 år)

I flera ungas berättelser kopplas de små möjligheterna till konsumtion samman med ensamhet och svårigheter att delta i det sociala livet. Flera berättar att de känner sig socialt isolerade eftersom de utestängs från eller väljer bort sammanhang eftersom de inte kan betala för sig. Detta utvecklas mer i nästa avsnitt som beskriver hur ungas relationer påverkas av deras ekonomiska situation.

Ungas relationer påverkas negativt

I intervjuerna återkommer även berättelser om hur den ekonomiska situationen påverkar relationer till familj och vänner. Flera berättar att det kan vara svårt att hantera vänskapsrelationer när vänner har bättre ekonomi. Det kan exempelvis bero på att vännerna har arbeten som ger dem större inkomster, eller att de har valt att bo kvar hos föräldrarna och därmed inte har samma levnadskostnader. Flera intervjuade unga berättar om hur relationerna till vänner påverkas negativt när de inte har möjlighet

att träffas, eftersom det för med sig kostnader som de inte har råd med. Det kan exempelvis handla om att inte ha råd att fika ute, gå på bio eller restaurang eller följa med på kortare resor. En av de intervjuade, som under flera år levt med låga inkomster, konstaterar att ”alltså har du inte pengar, då kan du inte ha råd att ha ett socialt liv”. Hon resonerar så här:

”

Ja, man blir utestängd totalt. Det är liksom så här, att: ”Ja, men [den intervjuades namn], ska vi gå på liksom bio?”, ”Ja, nej, hon har inga pengar”, [...] och jag har ju fått ... när det har varit så liksom, då har jag ju blivit bjuden, och jag känner mig liksom som en parasit varje gång, som en kackerlacka, liksom. (Tjej, 24 år)

Även en annan intervjuad som levt med låga inkomster under lång tid berättar att den ekonomiska situationen påverkar relationer till vänner:

”

[...] mycket socialt [...] centrerar kring situationer som man spenderar pengar på. Konserter, bio, det är museum, det är fika, det är restaurang, det är shopping. Och jag har inte råd till det och vissa vill inte ens ... och vissa tycker det är tråkigt att ha med någon som inte deltar när man shoppar eller så där, vilket jag förstår. Men ofta så är det att bara vara där kostar ofta pengar, vilket gör att jag har inte alltid råd att ens ha vänner. (Har uppgett ”Annat” som konststillhörighet, 24 år)

I intervjuerna berättar flera unga om vänner som försvunnit eftersom de tröttnat på att de aldrig har råd eller för att de får betala för dem. För en del intervjuade för de bristande möjligheterna till konsumtion även med sig känslor av skam, vilket kan vara svårt att prata om med vännerna. Andra unga menar att deras relationer inte påverkats särskilt mycket av deras ekonomiska situation. Dessa resonerar ofta utifrån en situation där deras vänner har likartade ekonomiska omständigheter. Det kan

*Nej, jag tycker att det är jobbigt, liksom. Allt känns jobbigt. Och egentligen är jag en väldigt aktiv och positiv tjej, men det har ju verkligen dragit ner en att känna att man inte har råd med saker. Och likadant när det är någon kompis som hör av sig så: "hej, ska vi ses?", så hittar man på någon ursäkt för att man känner att: "Jag har inte råd att ta en fika med min kompis." Och skulle jag säga det så kommer ju säkert kompiserna bjuda mig, och då känns det ju ännu värre.
(Tjej, 22 år)*

exempelvis handla om att de är studenter eller arbetslösa och därför också har begränsade möjligheter till konsumtion.

Ungas relationer kan också påverkas eftersom de inte har råd att bekosta längre resor och därför inte har möjlighet att träffa vänner och anhöriga så ofta som de skulle önska. En tjej berättar exempelvis att hon träffar sin syster som bor i en annan stad mycket sällan eftersom vare sig hon eller systemen har tillräckligt god ekonomi för att betala resorna:

Men jag har ju velat träffa henne, men det har ju inte gått, för att antingen har jag varit tvungen att jobba, eller så har jag inte haft råd. Och det är ingenting ... mina föräldrar skulle ju säkert ställa upp och betala en sådan tågbiljett också, men det vill jag inte att de gör, för att jag liksom ... jag har flyttat hemifrån, jag ska inte ... de ska inte behöva betala en tågbiljett för mig, för att jag vill åka till min syster. (Tjej, 20 år)

Liknande berättelser återkommer även bland andra intervjuade. Även den intervjuades övilja att be sina föräldrar om hjälp kan ses hos en rad intervjuade. Flera säger att de vill klara sig själva och ta ansvar för sin egen ekonomi, och en del av de som faktiskt fått hjälp – från föräldrar eller en partner – uttrycker att det är jobbigt och att de känner att de är en börda för sina närstående.

En ung tjej beskriver de skuld känslor hon har gentemot sin sambo eftersom hon inte kan bidra till hushållskostnaderna på grund av svårigheter att få en fast förankring på arbetsmarknaden. Oron för den egna ekonomin leder till nedstämdhet som i sin tur påverkar relationen negativt. Även en rad andra unga berättar att de tycker att det är jobbigt att vara beroende av hjälp från andra. Så här beskriver en intervjuad sina känslor:

Det var väldigt jobbigt. Jag kände att jag var en börda, att jag ... folk fick ta hand om mig, och det är ingenting jag är van vid. Jag är van att ta hand om folk. Jag är van att ta hand om familjen. Det blev väldigt jobbigt att liksom hamna i den sitsen. Och jag kände mig väldigt maktlös och väldigt liten. Jag ville bidra med något och det kunde inte jag liksom, och det blev jätte, jättefel. (Kille, 22 år)

I många berättelser är det, likt i citatet ovan, upplevelsen av att vara en börda som lyfts fram som jobbig. I en del berättelser framträder ytterligare dimensioner. En tjej som tidigare varit i vad hon beskriver som "en väldigt kontrollerande och dålig relation" berättar att hon, mot bakgrund av tidigare erfarenheter, upplevde det som mycket jobbigt att bli ekonomiskt beroende av sin nya partner. Negativa konsekvenser i form av bristande självständighet och kontroll lyfts även av andra. En av de unga berättar att en aspekt av den ekonomiska situationen är att det i nuläget är omöjligt att bryta med en förälder som den intervjuade upplever som manipulativ och kontrollerande.

I intervjuerna berättar unga även att behovet av ekonomiskt stöd från familj eller en partner kan skapa konflikter. För en del har det inte inneburit några problem att vara beroende av hjälp från närstående under en period. Men ett par unga berättar om konflikter och att det sliter på relationerna till både föräldrar, partners och vänner att behöva be om ekonomisk hjälp. En ung berättar hur det varit mycket bråk när han behövt luta sig på sina föräldrar för ekonomiskt stöd under perioder, både mellan honom och föräldrarna och mellan föräldrarna. Flera andra berättar att den ekonomiska situationen lett till bråk med deras partner. En del av de unga som intervjuats har mycket begränsade resurser och för att klara av nödvändiga utgifter för boende och mat har de en strikt hushållsbudget. Flera berättar att denna situation – med små ekonomiska marginaler och ständiga prioriteringar – är en källa till konflikter mellan dem och deras partner. En av dem berättar:

Och det kan ju bli konflikter och sådant, på grund av att då kan den ena tycka: "Men måste du verkligen lägga ut pengar på det där? För vi behöver ju göra det här", det kan bli ... alltså, jag skulle nog säga att ekonomi är ju det främsta inom våra konflikter och sådant, just på grund av att det är så påfrestande att behöva liksom hela tiden tänka på allt. (Tjej, 23 år)

Flera andra berättar att deras partner uttryckt irritation över den ekonomiska situationen eller mer eller mindre uttalat antytt att de borde anstränga sig mer för att få ett jobb. En tjej, som varit arbetslös efter avslutade studier, berättar att hon och hennes sambo bråkade om situationen eftersom de har olika bild av hennes förutsättningar att få ett jobb. Hon berättar att "han tror inte att det är svårt egentligen att få ett jobb", vilket hon förklarar med att han själv inte haft några svårigheter att etablera sig i arbetslivet.

Ungas självkänsla och psykiska välbefinnande försämras

En annan konsekvens av ekonomiska svårigheter som återkommer i en rad intervjuer rör de ungas psykiska välmående. Många av de unga som myndigheten har intervjuat har mått psykiskt dåligt under en kortare eller längre period och kopplar samman det med sin ekonomiska situation. De flesta unga beskriver att de är nedstämda, oroliga, ledsna och upplever att de har fått ett sämre självförtroende. Några av de unga som har intervjuats uttrycker att de känner sig otrygga, sårbara och underlägsna. Bland de unga som berättar om svårare ekonomisk utsatthet finns också de som berättar om längre perioder av uppgivenhet, om ångest och depressioner, och flera av dem har sökt vård vid något tillfälle. En ung berättar:

Jag har mest legat i min säng och gråtit, om jag ska vara ärlig. Ja, alltså [...] om jag ska se på mitt liv, så känner jag att jag har ingenting. (Tjej, 19 år)

I intervjuerna framträder ett komplext samband mellan den ekonomiska situationen och ungas mående. En del unga beskriver den ekonomiska situationen som orsaken till att de mått psykiskt dåligt under en period. Men för andra av de unga som myndigheten har pratat med sammanfaller den ekonomiskt svåra situationen med perioder av psykisk ohälsa och då är orsaksförhållandet det omvända. En ung beskriver till exempel hur han under en period hade en depression som gjorde att han inte klarade av att ta sina poäng under universitetsstudier vilket ledde till att han förlorade studiestödet och stod utan inkomst. En annan ung berättar om hur han haft en bra inkomst under en period, men att han samtidigt varit i en period med psykisk ohälsa och att det lett till dåliga ekonomiska beslut som gjort att han hamnat i en svår situation.

De unga berättar om flera olika orsaker till att deras ekonomiska livssituation har fått dem att må psykiskt dåligt. Ofta är det samma faktorer som beskrivits ovan – oro, ekonomisk knapphet, social isolering och beroende av andra – som får de unga att må dåligt. Som beskrivits tidigare skapar det nedstämdhet att inte ha möjlighet till att träffa vänner eller konsumera på ett sätt som sätter guldkant på vardagen. Flera berättar även om en ständig oro över att pengarna inte ska täcka grundläggande utgifter, och om återkommande tankar på hur de ska hantera sin inkomst för att den ska räcka. En av de unga berättar att den ekonomiska situationen är en ständig källa till oro:

”

Jag tycker att det är jättetufft och det är någonting som jag ... alltså, ekonomin tänker jag ju på hela tiden. För att minsta lilla fel som jag gör till exempel i min budget varje månad, för jag gör ju upp en budget för mig själv också då, minsta lilla fel jag gör kan betyda att hyran inte kan dras, liksom. Och det skulle ju vara förödande. Så att sådant stressar mig ganska mycket och tar upp väldigt mycket tid och energi hos mig. (Tjej, 23 år)

Några pratar också om den oro det för med sig att de inte har möjlighet att spara ihop till en buffert som de kan använda om något oförutsett händer, andra är oroliga eftersom en ekonomisk buffert de haft sedan tidigare nu inte längre finns kvar. En av dessa berättar:

”

Alltså, dels så mår jag ju jättedåligt av det. Alltså, särskilt eftersom jag är en ganska liksom försiktig människa, och jag tycker det är så jobbigt att inte kunna spara några pengar. Mina föräldrar har alltid lärt mig att, ja, men att man ska ha lite extra för liksom nödvändigheter och så, och det känns jättejobbigt att i slutet av månaden så är där verkligen noll kronor kvar. (Tjej, 20 år)

Flera pratar också om hur det påverkar dem att vara beroende av ekonomisk hjälp från familj, partners eller vänner och att det för med sig känslor av att vara otillräcklig, av beroende och dåligt samvete. En ung beskriver sina känslor på följande sätt:

”

[...] ja, men absolut så har det påverkat mitt mående på det sättet, utan tvekan, att jag varit deprimerad under långa perioder. Och det har väl påverkat min relation med föräldrarna i vissa perioder [...] nu har jag en väldigt bra relation med mina föräldrar, men det har gått upp och ner på grund av att mina föräldrar har bråkat om vem som ska försörja mig [...] jag känner mycket, eller har känt mycket, skuld känslor till att jag behöver bli försörd av min mamma eller pappa. Och det har lett till viss ledsenhet på båda sidor. (Kille, 24 år)

Flera unga berättar att de har skulder eller obetalda krediter som gör att de mår dåligt. Det handlar både om en oro för att inte kunna betala och över att se skulderna växa. En del berättar om situationer där en stor del av inkomsten går till ränta och avbetalningar på tidigare kreditköp. En av de unga som har skulder berättar:

170

”

Alltså, jag mår väldigt, väldigt dåligt. Jag hade jättemycket ångest över det för att jag visste att det var ett berg som bara byggdes och byggdes så att jag bara kollade på, jag kunde inte göra något. Men jag minns att när jag väl jobbade, när jag var på min arbetsplats, då tänkte jag inte så mycket på det, men på kvällarna var det som värst. Alltså, på nätterna innan jag skulle lägga mig och då tänkte jag mycket på det. (Kille, 22 år)

Bland de unga som har intervjuats finns flera som antingen är oroliga för sin framtid, eller som beskriver hur de känner sig uppgivna över sina framtidsutsikter. De funderar över möjligheterna att avsluta sina studier, att få ett jobb, att bli skuldfria, eller att ha en tillräckligt stabil ekonomi för det liv de drömmer om i framtiden.

Jag tror att det var att jag alltid valde att delbetala, men delbetalningskontot blev så stort till slut. För att helt plötsligt behövde jag delbetala 60 000 i lån och det i månaden på 60 månader är fortfarande 1 000 kronor i månaden. Och, ja, alltså delbetalningarna per månad blev större och större och ... alltså, jag kunde ju tekniskt sett klara av det, men det var det mentala att jag hade en skuld på 60 000 som verkligen tog kål på mig. Och mitt svar på det är att låna ännu mer pengar för att jag mådde så dåligt över det. [skrattar] Jättekonstigt hur man tänkte då, men det var så jag gjorde. (Tjej, 25 år)

Unga hanterar ekonomiska svårigheter på många olika sätt

De unga som MUCF har intervjuat har alla erfarenhet av ekonomiska svårigheter. Men orsakerna till det, svårighetsgraden och under hur långa tidsperioder varierar. Gemensamt för alla är att de på olika sätt har försökt hantera den situation de har befunnit sig i och lösa den. I det här avsnittet beskriver vi olika sätt de unga hanterat sina ekonomiska svårigheter på.

En strikt budget för att pengarna ska räcka och en egen buffert som skydd

I intervjuerna framkommer att de flesta unga i första hand försöker hantera eller lösa sina ekonomiska svårigheter på egen hand. För unga som kontinuerligt lever med låga inkomster och små marginaler handlar det ofta om strikt kontroll över utgifter och hårda prioriteringar för att få pengarna att räcka. Flera intervjuade beskriver hur de resonerar kring vilka utgifter som är nödvändiga och vilka som inte är det. I berättelserna återkommer att unga avstår från vissa kostnader för att pengarna ska räcka – det kan handla om allt från mat, att inte åka buss eller att inte göra läkarbesök, till att inte köpa kläder eller delta i aktiviteter på fritiden tillsammans med vänner.

172

Så att vi planerar ju väldigt noga liksom så här: "Vad har vi hemma? Vad kan vi äta av här hemma? Vad behöver vi köpa?", du, du, du, för att liksom så här, inte behöva lägga mer pengar än vi behöver på någonting. (Tjej, 20 år)

Flera beskriver också hur de hanterar inkomstbortfall eller otillräckliga inkomster genom att använda sparade pengar. Bland de som intervjuats finns flera som under perioder har behövt använda sparade pengar när det uppstått ett glapp mellan olika inkomster. En av dessa unga har levt på sparade pengar under en period när han hade förlorat rätten till studentstöd. En annan intervjuad beskriver hur hon vid flera tillfällen behövt

leva på sparpengar under perioder då hon varit arbetslös. Eftersom hon av erfarenhet vet att det kommer att dröja minst tre månader innan hon kan få ersättning vid arbetslöshet har hon sparat så mycket pengar hon kan medan hon arbetat.

Andra beskriver att de gör vad de kan för att spara ihop en ekonomisk buffert för att bättre kunna hantera större eller plötsliga utgifter. För unga som lever med ekonomiskt bistånd försvårar dock det faktum att regelverket inte tillåter dem att spara pengar.

Hjälp från omgivningen

I intervjuerna är det tydligt att familjen är ett viktigt skydds nät för unga som hamnar i perioder av ekonomiska svårigheter. Flera unga berättar att föräldrar, eller andra släktingar, är de första som de vänder sig till när den ekonomiska situationen blir svår. Stödet från familjen kan ta många olika former. Flera unga har under perioder bott hemma hos föräldrar och då inte betalat någon hyra, kanske även fått mat och andra kostnader betalda. Andra har fått pengar för att lösa en mer akut ekonomisk situation, som när pengar saknats till att betala hyra, till avbetalningar på krediter eller liknande. Föräldrarnas stöd kommer även i andra former. En del av stödet handlar om att kompensera för en knapp ekonomisk situation där pengarna bara räcker till nödvändiga utgifter. Det är flera unga som beskriver att de får exempelvis kläder, kan äta hemma ibland, blir medbjudna på resor eller liknande.

Men att det var väldigt mycket strul i början när jag flyttade för jag hade nästan inga pengar kvar att betala hyra och sådana saker. Då fick ju pappa liksom, betala. ... Ja, det är mycket tack vare pappa att jag har tak över huvudet då och så, men att vi har gjort det som en avbetalningsplan att jag betalar lite tillbaks till pappa. (Kille, 21 år)

Bland de intervjuade finns några som inte har tillgång till ett skydds nät i form av föräldrar eller annan familj. Dessa unga är betydligt mer utsatta, och konsekvenserna av att hamna i ekonomiska svårigheter har varit

större bland de intervjuade som varit i en sådan situation. För några av dessa är det i stället vänner som har hjälpt till. En intervjuad berättar att hon fått hjälp från oväntat håll, en religiös församling. Efter att ha delat med sig om sin svåra ekonomiska situation valde denna att gå in och betala av hennes skulder.

Bland de som fått hjälp uttrycker flera en stor tacksamhet gentemot föräldrar eller vänner. För dem har det inte varit en självklarhet att få sådant stöd och de uttrycker en vilja att betala tillbaka det de har lånat. Det är flera unga som har upprättat olika slags överenskommelser om att betala tillbaka det stöd de har fått. Samtidigt är det, som lyftes tidigare i kapitlet, tydligt att stöd från omgivningen kan skapa skuld känslor och leder till bristande självständighet. I vissa fall är det också förbundet med konflikter.

Att handla på kredit eller ta lån

Bland de unga som intervjuats finns även flera som har försökt att hantera sin situation genom att handla på kredit när inkomsterna inte räckt till, och någon har lånat pengar för att hantera oväntade utgifter. De flesta har använt möjligheten att handla på kredit till sådant som de egentligen inte har råd med utifrån de inkomster de har. Det ger dem möjlighet att konsumera i stunden och skjuta konsekvenserna av det på framtiden då de hoppas att den ekonomiska situationen ska vara bättre. Några beskriver hur de gör inköp som hör till löpande nödvändiga kostnader. En tjej berättar exempelvis att hon köpt kattmat på avbetalning eftersom det var enda sättet att få råd att mata sina husdjur.

Flera unga berättar att det som inledningsvis var tänkt på som en lösning eller ett sätt att hantera ekonomisk knapphet i stället blev en del av problematiken kring deras ekonomi. En kille resonerar så här kring de lån han tagit:

Ja, för stunden löste det ju verkligen problemen. Men ja, sedan måste man ju betala tillbaka dem ju, så att jag ... egentligen tror jag inte att ... nu när jag kollar tillbaka på det så tror jag inte att det löst någonting mer än att jag slapp ha den ... att jag slapp tänka på det just då. (Kille, 22 år)

Flera unga berättar om en negativ spiral där lån och köp på kredit leder till att en stor och ofta växande del av inkomsten går åt till att betala av skulder. För några innebär detta även att de i slutet av månaden gör nya köp på kredit för att pengarna inte räcker till.

Att söka ekonomiskt stöd från samhället

Bland de unga som myndigheten har intervjuat finns också flera som har vänt sig till samhället för att få hjälp i samband med arbetslöshet, sjukdom eller andra former av ekonomiska svårigheter. Det rör sig bland annat om unga som har ansökt om ekonomiskt bistånd genom sin kommun, aktivitetsersättning från Försäkringskassan eller olika ekonomiska stöd kopplade till arbetslöshet. För en del unga har hjälp beviljats efter en relativt kort och enkel process. Andra berättar att de inte beviljats det stöd de sökt eller att det varit en lång kamp för att få rätten till ersättning erkänd. Några berättar att de sökt flera typer av stöd och ersättningar men fått avslag hos alla aktörer.

Skiftande erfarenheter av ekonomiskt bistånd

Flera unga som har deltagit i intervjuerna har vid något tillfälle vänt sig till socialtjänsten i sin kommun för ekonomisk hjälp. En del av dessa har beviljats ekonomiskt bistånd, andra har fått akut stöd i form av matpengar. Några berättar också om ansökningar som avslagits av olika skäl – för att den sökande haft sparade pengar, för att socialtjänsten ansett att de kan försörjas av någon annan eller för att socialtjänsten ansett att borde varit mer sparsamma med tidigare inkomster. En tjej berättar att hon fick avslag på sin ansökan om ekonomiskt bistånd eftersom socialtjänsten betraktade en kille i hennes kollektiv som hon dejtade som hennes sambo, vilket innebar att han ansågs ha ett försörjningsansvar för henne. Hon menar att ”det var lite märkligt eftersom vi precis hade typ börjat träffas”. En annan av de intervjuade berättar om en situation när hon nekades hjälp eftersom socialtjänsten gjorde bedömningen att hon borde ha varit mer sparsam med den ersättning hon tidigare fått från Försäkringskassan.

De unga som av olika anledningar nekats ersättning har löst sin situation på olika sätt. En berättar att hen levde på pengar från fonder som

Jag vet inte hur många gånger jag har googlat på: 'Vad gör jag när inte socialtjänsten hjälper?' Liksom, det här som jag tänker ska vara samhällets sista skyddsnät, som ska fånga upp de allra svagaste som ... ja, men kommunen har ju i princip skyldighet att hjälpa alla i kommunen, men att det ändå inte gick att få någon hjälp. Det startar så mycket i huvudet liksom, att man inte är värd hjälpen för annars skulle man fått den. (Tjej, 25 år)

föräldrarna sparat till hen fram till dess att Försäkringskassan beviljade aktivitetsersättning. Andra unga har hamnat i mycket utsatta situationer. Flera berättar att de varit helt utlämnade till stöd från anhöriga och vänner. För en av de intervjuade har stödet från en inneboende som hjälpt till med pengar till hyra och mat varit avgörande för att klara sig. En annan person berättar att hon under en period utan inkomster kände sig tvingad att producera och sälja pornografiskt material:

Det var liksom ... ja, men sälja sig själv eller sälja knark, [skrattar] och där är jag inte. [...] Ja, det var det jag såg där och då liksom i den situationen. Och det räddade ju mig där och då liksom, så på ett sätt var det ju bra. Men jag hade ju önskat att jag hade sluppit, absolut. (Tjej, 25 år)

För flera intervjuade unga har ekonomiskt bistånd blivit en lösning i väntan på att ansökningar om andra former av stöd ska handläggas. Flera berättar att de levt på ekonomiskt bistånd under en period för att därefter beviljas aktivitetsersättning från Försäkringskassan.

En del berättar om en lång väntan på hjälp

Flera unga upplever att handläggningstiderna för ekonomiskt stöd från samhället är långa och beskriver hur det skapar perioder då de helt står utan inkomster. Bland de intervjuade lyfts det som en utmaning kopplat till handläggningstiden för ekonomiskt bistånd, aktivitetsersättning och a-kassa. Oavsett vilken form av ekonomiskt stöd de ansöker om innebär det att de får problem att klara nödvändiga löpande utgifter som exempelvis hyra.

Flera intervjuade med psykisk ohälsa berättar även om utdragna processer för att få aktivitetsersättning beviljad vid nedsatt arbetsförmåga. Bland dessa finns en tjej som berättar att det var först efter att kommunen hade beviljat daglig verksamhet som hon blev beviljad aktivitetsersättning eftersom det då blev tydligt att hon inte kunde arbeta. En annan berättar att hon blev beviljad ersättning efter att kommunen beslutat om att hon fick plats på ett behandlingshem och sjukskrivningstiden blev

tillräckligt långvarig för att hon skulle vara berättigad till aktivitetsersättning. Hon beskriver sin situation så här:

Ja, och psykiatrin i [hemstaden] vägrade sjukskriva mig mer än tre månader åt gången fast det inte fanns någon plan på behandling varken medicinsk eller psykologisk liksom. [...] och till slut så var det ju eftersom psykiatrin då inte tog sitt ansvar så var det även socialförvaltningen som bekostade det och beviljade mig behandlingshem. Och sedan då när jag kom dit så blev jag ju sjukskriven en längre period och ansökte om aktivitetsersättning och blev beviljad det. (Tjej, 24 år)

Begränsad möjlighet till hjälp vid arbetslöshet

För många intervjuade har de ekonomiska svårigheterna varit kopplade till arbetslöshet. Några av de unga som har intervjuats har erfarenheter av att ansöka om a-kassa och ett mindre antal har också varit beviljade ersättning. Bland dessa finns enstaka unga som har haft längre anställningar med tillräcklig arbetstid för att kvalificera sig för ersättning. Men det framgår av intervjuerna att unga som har jobbat under kortare perioder, i lägre omfattning eller inte alls, har begränsade möjligheter till ekonomiskt stöd vid arbetslöshet. Bland de unga finns flera som berättar att de trots flera års arbete fått ingen eller mycket låg ersättning från a-kassan när de ansökt. Ett exempel är en intervjuad som berättar om en situation där a-kassa nekades trots medlemskap i a-kassan och två års anställning:

”

Men när jag hade ansökt om a-kassan, inkommit med alla dokument som jag behövde där, alltså arbetsgivarintyg, intyg från Försäkringskassan, intyg på att jag har varit sjuk, ... alltså, allt möjligt som de ville ha liksom, så kom de tillbaka och sa: "Nej, men du är inte berättigad a-kassa, för du har jobbat för lite." Och ingenting av det här framkom någon gång under tiden jag jobbade liksom. (Icke-binär, 23 år)

I det här fallet upptäckte den intervjuade att antalet arbetade timmar låg precis under gränsen för vad som krävdes för att beviljas ersättningen. Det oväntade avslaget kom som en chock, vilken förstärktes av att avslaget även innebar att en tilläggsförsäkring den intervjuade tecknat inte heller betalades ut. För denna unga blev lösningen efter avslaget att vända sig till socialtjänsten för att ansöka om ekonomiskt bistånd. För andra har detta inte varit ett alternativ och för några intervjuade är den knappa ersättning som ges för deltagande i arbetsmarknadspolitiska program den enda inkomst de har.

Krångliga ansökningsprocesser

I intervjuerna framkommer det också att en del unga upplevt de ansökningsprocesser som krävs för stöd som krångliga. Unga som haft flera kortare anställningar berättar att det är krångligt att ansöka om a-kassa eftersom det innebär att de behöver samla in uppgifter som bekräftar anställningarna, och i vilken omfattning de arbetat, från flera olika arbetsgivare. En av de unga som ansökt om ersättning berättar så här om hur hon upplevde ansökningsprocessen:

”

Nu då sökte jag i januari a-kassa för att få extra stöd. Och då var ju det ett arbete i sig att få rätt till a-kassa kan jag säga. Det var väldigt jobbigt. Man skulle ha arbetsgivarintyg och arbetstjänstgöringsgrader hit och dit. Och anställningsavtal och uppsägningsavtal och, ja, under ett år tillbaka då. Jag jagade papper där i typ en månad från gamla arbetsgivare. (Tjej, 22 år)

En annan av de unga har sökt både a-kassa och ekonomiskt bistånd och beskriver ansökningsprocesserna som svåra att navigera i. Den intervjuade berättar så här om sin upplevelse av att ansöka om ekonomiskt bistånd:

”

[...] det är så mycket dokument och underlag som de ska ha, saker som någon som mig aldrig ens hört talas om liksom. Och det blir ganska svårt för mig också ... Ja, som sagt jag har ganska många funktionsnedsättningar, och en av dem är autism. Och jag har ganska svårt att förstå många saker som de har bett mig om liksom. Och jag tycker att jag har försökt så himla hårt, men ändå fick jag ett avslag sedan för att det inte var nog bra, min ansökan, för att jag inte förstod liksom vissa dokument som de ville ha in, eller vad de betydde, eller vem jag skulle fråga, och jag fick ingen hjälp. (Icke-binär, 23 år)

Den intervjuade önskar att det fanns ett bättre stöd för att förstå regelverk och ansökningsprocesser, och understryker att detta är särskilt viktigt för unga med funktionsnedsättningar.

Stödet upplevs ofta vara otillräckligt

Bland de intervjuade finns flera som under längre perioder – i vissa fall flera år – levtt med ekonomiskt bistånd eller aktivitetsersättning. De berättar att det ekonomiska stödet precis räcker för att de ska klara tillvaron, men att nivåerna på biståndet eller ersättningen innebär en begränsad tillvaro och att plötsliga större utgifter skapar problem. En av de intervjuade menar att riksnormen för det ekonomiska biståndet är ”larvigt lågt” och säger att hon önskar att hon skulle ha råd med ett ”socialt liv”. Flera uttrycker även att situationen skapar otrygghet, främst eftersom de inte vet hur länge de kommer att fortsätta få stöd. En av de unga som har ekonomiskt bistånd berättar även att hon stressas av att inte veta om pengarna betalas ut så att hon kan betala hyran i tid.

Innan jag kunde få aktivitetsersättning, så hade jag inte rätt till sjukpenning på grund av att jag aldrig arbetat, för att jag har varit för sjuk för att arbeta, vilket gjorde att då var jag tvungen att söka försörjningsstöd. Men jag blev nekad det eftersom jag hade fonder i mitt namn, som hade satts upp när jag föddes. Så jag var tvungen att spräcka de fonderna och leva på sparpengar så länge jag kunde tills jag fick beslut. Och det är otroligt stressat att veta att ... ja, men när man har sparat ihop pengar för att det händer en kris eller någonting så måste man leva på öret, för att man behöver spräcka de fonderna bara för att inte bli hemlös. (Har uppgett "Annat" som konstllhörighet, 24 år)

Flera intervjuade uttrycker också kritik mot det – i deras uppfattning – rigida regelverket för ekonomiskt bistånd. En kille är exempelvis kritisk till att han nekades hjälp att betala en mindre hyresskuld för att undvika vräkning. Han säger så här:

Till exempel när jag hade de där hyresskulderna, jag tycker att ett bättre alternativ hade varit, att: "Ja, men vi betalar av dem så får du bo kvar, så slipper du hamna på gatan", men då var alternativet i stället att jag inte skulle ha ett hem. Det känns ju jävligt otryggt. (Kille, 22 år)

En annan intervjuad menar att kraven på att sakna tillgångar är orimliga och efterfrågar ett stöd vid tillfälliga situationer som är mer flexibelt. Hon berättar att hon själv avstod från att ansöka om ekonomiskt bistånd eftersom hon var medveten om att hon då skulle behöva sälja sin bil, vilket var en omöjlighet eftersom hon behövde bilen för att kunna ta sig till jobbet.

Stöd som unga efterfrågar

De unga som har deltagit i intervjuerna har tillfrågats om det finns något stöd som de önskar att de fått från samhället och som hade kunnat förebygga att de hamnat i en ekonomiskt svår situation, eller gjort att de snabbare tagit sig ur en sådan situation. I det här avsnittet beskriver vi några av de teman som unga har resonerat kring när det gäller stöd de önskat. Det finns en stor spännvidd på de tankar och förslag som unga lyfter i intervjuerna, och vi har bara möjlighet att diskutera en bråkdel av dessa. En del unga uttrycker i intervjuerna att de önskar att det funnits en större förståelse för och öppenhet kring ekonomiska svårigheter, och att stigmat som omger sådana svårigheter minskar. Andra resonerar utifrån behov som inte främst rör den ekonomiska situationen utan en bredare livssituation. Flera unga som intervjuats har under perioder varit arbetslösa eller haft anställningar med otillräckliga inkomster, och har vid något tillfälle varit inskrivna hos Arbetsförmedlingen. En del av dessa

har uttryckt en önskan om bättre insatser för att hjälpa dem få ett arbete – exempelvis i form av mer personlig vägledning, utbildningsinsatser och praktik. På liknande sätt som de arbetslösa främst resonerar utifrån hjälp att komma i arbete – för att därigenom lösa sina ekonomiska svårigheter – finns det flera intervjuade med erfarenheter att psykisk ohälsa eller missbruk som i sina svar fokuserar på insatser som är mer hälsorelaterade. Några av dessa lyfter i intervjuerna behovet av ökad tillgänglighet och bättre vård. I rapporten har vi valt att främst fokusera på de former av stöd som unga lyfter som rör den ekonomiska situationen mer snävt definierad.

Tidigt stöd till unga med risk att hamna i ekonomiskt utsatta situationer

Bland de unga som har intervjuats finns flera som uttrycker att de önskar att stöd från samhället kommit tidigare, innan de hamnat i en alltför svår ekonomisk situation. I flera fall reflekterar unga själva över att det funnit tydliga signaler om att de behövt stöd tidigare, men att dessa av olika anledningar inte har fångats upp av samhället. De upplever att om de hade fått stöd tidigt så hade de kanske inte varit i den ekonomiska situation de är i idag.

Bland dessa finns flera unga med erfarenhet av psykisk ohälsa eller som har psykiatriska diagnoser samt unga som varit i missbruk. Flera intervjuade berättar om frustrerande processer då de sökt vård och om hjälp som kommit först efter lång tid. Bland annat upplevs kötiderna inom barn- och ungdomspsykiatrin som för långa, vilket får konsekvenser även för ungas ekonomiska levnadsvillkor. En ung berättar exempelvis att hon var i kontakt med barn och ungdomspsykiatrin redan vid 15 års ålder, men att hon då inte fick hjälp. Efter en tid med återkommande sjukskrivningar och ekonomiskt bistånd fick hon möjlighet att ställa sig i kö för en utredning om adhd. Men eftersom kötiden var beräknad till ett och ett halvt år, valde hennes föräldrar att bekosta utredningen privat för att skynda på processen. Det var en kostnad på 30 000 kronor som hon inte hade kunnat hantera själv eftersom hon vid tillfället hade sin enda ersättning från ekonomiskt bistånd. När hon sedan fått diagnoser bekräftade berättar hon hur möjligheterna att få stöd från samhället

förbättrades. Hon reflekterar över den långa process som lett fram till det stöd hon har fått, hon säger:

”

Ja, för det hade ju sparat samhället pengar att hjälpa mig direkt om vi säger så. Det är ... behandling hade ju kostat och fortfarande så här kostat pengar, men jag hade inte behövt behandlingshem vilket är mycket dyrare än behandling på vanlig liksom psykiatri, och jag hade förmodligen aldrig behövt bidrag. Så det hade ju varit ekonomiskt smart om vi säger så att hjälpa från början och det är ju bra. Alltså, det är ju, vad ska vi säga, schysst också. (Tjej, 24 år)

Bland de unga som intervjuats finns även flera som av olika anledningar flyttat hemifrån tidigt och som av olika skäl inte har stöd av sina föräldrar. Flera av dessa resonerar i intervjuerna om att de hade behövt stöd av andra vuxna för att underlätta i övergången till ett självständigt vuxenliv. Bland dem finns två unga som bott i familjehem under perioder och haft en hel del kontakter med socialtjänsten under uppväxten. En av dessa berättar att hon behövde flytta från familjehemmet till en egen lägenhet när hon fyllde 18 år, och att hon då förväntades klara sig själv. Hon berättar att det resulterade i att hon hoppade av sina gymnasiestudier och att hon hade önskat att hon haft någon vuxen kontakt under perioden efter flytten som stöd:

”

[...] det är inte ett familjehems skyldighet att ens bry sig om barnet när det flyttar därifrån, men att ändå kunnat ha en kontakt ... alltså, att ha en kontakt någonstans, någon att prata med. För när du sitter där i lägenheten, då är du så sjukt ensam och så sårbar. (Tjej, 19 år)

Den andra unga har liknande tankar. Även hon flyttade tidigt ensam till egen lägenhet, och upplever att hon skulle behövt mer stöd. Hon berättar att hon blev mobbad i skolan, mådde dåligt och drack allt mer.

I efterhand önskar hon att de boendestödjare hon hade skulle ha ingripit och gjort mer för att stoppa hennes eskalerande missbruk i tid:

Och det här kan jag tycka i efterhand liksom att, okej, de borde kanske ha varnat mig lite. Sagt så här: "Ja, men kolla, var är du på väg någonstans? Du är på väg att bli hemlös, och du liksom sitter här och super upp ... (Tjej, 24 år)

Kunskap om privatekonomi

Flera unga berättar under intervjuerna att deras kunskaper om ekonomi är, eller tidigare har varit, mycket begränsade. Kunskap är också en av de åtgärder som flest unga pratar om när de tillfrågas om vilket stöd de skulle vilja ha. Av de unga som tycker att de saknar nödvändiga kunskaper i privatekonomi resonerar flera kring att det är kunskaper som de borde ha fått med sig genom skolan. En av dessa säger:

Jag tror att det skulle vara väldigt värdefullt, inte bara för mig utan för folk i allmänhet att ha någon form av ... precis som man har, vad heter det, hemkunskap där man lärde sig och laga lite mat och så där, så skulle det vara väldigt värdefullt att lära sig att hantera ekonomi och hur man ska tänka på det och så. (Kille 24 år)

Bland de intervjuade är det flera som upplever att de inte har haft tillräckligt mycket praktisk kunskap som kan kopplas till privatekonomi. För flera unga har det blivit tydligt att de saknar sådan när de ska ta mer självständigt ansvar för sin ekonomi, till exempel när de flyttar ifrån sina föräldrar. Det kan till exempel handla om att de inte vet hur de betalar fakturor, vilka konsekvenserna blir om fakturor inte betalas, hur de ska planera en hushållsbudget för att klara av större löpande kostnader eller oförutsedda utgifter. Men flera berättar också att de saknar tillräcklig kunskap om kreditköp och lån, räntor och administrationsavgifter.

Praktiskt stöd och rådgivning kopplat till privatekonomi

Bland de som intervjuats finns även unga som önskar att det fanns möjlighet att få någon form av praktiskt stöd att hantera sin privatekonomi. Till exempel för unga som av olika anledningar inte har möjlighet att få sådant stöd från sina föräldrar. En av dessa säger så här:

”

Ja, jag önskar ju, alltså, som för min egen skull, så här, så har ju jag ... jag har ju lärt mig själv att planera och göra upp en budget och sådana saker. Men jag tror att det hade varit skönt att få något stöd på vägen där, eller få liksom ... även fast att jag tycker att jag är bra på att göra upp en budget så tror jag att jag kan bli ännu bättre, men jag vet liksom inte var man ska vända sig för att få hjälp med någonting sådant. För att om man inte vill ha en god man till exempel, så vet jag inte var man annars ska vända sig, liksom. (Tjej, 23 år)

186

Flera unga känner till att det finns möjlighet att få stöd i att hantera sin ekonomi i form av en god man, och relaterar till det i intervjuerna. Ett par unga har även erfarenhet av att ha en god man. En av dessa unga tycker inte att det ger något stöd, utan nämner det mer i förbifarten. En annan berättar mycket positivt om sina erfarenheter. Han har gått på gymnasiesärskola, och berättar att han fått information om privatekonomi och möjligheten att ansöka om god man i skolan. Efter en period då han hade eget ansvar för sin ekonomi och upplevde svårigheter ansökte han om stöd i form av god man. Han berättar så här om varför han är nöjd med det stöd han får idag:

”

Ja, det har blivit mycket, mycket bättre. Nu känner jag att jag kan verkligen kontrollera ... jag kan lära mig utan problem mer om ekonomin tillsammans med min gode man, min gode man ger mig verkligen tips, råd och tänkande kring hur man sköter ekonomin på rätt sätt. Det har jag väldigt stor nytta av. (Kille, 21 år)

Andra unga berättar att de har behov av ett liknande praktiskt stöd, men i enklare form och utan att lämna ifrån sig det egna ansvaret för sin ekonomi. Det handlar till exempel om hjälp att göra en budget, se till att det finns pengar sparade till större löpande utgifter eller förhindra att de konsumerar över sina ekonomiska resurser. Ett par av de unga som intervjuats tar hjälp av föräldrar eller av partners för att få denna form av stöd. En av dessa är en tjej som berättar att hennes sambo hjälper till med privatekonomin eftersom hon har tidigare erfarenheter av att själv inte kunna hantera sin ekonomiska situation. Hon önskar att det hade erbjudits någon form av stöd för privatekonomi till unga i hennes situation:

Jag vet att det finns att man kan ansöka om så här personligt ombud eller god man. Men grejen är att jag är inte jätteintresserad av och ha en god man, eller så. Nu vet jag inte ens om det hade gått igenom, men det liksom ... Jag vill inte heller visa för alla andra att det inte går så bra för mig. [skrattar] Men hade det erbjudits till mig typ på psykiatri [i samband med behandling av adhd] eller så där jag inte kanske behöver söka något själv, då hade det kanske hjälpt mig lite. Jag har haft hjälp där med andra planeringsgrejer, typ mina dagar och så, men ... ja. (Tjej, 25 år)

Tydlig information om regelverk kring ekonomiska stöd

Utöver att unga berättar att de saknat tillräckliga kunskaper i privatekonomi är det flera av de unga som intervjuats som säger att de hade behövt mer kunskap om vilket stöd som finns att få när de varit i en ekonomiskt svår situation. Bland de unga som har intervjuats finns flera som berättar om stöd från samhället som de inte har känt till tidigare. En ung har till exempel under flera år arbetat deltid eftersom en funktionsnedsättning medför nedsatt arbetsförmåga. Den intervjuade har dock inte haft kunskap om möjligheten att ansöka om aktivitetsersättning från Försäkringskassan, och fick vetskap om detta först i efterhand genom en kompis:

Det var ju för att jag berättade om min situation för en annan kompis som också har funktionsnedsättningar, och hon hade berättat för mig att: "Oj, men gud, du måste söka aktivitetsersättning på en gång, för det har du rätt till", och jag sa: "Har jag?" Jag visste inte ens om det, liksom. [...] alltså, samhället måste göra det mer lättillgängligt för människor att veta sina rättigheter, att det kanske lärs ut i skolan eller liksom att man får veta det på något sätt, att man ska alltid veta: "Vad har jag rätt till att göra?", liksom, eller: "Vad har jag rätt till att få för hjälp?". (Icke-binär, 23 år)

Flera unga som vid något tillfälle har ansökt om ekonomiska stöd berättar att det varit svårt för dem att hitta tillräcklig information om regelverk och om ansökningsprocesser. Det kan till exempel handla om att de har svårt att förstå och samla in tillräckliga underlag när de ansöker om a-kassa eller om ekonomiskt bistånd. Flera unga efterfrågar tydligare information som är enkel att förstå för dem. De tycker även att det är viktigt att de handläggare som de kommer i kontakt med när de söker hjälp är tydliga och att de bemöts på ett bra sätt.

Stöd vid betalningsproblem och skulder

En del av de unga som har intervjuats har problem med att hantera obetalda kreditköp eller andra skulder. När dessa unga berättar om vilket stöd de hade önskat för att hantera en sådan situation lyfter de flera sorters insatser. Flera unga menar att det borde vara enklare att hitta någon form av stöd för att hantera skulder och betalningsproblem. En ung berättar om hur han sökt efter sådant stöd men då bara hittat information om privata företag som erbjuder att samla lån till en högre ränta, han säger:

Alltså, för att alla de här företagen var ju alltså lånutgivare. Det är liksom inte ... det är inga ideella organisationer som är där för att se till att du får din ekonomi på banan igen, utan de är ju där för att tjäna pengar. (Kille, 22 år)

Jag tycker det ska vara stenhårda krav på avbetalningar och varningsklockor, alltså när unga kommer upp i för höga summor. Jag tycker absolut att samhället ska ingripa vid någon punkt liksom, och säga att: "Nej, men hallå, nu börjar du komma upp ..." Jag tycker att kredittaken för unga är ... alltså det är ju skyhögt alltså. Då har jag ändå vänner i min stödgrupp som lyckats samla ihop, ja, men 500 000, 1,2 miljoner i skulder liksom. Och att man ens kan göra det, det tycker jag är knäppt, där någonstans. Och särskilt för folk som jag och folk som fortfarande är i ... ja, men sådana spiraler och levnadssituationer att de inte bryr sig. [...] Jag menar, det är klart man måste ha frihet och göra vad man vill, men ... ja, men något slags ingripande, bara för att liksom så här: "Hej, vi ser att du liksom är uppe i 350 000 kronor i skuld. Hur mår du?", [skrattar] Alltså: "Vad är det som händer?", typ. Det hade nog kunnat vara jättebra, det tror jag. Men, ja, rent hur det skulle funka och så, det har jag inte en aning om liksom. (Kille, 25 år)

Några av de unga som intervjuats har varit i kontakt med Kronofogden, och även de efterfrågar mer information om vilket stöd som finns att få från samhället. En kille berättar att han har svårt att förstå informationen han får från myndigheten och upplever att det skapar oro:

Och sedan så kommer det 20 andra papper som man inte förstår någonting av, så bara liksom att känna på det där kuvertet, redan där så är min upplevelse att jag är skiträdd. Varför skulle jag vilja öppna det här kuvertet när det är 20 papp... alltså, 20 sidor med papper? Vad har jag gjort? Då är det bättre att jag gömmer det, och så ser jag det inte. För att det finns ändå ingen som kommer att säga till mig vad jag ska göra. (Kille, 25 år)

Samma kille berättar att myndigheten enligt hans erfarenhet inte är ”jätteempatiska” och visat liten vilja att förklara och hjälpa de gånger han tagit kontakt med dem. Bland de unga som har intervjuats finns de som uttrycker att de undviker kontakter som kan hjälpa dem att hantera situationen när de upplever att de inte förstår. Med stöd och information som unga har lätt att förstå menar de att sådana situationer skulle kunna undvikas.

Flera unga är kritiska till att det finns aktörer som marknadsför en livsstil och ett sätt att konsumera som bygger på att unga handlar på kredit för att betala senare. De menar att det är en del i bakgrunden till den ekonomiska situation de har idag. En av dessa resonerar kring att köp på kredit och skulder blivit coolt. ”Alltså, så här, de får det verkligen att se häftigt ut, och det har ju skapat, ja, men virala trender över sociala medier också”, konstaterar han. Enligt den intervjuade skiljer sig detta tydligt från förr då ”kredit var typ ett SMS-lån” och det var tydligt för alla att det rörde sig om ”fulkredit med hög ränta” och inte något häftigt. Samma kille är också kritisk till att det är så lätt att handla på kredit. Han berättar:

”

[...] jag behövde klicka två gånger på min telefons låsknapp för att ha ett kort som jag kunde blippa och betala för vad som helst, utan någon gräns. Det var bara att köra på. Ja, det gick käpprätt åt helvete. (Kille, 25 år)

Även andra unga som har eller haft skulder är kritiska till att det är så enkelt för unga att konsumera över sina tillgångar, och flera anser att samhället borde göra mer för att förhindra att unga skuldsätter sig. Flera unga säger att de önskar att de blivit kontaktade och även hindrade att ta lån tidigare, innan skulderna blev för stora. Några efterlyser också en hårdare reglering av kredit- och lånemarknaden.

Unga om sin framtid

De unga som har deltagit i intervjuerna har avslutningsvis berättat om sina drömmar och planer för framtiden och om hur de ser på vägen dit. Två saker återkommer i många av intervjuerna och det är önskan om att ha en stabil ekonomisk situation och att ha ett arbete med en trygg anställning. Så här resonerar två intervjuade unga:

”

Jag vill ha ett jobb där jag känner att jag vet att jag kommer ha tillräckligt med pengar varje månad, och att jag kan ha en buffert och att jag liksom inte behöver stressa över små utgifter. Alltså, jag tänker så här, man behöver inte kunna åka på en stor resa varje lov liksom, men bara det där att [skrattar] jag inte ska få dåligt samvete för att jag köpte en ost som kostade 3 kronor extra, det vill jag inte ha liksom, [skrattar] det är hemskt. (Tjej, 20 år)

Nej, men jag hoppas väl att jag har ett jobb som jag tycker om, eller åtminstone en vardag som liksom går runt, att jag kan tjäna mina egna pengar, och då även att jag har en bättre inkomst och inte behöver tänka på alla de här småsakerna, utan kan leva lite mer fritt, liksom. Inte behöva ha den här oron, den här konstanta oron. (Tjej, 23 år)

De unga resonerar om att det är viktigt att veta att de har en inkomst som de kan lita på och som räcker till mer än det absolut mest nödvändiga. Flera önskar helt enkelt att de inte ska behöva oroa sig över vanliga utgifter så som mat eller att laga sin cykel om den går sönder. I intervjuerna är det även flera som nämner att de vill ha möjlighet att spara pengar, att ha en ekonomisk buffert som trygghet. Utöver det handlar många ungas drömmar inför framtiden om möjligheten att ha ett gott, men också ett "vanligt" liv. Unga drömmer också om ett eget boende, för flera innebär det en dröm om ett eget hus. Flera pratar också om en önskan att skaffa en familj i framtiden och kanske husdjur.

Men det är tydligt att vägen dit ser olika ut. För en del av de unga börjar den med studier. För andra börjar vägen framåt med att de ska må bra. För en del ligger drömmen inom nära räckvidd, medan andra upplever sin situation som ganska hopplös. Flera unga resonerar kring att deras drömmar ligger framåt i tiden och att många andra delar av livet måste fungera först. De berättar om planer som skjuts på framtiden, tills den ekonomiska situationen är bättre och mer stabil. Flera intervjuade resonerar om att de skulle vilja ha barn men att det känns otänkbart så länge de lever med nuvarande omständigheter. Unga som har skulder berättar att de måste arbeta och betala tillbaka de pengar de lånat först, innan de kan gå vidare med sina planer på framtiden.

Det är jättestressigt, är det, man är väldigt orolig för sin framtid. Man vet ju liksom inte vart man kommer ta vägen riktigt. Och jag är verkligen inte den personen som vill leva på bidrag i hela mitt liv heller. Och samtidigt så tickar ju den biologiska klockan, man vill ju bli en mamma liksom. Det har jag och min sambo pratat om tidigare, men jag vill ju helst jobba först, jag vill skaffa en karriär först innan jag skaffar barn, men så som situationen ser ut just nu, så vet ju inte jag när jag kommer få ett jobb och kunna skaffa en karriär och jag vet inte heller när jag kommer kunna skaffa barn heller. Så, att ja, framtiden känns väldigt oklar just nu. (Tjej, 22 år)

7. Avslutande diskussion

Rapporten visar att de ekonomiska levnadsvillkoren är goda för de flesta unga vuxna, men att det finns delar av ungdomsgruppen som lever under ekonomiskt utsatta förhållanden. I det här kapitlet lyfts områden där myndigheten menar att det finns utmaningar. Kapitlet inleds med ett avsnitt som summerar ungdomsgruppens situation utifrån rapportens resultat. Det följs av ett avsnitt som behandlar inkomstskillnader i ungdomsgruppen samt ett avsnitt med diskussioner kring några av de grupper av unga som framträder som särskilt utsatta i rapporten. Därefter pekar MUCF på brister i det ekonomiska skyddsnetet för unga som är arbetslösa eller har nedsatt arbetsförmåga samt diskuterar skuldsättning bland unga. Kapitlet avslutas med en kort diskussion om vad vi kan förvänta oss för utveckling i relation till ungas ekonomiska levnadsvillkor framöver.

De ekonomiska levnadsvillkoren är goda för de flesta unga

En övergripande slutsats utifrån rapportens resultat är att de allra flesta unga vuxna har goda ekonomiska levnadsvillkor och att den ekonomiska standarden i gruppen har ökat under den tidsperiod som undersöks i rapporten (2011–2020). Däremot visar rapporten att ungas ekonomiska levnadsvillkor är något sämre jämfört med äldre åldersgrupper i åldrarna 20–64 år. Vidare finns det stora variationer inom gruppen. År 2020 var det ungefär en femtedel av de unga (134 500 personer) som levde i hushåll som har en låg ekonomisk standard²⁴, och närmare en av tio unga (58 000 personer) som levde i hushåll som har låg inkomst-

²⁴ Låg ekonomisk standard är ett relativt mått på utsatthet. En person sägs ha låg ekonomisk standard om denne bor i ett hushåll som har en disponibel inkomst per konsumtionsenhet som understiger 60 procent av medianvärdet för hela befolkningen.

standard²⁵. Andelen unga som varaktigt lever i hushåll som är ekonomiskt utsatta är dock låg.

Under den första delen av den undersökta perioden minskade både andelen unga som lever med låg ekonomisk standard och med låg inkomststandard. Däremot går det att se ett trendbrott under den senare delen av den undersökta perioden då andelen som lever med ekonomisk utsatthet åter ökar. När det gäller måttet låg ekonomisk standard innebär utvecklingen att andelen 2020 ligger på ungefär samma nivåer som 2011, medan andelen unga med låg inkomststandard trots ökningen ligger på en lägre nivå än 2011. Tillgänglig statistik sträcker sig fram till 2020 vilket innebär att vi inte har kunnat följa den fulla utvecklingen i spåren av covid-19-pandemin. Under 2020, det sista året med tillgängliga data, går det dock att se en pandemieffekt i form av minskade inkomster bland vissa grupper av unga och en ökning av andelen som lever i ekonomisk utsatthet.

Inkomstskillnader i ungdomsgruppen

196

Inkomstskillnaden mellan killar och tjejer växer med åldern

Rapporten visar att unga killar och tjejers disponibla inkomst skiljer sig åt. Inkomsten ökar tydligt med åldern och ju äldre de unga är desto större är inkomstgapet mellan könen och till killarnas fördel. Inkomstskillnaderna mellan könen är än högre i äldre åldersgrupper och vid 29 års ålder hade killarna en disponibel medianinkomst som var 18,8 procent högre än tjejernas.

De lägre inkomsterna bland tjejerna beror bland annat på att de i större utsträckning än killarna har andra huvudsakliga försörjningskällor än arbete. Ersättningarna från transfereringssystemen är vanligtvis

²⁵ Låg inkomststandard är ett absolut mått på utsatthet. Med låg inkomststandard avses att man tillhör ett hushåll som har en disponibel inkomst som understiger en normkostnad som ska täcka skäligena levnadskostnader som till exempel mat, boende, lokala transporter, hemförsäkring, kläder, hygien och barnomsorg.

lägre än inkomsterna från arbete och tjejnerna har i större utsträckning än killarna sin huvudsakliga inkomst från föräldrapenning. Mellan 20 och 29 års ålder är det många som får sitt första barn och börjar ta ut föräldrapenning. Det finns även andra faktorer som kan tänkas bidra till de observerade skillnaderna. En rapport från Jämställdhetsmyndigheten (2022) visar att kvinnor i högre grad arbetar deltid och har mer sjukfrånvaro än män. Lönenivåer är även betydligt lägre i kvinnodominerade yrken än i mansdominerade yrken. Likaså förekommer undersysselsättning och tillfälliga anställningar i högre grad i kvinnodominerade yrken. Kvinnor har även lägre inkomster av kapital än män. Det är alltså sannolikt en kombination av flera faktorer som ligger till grund för de skillnader i inkomst mellan kvinnor och män som rapporten visar.

De observerade skillnaderna pekar mot ett fortsatt jämställdhetsproblem och ett behov av fortsatt arbete för att minska inkomstgapet mellan killar och tjejer. En central del av ett sådant arbete är insatser för att främja ett mer jämställt uttag av föräldraledighet. Det är även angeläget med insatser för att förbättra arbetsvillkoren och höja statusen för kvinnodominerade yrken. I ett längre tidsperspektiv är det också viktigt att samhället arbetar för att bryta den könssegregerade arbetsmarknaden.

Utrikes födda har lägre inkomster än inrikes födda

Rapporten visar att utrikes födda unga har betydligt lägre disponibla inkomster jämfört med inrikes födda. Skillnaden syns för både killar och tjejer men är särskilt stor för tjejnerna. Lägre inkomster bland utrikes födda beror i hög utsträckning på att andelen som arbetar är lägre jämfört med inrikes födda. Bland utrikes födda tjejer är det även en högre andel som i huvudsak försörjer sig på föräldrapenning jämfört med inrikes födda.

De lägre inkomsterna bland utrikes födda unga avspeglas även i att andelen i denna grupp som lever i hushåll med låg ekonomisk standard och låg inkomststandard är betydligt högre jämfört med bland inrikes födda unga. I rapporten framgår att såväl vistelsetid i Sverige som vilken del av världen en person kommer ifrån påverkar den ekonomiska situationen. Andelen ekonomiskt utsatta är högre bland utrikes födda

med kort vistelsetid i Sverige och bland de som är födda i Afrika och Asien.

En viktig förklaring till inkomstskillnaderna mellan utrikes och inrikes födda är att en lägre andel arbetar. För att minska skillnaderna mellan grupperna är det därför avgörande med insatser för att fler unga utrikes födda ska få möjlighet att etablera sig i arbetslivet. Det handlar både om rena arbetsmarknadsinsatser och om möjlighet till utbildning. Idag är det en lägre andel utrikes födda som lämnar gymnasiet med en examen. I sammanhanget är det också viktigt att särskilt uppmärksamma de unga som kommer till Sverige under de senare ungdomsåren och möter särskilt stora utmaningar. Det gäller i synnerhet den grupp som kommer till Sverige som unga vuxna och har en mycket kort utbildning.

Den ekonomiska utsattheten är stor bland grupper av unga

Resultaten i rapporten visar på betydande skillnader i ekonomiska levnadsvillkor mellan olika grupper av unga. I det här avsnittet lyfter vi några av de grupper som är särskilt utsatta.

198

Unga som varken arbetar eller studerar är särskilt utsatta

I rapporten framträder ett tydligt samband mellan att stå utanför arbetslivet och ekonomisk utsatthet. Unga som inte arbetar har lägre inkomster och en högre andel bland dessa har låg ekonomisk standard och låg inkomststandard. Sambandet syns för unga som studerar men är särskilt tydligt för unga som är arbetslösa, sjukskrivna eller föräldralediga. MUCF:s enkätundersökning pekar i samma riktning, andelen som haft svårigheter att klara de löpande utgifterna det senaste året var betydligt högre bland grupper som i huvudsak ägnade sig åt annat än arbete eller studier. Högst var andelen bland sjukskrivna och unga som befinner sig i arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Mot denna bakgrund vill MUCF betona att insatser riktade till unga som varken arbetar eller studerar (uvas) är en viktig del i arbetet med att säkerställa goda ekonomiska levnadsvillkor för alla unga.

Det är välkänt att insatser riktade till uvas-gruppen ofta är otillräckliga och inte fullt ut svarar mot de ungas behov. Bland de problem som identifierats hör bristen på samordnat stöd, som innebär att unga med komplexa problem tvingas till upprepade myndighetskontakter och att ingen aktör tar ett helhetsansvar för individens situation. Bristen på samordning är ett välkänt problem som bland annat innebär att unga i många fall inte får sammanhållna och anpassade insatser (SOU 2018:11). I myndighetens intervjuer är det de ungas ekonomiska situation som stått i fokus. I samtalen med unga återkommer dock berättelser om otillräckliga insatser och bristande samverkan. Några unga berättar om komplexa situationer som innebär kontakter med flera samhällsaktörer. För en del av dessa har bristande samverkan mellan olika aktörer skapat en frustration över att bollas fram och tillbaka och inte få tillfredsställande hjälp. I flera ungas berättelser framträder också ett önskemål om ett mer fördjupat stöd vid etableringssvårigheter.

MUCF menar att insatser till unga som varken arbetar eller studerar är av avgörande betydelse för att minska andelen unga med ekonomiska svårigheter. Myndigheten ser ett behov av både förebyggande arbete och insatser riktade till de unga som idag står utanför arbete och studier. 2020 fick MUCF i uppdrag av regeringen att samordna samverkan mellan en rad nationella myndigheter. I avrapporteringen av uppdraget (MUCF 2021, 2022d) har MUCF lyft en rad insatser som är av avgörande betydelse för att andelen unga som befinner sig utanför arbete och studier ska minska. När det gäller det förebyggande arbetet är det av särskild vikt att alla unga ges förutsättningar att fullfölja en gymnasieutbildning. Unga med behov av särskilt stöd behöver identifieras i ett tidigt skede så att insatser kan sättas in i tid. Det är även viktigt att skolfrånvaro följs upp och att arbete med att motverka studieavbrott ges en hög prioritet. När det gäller insatser för unga vuxna i uvas-gruppen är det avgörande att unga som inte slutfört sin gymnasieutbildning ges förutsättningar att göra detta, exempelvis inom ramen för den kommunala vuxenutbildningen (komvux) eller på folkhögskola. Det är också

viktigt att samordningsförbunden prioriterar unga och erbjuder insatser till denna grupp.

MUCF har tidigare i samband med covid-19-pandemin understrukt vikten av att unga som varken arbetar eller studerar inte glöms bort och att gruppen prioriteras i ett läge där arbetslösheten växer (MUCF 2021, 2022d). Denna bedömning är fortsatt relevant och myndigheten menar att det är viktigt att i rådande läge – när vi sannolikt rör oss mot en lågkonjunktur – prioritera insatser till de grupper av unga som har störst etableringssvårigheter och löper störst risk att hamna i ett långvarigt utanförskap. Undersökningar har visat att det finns flera grupper som både är överrepresenterade i uvas-gruppen och löper en högre risk att långsiktigt hamna i utanförskap. Till dessa hör unga med funktionsnedsättning, unga med psykisk ohälsa, unga som har utländsk bakgrund samt unga som saknar gymnasieexamen (Forte 2020; MUCF 2020).

Hög ekonomisk utsatthet bland unga med funktionsnedsättning

Unga med funktionsnedsättning är en grupp som möter särskilt stora utmaningar i sin väg in i arbetslivet (Engdahl & Forslund 2015).

Gruppen är överrepresenterad bland unga som varken arbetar eller studerar och är en av de grupper som riskerar att fastna i ett långvarigt utanförskap (Forte 2020; MUCF 2020). Resultaten från MUCF:s nationella ungdomsenkät visar också att gruppen i högre utsträckning har erfarenhet av ekonomiska svårigheter. Dessa resultat är i linje med vad som framkommit i andra undersökningar (FUB 2022; MFD 2019, MFD 2020; Socialstyrelsen 2020). Resultaten visar också att unga tjejer med funktionsnedsättning har större svårigheter än killar. Även detta är i linje med vad som framkommit i tidigare studier (Jämställdhetsmyndigheten och MFD 2019).

Unga med funktionsnedsättning är en heterogen grupp och utmaningarna i arbetslivet varierar utifrån typ av funktionsnedsättning och i vilken utsträckning funktionsnedsättningen medför nedsatt arbetsförmåga. I gruppen ingår alltifrån unga som utan svårigheter kan hitta ett arbete till unga som bedöms ha en arbetsförmåga som är så nedsatt att de beviljas aktivitets- eller sjukersättning. Däremellan återfinns en grupp

som bedöms ha förutsättningar att arbeta men som möter stora svårigheter att etablera sig i arbetslivet. Analyser från Arbetsförmedlingen visar exempelvis att unga med en dokumenterad funktionsnedsättning i högre utsträckning är långtidsarbetslösa (Arbetsförmedlingen 2018; 2021a).

Den sämre ekonomiska situationen för unga med funktionsnedsättning är sannolikt kopplad till att en lägre andel arbetar och att en högre andel är arbetslösa eller har ersättning från Försäkringskassan. Mot denna bakgrund är det avgörande att unga med funktionsnedsättning som är inskrivna på Arbetsförmedlingen får tillgång till stöd och insatser. Detsamma rör unga som har aktivitetsersättning. En rad rapporter har pekat på att intentionerna med aktivitetsersättningen inte infriats, och att de flesta unga som har aktivitetsersättning inte får några insatser under ersättningsperioden (Försäkringskassan 2013; ISF 2017; Riksrevisionen 2015). En hög andel av unga som haft aktivitetsersättning lämnar inte heller sjukförsäkringen, utan går vidare till sjukersättning vid 30 års ålder (Försäkringskassan 2017). Mot denna bakgrund har Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan de senaste åren haft ett uppdrag att samverka kring insatser för unga med aktivitetsersättning.

En delgrupp inom gruppen är unga med intellektuell funktionsnedsättning. Detta är en särskilt utsatt grupp där en mycket hög andel arbetar. En rapport från Myndigheten för delaktighet (MFD 2020) pekar mot att låga förväntningar kan vara en förklaring till detta. Myndigheten menar att de låga förväntningarna leder till att många unga som avslutar gymnasiesärskolan aldrig skrivs in på Arbetsförmedlingen och får en chans att pröva att etablera sig i arbetslivet. I stället går många unga direkt vidare till daglig verksamhet i kommunens regi. MFD pekar också på att det finns begränsade möjligheter för unga som gått i särskola att fortsätta utbilda sig. Det beror dels på att de inte har behörighet för fortsatta studier, dels på att de har begränsade möjligheter att studera med studiemedel (ibid.). MUCF ser ett behov av en översyn av de ekonomiska förutsättningarna för studier för denna grupp i syfte att säkerställa att studiefinansiering inte utgör ett hinder för studier.

Unga med funktionsnedsättning som inte lyckas etablera sig i arbetslivet har ofta låga inkomster. De unga i gruppen som har en nedsatt arbetsförmåga som gör att de inte bedöms kunna arbeta kan beviljas

aktivitetsersättning. De flesta unga som har aktivitetsersättning får dock ersättning på garantinivå (Försäkringskassan 2017), vilket innebär en inkomst på ca 10 000 kronor före skatt i månaden.²⁶ Flera aktörer har påpekat att detta innebär en risk för långvarig fattigdom (FUB 2022; Riksrevisionen 2015). I linje med detta har också Riksrevisionen föreslagit att regeringen ska se över möjligheten till differentierade ersättningsnivåer, utifrån utgångspunkten att unga som permanent bedöms sakna arbetsförmåga ska få en högre ersättning (Riksrevisionen 2015).

Sammanfattningsvis kan konstateras att unga med funktionsnedsättning har en väsentligt högre risk att hamna i ekonomisk utsatthet under långa perioder, för en del under överskådlig tid. Det är därför viktigt att samhället prioriterar stöd och insatser till denna grupp.

Unga med osäkra anställningsformer möter svårigheter

I rapporten framträder unga med osäkra anställningar som en grupp med förhöjd risk för utsatthet. Resultaten från den senaste nationella ungdomsenkäten visar att 28 procent av de unga som arbetar och har en tillfällig²⁷ anställning under det senaste året haft svårt att klara sina löpande utgifter. Det är en högre andel jämfört med unga som arbetar och har en fast anställning där 19 procent uppger att de haft svårigheter. Bland de med tillfälliga anställningar är det vidare vanligare att ha haft svårigheter vid flera tillfällen. 19 procent av de med tillfälliga anställningar uppger att de haft svårigheter vid flera tillfällen, att jämföra med 8 procent av de med fasta anställningar.

De förhöjda svårigheterna i denna grupp speglas också i myndighetens intervjustudie. Bland de intervjuade unga finns flera som berättar om ekonomiska svårigheter som är kopplade till deras anställningssituation

²⁶ Unga med aktivitetsersättning har även möjlighet att ansöka om bostadstillägg, vilket innebär att det utbetalade totalbeloppet från Försäkringskassan kan vara högre.

²⁷ I MUCF:s nationella ungdomsenkät används formuleringen ”tillfällig anställning” i svarsalternativet. Detta är i princip att betrakta som synonymt med tidsbegränsad anställning.

och svårigheter att få en stabil etablering i arbetslivet. De berättar bland annat att deras möjligheter att få arbeta varierar, vilket skapar svårigheter att förutse sina inkomster. Det leder i sin tur till stress och oro eftersom det finns en osäkerhet om lönen kommer att räcka till hyra och andra nödvändiga utgifter. Bland de intervjuade finns också unga vars inkomster periodvis inte räckt till.

Tidsbegränsade anställningar är vanliga i ungdomsgruppen. Bland unga i åldern 20–24 år som arbetar har ungefär hälften en tidsbegränsad anställning (MUCF 2022a). Samtidigt visar resultat från MUCF:s senaste attityd- och värderingsstudie att unga tycker att det är viktigt med förutsägbarhet och trygghet i relation till en anställning. Nio av tio uppger att förutsägbarhet – i betydelsen att veta när de ska jobba nästa gång – är viktigt för att de ska vara intresserade av ett arbete (MUCF 2019a). Dessa resultat pekar mot att det möjligen finns ett glapp mellan de anställningar unga har jämfört med vilka de skulle vilja ha.

Att tidsbegränsade anställningar är vanligare bland unga är inte förvånande, och behöver inte nödvändigtvis vara problematiskt. I åldersgruppen finns det en stor grupp som jobbar vid sidan av heltidsstudier, eller bara under sommarmånaderna mellan terminer. För unga som har arbete som sin huvudsakliga sysselsättning kan tillfälliga anställningar däremot skapa ekonomiska svårigheter på grund av oförutsägbara och varierande inkomster. Att långvarigt leva under sådana omständigheter skapar otrygghet och riskerar att leda till ekonomisk stress, vilket i förlängningen även riskerar att leda till negativa konsekvenser för hälsan. Mot bakgrund av att tillfälliga anställningar kan skapa svårigheter är det viktigt att framöver följa utvecklingen gällande ungas anställningsformer. Det finns ett behov av mer kunskap om ungas villkor i arbetslivet, och om hur vanliga olika anställningsformer är i olika grupper av unga. Särskilt angeläget är kunskap om villkoren för de med mer osäkra anställningsformer och om hur dessa upplever sin situation.

Ekonomiska svårigheter bland en del studerande

Studerande utgör en grupp som ofta har relativt låga inkomster. Den sammantagna ekonomiska situationen för gruppen är dock komplex då den beror på boende- och familjesituation samt i vilken mån studier

kombineras med arbete. Rapportens resultat ger en spretig bild av situationen för denna grupp. Utifrån den registerbaserade statistiken är andelen i denna grupp som befinner sig i en utsatt ekonomisk situation relativt stor. Bland studerande var det 31 procent som hade låg ekonomisk standard. Det är en avsevärt högre andel jämfört med unga som arbetar, men något lägre jämfört med unga som är arbetslösa, sjuka eller föräldralediga. Ett liknande mönster syns om man ser till det andra utsatthetsmättet. Bland studerande var det 13 procent som hade låg inkomststandard. De studerande utgör även en stor del av de unga som lever i ekonomisk utsatthet, ungefär hälften av det totala antalet som lever med låg ekonomisk standard eller låg inkomststandard är studerande. Sammantaget handlar det om 66 200 unga. Resultaten från MUCF:s ungdomsenkät visar däremot inte på förhöjda svårigheter för studerande. Andelen i denna grupp som uppger att de har haft svårt att klara sina löpande utgifter ligger på samma nivå som unga som arbetar.

CSN genomför regelbundet enkätundersökningar för att följa hur studerande upplever sin ekonomiska situation. Myndighetens senaste undersökningar (CSN 2021a, 2021b) visar att unga under 25 år generellt upplever sin ekonomiska situation som bättre jämfört med äldre studerande. Detta hänger enligt CSN samman med att en lägre andel studerande i denna ålder har barn eller höga boendekostnader. I myndighetens senaste enkätundersökningar uppger 79 procent av de högskolestuderande och 73 procent av de som studerade på komvux eller folkhögskola i denna åldersgrupp att deras ekonomi under studierna är ganska bra, bra eller mycket bra. Undersökningarna visar således att en majoritet av de studerande bedömer sin ekonomi som god. Samtidigt är det förhållandevis få av de svarande som anser att studiemedlen täcker alla deras levnadsomkostnader.²⁸ Av undersökningarna framgår även att en betydande andel av de studerande har andra försörjningskällor än studiemedel från CSN. Det vanligaste är löneinkomster och att använda

²⁸ Bland alla svarande uppgav 44 procent av de högskolestuderande och 35 procent av studerande på komvux eller folkhögskola att studiemedlen helt täcker deras omkostnader, medan 82 respektive 61 procent uppgav att studiemedlen täcker som minst 75 procent av deras omkostnader (CSN 2021a, CSN 2021b).

sig av sparade medel. Det är även en mindre grupp som uppger att de får ekonomiskt stöd från föräldrar eller en partner.

Utifrån rapportens resultat och tidigare studier är det svårt att dra säkra slutsatser om studerandes ekonomiska situation. De registerbaserade mått som redovisas i denna rapport pekar mot att det finns en relativt stor grupp av studenter i åldern 20–25 år som lever under knappa ekonomiska omständigheter. Troligtvis utgörs en del av dessa av föräldrar, som vi utifrån tidigare undersökningar vet har en sämre ekonomisk situation. Det är även troligt att resultatet avspeglar att det finns en grupp av studenter som lämnat föräldrahemmet och har låga inkomster eftersom de inte arbetar vid sidan av studierna. De lever sannolikt med små marginaler och utan större konsumtionsutrymme. Mot bakgrund av intervjuresultaten kan man också tänka sig att en del av de unga som återfinns i denna grupp är unga som drabbats av svårigheter under studietiden. Det skulle exempelvis kunna röra sig om unga som inte klarar av sina tentor och därför inte får studiemedel under en period eller avbryter sina studier. I intervjuerna MUCF gjort har det visat sig att denna typ av situationer kan innebära perioder av ekonomiska svårigheter för unga. Mot bakgrund av att de studerande utgör en stor andel av de unga som har ekonomiska svårigheter är det viktigt att fortsätta följa utvecklingen för gruppen. MUCF ser också ett behov av mer kunskap om orsakerna till att en del studerande har sämre ekonomiska villkor.

Unga ensamstående föräldrar är en liten men utsatt grupp

I rapportens resultat framträder unga ensamstående föräldrar som en särskilt utsatt grupp. Ensamstående med barn i 20 till 25-årsåldern är en relativt liten grupp, cirka 5 000 personer år 2020. En stor majoritet är tjejer och av dessa lever en mycket hög andel under ekonomiskt utsatta förhållanden. Ekonomisk utsatthet hos ensamstående kvinnor med barn har även belysts i tidigare rapporter (se exempelvis SCB 2021). Utsattheten i denna grupp framgår även indirekt i Rädta barnens senaste kartläggning av barnfattigdom (Rädta barnen 2021). Här konstateras att den ekonomiska utsattheten är fyra gånger så hög bland barn till ensamstående kvinnor jämfört med barn med sammanboende föräldrar.

Särskilt hög är utsattheten bland barn med en ensamstående förälder som är utrikes född.²⁹

Utsattheten hos ensamstående föräldrar har en rad orsaker. I rapporten framgår att den ekonomiska standarden generellt sett är lägre bland hushåll med barn och bland ensamhushåll. Det är därför inte förvånande att hushåll med båda dessa egenskaper har särskilt låg standard. Utifrån rapporten går det inte att utläsa vilken form av sysselsättning de ensamstående föräldrarna har. Föräldraskap i tidig ålder innebär dock en förhöjd risk att inte klara av att slutföra en utbildning respektive att kunna hitta lämpligt arbete. Det kan exempelvis vara svårt att arbeta heltid eller med oregelbundna arbetstider, samt att ta ett arbete som medför lång pendlingstid.

En viktig faktor som påverkar de ekonomiska förhållandena för denna grupp är den ekonomiska familjepolitiken, och närmare bestämt de generella och behovsprövade bidrag som riktar sig till föräldrar. Det rör sig exempelvis om barnbidrag och bostadsbidrag till barnfamiljer. En analys gjord av Försäkringskassan visar att dessa bidrag bidrar till att jämna ut inkomstskillnader mellan hushåll med och utan barn. Sett i ett längre tidsperspektiv har den omfördelande effekten dock minskat. Enligt Försäkringskassan hänger detta samman med att nivåerna på familjeersättningarna inte höjts i samma takt som inkomstutvecklingen (Försäkringskassan 2021).

Den höga utsattheten bland unga vuxna som är ensamstående föräldrar är bekymmersam i sig själv. Sett ur ett barnperspektiv är det dock viktigt att uppmärksamma att den höga ekonomiska utsattheten bland unga vuxna ensamstående föräldrar även drabbar deras barn. Forskning om barnfattigdom har visat att barn som växer upp under knappa ekonomiska omständigheter påverkas på en rad sätt. Studier har bland annat visat effekter på relationer (Hjalmarsson 2018; Odenbring 2019) och hälsa (Plenty & Mood 2016). Mot denna bakgrund är det viktigt att uppmärksamma att det finns ett behov av insatser riktade till barn som lever i hushåll med låga inkomster.

²⁹Notera att detta avser ensamstående kvinnor med barn i alla åldrar.

Utsattheten är högre i områden med socioekonomiska utmaningar

Rapporten visar att andelen unga som lever i hushåll med låg ekonomisk standard respektive låg inkomststandard är markant högre i områden med socioekonomiska utmaningar³⁰ jämfört med i områden med bättre socioekonomiska förutsättningar. Detta är i sig inte förvånande då analysen utgår från en områdesindelning som utvecklats för att fånga just skillnader i socioekonomiska omständigheter. Samtidigt är statistiken intressant eftersom den belyser att utsattheten har en tydlig rumslig dimension. Unga som lever i ekonomisk utsatthet tenderar i hög grad att bo i samma områden.

En analys från delegationen mot segregation (Delmos) visar att den socioekonomiska boendesegregationen i Sverige ökat sedan 1990. Under samma period syns även en trend av att låginkomsttagare kommit att bo mer separerade från andra inkomstgrupper (Delmos 2021). Forskning visar även att själva platsen människor bor på har betydelse – att det finns en så kallad grannskapseffekt (Andersson & Holmqvist 2019). Studier pekar mot positiva effekter för de som bor i mer resursstarka områden och negativa effekter för de som bor i områden med sämre förutsättningar. Dessa skillnader beror bland annat på skillnader i normer, tillgång till förebilder och sociala nätverk samt varierande kvalitet på lokala institutioner. Forskning visar också att ett områdes rykte kan påverka livsmöjligheter för de som lever där (Andersson & Holmqvist 2019; Delmos 2022; Ramböll 2020).

Mot denna bakgrund är det viktigt att fortsätta följa boendesegregationens utveckling. Det är även angeläget att ta fram mer kunskap om så kallade grannskapseffekter och hur de påverkar ungas möjligheter att etablera sig i arbetslivet. En aspekt som är särskilt avgörande för barn och ungas möjligheter att etablera sig är utbildning. En fullföljd gymnasieutbildning är ofta en förutsättning för att kunna få ett arbete och det är därför särskilt viktigt att barn som växer upp i områden med socioekonomiska utmaningar får tillgång till utbildning av hög kvalitet.

³⁰ Här ingår kategorierna ”områden med stora socioekonomiska utmaningar” samt ”områden med socioekonomiska utmaningar”.

Svagt skydd i socialförsäkringssystemen skapar beroende och utsatthet bland unga

I rapporten framgår att det finns luckor i det ekonomiska skydd som erbjuds unga som är arbetslösa eller som har nedsatt arbetsförmåga till följd av sjukdom eller funktionsnedsättning. Av den kartläggning av trygghetssystemen som MUCF presenterar i rapporten (se bilaga 2) framgår att unga som tidigare inte arbetat, eller arbetat i begränsad omfattning, får ingen eller låg ekonomisk ersättning vid arbetslöshet eller sjukdom. För att exemplifiera får en ung person som är arbetslös och inte arbetat tillräckligt mycket för att kvalificera sig för ersättning från a-kassan i dagsläget ett stöd vid deltagande i arbetsmarknadspolitiska program som omfattar cirka 3 500 kronor i månaden. Om den unga saknar gymnasieexamen är stödet lägre.³¹ Dessa unga är i praktiken hänvisade till att försörjas av sina anhöriga eller, om detta alternativ saknas, till det kommunala försörjningsstödet.

Bland de unga som MUCF intervjuat finns flera som under kortare eller längre perioder stått utan inkomst och saknat rätt till skydd från socialförsäkringssystemet. Det rör sig både om unga som är arbetslösa och unga som inte kan arbeta till följd av sjukdom eller en funktionsnedsättning. Konsekvenserna har varierat för de intervjuade unga. De flesta har klarat sig förhållandevis bra trots låga eller inga inkomster eftersom anhöriga – i första hand föräldrar och partners – kunnat stötta dem ekonomiskt. Andra berättar att de hamnat i mycket utsatta situationer. Bland dessa finns unga som sökt men nekats försörjningsstöd. Intervjuerna pekar mot att det ofta är möjligheterna till ekonomisk hjälp från den nära omgivningen som avgör hur allvarliga konsekvenserna blir vid ett kortare eller längre inkomstbortfall. Här framträder ett mönster av att unga som inte har tillgång till ett privat skyddsnät är särskilt utsatta.

³¹ Det dröjer dessutom innan denna ersättning betalas ut. Inskrivning i jobbgarantin för ungdomar, Arbetsförmedlingens program för unga, sker normalt efter tre månaders arbetslöshet, och därefter dröjer det ytterligare en månad innan ersättning betalas ut.

I intervjuerna är föräldrarna ofta de första unga vänder sig till när de hamnar i ekonomiska svårigheter. För många innebär detta också att en potentiellt utsatt situation undviks eftersom föräldrarna kan låna ut pengar eller hjälpa till på annat sätt.

Ungas bristande skydd i socialförsäkringssystemet framkommer också i andra myndighetsrapporter. En analys från Arbetsförmedlingen av arbetslösa med ekonomiskt bistånd visar att unga är överrepresenterade bland de som får ekonomiskt bistånd med anledning av arbetslöshet (Arbetsförmedlingen 2021b). Ungas beroende av försörjningsstöd vid arbetslöshet belyses även i en rapport från Inspektionen för socialförsäkringen (ISF) som kartlägger unga som fått avslag på sin ansökan om aktivitetsersättning (ISF 2021). Det handlar om unga som har en funktionsnedsättning eller ohälsa som medför nedsatt prestationsförmåga, men vars arbetsförmåga inte ansetts vara tillräckligt nedsatt för att aktivitetsersättning ska beviljas. ISF konstaterar att det troligtvis rör sig om en grupp unga som befinner sig i gränslandet mellan socialförsäkringen och arbetsmarknadspolitiken. ISF:s analys visar på hög ekonomisk utsatthet bland de unga som inte beviljats aktivitetsersättning. Nästan 4 av 10 unga som ingick i uppföljningen fick ekonomiskt bistånd under året efter beslutet om avslag, och 2 av 10 har minst en nyinkommen skuld hos Kronofogdemyndigheten det första året efter beslutet om avslag.

MUCF menar att det är bekymmersamt att grupper av unga vuxna står utanför socialförsäkringssystemen. Det innebär att det enda samhälleliga skyddsnät som återstår för dem vid arbetslöshet eller nedsatt arbetsförmåga är ekonomiskt bistånd, vilket är problematiskt av flera skäl. Det viktigaste är att rätten till ekonomiskt bistånd – till skillnad från exempelvis a-kassa och sjukpenning – inte bestäms av individens omständigheter utan hushållets. Det innebär i praktiken att en ung person som saknar egna inkomster eller endast har låga inkomster kan hänvisas till att bli försörjd av föräldrar eller en partner. Detta kan försätta unga personer i problematiska beroendeförhållanden som begränsar deras möjligheter till ett självständigt liv. En annan aspekt är att ekonomiskt bistånd endast beviljas under förutsättning att en person uttömt alla andra möjligheter till försörjning. Det innebär bland annat

att en person inte får ha några sparade pengar eller andra tillgångar. Vidare är ekonomiskt bistånd en form av stöd som är förknippat med ett större stigma än övriga delar av trygghetssystemet. Det innebär sannolikt att tröskeln för att söka hjälp är hög och att en del avstår. Ytterligare en aspekt är likvärdighet. Studier av handläggningen av ekonomiskt bistånd har visat att det finns en betydande variation sett till bedömning och beslut, både avseende om ansökningar beviljas eller ej och avseende vilka belopp som beviljas vid ett bifallsbeslut (Stranz 2019).

Ungas skuldsättning väcker oro

I MUCF:s intervjuer med unga framkommer att ekonomiska svårigheter kan ha ett samband med skuldsättning. För en del unga är skuldsättning en konsekvens av en ansträngd situation med inkomster som inte räcker till, för andra bottenar skuldproblematiken i att de konsumerat på kredit över sina tillgångar. Skuldproblem får inte bara stora konsekvenser för den skuldsatte och dennes närstående utan de samhällsekonomiska konsekvenserna är också stora (Konsumentverket 2021; Sandvall 2011). Flera myndigheter har också uttryckt oro över ungas skuldsättning, däribland Finansinspektionen, Konsumentverket och Kronofogden. De har bland annat pekat på att villkoren på kreditmarknaden bidrar till att unga får problem med skuldsättning.

Lättare att samla på sig skulder

Att kunna låna och handla på kredit gör det möjligt för många att köpa bostad, bil eller nödvändiga saker till hemmet, till exempel att ersätta en trasig hushållsmaskin eller att kunna köpa en vinterjacka. Det har i dagens samhälle blivit lättare att handla på kredit och samla på sig skulder. E-handelns genomslag har bidragit till den utvecklingen. Att konsumera har också blivit en stor och viktig del av många liv. En stor andel unga vill visa vilka de är genom sin konsumtion. Konsumentverket (2021) beskriver att antalet konsumtionslån ökar kraftigt och Finansinspektionen (2022) konstaterar att de har växt i snabb takt de senaste fem åren. Förutom ökad e-handel har marknadsföringen av krediter ökat, det har även utvecklats fler typer av krediter och dessutom har

kreditförmedling ökat. Konsumentverket konstaterar att konsumtionslån idag påverkar hushållens ekonomi mer än bolån trots att lånebeloppen är betydligt lägre. Detta beror på konsumtionslånen högre räntor och kortare återbetalningstid. Finansinspektionens (2021, 2022) upprepade kartläggning av konsumtionslån visar också att de flesta är små men har höga effektiva räntor vilket bidrar till en hög totalkostnad.³² En arbetsmarknad för unga med osäkra anställningsförhållanden och en långvarig pandemi hade kunnat förväntas leda till att fler unga i åldern 18 till 25 år samlat på sig skulder. Det har inte skett, men däremot har antalet ärenden ökat bland de som redan har skulder hos Kronofogden (Kronofogden 2021).

Unga har lägre inkomster och en stor grupp är inte etablerad på arbetsmarknaden. Detta medför att det är naturligt med en ökad risk för ekonomiska svårigheter bland unga. Konsumentverket (2021) konstaterar att unga är en grupp som också löper större risk att hamna i svårigheter på grund av skuldsättning. Alla möjligheter som gjort det lättare att handla på kredit innebär att konsumenten blir mer exponerad för erbjudanden om krediter. För en ung vuxen med ekonomiska svårigheter eller en önskan att konsumera för en viss livsstil innebär det en risk för frestelser. Risken är stor att hamna i en ond cirkel där en stor del av inkomsten först går åt till att betala av tidigare skulder och mot slutet av månaden till att göra nya köp på kredit. Finansinspektionens (2022) kartläggning visar också att unga och de med låg inkomst oftare får betalningsproblem än andra. Konsumenter som tar lån från ett konsumentkreditinstitut eller säljfinansbolag har också en ökad risk att få betalningsproblem jämfört med de som tar lån från andra företagstyper. Kartläggningen visar också att de som tar ett nytt lån medan de redan har ett konsumtionslån hamnar i en utsatt ekonomisk situation.

Flera myndigheter har idag i uppdrag att bevaka frågor som rör kreditgivning och skuldsättning, främst handlar det om Finansinspektionen,

³² Konsumtionslånen är ofta annuitetslån (Finansinspektionen 2021), det vill säga lånen ska betalas tillbaka med samma belopp varje månad vilket innebär att i början betalas det mer ränta och därmed sjunker lånebeloppet långsammare. Det är en trygghet att veta hur stort månadsbeloppet är men det ska vägas mot ett lån med rak amortering som ger lägre totalkostnad och högre månadskostnad i början och lägre i slutet av återbetalningen.

Konsumentverket och Kronofogden. De har pekat på flera problemområden. Däribland finns brister i kreditprövningar, att det saknas ett register över skulder, en offensiv marknadsföring av krediter och konsumtionslån, samt att tillgängligheten till budget- och skuldrådgivning är för låg.

Kreditprövningar är bristfälliga eller uteblir helt

Vid en kreditprövning bör kreditgivaren inhämta uppgifter om den sökandes inkomst, utgifter och skulder för att i nästa steg bedöma återbetalningsförmågan. Finansinspektionen har dock pekat på brister i den kreditprövning som görs på kreditmarknaden, vilket leder till att krediter ges till konsumenter som saknar möjlighet att betala tillbaka. Detta är en av de allvarligaste riskerna på finansmarknaden för konsumenter och som kan leda till att unga får en tuff start i vuxenlivet med skulder (Finansinspektionen 2022). Omkring en av fyra har beviljats lån eller kredit utan noggrann kreditprövning alternativt valt en långivare på grund av att den har en mindre noggrann kreditprövning (Kronofogden 2020). Vid e-handel, som blivit mycket vanligare, kan unga enkelt ändra till delbetalning utan kreditprövning (Konsumentverket 2021). Den rådande situationen är därför problematisk eftersom det är möjligt för en ung person att på kort tid ta flera lån men från olika kreditgivare och på så sätt undgå kreditprövning. De ekonomiska svårigheterna uppstår först senare när den unga haft lånen en period och börjar få svårt att betala tillbaka. Om viljan eller förmågan att tänka på vad som händer i nästa steg saknas är möjligheterna stora att samla på sig många skulder och risken stor att ekonomiska problem uppstår.

Register över skulder saknas

Varken en kreditupplysning eller information från en kontoinformationstjänst visar konsumentens hela skuldsaldo. Det saknas idag regler och rutiner för att ett kreditupplysningsföretag ska få tillgång till en konsuments hela skuldsituation. Det innebär att om inte konsumenten själv kan eller vill redovisa alla sina skulder finns det inget sätt att få hela bilden för en kreditgivare. För en kreditgivare finns det även olika mycket information tillgänglig om konsumentens skuldsituation beroende på vilket kreditupplysningsföretag som anlitas och på hur mycket kreditgiva-

ren själv lämnar till det register, om det finns ett, som upplysningsföretaget använder. Situationen innebär att kreditgivare som har ambitionen att fullgöra sin skyldighet att utföra en kreditprövning inte har möjlighet att göra det fullt ut. Situationen är därför problematisk för både kreditgivare, kreditupplysningsföretag och konsument. Finansinspektionen (2020) anser att ett samlat register som visar konsumentens hela skuldsaldo skulle vara ett effektivt verktyg för att motverka överskuldssättning.

Krediter marknadsförs offensivt

Möjligheterna att handla på kredit marknadsförs också aktivt och bidrar till att öka risken för överskuldssättning. Det kan vara svårt för en ung person att få klarhet i vad den egentliga kostnaden för ett krediterbjudande blir på lång sikt. Krediter marknadsförs i dag via många kanaler såsom sociala medier, e-post, sms, telefonsamtal och brev, men även i butik, i appar och på webbsidor. Det förekommer även att bolag använder sig av influerare i marknadsföring som riktar sig till unga (Finansinspektionen 2022; Konsumentverket 2021).

Marknadsföringen är i vissa fall direkt uppsökande och den reklam konsumenten nås av styrs i hög grad av konsumentens sökhistorik på internet. Det är därför de som tidigare har visat intresse för krediter som nås av marknadsföringen. Det leder till att en del redan skuldsatta personer lockas att ansöka om krediter de inte har råd att betala tillbaka. Konsumenten har ofta svårt att värja sig mot den personifierade marknadsföringen (Konsumentverket 2021). Marknadsföringen av krediter ska enligt konsumentkreditlagen vara måttfull och inte påträngande. Med hänsyn till det finns det anledning att ifrågasätta om mer offensiv direktmarknadsföring är förenlig med lagen. Konsumentverket avser att låta domstol pröva den frågan (Konsumentverket 2021). På motsvarande sätt är det problematiskt att marknadsföringen av möjligheten att samla lån ofta fokuserar på månadskostnaden och inte det nya lånets totalkostnad. Även detta avser Konsumentverket att låta pröva i domstol (Konsumentverket 2021). Ytterligare ett dilemma med att samla lån är att det kan frigöra kreditutrymme kopplat till kreditkort eller en kontokredit. Det frigjorda utrymmet kan användas utan kreditprövning om inte konsumenten aktivt säger upp krediten.

Budget- och skuldrådgivning brister i tillgänglighet

För personer som har ekonomiska svårigheter finns det möjlighet att söka hjälp från den kommunala budget- och skuldrådgivningen. Den kommunala budget- och skuldrådgivningen verkar vara en relativt okänd verksamhet och hjälp söks i ett för sent skede (Konsumentverket 2019). Ytterligare en grupp unga förstår kanske inte allvaret i sin situation. Sedan finns det de som känner skuld och skam över sin situation och de som inte är bekväma med att ta kontakt med ett lokalt kontor i hemkommunen utan vill vara anonyma.

Konsumentverket (2021) har i en återrapportering till regeringen förklarat att de ser brister i samhällets stöd till överskuldsatta. Öppetiderna varierar mellan olika kommuner och är begränsade, i vissa fall endast två timmar per vecka. Enligt myndigheten var de flesta som sökte stöd hos kommunernas budget- och skuldrådgivning i åldern 45–54 år. Mindre än hälften av ärendena handlar om konsumtionslån och när det finns en orsak till lånet angiven är det vanligaste att samla ihop och ersätta flera andra lån (Konsumentverket 2021). Branschen har startat stiftelsen konsumenternas bank- och finansbyrå som ska erbjuda rådgivning. Konsumentverket, Finansinspektionen och branschorganisationer ingår i styrelsen men verksamheten har inget uppdrag från samhället. Det finns många andra aktörer i samhället som på frivillig basis kan ge viss rådgivning och också hänvisa till budget- och skuldrådgivningen.

Tecken på att den positiva trenden för unga kan brytas

Rapporten visar att den ekonomiska situationen för unga överlag utvecklats i en positiv riktning. Under de sista åren under den undersökta perioden syns dock ett trendbrott. Eftersom data bara finns tillgängligt fram till 2020 har vi inte kunnat följa den fortsatta utvecklingen i spåren av covid-19-pandemin. I dagsläget ser det även ut som att vi rör oss mot en lågkonjunktur och det är troligt att detta kommer att påverka unga på en rad sätt. Om arbetslösheten ökar är det sannolikt att unga är en av de grupper som kommer att drabbas hårdare eftersom många inte hunnit etablera sig i arbetslivet. Eftersom majoriteten unga vuxna dessutom

inte är berättigade till a-kassa kan detta tänkas bidra till ökad ekonomisk utsatthet i ungdomsgruppen. Vidare skapar den pågående situationen med hög inflation redan nu svårigheter för unga. Andelen bland unga vuxna som har låga inkomster är högre än bland äldre åldersgrupper, vilket innebär att unga generellt sett har mindre marginaler och svårare att hantera snabba kostnadsökningar. Särskilt drabbade är den grupp av unga som redan idag har svårt att få pengarna att räcka. Mot denna bakgrund är det viktigt att nära följa utvecklingen av ungas ekonomiska levnadsvillkor de kommande åren.

8. Förslag och bedömningar

I detta kapitel presenteras ett antal förslag och bedömningar. Mot bakgrund av resultaten i rapporten ser MUCF flera områden där det finns behov av insatser för att skapa bättre förutsättningar för goda levnadsvillkor för alla unga. I rapporten lämnar myndigheten förslag och bedömningar inom följande områden:

- ungas stöd vid etablering i arbetslivet
- stöd och insatser till unga med funktionsnedsättning
- ungas skydd i socialförsäkringssystemet
- ungas skuldsättning.

Förbättra samverkan kring unga som varken arbetar eller studerar

217

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

att MUCF får ett långsiktigt regeringsuppdrag att samordna samverkan mellan ett nätverk av utpekade myndigheter och andra aktörer som arbetar med unga som varken arbetar eller studerar. Uppdraget bör finansieras med 2,5 miljoner kronor årligen.

att MUCF får ett permanent uppdrag att stödja de aktörer som bidrar till att unga som varken arbetar eller studerar etableras inom studier och arbete. Uppdraget bör finansieras med 5 miljoner kronor årligen.

att MUCF får ett uppdrag att fördela statsbidrag om 25 miljoner kronor årligen till kommuner och andra relevanta offentliga aktörer på lokal nivå för samverkansinsatser för unga som varken arbetar eller studerar under perioden 2023–2025.

I rapporten framträder unga som varken arbetar eller studerar (uvas) som en grupp med förhöjd risk för ekonomisk utsatthet. I rapportens statistiska analyser används inte det särskilda uvas-måttet, men av resultaten framgår att andelen unga som lever med låg ekonomisk standard och låg inkomststandard är markant högre bland grupper som inte klassas som förvärvsarbetande eller studerande. Bland de unga som MUCF intervjuat som har erfarenhet av ekonomiska svårigheter finns vidare en stor grupp av unga som vid intervjutillfället tillhör uvas-gruppen.

Rapportens samlade resultat visar att det finns en tydlig koppling mellan anknytning till arbetslivet och ekonomisk situation. I linje med det är en av de viktigaste insatserna för att förbättra den ekonomiska situationen för unga som varken arbetar eller studerar att dessa får möjlighet att etablera sig i arbetslivet och får en inkomst som det går att leva på.

MUCF har under de senaste åren haft flera regeringsuppdrag som syftar till att förbättra samverkan kring unga som varken arbetar eller studerar. Myndigheten bedömer att det är viktigt att detta arbete fortsätter. Enligt den senaste statistiken var cirka 146 000 unga i åldern 16–29 år utanför arbete och studier år 2020. Att under en lång period vara utan sysselsättning i form av arbete eller studier är en ytterst allvarlig situation för den enskilda individen. Ungas utanförskap har även en negativ påverkan på samhället, både i form av kostnader och för att den resurs som unga är på arbetsmarknaden inte tas tillvara. En prioritering av arbetet med de unga som står långt ifrån arbetsmarknaden behövs och är än mer viktig i en situation då även många unga som står närmare arbetsmarknaden är i behov av stöd. Mot denna bakgrund föreslår MUCF att myndigheten får ett uppdrag i tre delar som syftar till att stärka arbetet med unga som varken arbetar eller studerar.

Nationell samordning

MUCF föreslår att myndigheten får ett långsiktigt regeringsuppdrag som samordnande myndighet för ett nätverk av utpekade myndigheter och andra aktörer som arbetar med unga som varken arbetar eller studerar. Uppdraget bör finansieras med 2,5 miljoner kronor årligen. Idag saknas en formaliserad samverkan mellan de nationella myndigheter som arbetar med unga som varken arbetar eller studerar. Det innebär att de insatser

som görs av respektive myndighet inte är koordinerade och samordnade för att skapa mesta möjliga nytta för målgruppen. En förutsättning för att det samordnande uppdraget som MUCF föreslår ska få önskat genomslag och effekt är att samtliga myndigheter som ingår i regeringens uppdrag är med och bidrar till samverkan. Uppdraget blir på så sätt ett medel för att gemensamt medverka och samordna de nationella insatserna runt målgruppen. Att en myndighet har en samordnande funktion kan bidra till att underlätta styrningen och kunskapsöverföringen mellan både myndigheter och departement.

Permanent uppdrag att stödja aktörer som arbetar med unga som varken arbetar eller studerar

MUCF föreslår att myndigheten får ett permanent uppdrag att stödja de aktörer som bidrar till att unga som varken arbetar eller studerar etablerar sig inom studier och arbete. Uppdraget bör finansieras med 5 miljoner kronor årligen. MUCF gör bedömningen att behovet av stöd till lokala aktörer för att arbeta med unga som varken arbetar eller studerar kommer att öka, både i spåren av pandemin och på grund av de pågående och kommande förändringarna i andra centrala aktörers uppdrag. Arbetsförmedlingens omorganisation medför att många lokala samverkansinsatser med landets kommuner försvinner. Det kan drabba unga som varken arbetar eller studerar hårt, eftersom de oftast är i stort behov av personlig kontakt med handläggare. Alla har inte heller möjlighet att tillgodogöra sig den digitala service som är tänkt att ersätta det personliga mötet på Arbetsförmedlingen. MUCF ser därför att det finns en risk för att samverkan mellan Arbetsförmedling och kommuner försämras. Det kan leda till att unga som varken arbetar eller studerar går miste om sådana insatser som bäst möter deras individuella behov. Under de senaste åren har även Delegationen för unga och nyanlända till arbete (Dua) varit en viktig aktör för unga som varken arbetar eller studerar. Delegationens förordnande är dock tidsbegränsat och Dua:s verksamhet kommer att avslutas 2022, vilket innebär att det kommer att finnas ett stort behov av ett nationellt stöd för samverkan och samordning när Dua inte längre är verksamt.

MUCF har därtill tagit del av att flera kommuner uttrycker behov av att utveckla och formalisera interna och externa strukturer för samverkan. MUCF har under uppdragstiden träffat ett hundratal kommuner. Myndigheten har under denna tid kontinuerligt utvecklat konceptet för kommunträffarna utifrån de utvärderingar som gjorts i samband med träffarna. Myndigheten bedömer att fler kommuner skulle kunna ha nytta av att få stöd i arbetet med unga som varken arbetar eller studerar. MUCF föreslår därför ett förnyat uppdrag för att kunna erbjuda fördjupat stöd till fler aktörer. MUCF bedömer att ett permanent uppdrag skulle ge bäst effekt eftersom myndigheten då under en längre period kan finnas med som process-, metod- och kunskapsstöd för lokala aktörer.

Eftersom unga som varken arbetar eller studerar är en heterogen grupp finns det ett stort behov av att öka kunskapen om målgruppen hos tjänstepersoner med beslutsmandat. MUCF har lång erfarenhet av att arbeta med kunskapsområdet unga i utanförskap och har samlat på sig mycket kunskap under uppdragets gång. Därför har myndigheten stora möjligheter att fortsätta sprida kunskap och dela med sig av framgångsrika arbetsätt och metoder i mötet med lokala aktörer. Med detta som bakgrund anser MUCF att myndigheten bör få ett förnyat och permanent uppdrag.

Förnyat uppdrag att fördela statsbidrag till samverkansinsatser för unga som varken arbetar eller studerar

MUCF föreslår att myndigheten får ett förnyat uppdrag att med hjälp av statsbidrag stimulera insatser för unga som varken arbetar eller studerar, liknande det statsbidrag som myndigheten tidigare fördelat med stöd av förordning (2016:82) om statsbidrag till samverkansinsatser för unga som varken arbetar eller studerar. MUCF föreslår att totalt 25 miljoner kronor årligen ska fördelas till kommuner eller andra relevanta aktörer på lokal nivå för samverkansinsatser för unga som varken arbetar eller studerar under perioden 2023–2025.

Förutsättningarna för att arbeta med unga som varken arbetar eller studerar ser olika ut över landet. Många kommuner och samordningsförbund avsätter både egna resurser och externa medel i form av exempelvis

projektmedel beviljade av Europeiska socialfonden. Andra kommuner har inte samma möjligheter att avsätta resurser trots att behovet kan vara lika stort. Ett nytt statsbidrag för insatser riktade till målgruppen skulle kunna användas för att till viss del utjämna skillnader i förutsättningar över landet. Det skulle också skapa möjligheter för kommuner eller samordningsförbund att testa nya metoder och samarbeten, samt minska andelen unga som varken arbetar eller studerar i enskilda kommuner. Ett nytt bidrag bör ha ett tydligt ungdoms-, ickediskriminerings-, jämställdhets-, barnrätts- och funktionshindersperspektiv. Insatser som syftar till att nå de grupper av unga som riskerar ett särskilt långvarigt utanförskap, så som unga med funktionsnedsättning eller psykisk ohälsa, liksom unga i områden med socioekonomiska utmaningar, bör särskilt prioriteras.

”En väg in” en bra modell för unga

MYNDIGHETEN BEDÖMER

att olika former av så kallad ”en väg in”-verksamheter svarar bra mot behoven hos många unga som varken arbetar eller studerar.

MUCF har tidigare pekat på att så kallade ”en väg in”-verksamheter har potential att svara mot de komplexa behov som många unga som varken arbetar eller studerar har (MUCF 2019b; MUCF 2021, MUCF 2022d). Myndigheten har i flera omgångar fördelat statsbidrag till sådana verksamheter och erfarenheten från dessa är att unga får lättare att hitta rätt och att deras myndighetskontakter underlättas, till exempel genom hjälp att koordinera olika kontakter. En väg in-verksamhet skapar också förutsättningar för samordning av insatser och resurser och därmed för ett individanpassat och långsiktigt stöd som utgår från ett helhetsperspektiv (MUCF 2017b).

Den samlokalisering av statliga myndigheter som finns hos servicekontor drivna av Statens servicecenter är ett bra steg i rätt riktning. På de lokala servicekontoren kan besökare få vägledning och hjälp med ärenden till Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten och Skatteverket samt vid

vissa kontor även få guidning i Arbetsförmedlingens kundtorgstjänster. MUCF menar dock att unga som varken arbetar eller studerar ofta har större behov av individuell vägledning och stöd än vad Statens servicecenter kan erbjuda. Ytterligare ansträngningar behöver därför göras för att gruppen med enkelhet ska hitta rätt i systemen och slippa slussas mellan myndigheter. Inspiration finns exempelvis i de Navigatorcentrum som, i de fall där de fortfarande finns kvar, bedöms vara anpassade för målgruppen. Navigatorcentrum utgör en väg in för ungdomar till offentlig service på lokal nivå. Dess struktur bör kunna komplettera den pågående satsningen på fler statliga servicekontor.

Det finns många exempel där en väg in-verksamhet har prövats med gott resultat men ofta har satsningarna drivits i projektform och varit kortsiktiga. Statskontorets utvärdering av de statsbidrag som MUCF fördelade till samverkansinsatser 2016–2018³³ visar exempelvis att de individer som nåtts av insatser upplever att de haft nytta av dem. Samtidigt konstateras att de flesta projekt är kortvariga och inte kommer att införlivas i ordinarie verksamhet (Statskontoret 2019). MUCF menar att det är viktigt att de goda erfarenheterna från projektverksamheter tas tillvara och blir en del av ordinarie verksamhet, då permanenta eller långsiktiga lösningar är nödvändiga för att ha möjlighet att påverka andelen unga som varken arbetar eller studerar.

³³Förordning (2016:82) om statsbidrag till samverkansinsatser för unga som varken arbetar eller studerar.

Ta fram kunskap om insatser riktade mot unga med psykisk ohälsa och funktionsnedsättningar som varken arbetar eller studerar

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

att MUCF får ett uppdrag att ta fram kunskap om insatser riktade mot unga med psykisk ohälsa och funktionsnedsättningar som varken arbetar eller studerar. I uppdraget bör det ingå att ta fram kunskap om förebyggande insatser för att förhindra att denna grupp unga hamnar utanför arbete och studier, att beskriva gruppens behov av stöd samt att identifiera insatser som främjar att de lämnar en sådan livssituation. Uppdraget bör finansieras med en miljon kronor år 2023 och två miljoner kronor under 2024.

Ungas förutsättningar till etablering i arbetslivet är generellt sett starkt konjunkturbunden. Under de senaste åren har ungas arbetsmarknad påverkats kraftigt av covid-19-pandemin. Arbetslösheten ökade först, för att därefter minska och nu ser vi tecken på att den möjligen kommer att öka igen. Det finns grupper av unga som har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden oavsett konjunkturläge, och när arbetslösheten stiger riskerar de att hamna i längre perioder av arbetslöshet. Särskilt utsatta är unga med psykisk ohälsa och unga som har funktionsnedsättningar eller sjukdomar som försvårar arbete. Myndigheten har i tidigare analyser visat att de bakgrundsfaktorer som har störst påverkan på att vara utanför arbete eller studier under långa perioder är att ha en funktionsnedsättning eller sjukdom som medför nedsatt arbetsförmåga och att därtill ha psykisk ohälsa (MUCF 2020). Något som både leder till stort personligt lidande och höga kostnader för samhället.

Det finns ett behov av att tydligare identifiera hur insatser kan hjälpa unga med psykisk ohälsa, funktionsnedsättningar eller långvariga sjukdomar att återgå till utbildning eller arbete. Målsättningen är att dessa unga

inte ska hamna i en situation där de långvarigt står utanför både arbete och studier, men också att öka möjligheterna för unga med ohälsa eller funktionsnedsättningar att lämna en sådan livssituation. MUCF och flera andra aktörer har pekat på behovet av kunskap om hur man skapar goda förutsättningar för så många som möjligt av dessa unga att utbilda sig och etablera sig på arbetsmarknaden, vilket är en grundläggande förutsättning för goda och trygga ekonomiska levnadsvillkor. Myndigheten för delaktighet pekar i sin uppföljning av covid-19-pandemins konsekvenser för barn och unga med funktionsnedsättning på att arbetet med unga som varken arbetar eller studerar behöver intensifieras och att det behövs nya arbetsätt och riktade stöd för att minska risken för att unga personer med funktionsnedsättning hamnar i långtidsarbetslöshet (MFD 2021). Även Forte konstaterar att det är angeläget att identifiera insatser för unga med funktionsnedsättningar. Både sådana som kan förhindra att unga hamnar utanför arbetsmarknaden och sådana som kan underlätta övergången från inaktivitet till arbete eller studier (Forte 2020).

MUCF föreslår därför att myndigheten får ett tvåårigt uppdrag att ta fram kunskap om insatser riktade mot unga med psykisk ohälsa och funktionsnedsättningar som varken arbetar eller studerar. I uppdraget bör det ingå att ta fram kunskap om förebyggande insatser för att förhindra att denna grupp unga hamnar utanför arbete och studier, att beskriva gruppens behov av stöd samt att identifiera insatser som främjar att de lämnar en sådan livssituation. En del i uppdraget kan vara att ta fram kunskap om ungas egna erfarenheter av att vara utanför arbete eller studier, samt vilket stöd från samhället de upplever har fungerat bra och ser behov av.

Förbättra förutsättningarna för etablering för unga med funktionsnedsättning

MYNDIGHETEN BEDÖMER

att det är viktigt att arbetslösa unga med funktionsnedsättningar ges adekvat stöd och får möjlighet att etablera sig i arbetslivet.

att det är viktigt att killar och tjejer får samma möjlighet att ta del av stöd.

Rapportens resultat visar att unga med funktionsnedsättning är en grupp där en högre andel har erfarenhet av ekonomiska svårigheter. En starkt bidragande orsak till att det ser ut så är att denna grupp har en svagare anknytning till arbetsmarknaden. Unga med funktionsnedsättning är en av de grupper som möter störst svårigheter vid etablering i arbetslivet. MUCF vill därför särskilt understryka vikten av att denna grupp får tillgång till förstärkta insatser vid arbetslöshet.

För unga arbetslösa som har en funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga och har ett behov av stöd för att få eller behålla ett arbete erbjuder Arbetsförmedlingen idag ett särskilt arbetsmarknadspolitiskt program. Inom ramen för detta kan unga ta del av flera former av stöd, däribland bidrag till hjälpmedel på arbetsplatsen, lönebidrag eller en särskild stödperson för introduktions- och uppföljningsstöd (SIUS)³⁴. För att en inskriven ska få möjlighet att ta del av stödet krävs i normalfallet ett medicinskt underlag och att funktionsnedsättningen registreras (Arbetsförmedlingen 2021a).

Uppföljningar visar att dessa former av stöd har betydelse för målgruppens möjligheter till etablering (ibid.). Det är därför angeläget att unga med funktionsnedsättningar fångas upp vid inskrivning och ges

³⁴ SIUS är Arbetsförmedlingens tillämpning av metoden **Supported Employment** och innebär individuellt stöd inför och under en anställning från en arbetsförmedlare med särskild kompetens (Arbetsförmedlingen 2021a).

möjlighet till stöd. Mot denna bakgrund finner MUCF det oroväckande att Arbetsförmedlingens egna analyser pekar mot en utveckling där färre unga med funktionsnedsättning fångas upp i ett tidigt skede (ibid.). Det är viktigt att denna trend bryts och att unga med behov av stöd får tillgång till detta. MUCF menar också att det är viktigt att följa den fortsatta utvecklingen i takt med att Arbetsförmedlingen reformeras och fristående aktörer får ett större ansvar för att tillhandahålla stöd.

MUCF vill också uppmärksamma vikten av att unga killar och tjejer ges samma möjligheter att ta del av stöd. Såväl Arbetsförmedlingen som andra aktörer har uppmärksammat att andelen inskrivna med en funktionsnedsättning som har en subventionerad anställning är högre bland män än bland kvinnor (Arbetsförmedlingen 2021a; Jämställdhetsmyndigheten & MFD 2019). Det är bekymmersamt ur ett jämställdhetsperspektiv och MUCF välkomnar därför att Arbetsförmedlingen själva identifierat detta som ett utvecklingsområde.

Bättre förutsättningar för studier för unga med aktivitetsersättning

226

MYNDIGHETEN BEDÖMER

att det finns ett behov av förändringar av regelverket för aktivitetsersättning vid nedsatt arbetsförmåga för att skapa bättre förutsättningar för studier.

Flera rapporter har pekat på att regelverket för aktivitetsersättning vid nedsatt arbetsförmåga skapar inlåsningseffekter eftersom unga inte ges tillräckligt goda förutsättningar att studera (Riksrevisionen 2015; SOU 2021:69). Med dagens regelverk behöver hela ersättningen förklaras vilande³⁵ om studier påbörjas oavsett studiernas omfattning. I nuläget

³⁵ Att ersättningen förklaras vilande innebär att den inte betalas ut, men att rätten till ersättning finns kvar om studierna skulle avbrytas.

är det med andra ord inte möjligt för unga med aktivitetsersättning att påbörja studier på deltid och ha sin ersättning vilande på partiell nivå. Detta har pekats ut som ett viktigt hinder för att unga ska påbörja eller återuppta studier eftersom många unga med aktivitetsersättning inte har möjlighet att gå direkt vidare till heltidsstudier. Utredningen om sjuk- och aktivitetsersättningen samt förmåner vid rehabilitering föreslog i sitt betänkande (SOU 2021:69) flera förändringar i regelverket gällande aktivitetsersättning och studier. Utredningen föreslog dels att det införs en möjlighet att ha aktivitetsersättning partiellt vilandeförklarad under studier, dels att provotiden för studier, det vill säga den tid det går att ha ersättningen vilande, förlängs från 6 till 12 månader. MUCF bedömer att detta är bra förslag som skulle skapa bättre förutsättningar till studier för unga med aktivitetsersättning.

Utred ungas ekonomiska skydd vid arbetslöshet och sjukdom

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

att regeringen tillsätter en utredning med uppdrag att analysera ungas ekonomiska trygghet vid arbetslöshet och nedsatt arbetsförmåga till följd av sjukdom eller funktionsnedsättning. I uppdraget bör ingå att belysa hur skyddet för olika grupper av unga ser ut i olika situationer utifrån dagens regelverk. Utredaren bör vidare ges i uppdrag att ta fram olika alternativ för att öka ungas ekonomiska trygghet.

Ungas möjlighet att få ekonomiskt stöd från socialförsäkringssystemet har försämrats över tid i takt med att ungas inträde i arbetslivet senarelagts och fler unga möter svårigheter i sin etablering (Angelin m.fl. 2014; Lorentzen m.fl. 2014; Olofsson 2014; SOU 2015:21). Eftersom tidigare arbete är en förutsättning för att kvalificera sig för såväl a-kassa som sjukpenning skapar detta utsatthet för unga som inte hunnit etablera sig på arbetsmarknaden eller inte haft förutsättningar att arbeta i den utsträckning som krävs för att omfattas av socialförsäkringssystemen.

Rapporten belyser flera luckor i det ekonomiska skydd som erbjuds unga som är arbetslösa eller som har nedsatt arbetsförmåga till följd av sjukdom eller funktionsnedsättning. MUCF:s kartläggning av trygghetssystemen (se bilaga 2) visar att unga som tidigare inte arbetat, eller arbetat i begränsad omfattning, får ingen eller låg ekonomisk ersättning vid arbetslöshet eller sjukdom. Dessa unga är i praktiken hänvisade till att försörjas av sina anhöriga eller, om detta alternativ saknas, till det kommunala försörjningsstödet. Statistik från Socialstyrelsen som redovisas i kapitel 2 i rapporten visar att bristande socialförsäkringsskydd var skälet till att två tredjedelar av de unga i åldern 20–24 år fick ekonomiskt bistånd 2020. Denna situation avspeglas även i myndighetens intervjuer med unga. Bland de unga som MUCF pratat med finns flera vars ekonomiska svårigheter hänger samman med bristande möjlighet till stöd vid arbetslöshet och nedsatt arbetsförmåga. MUCF menar att det är bekymmersamt att grupper av unga vuxna står utanför socialförsäkringssystemen och ser ett behov av att omfattningen av detta samt dess konsekvenser analyseras inom ramen för en statlig utredning.

Det svenska socialförsäkringssystemet och dess olika delar har varit föremål för en rad utredningar under senare år. Bland dessa kan nämnas den parlamentariska socialförsäkringsutredningen (Dir. 2010:48), utredningen om arbetslöshetsförsäkringen (Dir. 2018:8) samt utredningen om sjuk- och aktivitetsersättningen samt förmåner vid rehabilitering (Dir. 2020:31). Situationen för ungdomsgruppen som helhet har dock inte uppmärksamats eller analyserats ingående i någon av dessa.

Ungas situation kommenteras kort i den parlamentariska socialförsäkringsutredningens slutbetänkande (SOU 2015:21) men ägnas ingen särskild uppmärksamhet. Utredningen konstaterar att det är ett problem att en stor andel arbetslösa, däribland unga, inte är försäkrade och att det är angeläget att täckningsgraden förbättras. Däremot lämnas inga konkreta förslag på förändringar i relation till unga. Ungas situation ges inte heller någon särskild uppmärksamhet i den utredning om arbetslöshetsförsäkringen som tillsattes ett par år senare. Utifrån utredningens direktiv gavs inte heller utrymme att lägga förslag om större förändringar

i arbetslöshetsförsäkringen.³⁶ Därmed föll det utanför utredningens mandat att lämna förslag som väsentligt ökar täckningsgraden för unga. Utredningen om sjuk- och aktivitetsersättning samt förmåner vid rehabilitering gjorde en översyn av villkoren för aktivitetsersättning. Även i detta fall låg det dock bortom utredningens mandat att analysera ungas möjlighet till stöd vid sjukdom utifrån ett bredare perspektiv. Utöver dessa utredningar har förutsättningarna för andra grupper som inte uteslutande består av unga, men som många unga tillhör, utretts. Det rör sig bland annat om villkoren för personer som har tidsbegränsade anställningar (SOU 2020:26) och villkoren för studenter (SOU 2009:28; SOU 2018:9). Socialförsäkringsskyddet för den sistnämnda gruppen uppmärksammades även av den parlamentariska socialförsäkringsutredningen.

Flera av tidigare nämnda utredningar har lämnat förslag som skulle förbättra ungas skydd i socialförsäkringssystemen. MUCF menar dock att dessa är otillräckliga eftersom det finns grupper av unga som även fortsatt kommer att stå utan ekonomisk trygghet vid arbetslöshet eller i situationer där arbetsförmågan är nedsatt till följd av sjukdom eller en funktionsnedsättning. Mot denna bakgrund ser myndigheten ett behov av att regeringen tillsätter en statlig utredning som på djupet analyserar hur ungas skydd i olika situationer – främst arbetslöshet och sjukdom – ser ut. Utredningen bör kartlägga hur många unga som omfattas av socialförsäkringssystemen och hur detta förändrats över tid. Särskild vikt bör läggas vid att identifiera grupper av unga som inte omfattas av försäkringsskyddet i dagens system. Utredaren bör även få ett uppdrag att lämna förslag på hur befintliga försäkringar kan förändras eller kompletteras på ett sådant sätt att fler unga ges ekonomisk grundtrygghet. Myndigheten är medveten om att frågan om ungas socialförsäkringsskydd är komplex och innefattar många aspekter som behöver beaktas. Till dessa hör avvägningen mellan ekonomisk

³⁶ I uppdraget ingick att ”analysera och lämna förslag till hur villkoren i arbetslöshetsförsäkringen kan utformas så att fler kvalificerar sig för arbetslöshetsersättning”. Samtidigt angav direktiven en begränsning i form av att alla förslag utredningen lägger ska vara budgetneutrala, samt att försäkringens karaktär som en omställningsförsäkring mellan arbeten ska värnas (Dir. 2018:8).

grundtrygghet och incitament att arbeta samt avvägningar kring vilken betydelse ålder och tidigare sysselsättning ska ha för ersättningsnivåer och ersättningsperioder i olika situationer. Det är även en viktig anledning till att MUCF menar att det behövs en sammanhållen utredning som särskilt belyser ungas situation.

Det behövs insatser för att motverka överskuldsättning bland unga

MYNDIGHETEN BEDÖMER

att det finns behov av att följa ungas kunskap om privatekonomi.

att budget- och skuldrådgivningen behöver bli mer tillgänglig.

att det finns behov av ett nationellt skuldregister.

att det finns behov av att skydda redan överskuldssatta mot offensiv direktmarknadsföring.

I rapporten uppmärksammas att en del unga drabbas av ekonomiska svårigheter till följd av skuldsättning. Unga som MUCF intervjuat lyfter ett behov av flera typer av stöd och insatser. Några menar att unga behöver mer kunskap om privatekonomi i allmänhet, och kreditköp och lån i synnerhet. Flera berättar under intervjuerna att deras kunskaper om ekonomi är, eller tidigare har varit, mycket begränsade. Andra unga efterlyser tillgång till enkel och tillgänglig information och en möjlighet att få någon form av praktiskt stöd att hantera sin privatekonomi. Några upplevde att det var alltför lätt att dra på sig skulder. Liknande synpunkter har förts fram av flera myndigheter. Finansinspektionen och Konsumentverket har bland annat pekat på att tillgängligheten för budget- och skuldrådgivningen bör utökas, att det finns behov av ett samlat register över skulder samt ett behov av att klargöra hur offensiv marknadsföring av krediter får lov att vara.

Att hamna i skuldsättning och få betalningssvårigheter i ung ålder riskerar att påverka den ungas levnadsvillkor under lång tid. MUCF anser därför att det är motiverat med insatser mot överskuldsättning. Situationen för unga på kreditmarknaden kan idag förenklat sammanfattas med att det är lätt att samla på sig lån men svårt att bli av med dem. Så länge konsumtionslånen fortsätter att öka så finns även en risk för att överskuldsättningen bland unga ökar. Rapportens resultat visar tillsammans med andra myndigheters rapporter att det finns behov av åtgärder som förbättrar förutsättningarna för unga att hantera sin privatekonomi. MUCF ser ett behov av såväl åtgärder som förebygger överskuldsättning som åtgärder som underlättar att hantera den egna ekonomin inklusive skuldsättning. Myndigheten menar även att möjligheterna att göra kreditprovningar behöver stärkas.

Viktigt att följa ungas kunskap om privatekonomi

De intervjuade i rapporten menade att de borde fått mer kunskap om privatekonomi med sig från skolan. De ungas upplevelse kan ha olika förklaringar, men privatekonomi är inkluderat i läroplanen (SKOLFS 2010:37). Idag behandlas frågor som rör privatekonomi framför allt i ämnet hem- och konsumentkunskap (på både mellan- och högstadium), men berörs även i andra ämnen, som till exempel samhällskunskap. Som stöd för undervisningen har Finansinspektionen, Konsumentverket respektive Kronofogden tagit fram kompletterande undervisningsmaterial till skolan. En del har dock ifrågasatt om den undervisning unga får i privatekonomi är tillräcklig. Lärarförbundets tidning Ämnesläraren (Jarnlo 2021) tar upp ett antal experters syn på ämnet hem- och konsumentkunskap och dess roll i relation till samhällsutvecklingen. De intervjuade menar att ungas okunskap om privatekonomi är ett problem. Utbildningen i skolan behöver enligt dem därför utvecklas och utvidgas i takt med samhällsutvecklingen. Vidare visar Skolinspektionens (2019) granskning av hem- och konsumentkunskapsämnet att det på vissa skolor finns brister i undervisningen. Myndighetens granskning visade att undervisningen har tonvikt på matlagning och att övriga delar av ämnets innehåll, konsumtion och ekonomi respektive miljö och livsstil därmed fick mindre undervisningstid. Skolinspektionen granskade ett

urval av skolor och ser det likadant ut i hela landet riskerar eleverna mindre undervisningstid i konsumtion och ekonomi som ska ta upp hushållsbudget, skulder och reklam.

MUCF menar därför att det finns ett behov av att följa utvecklingen av undervisningen i hem- och konsumentkunskap. Det är viktigt att undervisningen är balanserad mellan ämnets olika ingående delar och att undervisningen i konsumtion och ekonomi kan sägas leva upp till läroplanen. Det är enligt MUCF även viktigt att följa ungas faktiska kunskapsnivå i privatekonomi för att kunna bedöma om det finns ett behov av utbildningsinsatser som når även särskilt utsatta grupper av unga.

Gör budget- och skuldrådgivningen mer tillgänglig

I MUCF:s intervjuer efterfrågar flera unga både allmän praktisk rådgivning kring privatekonomi och skuldrådgivning. En möjlighet till sådant stöd finns redan idag i form av den kommunala budget- och skuldrådgivningen. Bland de intervjuade unga verkar det dock finnas begränsad kännedom om denna verksamhet, en bild som även bekräftas av Konsumentverket (2019). Kommunerna är skyldiga att ha budget- och skuldrådgivare men de väljer själva hur många timmar de ska vara tillgängliga varje vecka. De kommunala budget- och skuldrådgivarna har brister, bland annat begränsade öppettider, och bedrivs olika från kommun till kommun (Konsumentverket 2019). Budget- och skuldrådgivningen är en verksamhet som riktar sig till hela befolkningen vilket gör att det inte är säkert att unga känner att det är naturligt att gå dit. Den kommunala verksamheten ska låta individen vara anonym men det är inte säkert att det upplevs så när kontakten sker i hemkommunen. Erfarenheten hos kommunerna är också att de med skuldproblem söker hjälp först när problemen vuxit sig större och blivit allvarigare. Det finns med andra ord flera utmaningar med de kommunala budget- och skuldrådgivarna.

Mot denna bakgrund ser MUCF positivt på Konsumentverkets förslag om att införa en nationell vägledningstjänst där alla oavsett bostadsort kan få råd och stöd (Konsumentverket 2019). MUCF menar att en sådan tjänst skulle vara ett komplement till andra stödfunktioner, som de kommunala budget- och skuldrådgivarna, Konsumenternas

bank- och finansbyrå, Kronofogden, Hallå konsument med flera. En nationell vägledningstjänst kan informera på ett grundläggande plan och om ytterligare behov finns hänvisa till andra aktörer. MUCF menar att förslaget skulle öka ungas möjligheter att få kunskap, kännedom och stöd i frågor som rör den egna ekonomin. Det skulle till exempel bidra till att göra budget- och skuldrådgivningen mer känd. MUCF menar att ökad kännedom om de kommunala skuldrådgivarna kan leda till att hjälpen söks av fler och i ett tidigare skede. Om hjälp söks i ett tidigare skede kan rådgivningen också ha mer inslag av allmän praktisk rådgivning för att förebygga att ekonomiska svårigheter med till exempel skulder uppstår. Myndigheten ser vidare gärna att en rådgivningsverksamhet är målgruppsanpassad för att så många unga som möjligt ska nås. En nationell tjänst skulle även öka tillgängligheten både genom öppettider och genom att finnas i olika kanaler. Den kanske viktigaste möjligheten hos tjänsten som skulle tilltala fler unga vuxna är att kunna välja en chattfunktion. Denna rapport har även visat att ekonomisk utsatthet kan leda till skamkänslor. En nationell vägledningstjänst skulle vara lättare att nyttja för alla som känner skam för sina ekonomiska svårigheter eftersom just chattfunktionen är helt anonym. MUCF ser att en nationell vägledningstjänst skulle motverka överskuldssättning hos unga.

Ett nationellt skuldregister underlättar kreditprövningarna

Det finns idag inget samlat register över skulder vilket medför att kreditgivare inte har översikt över kredittagarnas samlade skuldsituation. Följden blir att det är svårt att bedöma en kredittagares återbetalningsförmåga. I och med att det inte finns ett samlat skuldregister saknas förutsättningar att göra en fullständig kreditprövning. Utöver det finns brister i den kreditprövning som görs (Finansinspektionen 2022). Båda dessa aspekter av kreditprövningen leder till att krediter beviljas till konsumenter som saknar möjlighet att betala tillbaka. Alla parter skulle vinna på att färre krediter gavs till denna grupp konsumenter. Individen skulle undvika ännu högre skuldsättning och de ekonomiska svårigheter som följer av det. Kreditgivande företag skulle minska risken för

kreditförluster. Samhället skulle undvika kostnader för stödinsatser när individen klarar sin ekonomi på egen hand.

Finansinspektionen har tillsammans med Konsumentverket efterfrågat en utredning som bland annat tar upp frågan om ett skuldregister. Den tillsattes 2021 och ska vara klar i maj 2023 (Dir. 2021:108). MUCF delar myndigheternas bedömning att en samlad bild av konsumentens skulder skulle underlätta för kreditgivarna att genomföra kreditprövningar, och menar att det kan tänkas bidra till minskad skuldsättning bland unga. Myndigheten ser fram emot att den pågående utredningens förslag kan omsättas i förbättrade villkor på kreditmarknaden.

Skydda redan överskuldsatta mot offensiv direktmarknadsföring

Konsumentverket har även pekat på att den offensiva marknadsföringen av krediter är ett problem. MUCF delar denna bild. Särskilt problematiskt är den direktmarknadsföring som riktas mot konsumenter som redan är överskuldsatta. Myndigheten ser därför ett behov av åtgärder som begränsar marknadsföringen av krediter till de som redan befinner sig i överskuldsättning.

En åtgärd i samband med stor skuldsättning som unga erbjuds genom marknadsföring är att samla alla sina lån och krediter hos en kreditgivare. Denna typ av krediter är vanliga. I marknadsföringen är det en lägre månadskostnad som lyfts fram och inte totalkostnaden vilken blir högre än summan av konsumentens befintliga lån. Direktmarknadsföring av detta erbjudande till redan överskuldsatta leder också till att krediter ges till konsumenter som saknar möjlighet att betala tillbaka. Konsumentverket (2021) ifrågasätter huruvida kreditbolagens marknadsföring är förenlig med konsumentkreditlagens (2010:1846) krav på måttfullhet och menar att detta bör prövas i domstol.

En begränsning av direktmarknadsföring till redan överskuldsatta skulle bidra till en sundare kreditmarknad och gynna både konsument och kreditgivande företag. MUCF menar att Konsumentverkets ambition att få den mest offensiva direktmarknadsföringen prövad i domstol förhoppningsvis kan klargöra lagens innebörd. Det skulle kunna leda till att direktmarknadsföringen mot redan överskuldsatta upphörde eller

åtminstone minskade och i förlängningen begränsade ungas skuldsättning. Ur ett ungdomspolitiskt perspektiv skulle det innebära förbättrade levnadsvillkor för unga.

Utred ungas skuldsättning

MYNDIGHETEN FÖRESLÅR

att regeringen ger en lämplig myndighet i uppdrag att utreda ungas attityder till skuldsättning, orsaker till skuldsättning samt konsekvenser som uppstår på grund av skuldsättning.

Unga vuxna har en förhöjd risk att drabbas av problem i samband med kreditköp och lån. Överskuldsättning innebär för individen stora konsekvenser under lång tid och riskerar att skjuta upp inträdet i vuxenlivet. Det innebär även stora kostnader för samhället (Konsumentverket 2021; Sandvall 2011). MUCF menar att det behövs mer kunskap för att bättre kunna motverka problem med överskuldsättning bland unga. Myndigheten ser särskilt ett behov av en djupare belysning av orsakerna till skuldsättning bland unga. Därför föreslår MUCF att regeringen ger en lämplig myndighet ett uppdrag att utreda ungas skuldsättning.

Under arbetet med rapporten har MUCF kommit i kontakt med några unga som har erfarenhet av skuldsättning. I det fåtal intervjuer myndigheter gjort framkommer en rad dimensioner av frågan om ungas skuldsättning. Bland de intervjuade finns unga som handlat på kredit eller tagit lån för att kunna klara en vardag med begränsade ekonomiska resurser. Andra har haft en i grunden god ekonomi, men hamnat i svårigheter eftersom de konsumerat över sina tillgångar och fått allt svårare att hantera en växande skuld. Intervjuerna pekar också mot att det i en del fall finns livsomständigheter som bidragit till situationen. Till dessa hör perioder av psykisk ohälsa och missbruk. En del unga sätter även sina svårigheter i samband med att de har en funktionsnedsättning. Intervjuerna pekar mot en rad nyanser av skuldsättning som MUCF menar behöver belysas ytterligare. Mot denna bakgrund ser myndigheten

ett behov av en utredning som belyser orsaker och konsekvenser av ungas skuldsättning.

I uppdraget bör ingå att ge en fördjupad bild av ungas konsumentbeteende och attityder till skuldsättning. Inom ramen för utredningen bör ansvarig myndighet både inhämta kunskap om attityder och beteenden bland unga generellt och belysa orsaker och konsekvenser av skuldsättning bland unga som har problem med överskuldsättning. I denna rapport har myndigheten visat att vissa grupper såsom ensamstående med barn, unga som varken arbetar eller studerar (uvas), utrikes födda, unga med funktionsnedsättning och unga med psykisk ohälsa är mer ekonomiskt utsatta och löper större risk att hamna i problem med skuldsättning. Inom ramen för en framtida utredning är det därför viktigt att synliggöra skillnader mellan olika grupper av unga.

Tänkbara myndigheter att utreda ungas skuldsättning skulle, utöver MUCF, kunna vara Finansinspektionen, Konsumentverket och Kronofogden. De sistnämnda besitter hög kompetens i frågor som rör skuldsättning och har tidigare tagit fram värdefull kunskap om unga och skuldsättning som behöver beaktas i utredningsarbetet. MUCF:s styrka är i stället en lång erfarenhet av att prata med unga och synliggöra ungas erfarenheter och perspektiv. MUCF:s bedömning är att oavsett vilken aktör som får uppdraget bör denna samverka med övriga omnämnda myndigheter. I utredningsarbetet bör även pågående forskning inom området beaktas. Här kan nämnas det Fortefinansierade projektet ”Skuldtyngd – Unga vuxna och skuldens dimensioner” som just nu följer ett antal unga som har skulder hos Kronofogden. MUCF bedömer att projektet kommer att ge viktig kunskap om olika aspekter av ungas skuldsituation.

Referenser

Akademikernas a-kassa (2020). *Arbetslöshetsrapporten 2020*. Stockholm: Akademikernas a-kassa.

Akademikernas a-kassa (2021). *Arbetslöshetsrapporten 2021*. Stockholm: Akademikernas a-kassa.

Akademikernas a-kassa (2022). *Arbetslöshetsrapporten 2022*. Stockholm: Akademikernas a-kassa.

Andersson, R. & Holmqvist E. (2019). *Grannskapseffekter och politik och planering för minskad segregation*. Underlagsrapport till Jämlikhetskommissionen.

Angelin, A. (2009). *Den dubbla vanmaktens logik: En studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna*. Lund: Lunds universitet, Socialhögskolan.

Angelin, A., Kauppinen, T., Lorentzen, T., Bäckman, O., Moisio, P., Dahl, E. & Salonen T. (2014). "Have nordic welfare regimes adapted to changes in transitions to adulthood? Unemployment insurance and social assistance among young people in the nordic welfare states". I Antonucci, L., Hamilton, M. & Roberts S. (red) *Young People and Social Policy in Europe. Dealing with Risk, Inequality and Precarity in Times of Crisis*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 169-188.

Arbetsförmedlingen (2012). *Underlagspromemoria om andelen av öppet arbetslösa och deltagare i program som får ersättning*. Dnr Af-2011/405386.

Arbetsförmedlingen (2018). *Unga med funktionsnedsättning på Arbetsförmedlingen – utvecklingen över tid*. Stockholm: Arbetsförmedlingen.

Arbetsförmedlingen (2021a) *Unga med funktionsnedsättning på Arbetsförmedlingen. En fördjupad analys*. Stockholm: Arbetsförmedlingen.

Arbetsförmedlingen (2021b). *Arbetsökande med ekonomiskt bistånd*. Stockholm: Arbetsförmedlingen.

Axmin, M. & Lundahl, G. (2020). *Socialförsäkring och arbetslöshetsförsäkring: en introduktion till viktiga delar av Sveriges välfärdssystem*. Lund: Studentlitteratur.

CSN (2021a). *Högskolestuderandes ekonomiska och sociala situation 2020*. Sundsvall: CSN.

CSN (2021b). *Komvux- och folkhögskolestuderandes ekonomiska och sociala situation 2021*. Sundsvall: CSN.

CSN (2022a). *Studiemedel*. <https://www.csn.se/bidrag-och-lan/studiestod/studiemedel.html> (Hämtad 2022-09-01).

CSN (2022b). *Tilläggsbidrag för dig som har barn*. <https://www.csn.se/bidrag-och-lan/studiestod/tillagg-till-studiestodet/for-studier-med-studiemedel/tillaggsbidrag.html> (Hämtad 2022-09-01).

CSN (2022c). *Högre bidrag*. <https://www.csn.se/bidrag-och-lan/studiestod/tillagg-till-studiestodet/for-studier-med-studiemedel/hogre-bidraget-for-vissa-studier.html> (Hämtad 2022-09-01).

CSN (2022d). *Bidrag för gymnasiestudier i Sverige*. <https://www.csn.se/bidrag-och-lan/studiestod/bidrag-for-gymnasiestudier-i-sverige.html> (Hämtad 2022-09-01).

CSN (2022e). *Betala tillbaka studielån*. <https://www.csn.se/betala-tillbaka/betala-tillbaka-studielan.html> (Hämtad 2022-09-01).

CSN (2022f). *Nedsättning av studielånet*. <https://www.csn.se/betala-tillbaka/betala-tillbaka-studielan/betala-mindre-under-en-tid.html> (Hämtad 2022-09-01).

Delmos (2021). *Segregation i Sverige – Årsrapport 2021 om den socio-ekonomiska boendesegregationens utveckling*. Stockholm: Delegationen mot segregation.

Delmos (2022). *Platsens betydelse. Årsrapport 2022 om den socio-ekonomiska boendesegregationens utveckling i Sverige*. Stockholm: Delegationen mot segregation.

Engdahl, M. & Forslund, A. (2015). *En förlorad generation? – en ESO-rapport om ungas etablering på arbetsmarknaden*. Stockholm: Fritzes.

Fernqvist, S. (2013). *En erfarenhet rikare? En kvalitativ studie av barns strategier och barnfattigdomens villkor i välfärdsstaten*. Uppsala: Acta universitatis upsaliensis.

Finansinspektionen (2020). *Konsumentskyddsrapport 2020*. Stockholm: Finansinspektionen.

Finansinspektionen (2021). *Konsumentskyddsrapport 2021*. Stockholm: Finansinspektionen.

Finansinspektionen (2022). *Konsumentskyddsrapport 2022*. Stockholm: Finansinspektionen.

Forte (2020). *Unga som varken arbetar eller studerar – en kartläggning och kunskapsöversikt*. Stockholm: Forte.

FUB (2022). *Fångad i fattigdom. Inkomster och utgifter för vuxna personer med intellektuell funktionsnedsättning*. Stockholm: FUB.

Försäkringskassan (2013). *Tio år med aktivitetsersättning. En studie av situationen för unga med aktivitetsersättning på grund av nedsatt arbetsförmåga*. Stockholm: Försäkringskassan.

Försäkringskassan (2017). *Nybeviljande av sjukersättning och aktivitetsersättning*. Stockholm: Försäkringskassan.

Försäkringskassan (2021). *Barnhushållens ekonomi. Resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken 2021*. Stockholm: Försäkringskassan.

Försäkringskassan (2022a). *Aktivitetsstöd eller utvecklingsersättning när du deltar i Arbetsförmedlingens program*. <https://www.forsakringskassan.se/privatperson/arbetssokande/aktivitetsstod-eller-utvecklingsersattning-nar-du-deltar-i-arbetsformedlingens-program> (Hämtad 2022-08-31).

Försäkringskassan (2022b). *Ersättning för dig som deltar i etableringsprogrammet hos Arbetsförmedlingen*. <https://www.forsakringskassan.se/privatperson/arbetssokande/ersattning-for-dig-som-deltar-i-etableringsprogrammet-hos-arbetsformedlingen> (Hämtad 2022-08-31).

Försäkringskassan (2022c). *Sjukpenning för anställda*. <https://www.forsakringskassan.se/privatperson/sjuk/anstalld/sjukpenning-for-anstallda> (Hämtad 2022-08-31).

Försäkringskassan (2022d). *Sjukpenning för arbetsökande*. <https://www.forsakringskassan.se/privatperson/sjuk/arbetssokande/sjukpenning-for-arbetssokande> (Hämtad 2022-08-31).

Försäkringskassan (2022e). *Om du deltar i program hos Arbetsförmedlingen och blir sjuk*. <https://www.forsakringskassan.se/privatperson/sjuk/arbetssokande/om-du-deltar-i-program-hos-arbetsformedlingen-och-blir-sjuk> (Hämtad 2022-08-31).

Försäkringskassan (2022f). *Om du blir sjuk när du studerar*. <https://www.forsakringskassan.se/privatperson/sjuk/studerande/om-du-blir-sjuk-nar-du-studerar> (Hämtad 2022-08-31).

Försäkringskassan (2022g). *Aktivitetsersättning vid nedsatt arbetsförmåga – för dig under 30 år*. <https://www.forsakringskassan.se/privatperson/sjuk/funktionsnedsattning-eller-langvarig-sjukdom/aktivitetser-sattning-vid-nedsatt-arbetsformaga---for-dig-under-30-ar> (Hämtad 2022-08-31).

Försäkringskassan (2022h). *Sjukersättning*. <https://www.forsakringskassan.se/privatperson/sjuk/funktionsnedsattning-eller-langvarig-sjukdom/sjukersattning-> (Hämtad 2022-08-31).

Försäkringskassan (2022i). *Bostadstillägg*. <https://www.forsakringskassan.se/privatperson/sjuk/funktionsnedsattning-eller-langvarig-sjukdom/bostadstillagg> (Hämtad 2022-11-04).

Försäkringskassan (2022j). *Aktivitetsersättning vid förlängd skolgång*. <https://www.forsakringskassan.se/privatperson/funktionsnedsattning/om-du-har-aktivitetser-sattning/aktivitetser-sattning-vid-forlangd-skolgang> (Hämtad 2022-11-04).

Försäkringskassan (2022k). *Merkostnadsersättning för vuxna*. <https://www.forsakringskassan.se/privatperson/funktionsnedsattning/merknadsersattning-for-vuxna> (Hämtad 2022-08-31).

Försäkringskassan (2022l). *Bostadsbidrag till unga (under 29 år)*. <https://www.forsakringskassan.se/privatperson/ersattningar-a-o/bostadsbidrag-till-unga-under-29-ar> (Hämtad 2022-08-31).

Försäkringskassan (2022m). *Föräldrapenning*. <https://www.forsakringskassan.se/privatperson/foralder/foraldrapenning> (Hämtad 2022-09-01).

Försäkringskassan (2022n). *Barnbidrag och flerbarnstillägg*. <https://www.forsakringskassan.se/privatperson/foralder/barnbidrag-och-flerbarnstillagg> (Hämtad 2022-09-01).

Försäkringskassan (2022o). *Bostadsbidrag till barnfamiljer*. <https://www.forsakringskassan.se/privatperson/foralder/bostadsbidrag-till-barnfamiljer> (Hämtad 2022-09-01).

Försäkringskassan (2022p). *Underhållsstöd när barnet bor hos dig*. <https://www.forsakringskassan.se/privatperson/foralder/for-foraldrar-som-inte-lever-ihop/barnet-bor-hos-dig/underhallsstod-fran-forsakringskassan> (Hämtad 2022-11-04).

Försäkringskassan (2022q). *SGI-guiden*. <https://www.forsakringskassan.se/privatperson/sgi-guiden#/?steg=occupation> (Hämtad 2022-09-01).

Halleröd, B. & Westberg, A. (2006). "Youth problem: What's the problem?: A longitudinal study of incomes and economic hardship among swedish youth". *Acta Sociologica*, 49(1):83–102.

Halleröd, B. (2010). "Vem är fattig i Sverige?" *Framtider. Tidskrift från institutet för framtidsstudier*, 1:18–21.

Harju, A. (2008). *Barns vardag med knapp ekonomi. En studie om barns erfarenheter och strategier*. Växjö: Acta Wexionensia.

Hjalmarsson, S. (2018). "Poor kids? Economic resources and adverse peer relations in a nationally representative sample of swedish adolescents". *Journal of Youth Adolescence*, 47: 88–104.

Hjort, T. (2019). "Introduktion". I Hjorth, T. (red) *Det yttersta skydds nätet - Om arbete med socialbidrag*. Lund: Studentlitteratur.15–22.

ISF (2017). *Aktivitet ersättning till trettio års ålder – vad händer sedan?* Stockholm: Inspektionen för socialförsäkringen.

ISF (2021). *Avslag på ansökan om aktivitetsersättning. En analys av hur det går för unga som får avslag på sin ansökan om aktivitetsersättning vid nedsatt arbetsförmåga*. Stockholm: Inspektionen för socialförsäkringen.

Jarnlo, H. (31 mars 2021) Måttlig hkk-glädje efter Skolverkets nya timplansbesked. *Ämnesläraren*. 31 mars. <https://www.lararen.se/praktisk-estetiska-amnen/timplaner/mattlig-hkk-glädje-efter-skolverkets-nya-timplansbesked> (Hämtad 2022-10-01).

Jämställdhetsmyndigheten & MFD (2019). *Ekonomisk jämställdhet för kvinnor med funktionsnedsättning. Kartläggning av utmaningar för att nå det andra jämställdhetspolitiska delmålet*. Göteborg & Sundbyberg: Jämställdhetsmyndigheten & Myndigheten för delaktighet.

Jämställdhetsmyndigheten (2022). *Ekonomisk jämställdhet. En uppföljning av senare års utveckling av det jämställdhetspolitiska delmålet*. Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten.

Kauppinen, T. M., Angelin, A., Lorentzen, T., Bäckman, O., Salonen, T., Moisio, P. & Dahl, E. (2014). "Social background and life-course risks as determinants of social assistance receipt among young adults in Sweden, Norway and Finland". *Journal of European Social Policy*, 24(3): 273–288.

Konsumentverket (2019). *Fördjupad samverkan mot överskuldssättning*. Karlstad. Konsumentverket.

Konsumentverket (2021). *Konsument på kredit – En analys av situationen på marknaden för konsumentkrediter och risker för överskuldssättning*. Karlstad: Konsumentverket.

Kronofogden (2020). *Skulder hos Kronofogden och spel om pengar. Enkät-och intervjustudie 2020*. Sundbyberg. Kronofogden.

Kronofogden (2021). Pressmeddelande. Rekordhöga skuldbelopp skickas till Kronofogden. 9 september. <https://kronofogden.se/om-kronofogden/nyheter-och-press/pressmeddelanden/2021-02-02-rekordhoga-skuldbelopp-skickas-till-kronofogden> (Hämtad 2022-10-01).

Lorentzen, T., Angelin, A., Dahl, E., Kauppinen, T., Moisis, P. & Salonen, T. (2014). "Unemployment and economic security for young adults in Finland, Norway and Sweden: From unemployment protection to poverty relief". *International journal of social welfare*, 23:41–51.

MFD (2019). *Ekonomisk jämställdhet. Resultat från Rivkraft 25*. Sundbyberg: Myndigheten för delaktighet.

MFD (2020). *Begränsade livsval. Situationen för personer med intellektuell funktionsnedsättning*. Sundbyberg: Myndigheten för delaktighet.

MFD (2021). *Barn och unga mitt i en pandemi. Konsekvenser av coronapandemin för barn och unga med funktionsnedsättning*. Sundbyberg: Myndigheten för delaktighet.

Mood, C. & Jonsson, J. O. (2019). *Den nya fattigdomen*. Göteborg & Stockholm: Makadam förlag.

MUCF (2017a). *Fokus 17:2 Unga med funktionsnedsättning. Etablering i arbets- och samhällslivet*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor.

MUCF (2017b). *Fokus 17:1 Ungas etablering i arbets- och samhällslivet*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor.

MUCF (2019a). *Unga med attityd. Arbete & arbetsmarknad*. Växjö: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor.

MUCF (2019b). *Stöd till unga som varken arbetar eller studerar. Delrapport april 2019*. Växjö: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF (2020). *Ett långvarigt utanförskap. Olika utmaningar för unga som varken arbetar eller studerar*. Växjö: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF (2021). *Nationellt samordnat stöd till unga som varken arbetar eller studerar. Slutrapport maj 2021*. Växjö: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF (2022a). *Ung idag. Ungas försörjning och ekonomiska levnadsvillkor*. Växjö: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF (2022b). *Bor kvar i föräldrahemmet. 20-24 år*. https://www.ungidag.se/indikator/arbete_och_boende/bor-kvar-i-foeraeldrahemmet (Hämtad 2022-10-17).

MUCF (2022c). *"Jag är inte ensam, det finns andra som jag". Unga hbtqi-personers levnadsvillkor*. Växjö: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

MUCF (2022d). *Nationell stödfunktion för unga som varken arbetar eller studerar. Återrapportering av det fortsatta uppdraget att utveckla ett nationellt samordnat stöd för att inrätta en stödfunktion för myndighetssamordning för de aktörer som bidrar till etablering av unga som varken arbetar eller studerar*. Växjö: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Mörk, E. & Liljeberg, L. (2011). *Fattig, sjuk och arbetslös – en beskrivning av personer i kläm mellan stat och kommun*. Uppsala: IFAU.

Odenbring, Y (2019). "The daily life and reality behind child poverty in Sweden: children's and adolescents' voices". I *Child Indicators Research*, 12:847-859.

Olofsson, J. (2014). "Förändrade etableringsvillkor – om ungdomsarbetslöshet och utanförskap". I Försäkringskassan. *På väg in: Ungdomars liv och försörjning*. Stockholm: Försäkringskassan.5-16.

Panican, A & Olofsson, J. (2013). "Unga och utanförskap i Sverige". I Olsen, T. & Tägtström, J. (red.) *For det som vokser. Unge, psykisk uhelse og tidlig uførepensjonering i Norden*. Stockholm: Nordens Välfärdscenter. 50–74.

Plenty, S. & Mood, C. (2016). "Money, peers and parents: Social and economic aspects of inequality in youth wellbeing". I *Journal of Youth and Adolescence*, 45(7):1294–1308.

Plenty S., Andersson A. B., Hjalmarsson S., Mood C., Rudolphi F, & Treuter G. (2018). *Hur går det för våra unga vuxna? En rapport om sysselsättning och levnadsvillkor*. Stockholm: Institutet för Framtidsstudier & Institutet för Social Forskning, Stockholms universitet.

Ramböll (2020). *Kunskapsöversikt om boendesegregation*.

Regeringens direktiv (2018:8). *En ny arbetslöshetsförsäkring för fler, grundad på inkomster*.

Regeringens direktiv (2021:108). *Motverka riskfylld kreditgivning och överskuldssättning*.

Regeringens proposition 2013/14:191. *Med fokus på unga – en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande*.

Regeringens skrivelse 2020/21:105. *Ungdomspolitisk skrivelse*.

Riksrevisionen (2015). *Aktivitetsersättning – en ersättning utan aktivitet?* Stockholm: Riksrevisionen.

Rädda barnen (2021). *Barnfattigdom i Sverige – Årsrapport 2021*. Stockholm: Rädda barnen.

Sandvall, L. (2011). *Överskuldsettingens ansikten. En studie av vägar in i och ut ur ekonomiska svårigheter*. Växjö: Linnaeus university press.

SCB (2019a). *Inkomstrapport 2017 – individer och hushåll*. Örebro: SCB.

SCB (2019b). *Ekonomisk standard vid växelvis boende. Bakgrundsfakta – Hushållens ekonomi 2019:1*. Örebro: SCB.

SCB (2021). *Hushållens ekonomiska standard 2019*. Örebro: SCB

SCB (2022). *Att mäta fattigdom*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2017/Att-mata-fattigdom/> (Hämtad 2022-08-31).

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag (2001:453)*.

SFS 2010:110. *Socialförsäkringsbalk (2010:110)*.

SFS 2010:1846. *Konsumentkreditlag (2010:1846)*.

SFS 2016:82. *Förordning (2016:82) om statsbidrag till samverkansinsatser för unga som varken arbetar eller studerar*.

SKOLFS 2010:37. *Förordning (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*.

Skolinspektionen (2019). *Hem- och konsumentkunskap i årskurs 7–9*. Stockholm: Skolinspektionen.

Socialstyrelsen (2013). *Ekonomisk utsatthet och välfärd bland barn och deras familjer 1968–2010. Underlagsrapport till Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2020). *Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning. En lägesrapport*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2021). *Redovisning av 2020 års stimulanssatsning till kommunerna för habiliteringsersättning*. Dnr 9.2–653/2020.

Socialstyrelsen (2022a). *Ekonomiskt bistånd – för privatpersoner*. <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/ekonomiskt-bistand/ekonomiskt-bistand-for-privatpersoner/> (Hämtad 2022-09-01).

Socialstyrelsen (2022b). *Riksnormen för försörjningsstöd*. <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/ekonomiskt-bistand/riksnormen/> (Hämtad 2022-09-01).

Socialstyrelsen (2022c). *Riksnormen för försörjningsstöd 2022*. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/dokument-webb/ovrigt/riksnormen-for-forsorjningsstod-2022.pdf> (Hämtad 2022-09-01).

SOU 2003:92. *Unga utanför*. Stockholm: Fritzes.

SOU 2009:28. *Stärkt stöd för studier - tryggt, enkelt och flexibelt*. Stockholm: Fritzes.

SOU 2013:74. *Unga som varken arbetar eller studerar – statistik, stöd och samverkan, slutbetänkande*. Utredningen om unga som varken arbetar eller studerar. Stockholm: Fritzes.

SOU 2015:21. *Mer trygghet och bättre försäkring*. Stockholm: Fritzes.

SOU 2017:9. *Det handlar om oss – unga som varken arbetar eller studerar, delbetänkande*. Samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar. Stockholm: Wolters Kluwer.

SOU 2018:9. *Ökad trygghet för studerande som blir sjuka. Delbetänkande av Utredningen om tryggare och effektivare studier*. Stockholm: Norstedts Juridik.

SOU 2018:11. *Vårt gemensamma ansvar – för unga som varken arbetar eller studerar, slutbetänkande*. Samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar. Stockholm: Norstedts Juridik.

SOU 2020:26. *En sjukförsäkring anpassad efter individen*. Stockholm: Norstedts Juridik.

SOU 2021:69. *En sjukförsäkring med prevention, rehabilitering och trygghet*. Stockholm: Elanders.

Statskontoret (2019). *Utvärdering av strategin för unga som varken arbetar eller studerar. Slutrapport*. Stockholm: Statskontoret.

Stranz, H. (2019). ”Med oddsen på sin sida? – om bedömningar av rätten till ekonomiskt bistånd”. I Hjorth, T. (red) *Det yttersta skyddsnätet - Om arbete med socialbidrag*. Lund: Studentlitteratur. 131–152.

Sveriges a-kassor (2022a). *Så fungerar arbetslöshetsförsäkringen*. Stockholm: Sveriges a-kassor.

Sveriges a-kassor (2022b). *Vem kan få ersättning*. <https://www.sverigesakassor.se/for-arbetssokande/vem-kan-fa-ersattning/> (Hämtad 2022-08-31).

Bilaga 1 – Metod

MUCF har använt sig av flera olika källor och undersökningar för att belysa ungas ekonomiska situation och erfarenheter av ekonomisk utsatthet. Nedan ges en kort beskrivning av dessa.

SCB:s registerbaserade statistik över inkomster och skatter

Kapitlet avseende ungas inkomster och inkomstkällor (kapitel 3) samt kapitlet avseende ungas ekonomiska utsatthet (kapitel 4) baserar sig på en specialbeställning av data som MUCF gjort utifrån SCB:s totalräknade undersökning Inkomster och skatter (IoS). IoS är en årlig totalräknad undersökning baserad på Inkomst- och taxeringsregistret (IoT). IoT bygger i sin tur helt och hållet på administrativa register, bland annat från Skatteverket och Försäkringskassan.

Den hushållsstatistik som redovisas avser genomgående personer boende i helårshushåll. Detta innebär att hushållspopulationen endast omfattar hushåll där samtliga vuxna i hushållet varit folkbokförda i Sverige den 1 januari respektive den 31 december det år som redovisningen avser. Hushållspopulationen avgränsas även till att avse hushåll vilka har en disponibel inkomst skild från noll. Hushåll som helt och hållet saknar disponibel inkomst plockas bort från hushållspopulationen för att minska risken av att få med personer som är folkbokförda i Sverige, men som inte längre vistas i landet (så kallad övertäckning).

Hushållsdata från undersökningen Inkomster och skatter finns från 2011 och framåt och det är anledningen till att de tidsserier som redovisas i rapporten startar det året.

Utförligare information om undersökningen finns på SCB:s webbplats: <http://www.scb.se/he0110>.

MUCF:s nationella ungdomsenkät

Den nationella ungdomsenkäten är en återkommande enkätundersökning som MUCF genomför bland unga i åldersgruppen 16–25 år. Enkäten har genomförts ungefär vart tredje år sedan 2004. I denna rapport redovisas i första hand resultat från 2021 års enkät, men en redogörelse görs även av utvecklingen av andelen unga som haft svårt att klara de löpande utgifterna sedan 2006.

Enkäten skickades under 2021 ut till 12 000 slumpmässigt utvalda unga i åldern 16–25 år, varav 6 892 i åldrarna 20–25 år (som vi fokuserar på i rapporten). Svarefrekvensen var 50 procent (5 997 svarande) för samtliga unga i åldern 16–25 år och 43 procent (2 985 svarande) bland unga i åldern 20–25 år. Urvalet bestod 2021 av betydligt fler individer än vid tidigare ungdomsenkäter som MUCF genomfört, vilket ledde till att antalet svarande också var högre än tidigare. Resultaten från undersökningen är generaliserbara till gruppen unga i de aktuella åldrarna.

Ett problem i alla enkätundersökningar är svarsbortfall i det representativa urvalet. Bortfallet blir särskilt problematiskt om det är ojämnt fördelat mellan olika grupper av unga, då resultaten riskerar att bli missvisande. Skevhet i bortfallet gör att resultaten från de statistiska skattningarna riskerar att bli missvisande och inte på korrekt sätt återspeglar gruppen unga i sin helhet. För att rätta till några sådana skevheter har resultaten viktats efter juridiskt kön och ålder. Risker finns dock alltid att vissa grupper av unga i lägre utsträckning svarar på enkäter och detta är inte alltid möjligt att kompensera för.

Ett annat problem med enkätundersökningar är olika typer av missvisande svar. Med missvisande svar menas att personer av någon anledning svarat på ett sätt som inte speglar verkligheten. Förekomsten av missvisande svar behöver inte påverka resultaten nämnvärt men riskerar att göra det. Framför allt blir resultat för mindre grupper och frågor där det handlar om att mäta mycket låga (eller mycket höga) andelar mer känsliga. För att säkerställa att enkäten är tillförlitlig genomför myndigheten en kontroll av datakvaliteten. Detta görs genom en systematisk kontroll där svarande med svarsmönster som kraftigt avviker från det förväntade plockas bort från resultaten. Det kan till exempel handla om

att en person genomfört enkäten på orimligt kort tid eller att personen varit inkonsekvent i hur hen svarat på kombinationer av frågor med en mycket hög grad av samvariation. I åldersgruppen 20–25 år var det 188 svarande av totalt 2 985 som har plockats bort från enkäten till följd av denna systematiska kontroll.

Resultaten som presenteras i rapporten och som visar skillnader mellan grupper och/eller över tid diskuteras i rapportens löptext enbart om skillnaderna är statistiskt signifikanta på 95-procentsnivå. I rapportens figurer redovisas dock skillnader som inte alltid är statistiskt säkerställda. Det innebär att de skillnader som framgår av en figur inte per automatik är statistiskt säkerställda.

Bakgrundsvariabler

Resultaten från ungdomsenkäten redovisas uppdelat utifrån ett antal bakgrundsvariabler. De flesta av dessa bakgrundsvariabler baserar sig på de svar som unga själva lämnat i enkäten. I ungdomsenkäten får unga själva definiera sin könsidentitet och det är denna som används för att till exempel göra jämförelser mellan tjejer och killar. Även uppgifterna om födelseland, funktionsnedsättning, och uppdelningen mellan hbtq-personer och heterocispersoner baserar sig på svar som samlats in genom enkäten. Uppdelningen efter områdestyp utifrån områdenas socioekonomiska förutsättningar har tagits fram baserat på registerbaserad information.

Enkätfrågor avseende ekonomisk utsatthet

Resultaten som presenteras i kapitel 5 baseras på nedanstående frågor från ungdomsenkäten. Frågenumren avser det frågenummer som frågorna hade i 2021 års enkät.

Fråga 41. Har det under de senaste 12 månaderna hänt att du haft svårigheter att klara de löpande utgifterna för mat, hyra, räkningar med mera?

- Ja, vid ett tillfälle
- Ja, vid flera tillfällen
- Nej

Fråga 42. Har du under de senaste 12 månaderna fått ekonomisk hjälp av föräldrar eller andra närstående?

- Ja, någon gång
- Ja, flera gånger
- Nej

Fråga 43. Har du möjlighet att få ekonomisk hjälp av föräldrar eller andra närstående?

- Ja
- Nej
- Vet inte

Intervjustudien

Under våren 2022 genomförde MUCF 25 intervjuer med unga i åldern 20–25 år.³⁷ De intervjuade rekryterades genom annonser på Instagram som efterlyste unga med erfarenhet av ekonomiska svårigheter. Annonserna var uppbyggda som ett bildspel och bestod dels av en mer bred efterlysning av unga som haft det ”ekonomiskt svårt” eller haft ”svårt att få pengarna att räcka till det mest nödvändiga”, dels av ett antal exempel på situationer det skulle kunna handla om.³⁸ Sammanlagt annonserade

³⁷ Med undantag för en person som var 19 år.

³⁸ Bland de listade exemplen fanns bland annat att ha oroat sig för att lönen ska räcka eller ha lånat pengar för att betala räkningar, att ha fått försörjningsstöd eller att ha varit utan inkomst när studierna krånglat eller varit arbetslös utan ersättning.

myndigheten vid tre tillfällen, och vid ett av dessa i form av en riktad efterlysning av killar och utrikes födda unga.

Annonser länkade till en informationssida på myndighetens hemsida, där intresserade kunde klicka sig vidare och anmäla intresse att delta i ett webbformulär. Sammanlagt inkom intresseanmälningar från 64 personer, varav 45 kontaktades och fick en intervjuförfrågan. Myndighetens utgångspunkt vid urvalet av informanter var att sträva efter variation bland de intervjuade sett till bakgrund och erfarenheter av ekonomiska svårigheter. I intresseanmälan ombads de unga att kort beskriva sina ekonomiska svårigheter. Genom dessa uppgifter kunde vi sedan välja ut informanter med erfarenheter av olika slag. Myndigheten strävade också efter att få en bred representation och intervjua unga med olika bakgrund. Tolv av de intervjuade är tjejer, och elva killar. Två personer uppgav icke-binär respektive svarsalternativet ”annat”. Åtta intervjuade uppgav att de har utländsk bakgrund, det vill säga att de själv eller båda deras föräldrar är födda utanför Sverige. Tio av de unga uppgav i samband med att de anmälde intresse för att delta att de har någon form av funktionsnedsättning, och ytterligare ett par personer berättade om funktionsnedsättningar vid själva intervjutillfället. Åldersfördelningen bland de intervjuade var relativt jämn, ungefär hälften av de unga var 23 år eller äldre och hälften var yngre. De intervjuade är bosatta i olika delar av landet, de flesta i stora eller mellanstora kommuner.

Intervjuerna genomfördes enskilt och digitalt (via Zoom). De varierade i längd mellan 30 minuter och upp emot 90 minuter som längst. Intervjuerna spelades in och transkriberades i efterhand. Vid intervjutillfället utgick samtalet från en intervjuguide (se nästa avsnitt). Denna innehöll ett antal övergripande frågor inom några breda temaområden. I de enskilda intervjuerna var frågorna i guiden en utgångspunkt för samtalet och en riktlinje för att fånga upp olika teman. Frågorna har däremot inte formulerats på exakt samma sätt och i samma ordning som i intervjuguiden.

Intervjuguide

Först skulle vi gärna vilja veta lite mer om dig. Skulle du kunna berätta kort vem du är och vad du gör?

Vad har du gjort sedan du slutade gymnasiet?

- Arbetat/studerat/annat?
- Vad pluggade du på gymnasiet?

Hur försörjer du dig just nu?

Hur ser din bostadssituation ut?

- Flyttat hemifrån? Sedan hur länge?
- Bor själv eller med andra?
- Typ av boende?

258

I vilka situationer i livet har du upplevt ekonomiska svårigheter?

- När?
- Hur länge?
- Var det någon särskild händelse som gjorde att du hamnade i en utsatt ekonomisk situation?
- Har du någon gång inte haft tillräckligt med pengar till det mest nödvändiga?
- Hur var den ekonomiska situationen under din uppväxt?

Hur påverkas du av din ekonomiska situation?

- Vilka delar av livet påverkas? (utbildning, boende, konsumtion, hälsa, fritid)
- Hur påverkas relationer? Till vänner? Till familj?
- Ditt mående. Hur känner du?
- Möjlighet till självständighet? Framtidsplaner?

Hur har du hanterat/löst dina ekonomiska svårigheter?

- Har du fått eller försökt få ekonomisk hjälp eller annan form av stöd?
- Om ja; Av vem? Vilken form av stöd? (lån, försörjningsstöd)
- Om nej; varför? Har de inte bett?
- Upplever du att det finns hjälp att få? (från familj/vänner/samhället)
- Hur upplevde du stödet? Var det tillräckligt?

Hur vill du att ditt liv ser ut om tio år?

- Vad behövs för att du ska nå dit?

Finns det något du skulle vilja att samhället gjorde för unga i din situation?

- Vilken typ av hjälp/insatser/åtgärder från samhällets sida?
- Stöd i förhållande till specifika problem/situationer som de velat ha
- Finns det någonting som kunnat förhindra att du hamnat i en utsatt situation?

Är det någonting vi har glömt att fråga eller något annat du vill berätta mer om...?

Bilaga 2 – Det ekonomiska trygghetssystemet för unga

I den här bilagan ges en översikt av det ekonomiska trygghetssystemet för unga i Sverige. Här beskrivs kortfattat stöd, ersättningar och bidrag som unga kan vara berättigade till i olika situationer. I kapitlet redogörs för aktuella belopp och regelverk under hösten 2022. Många bidrag och ersättningar räknas dock upp regelbundet och för korrekt information om aktuella belopp vid en senare tidpunkt hänvisar MUCF till respektive myndighet.

Översikten är inte avsedd att vara heltäckande i det avseendet att den beskriver samtliga bidrag och ersättningar som unga kan söka eller beviljas. Intentionen är att beskriva de huvudsakliga delarna av det offentliga trygghetssystemet. Med det avses här olika former av ekonomiskt stöd som betalas ut av offentliga aktörer – främst a-kassorna, Försäkringskassan och kommunerna – vid utebliven eller nedsatt inkomst till följd av arbetslöshet eller nedsatt arbetsförmåga på grund av sjukdom eller funktionsnedsättning. I kapitlet ges också en översikt över det ekonomiska stöd, i form av bidrag och lån, som finns tillgängligt för studerande via CSN. Detta är inte att betrakta som en del av socialförsäkringssystemet.³⁹ MUCF har trots detta valt att inkludera studiemedel i vår sammanställning eftersom det i likhet med övriga stödformer syftar till att säkra ekonomisk trygghet för en grupp som saknar inkomster från arbete. I sammanställningen ingår även olika former av ekonomiskt stöd som unga kan få i egenskap av att vara föräldrar. Ekonomiskt stöd som ges av icke-offentliga aktörer faller utanför vår kartläggning. Det handlar exempelvis om ersättningar från privata försäkringar eller olika former av stöd som ges av civilsamhället. Översikten inleds med en kort

³⁹ Det finns också flera väsentliga skillnader mellan denna stödform och övriga. En avgörande skillnad är att studiemedlet till stor del utgörs av lån som ska återbetalas.

beskrivning av grundstrukturen i det ekonomiska trygghetssystemet i Sverige. Därefter följer avsnitt om hur det ekonomiska stödet ser ut till unga som befinner sig i olika typer av situationer.

Grundpelarna i trygghetssystemet

Det ekonomiska trygghetssystemet i Sverige kan delas in i två delar – den statliga socialförsäkringen och den kommunala socialtjänsten. Socialförsäkringen kan i sin tur också delas in i flera delar. Dessa har växt fram i olika omgångar under 1900-talet och omfattar idag ett femtiotal olika förmåner. Merparten av dessa regleras sedan 2011 av socialförsäkringsbalken (SFS 2010:110), och utbetalningen av de flesta ersättningar administreras av Försäkringskassan (Axmin & Lundahl 2020). Förmåner i socialförsäkringen är antingen **bosättnings-** eller **arbetsbaserade**. De förra har man rätt till genom att vara bosatt i Sverige, och de senare genom att arbeta och ha en inkomst. En del förmåner är enbart baserade på någon av dessa kvalificeringsgrunder. Andra innehåller båda komponenterna, och innebär ofta att samma förmån har flera nivåer. Inkomstbortfallsprincipen ligger till grund för flera delar av socialförsäkringen, och innebär en intention att säkerställa inkomsttrygghet vid sjukdom eller skada, arbetslöshet samt under ålderdomen. I linje med detta förutsätter flertalet socialförsäkringsförmåner tidigare förvärvsarbete (ibid.).

Den ekonomiska trygghet som ges via den statliga socialförsäkringen kompletteras av ekonomiskt bistånd. Detta administreras av den kommunala socialtjänsten och regleras i socialtjänstlagen (SFS 2001:453). I denna anges att "[d]en som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt" har rätt till ekonomiskt stöd (4 kap, 1 §). Tanken är att ekonomiskt bistånd ska vara kortvarigt och fungera som stöd under en övergång mellan andra försörjningskällor (Hjorth 2019). Ekonomiskt bistånd beviljas i regel bara om den sökande uttömt alla andra möjligheter till försörjning. Det innebär bland annat att en person i första hand ska ansöka om de bidrag och ersättningar som är en del av socialförsäkringssystemet, och att ekonomiskt bistånd bara

beviljas personer som inte är berättigade till annat stöd eller där detta är otillräckligt.

Stöd vid arbetslöshet

Det finns flera faktorer som avgör vilken typ av ersättning unga som är arbetslösa är berättigade till samt vilken nivå denna ligger på. En avgörande faktor är om och i vilken utsträckning den arbetslöse arbetat tidigare, samt om denne är medlem i en a-kassa. Tidigare arbete i en viss omfattning är ett krav på ersättning från arbetslöshetsförsäkringen och för inkomstbaserad ersättning krävs även medlemskap i en a-kassa. Unga som inte är berättigade till a-kassa kan under vissa förutsättningar få ekonomisk ersättning från Försäkringskassan när de deltar i arbetsmarknadspolitiska program.

Ersättning från arbetslöshetsförsäkringen

Arbetslöshetsförsäkringen består av en grundförsäkring och en inkomstbortfallsförsäkring. För att ha rätt till ersättning behöver en arbetslös person uppfylla ett **arbetsvillkor** som innebär ett krav på att tidigare ha arbetat i en viss omfattning.⁴⁰ För närvarande är kravet arbete omfattande minst 60 timmar per månad under sex av de senaste tolv månaderna för att ersättning ska kunna beviljas.⁴¹ För att få inkomstrelaterad ersättning behöver också ett **medlemsvillkor** uppfyllas. Det innebär att den sökande måste ha varit medlem i en arbetslöshetskassa under minst ett år. För att få grundersättning måste den sökande ha fyllt 20 år, medan det inte finns någon åldersgräns för inkomstbaserad ersättning (Sveriges a-kassor 2022a).

Ersättningen från a-kassan är beroende av hur mycket den sökande arbetat innan arbetslösheten. När det gäller den inkomstbaserade ersättningen påverkar även tidigare lön nivån på ersättningen. Den som

⁴⁰ En grundläggande förutsättning för ersättning är att den sökande är anmäld på Arbetsförmedlingen och söker nytt jobb aktivt.

⁴¹ Alternativt arbete under minst 420 timmar under en sammanhängande period av sex kalendermånader och minst 40 timmars arbete i varje månad.

beviljas **grundersättning** kan som mest få 11 220 kronor per månad före skatt. Den **inkomstbaserade ersättningen** är upp till 80 procent av tidigare lön, dock maximalt 26 400 kronor per månad före skatt.⁴² Den som inte arbetat tillräckligt många timmar för att uppfylla arbetsvillkoret har ingen rätt till ersättning från arbetslöshetsförsäkringen (Sveriges a-kassor 2022b).

Ersättning från Försäkringskassan

Arbetslösa som deltar i Arbetsförmedlingens program⁴³ är berättigade till ersättning från Försäkringskassan. Ersättningen betalas ut med ett bestämt belopp per dag högst fem dagar per vecka. Dagsbeloppet beror på deltagarens ålder samt om denne uppfyller villkoren för a-kassa eller inte. Unga i åldern 18–24 år som uppfyller villkoren för a-kassa får **aktivitetsstöd**. Det belopp som betalas ut är skattepliktigt och baseras på samma beräknade dagpenning som a-kassan.⁴⁴ Om den sökande har en ersättningsperiod från a-kassan räknas dagar med aktivitetsstöd av från den perioden. Unga i åldern 18–24 år som inte uppfyller villkoren för a-kassa får i stället **utvecklingsersättning**, som betalas ut skattefritt. Unga som har gymnasieexamen från ett nationellt program, gymnasieintyg eller motsvarande samt unga som fyllt 20 och går en studiemotiverande folkhögskolekurs får 168 kronor per dag. Övriga får 57 kronor per dag. Alla unga som fyllt 25 år får aktivitetsstöd, men beloppet skiljer sig beroende på om de uppfyller villkoren för att få a-kassa eller inte. För dem som uppfyller villkoren är beloppet detsamma som dagpenningen från a-kassan. De som inte uppfyller villkoren får 223 kronor om dagen. Ersättningen för dem som fyllt 25 år är alltid skattepliktig (Försäkringskassan 2022a).

⁴² Efter 200 ersättningsdagar sänks ersättningsnivån till 70 procent.

⁴³ Här omfattas bland annat Jobbgarantin för ungdomar samt arbetsmarknadsutbildning och praktik.

⁴⁴ Under de första 100 dagarna motsvarar aktivitetsstödet 80 procent av dagpenningen, därefter sänks det till motsvarande 70 procent de följande 100 dagarna. Efter 200 dagar betalas ersättning ut till motsvarande 65 procent så länge en deltagare är medlem i a-kassan.

Stöd till nyanlända vid arbetslöshet

Nyanlända som deltar i etableringsprogrammet⁴⁵ har rätt till etableringsersättning. Det är en skattefri ersättning som betalas ut med 308 kronor per dag (231 kronor under en inledande kartläggningsfas). Personer som har barn under 20 år som bor och är folkbokförda hos dem kan även ansöka om etableringstillägg. Tillägget är 800 kronor i månaden för barn under 11 år, och 1 500 kronor i månaden för barn över 11 år. En person kan maximalt få ersättning för tre barn, det vill säga 4 500 kronor. Personer som bor ensamma i egen bostad kan ansöka om bostadsersättning för bostadskostnader över 1 800 kronor. Maximal ersättning är 3 900 kronor i månaden (Försäkringskassan 2022b).

Stöd vid sjukdom eller funktionsnedsättning

Det finns en lång rad former av ersättningar och bidrag som personer som är sjuka eller har en funktionsnedsättning kan ansöka om. Merparten av dessa administreras av Försäkringskassan. I sammanställningen har vi valt att fokusera på de huvudsakliga ersättningsystemen som syftar till att garantera en skälig inkomst och levnadsnivå för personer som har nedsatt arbetsförmåga eller är förhindrade att arbeta.⁴⁶ Utöver dessa har vi valt att inkludera tre former av ersättning som vissa unga med funktionsnedsättning är berättigade till.

Ersättning vid sjukdom

I likhet med stödet vid arbetslöshet så varierar stödet vid sjukdom utifrån tidigare sysselsättning och inkomst. Det finns en rad faktorer som avgör

⁴⁵ Etableringsprogrammet riktar sig till personer i åldern 20–65 år som nyligen har fått uppehållstillstånd som flykting, skyddsbehövande eller anhörig. En person kan sammanlagt delta i programmet i maximalt 24 månader. Om deltagaren fortfarande inte fått jobb efter denna period kan den skrivas in i ett annat program på Arbetsförmedlingen och därmed få aktivitetsstöd eller utvecklingsersättning i stället för etableringsersättning.

⁴⁶ Bland de ersättningar vi valt bort återfinns ersättningar som utbetalas vid arbetsskador eller sjukdom hos anhöriga. Vi inkluderar inte heller former av stöd som är mer av engångskaraktär, stöd som betalas ut till arbetsgivare eller assistansersättning.

vilken typ av ersättning unga som är sjuka är berättigade till samt vilken nivå denna ligger på.

För personer som inte kan arbeta på grund av sjukdom finns det möjlighet att ansöka om **sjukpenning**. En förutsättning för att en person ska få sjukpenning är att den har en så kallad sjukpenninggrundande inkomst (SGI). Personer som är anställda får i normalfallet sjuklön från sin arbetsgivare under de två första veckorna av sjukdom. Efter två veckors sjukdom finns det möjlighet att ansöka om sjukpenning från Försäkringskassan. Sjukpenning motsvarar ungefär 80 procent av lönen, men som högst 1 027 kronor per dag före skatt. Efter ett års sjukskrivning sänks ersättningen i normalfallet till 75 procent av den tidigare lönen (Försäkringskassan 2022c).

Sjukpenninggrundande inkomst – SGI

SGI är ett belopp som räknas fram av Försäkringskassan och som ligger till grund för ersättning vid exempelvis sjukdom eller föräldraledighet. Det bygger på en uppskattning av en persons årliga inkomster från arbete.

För att ha rätt till en SGI ska en person tjäna, eller förväntas tjäna, minst 11 500 kronor per år. Personen ska ha arbetat eller förväntas komma att arbeta i minst sex månader i följd, eller ha perioder av arbete som återkommer varje år (Försäkringskassan 2022q).

Personer som är arbetslösa och inskrivna på Arbetsförmedlingen kan få sjukpenning om de tidigare arbetat och har en sjukpenninggrundande inkomst. För denna grupp motsvarar sjukpenningen ungefär 80 procent av lönen, men som högst 543 kronor per dag (Försäkringskassan 2022d). Personer som är arbetslösa och deltar i program hos Arbetsförmedlingen fortsätter få sin vanliga ersättning vid kortare sjukdom. Efter mer än 30 dagars sjukdom kan dock Arbetsförmedlingen avbryta deltagande i program och då upphör rätten till ersättning (Försäkringskassan 2022e). Ett liknande regelverk finns för studenter som kan fortsätta få studiemedel via CSN vid sjukdom (Försäkringskassan 2022f).

I vissa fall kan en person som varit sjukskriven en längre period behöva stöd för rehabilitering på sin arbetsplats. I sådana fall betalas **rehabiliteringspenning** ut med samma belopp som sjukpenningen (Försäkringskassan 2022c).

Ersättning vid långvarig sjukdom eller funktionsnedsättning

Unga i åldern 19–29 år kan få **aktivitetsersättning** om de har en sjukdom eller en funktionsnedsättning som gör att de inte kan arbeta under minst ett år. Aktivitetsersättning kan beviljas i ett till tre år beroende på hur länge en person antas ha nedsatt arbetsförmåga. Ersättning kan beviljas på heltid eller i mindre omfattning om en person endast har delvis nedsatt arbetsförmåga. Ersättningens nivå är beroende på om en person arbetat tidigare eller ej. Personer som tidigare arbetat får 64,7 procent av sin genomsnittliga inkomst under de senaste åren i ersättning, men som mest 19 531 kronor före skatt per månad. Personer som inte arbetat eller haft mycket låga inkomster får i stället garantiersättning. Vid full ersättning varierar denna mellan 9 982–10 988 kronor per månad före skatt beroende på ålder (Försäkringskassan 2022g).

Unga som har en sjukdom eller funktionsnedsättning som gör att de aldrig kommer att kunna arbeta – varken nu eller i framtiden – kan i stället få **sjukersättning**. Ersättningen kan betalas ut från och med juli det år en person fyller 19 år om denne har helt nedsatt arbetsförmåga och varken nu eller senare kan arbeta på någon del av arbetsmarknaden.

Storleken på ersättningen är densamma som för aktivitetsersättning (Försäkringskassan 2022h).

Personer som har aktivitets- eller sjukersättning kan även ha rätt till **bostadstillägg**. Villkoret för att få denna ersättning är att man betalar tillräckligt mycket för sitt boende i förhållande till inkomsten. Hur mycket en person kan få i ersättning beror på hur mycket denne betalar för sin bostad och hur stora inkomster den har. En ensamstående person kan som mest få 6 550 kronor per månad⁴⁷ och en person som är gift eller sambo kan som mest få 3 275 kronor per månad⁴⁸. Bostadstillägget är skattefritt (Försäkringskassan 2022i).

Ersättning vid förlängd skolgång

Unga i åldern 19–29 år som har en funktionsnedsättning eller sjukdom som gör att de inte hunnit bli klara med grundskolan eller gymnasiet den 1 juli det år de fyller 19 år har rätt till **aktivitetsersättning vid förlängd skolgång**. Beloppet på ersättningen är samma som aktivitetsersättningen som betalas ut vid nedsatt arbetsförmåga (Försäkringskassan 2022j).

268

Stöd vid extra kostnader till följd av funktionsnedsättning

Personer som har en funktionsnedsättning som kan antas vara under mer än ett år och som har merkostnader till följd av denna som överstiger 12 075 kronor per år kan ansöka om att få **merkostnadsersättning** från Försäkringskassan. Ersättningen varierar mellan 1 208–2 818 kronor per månad beroende på merkostnadernas storlek (Försäkringskassan 2022k).

⁴⁷ Detta motsvarar 96 procent av bostadskostnaden upp till 5 000 kronor, och 70 procent av bostadskostnaden mellan 5 000 och 7 500 kronor. Ersättning betalas inte ut för boendekostnader som överstiger 7 500 kronor.

⁴⁸ Detta motsvarar 96 procent av bostadskostnaden upp till 2 500 kronor, och 70 procent av bostadskostnaden mellan 2 500 och 3 750 kronor. Ersättning betalas inte ut för boendekostnader som överstiger 3 750 kronor.

Ersättning för deltagande i daglig verksamhet

Personer som deltar i daglig verksamhet enligt LSS får ofta **habiliteringsersättning** som betalas ut skattefritt av kommunen.⁴⁹ Kommunerna är inte skyldiga att betala ut ersättningen och beloppen varierar från kommun till kommun. En sammanställning från Socialstyrelsen visar att beloppen varierade mellan 20–135 kronor per dag under 2020 (Socialstyrelsen 2021).

Bostadsbidrag för unga

Unga under 29 år som har låga inkomster kan i vissa fall vara berättigade till **bostadsbidrag**. Bidraget är skattefritt och betalas ut av Försäkringskassan. För att en person ska ha rätt till bidrag krävs dels att den har kostnader på över 1 800 kronor i månaden för bostaden, dels att den sammanlagda årsinkomsten⁵⁰ före skatt för personen inte överstiger 86 720 kronor för ensamstående och 103 720 kronor för sammanboende. Personer som är inneboende kan inte få bidraget (Försäkringskassan 2021).

Studiemedel – ekonomisk trygghet för studerande

Unga som studerar har möjlighet att ansöka om ekonomiskt stöd från Centrala studiestödsnämnden (CSN). Stödet kallas studiemedel och består av två delar – en bidragsdel och en lånedel. Lånedelen av studiemedlet behöver betalas tillbaka efter avslutade studier.

För att kunna få studiemedel krävs studier på minst halvtid (50 procent) i minst tre veckor. Det går inte att få fullt studiemedel samtidigt

⁴⁹ 2020 betalade åtminstone 274 kommuner ut habiliteringsersättning (jfr Socialstyrelsen 2021).

⁵⁰ Som inkomster räknas inkomst av tjänst (lön, a-kassa, föräldrapenning, sjukpenning, sjukersättning eller aktivitetsstöd), inkomst från företagande, inkomst av kapital och skattefria inkomster. När det gäller skattefria inkomster (studiebidrag, etableringsersättning, stipendier) räknas 80 procent av inkomsten. Därutöver räknas tillgångar med ett värde som överstiger 100 000 kronor.

som man får vissa ersättningar från Försäkringskassan.⁵¹ Däremot påverkas inte rätten till studiemedel av bidrag, såsom exempelvis försörjningsstöd, bostadsbidrag eller barnbidrag. Personer som tidigare haft studiemedel beviljas endast fortsatt stöd under förutsättning att man uppfyller kraven på tillräckliga studieresultat. Vidare behöver den sökande i normalfallet ha skött eventuell återbetalning av tidigare studielån, och inte ha obetalda årsbelopp. Studerande kan få studiemedel för ett begränsat antal veckor, varierande mellan 40 och 240 veckor. Vilket antal veckor som maximalt kan beviljas beror på om studierna är på grundskole-, gymnasial- eller högskolenivå samt studietakt (CSN 2022a).

Det finns ingen nedre åldersgräns för att beviljas studiemedel för eftergymnasiala studier. Däremot kan unga som studerar på grundskole- eller gymnasienivå få studiemedel som tidigast från och med 1 juli det år de fyller 20 år. Innan dess kan studerande få studiehjälp, det vill säga studiebidrag, extra tillägg och inackorderingstillägg. Dock endast under förutsättning att de studerar på heltid (ibid.).

Månadsbeloppet skiljer sig åt

Den studerande väljer själv om den vill ansöka om endast bidragsdelen av studiemedlen eller både bidragsdel och lånedel. Det går även att välja att ta ut endast delar av den möjliga lånedelen. Hur mycket pengar en studerande får ut beror alltså på i vilken utsträckning den väljer att ta lån. Månadsbeloppet varierar också utifrån den studerandes studietakt och storleken på övriga inkomster.⁵² Under år 2022 får en person som

⁵¹ Följande ersättningar påverkar rätten till studiestöd: aktivitetsstöd, sjuk- aktivitets- eller rehabiliteringsersättning, utvecklingsersättning, etableringsersättning. Det går inte heller att få studiestöd samtidigt som man får korttidsbidrag, studiehjälp från CSN eller studiestöd från ett annat land.

⁵² Studerande kan ha inkomster upp till ett visst belopp – det så kallade **fribeloppet** – utan att studiestödet påverkas. Därefter minskas bidrag och lån i proportion till inkomster. Fribeloppet gäller för ett kalenderhalvår i taget. För andra halvåret 2022 är fribeloppet för heltidsstudier i 20 veckor (i normalfallet studier motsvarande en termin) 93 561 kronor.

studerar på heltid 11 088 kronor i månaden, varav 3 360 kronor utgör bidrag och 7 728 kronor lån⁵³ (CSN 2022a).

Studerande som har barn kan få ett tilläggsbidrag, som varierar beroende på antal barn och den studerandes studietakt. Vid heltidsstudier uppgår det för närvarande till 636–1 676 kronor per månad beroende på antal barn (CSN 2022b). Vidare kan studerande som uppfyller vissa villkor få en högre bidragsdel (7 436 kronor), det innebär ingen förändring av det utbetalade totalbeloppet men däremot att en lägre del (3 652 kronor) av studiemedlet är lån. Detta gäller bland annat studerande som studerar på grundskole- eller gymnasienivå på komvux eller folkhögskola eller som läser ett introduktionsprogram på gymnasiet. Det högre bidraget kan beviljas som tidigast för det andra halvåret det år en studerande fyller 20 år. För att kunna få förhöjt bidrag behöver den studerande uppfylla vissa villkor, och dessa skiljer sig utifrån ålder. För unga i åldern 20–24 år krävs att de är inskrivna på Arbetsförmedlingen och omfattas av antingen Jobbgarantin för ungdomar eller Jobb- och utvecklingsgarantin, samt att de saknar slutbetyg från grundskolan eller gymnasieskolan. Även unga i åldern 20–24 år som läser eller har läst ett introduktionsprogram till och med vårterminen det år de fyller 20 år, och utan avbrott fortsätter studera på grundskole- eller gymnasienivå har rätt till förhöjt bidrag⁵⁴ (CSN 2022c).

Unga som påbörjar heltidsstudier på grundskole- eller gymnasienivå, exempelvis på komvux eller folkhögskola, tidigare än det andra halvåret det år de fyller 20 år har rätt till studiebidrag för gymnasiestudier inom ramen för studiehjälp.⁵⁵ Studiebidraget är för närvarande 1 250 kronor i månaden (CSN 2022d).

⁵³ Månadsbeloppet kan dock variera något då det baseras på antalet veckor i studier. Det angivna beloppet motsvarar fyra veckors studier vilket i normalfallet utgör grund för den månatliga utbetalningen. Den första och sista utbetalningen på terminen kan dock avvika något.

⁵⁴ Utöver de villkor som beskrivs här tillkommer ytterligare villkor kopplade till tidigare studier. För en fullständig redogörelse för dessa se CSN 2022c.

⁵⁵ Studiehjälp består utöver studiebidraget av extra tillägg och inackorderingstillägg. Därutöver kan lärlingsersättning och Rg-bidrag beviljas vid gymnasiestudier. För mer information om dessa delar se CSN 2022d.

Regler för återbetalning

Studierande som väljer att ta studielån behöver avbetala dessa efter avslutade studier. Återbetalningen påbörjas alltid efter ett årsskifte, och som tidigast sex månader efter att utbetalningen av studiemedel upphörde.⁵⁶ Belopp och avbetalningstid varierar beroende på hur stora lån en person har och under hur lång tid som lånen ska betalas tillbaka (CSN 2022e). Den som har svårt att betala kan ansöka om nedsättning om de har låga inkomster eller så kallade synnerliga skäl, vilket exempelvis kan vara att man endast har ekonomiskt bistånd eller aktivitetsersättning som inkomst (CSN 2022f).

Stöd från socialtjänsten – det yttersta skyddsnätet

Unga som saknar inkomster eller vars inkomster är otillräckliga kan under vissa förutsättningar få **ekonomiskt bistånd**. Rätten till ekonomiskt bistånd regleras i Socialtjänstlagen (2001:453). Det är socialtjänsten i den kommun en person är bosatt i som är ansvarig för att handlägga ansökan samt betala ut eventuellt stöd. Ekonomiskt bistånd består av **försörjningsstöd** och **bistånd till livsföringen i övrigt**.

Försörjningsstöd är ett ekonomiskt stöd som betalas ut för att täcka regelbundna utgifter som ett hushåll har på månadsbasis. Det består av två delar, ersättning för kostnader enligt den så kallade riksnormen samt ersättning för ytterligare fem kostnadsposter. I riksnormen är kostnader för bland annat mat, kläder, fritidsaktiviteter och telefon inräknade. De fem kostnadsposterna utanför normen avser ersättning för faktiska skäliga kostnader för boende, el, hemförsäkring, arbetsresor samt avgifter till fackförening och a-kassa. För att beräkna behovet av försörjningsstöd lägger man ihop kostnader enligt riksnorm samt hushållets skäliga kostnader för övriga kostnadsposter. Detta belopp minskas sedan med samtliga inkomster efter skatt, och mellanskillnaden visar behovet av försörjningsstöd. Vid beräkning av ekonomiskt bistånd är i normalfallet hushållet den ekonomiska enhet som uträkningen utgår från och vuxna

⁵⁶ Studierande som tidigare påbörjat avbetalning av lån börjar dock betala tillbaka direkt.

Riksnormen

Riksnormen för ett hushåll utgör summan av de personliga kostnaderna för samtliga medlemmar i hushållet och de gemensamma hushållskostnaderna. De belopp som utgör riksnormen fastställs av regeringen inför varje nytt kalenderår och grundar sig på Konsumentverkets senaste pris- och konsumtionsundersökningar.

Riksnormen gäller som minimibelopp för hushållets behov. Beloppen är framräknade så att de tar hänsyn till hur många personer som finns i hushållet och ålder på eventuella barn (Socialstyrelsen 2022b).

För en ensamstående vuxen är riksnormen för försörjningsstödet 2022 4 250 kronor. För två sammanboende personer är motsvarande belopp 6 950 kronor (Socialstyrelsen 2022c).

antas ha ett gemensamt ansvar för hushållets försörjning. I regel har en person som har olika former av tillgångar, exempelvis sparade pengar på banken, inte rätt till ekonomiskt bistånd (Socialstyrelsen 2022a). Den del av det ekonomiska biståndet som kallas bistånd till livsföringen i övrigt omfattar kostnader för behov som uppstår då och då. Det kan exempelvis handla om kostnader för sjuk- eller tandvård, medicin, glasögon. Vid ansökan görs en individuell bedömning utifrån vad som anses skäligt för den som söker (ibid.).

Stöd till föräldrar

Det ekonomiska stödet till föräldrar är av olika karaktär. Det finns för det första möjlighet för en förälder att ansöka om ekonomisk ersättning under perioder när den har förhinder att arbeta, söka arbete eller studera

eftersom den tar hand om sitt barn. Därutöver finns olika former av bidrag som betalas ut till barnfamiljer utifrån deras olika omständigheter.⁵⁷

Föräldrapenning

Föräldrapenning betalas ut till föräldrar⁵⁸ som är förhindrade att arbeta, söka arbete eller studera eftersom de tar hand om ett barn. För nuvarande har föräldrarna till ett nyfött barn sammanlagt rätt till 480 dagar. 390 av dessa är dagar på sjukpenningnivå (inkomstbaserad ersättning) och 90 är dagar på lägstanivå (180 kronor per dag). Nivån på den utbetalda ersättningen är dels beroende av omfattning på tidigare arbete och lönenivå (vilket avgör nivån på den inkomstbaserade ersättningen), dels av hur många dagar som föräldern väljer att ansöka om att ta ut (Försäkringskassan 2022m).

För att få föräldrapenning på sjukpenningnivå behöver en person ha haft en årsinkomst på minst 85 000 kronor i minst 240 dagar i följd före den beräknade förlossningen. Den som uppfyller detta villkor får ut ungefär 80 procent av sin tidigare inkomst om den tar ut föräldrapenning 7 dagar i veckan.⁵⁹ Föräldrar som inte uppfyller detta villkor eftersom de inte har tillräckliga inkomster från arbete får 250 kronor per dag för sina dagar på sjukpenningnivå. I denna grupp ingår bland annat studenter som ofta inte har tillräckliga inkomster från arbete för att kvalificera sig för inkomstbaserad ersättning. Nivån på ersättningen för en förälder som är arbetslös är beroende av om denne tidigare arbetat i tillräcklig omfattning eller ej (ibid.).

⁵⁷ Observera att sammanställningen av ekonomiskt stöd till föräldrar inte är fullständig. Vi har valt att inte redogöra för mer tillfälliga ersättningar som betalas ut i samband med graviditet och förlossning (graviditetspenning och ersättning för ledighet i samband med barns födelse) eller vid vård av barn (vab). Sammanställningen exkluderar även adoptionsbidraget samt de former av stöd som föräldrar till barn med funktionsersättning kan ansöka om, såsom omvårdnadsbidrag och merkostnadsersättning.

⁵⁸ Du kan i vissa fall få föräldrapenning även om du inte är förälder till barnet. Det gäller om du har vårdnaden om barnet eller om du är gift eller sambo med barnets föräldrar.

⁵⁹ Eftersom det finns ett tak för ersättningen (för närvarande 1027 kronor per dag) finns det dock föräldrar som inte får ersättning motsvarande 80 procent av sin tidigare inkomst.

Barnbidrag

Barnbidrag betalas ut automatiskt till vårdnadshavare för alla barn under 16 år. För närvarande är bidraget på 1 250 kronor i månaden per barn. En förälder som har två barn eller fler får automatiskt ett flerbarnstillägg. Tillägget är 150 kronor för två barn och högre om en förälder har fler barn. Bidraget och tillägget betalas ut skattefritt (Försäkringskassan 2022n).

Bostadsbidrag för barnfamiljer

Föräldrar som har barn som bor tillsammans med dem kan i vissa fall vara berättigade till bostadsbidrag. Nivån på bidraget beräknas utifrån inkomster, boende och familjesituation (Försäkringskassan 2022o).

Underhållsstöd

Föräldrar kan i vissa fall ha rätt till underhållsstöd från Försäkringskassan. En förälder kan ansöka om stöd om den inte lever tillsammans med barnets andra förälder och denne inte betalar underhållsbidrag alls eller betalar ett för lågt belopp. Det går också att söka om stöd om det inte finns någon annan förälder som ska betala. Underhållsstödet är idag maximalt 1 673–2 223 kronor per månad beroende på barnets ålder (Försäkringskassan 2022p).

HÄR VÄXER KUNSKAP FRAM

På Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor är ungas villkor och civilsamhällets förutsättningar i fokus. Här växer kunskap fram som beslutsfattare använder när de prioriterar insatser för unga och för civilsamhället. Vi sprider kunskapen i mötet med människor, på såväl nationell som europeisk nivå. Vi fördelar också statsbidrag som ger små och stora organisationer möjlighet att genomföra sin verksamhet. Det ger också unga möjlighet att arbeta som volontär, studera eller praktisera i ett annat europeiskt land.

mucf

Myndigheten för ungdoms-
och civilsamhällsfrågor

